

В.Я.Тимофєєв

**ВИХОВАННЯ
КОЗАКА-ЛИЦАРЯ**

2007

Сучасний загальнодержавний сплеск цікавості до історії козацтва й зокрема уваги до його проблем пояснюється просто: йде формування національної еліти, яка спирається в своїй діяльності на національний – козацький! – досвід державотворення.

Історичні умови буття українського народу породили самобутній феномен – козацтво. Воно втілювало в собі фізичне і духовне здоров'я нації, інтелектуальну силу, життєздатність, оптимізм і енергію. Це була об'єднана, згуртована, ідейно і духовно зцементована, суворо дисциплінована національна сила, яка очолювала боротьбу проти чужоземних ворогів. Майже чотириста років тому козаки так виклали королівським послам свою роль і призначення: «Подібно до наших предків, хочемо й ми користуватися вольностями життя, маєтностями і свободами, що належать рицарським людям... Дбаємо про те, щоб так само, як ми отримали від своїх предків ті права і вольності, щоб і наші наступники прийняли їх цілими і непорушними, з примноженням слави. І щоб вони один після одного передавали їх у прийдешні часи».

Відродження козацьких традицій є надзвичайно потрібною і важливою справою. Постане сучасне українське лицарство – духовно постане Україна. Сьогодні нам належить продовжити велику місію козацтва. Козаки знову мають стати захисниками честі й гідності України, її традицій, її культури.

Загальновідомо, що поглиблення і примноження козацько-лицарських традицій в сучасних умовах сприятиме нарощенню зусиль державотворчого спрямування, піднесення духовності як кожної особистості зокрема, так і всього народу, суспільства в цілому.

Ми, вчителі України, покликані вести широку просвітницьку роботу з проблем історії, культури, мистецтва, військової справи, державницької діяльності козацтва, прагнути по козацькі, по лицарські виховувати підростаюче покоління.

В запропонованій збірці узагальнено досвід роботи педагогічних колективів навчальних закладів Південноукраїнського Задністров'я з козацько-лицарського виховання дітей та молоді. Сподіваємось, що вона надасть практичну допомогу у справі створення і налагодження роботи дитячих та молодіжних козацьких осередків, навчальних закладів козацько-лицарського спрямування.

Автор - Тимофєєв Валерій Якович - педагог, теоретик козацько-лицарського виховання; генерал-хорунжий Українського козацтва.

Народився в 1952 р. на Буджаку в родині вчителів. Закінчив декілька вищих навчальних закладів. Навчався в аспірантурі при кафедрі педагогіки Одеського державного університету. Працював учителем, завучем, директором школи, головою сільської ради. Працює начальником відділу організаційної та кадрової роботи районної державної адміністрації. Був депутатом сільської та районної рад. Головний редактор альманахів козацтва Південноукраїнського Задністров'я «Річ про Буджацьку Січ», «Річ про Січ». Нагороджений іменним годинником від Президента України Л.Кучми (2001), козацькими нагородами. В 2002 р. був удостоєний звання «Кращий освітянин України» в номінації «Народе мій завжди буде» за створення навчального закладу нового типу - школи козацько-лицарського виховання. Автор 9 монографій та близько 70 наукових і науково-популярних публікацій з історії та історіографії сучасного козацтва і козацької педагогіки.

Адреса: Україна, Одеська область, місто Білгород-Дністровський, вулиця Радянська 3А.
Тел.: р. (804849) 2-24-78, моб. 8-097-466-71-74, E-mail: timofeev_valeri@rambler.ru

**@Тимофєєв В.Я. Виховання козака-лицаря.
СПД СП. Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія В01 № 394516 від 23.02.2006 р.
Замовлення № 11/07-11 від 01.05.2007 р.
м. Білгород-Дністровський.**

...Лише виховуючи українця, можна виховати українця...

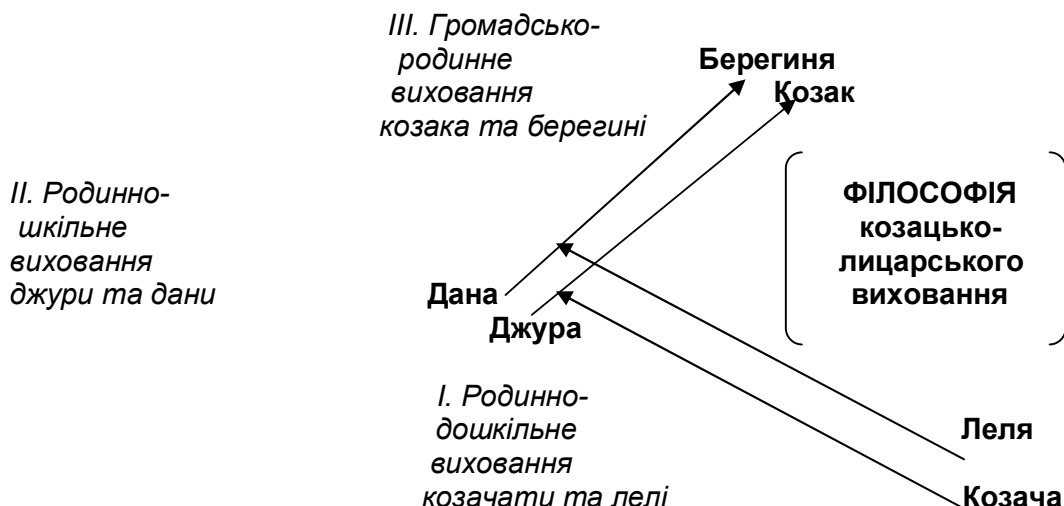
Рівень освіти – мірило рівня кваліфікації і культури будь-якого суспільства, важливий показник прогресивності його розвитку. Найважливішою закономірністю розвитку системи освіти є єдність її структурних елементів: навчання і виховання. В системі освіти виховання відіграє провідну роль, а навчання є тільки засіб виховання. Навчання, відірване від виховання і без опори на нього розвиває тільки розум, накопичує знання і не може дати позитивних результатів. Лише поєднання навчання і виховання особистості формує у неї культуру самостійного мислення, розвиває і зміцнює всі духовні здібності і характер, формує світогляд, моральні норми і соціальну позицію.

Загальної системи народного виховання для всіх народів немає, у кожного народу своя, особлива, національна система виховання. Вона базується на рідній, національній мові, національній школі.

Рідна школа – це головна основа національного життя держави, основа рідної школи – національне виховання. Українське національне виховання – це козацьке виховання, бо українці – нація козацька; козаки були типовими представниками рідного народу, вони втілювали волелюбний національний характер, відображали його потреби, інтереси, прагнення; вони створили самобутню і високоефективну, близьку до європейської, національну систему освіти і виховання – козацьку педагогіку, яку впровадять у свою роботу колективи ряду шкіл козацько-лицарського виховання Південноукраїнського Задністров'я (Адамівської, Вигінської, Випасненської, Долинівської, Молозької, Миколаївсько-Новоросійської, Старокозацької, Турлацької та ін.).

Концепція школи козацько-лицарського виховання звертає увагу педагогів на виховний потенціал Кодексу буття Українського козацтва, куди входять Кодекс лицарської честі, Кодекс лицарської духовності та Заповіді милосердя. Впровадження в виховну роботу вимог Кодексів забезпечує формування та виховання такого духовного стану молоді – молодих громадян України, козаків, яке в народі збереглося як розуміння козацького духу, того особливого соціального положення українського козацтва в суспільстві, яке слугувало опорою народу і державі протягом віків.

Сучасна система виховання козака та берегині:

Школа козацько-лицарського виховання – громадський (на базі загальноосвітньої школи) навчально-виховний заклад нового типу, покликаний дати учням додаткову козацько-лицарську освіту, забезпечити їх надійний духовний зв'язок з предками, розвинути стосунки з сучасниками і зорієнтувати козачат на інтереси нащадків, бо творче відродження в житті ідей і засобів козацької педагогіки має забезпечити виховання фізично здорових, морально чистих і по-лицарськи мужніх та сильних духом громадян незалежної України.

У вихованні національно свідомих козаків та берегинь педагогічні колективи навчальних закладів козацько-лицарського спрямування бачать три ступені:

1. Родинно-дошкільне виховання козачати та лелі.
2. Родинно-шкільне виховання джури та дани.
3. Громадсько-родинне виховання козака та берегині.

Родинно-дошкільне виховання козаченяти та леліняти (діти до 6 років) здійснюється через роботу з батьками дошкільнят та введенням спеціальних курсів до програм дитячого садка.

Родинно-шкільне виховання козачати та лелі (діти 6-9 років), джури та дани (діти та підлітки 10-13 років), молодого козака та берегині (юнаки та юнки з 14 років) проводиться у формі школи козацько-лицарського виховання:

А/ класна робота за рахунок варіативної частини навчального плану з основних дисциплін козацько-лицарського виховання,

Б/ позакласна робота за рахунок годин гуртків, у формі Козацької республіки (одна з форм самоврядування учнівського колективу) та класних козацьких загонів,

В/ позашкільна робота у формі діяльності дитячо-юнацької організації „Молода Січ” Українського козацтва.

Громадсько-родинне виховання козака та берегині (молодь з 14 років) здійснюється через діяльність куренів Українського козацтва та жіночої громади Українського козацтва.

Практика роботи шкіл козацько-лицарського виховання переконливо свідчить, що поглиблення і примноження козацько-лицарських традицій в сучасних умовах сприяє нарощенню зусиль державотворчого спрямування, піднесенню духовності як кожної особистості зокрема, так і всієї громади, суспільства в цілому...

Історія вчить, що ефективно те, що утверджує своє. А своє у нас – козацтво – спосіб життя вільної людини, яка із зброєю в руках захищала Богом дані їй вольності й права.

**Душу – Богу!
Життя – Батьківщині!
Серце – людям!
Честь – нікому!**

КОЗАЦЬКА ПЕДАГОГІКА Й СУЧАСНА ОСВІТА (ПЕДАГОГІЧНІ РОЗДУМИ)

**„ Ми не лукавили з тобою.
Ми просто йшли. У нас нема
Зерна неправди за собою...”
Т.Шевченко.**

Своєрідність сучасного розвитку України характеризується відродженням коренів нашої національної минувшини: історії, державних традицій, духовності. Адже без кореня гине все живе.

Корінь людського зростання – у пам'яті, духовній культурі, національній гордості. Вони як сполучна ланка, яка не допустить, щоб молода людина відлучилася від своєї землі.

Дитинство – особливий період людського життя. Саме на цьому етапі людина визначає свої життєві орієнтири, розробляє життєву позицію і життєві плани.

Цієї відповідальної пори вона потребує підтримки й уваги суспільства, яке зобов'язане забезпечити молодим громадянам умови й можливості для повноти самореалізації здібностей кожного, досягнення своїх життєвих цілей. Підтримку й увагу дитина отримує в школі, яка має йти попереду політиків, керуючись принципами гуманізму, свободи, загальнолюдських цінностей.

Ми часто зустрічаємо людей наверх освічених, енциклопедично озброєних знаннями, а всередині в них пустеля, як говориться в Біблії, „гроші пофарбовані, поваплені” і тому в теперішній час, вважає колектив нашої школи, нам потрібні люди не тільки озброєні знаннями, а й духовно, психічно, фізично спроможні розвивати творчі здібності свої та навколишніх; співпрацювати з людьми різних філософських, політичних, релігійних поглядів; здатні вирішувати проблеми сьогодення й майбутнього; особи з великим культурним та духовним потенціалом, бо „культура утверджує примат духу” (М.Рерих) – це наше педагогічне кредо. Досвід практичної роботи в цьому напрямку свідчить, що головна мета освіти – виховання; навчання повинно бути підпорядковано вихованню.

Школа – єдиний соціальний інститут, який, виховуючи учнів сьогодні, працює на перспективу. Саме тут висока професійна майстерність педагога-вихователя стимулює потребу школяра стати свідомішим, самовдосконалюватися, щоб реалізуватись як громадянин.

Школам козацько-лицарського виховання поталанило: у нас педагоги – яскраві, неповторні особистості, носії усього людських цінностей, глибоких і різнобічних знань, вони прагнуть до втілення в собі людського ідеалу, до постійного самовдосконалення, духовного зростання.

Продуктом творчого пошуку педагогів-новаторів є ідея козацько-лицарського виховання та форми, методи нетрадиційного навчання і виховання дітей. Ніщо не повертається в традиційних формах: час диктує свої. Не всі форми козацької педагогіки відповідають сучасності. Нині інший тип виробничих відносин, побуту, потреб та свідомості. Тому педагогічні колективи в пошуках форм, методів прогресивних випереджальних ідей формування творчої особистості.

Любов до сім'ї, роду і нації; до рідної природи, оселі, землі; дух лицарства і волелюбності та побратимства; дух особистісної національної самосвідомості, гідності та честі – весь виховний процес у його багато аспектному вимірі ґрунтується в школах на національному вихованні і спрямований на формування у дітей і молоді свідомості, ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв і вірувань українського народу як корінного етносу Української держави.

Виховний процес, запроваджений педагогічними колективами та підтриманий соціальним довкіллям – козацьким формуванням громад, йде корінням у національний ґрунт (сім'я-клас-школа і родина-школа) і кожний педагог черпає звідти життєдайну силу для розв'язання всієї низки складних проблем сучасного життя.

Керуючись змістом розділу „Національне виховання” Державної національної освітньої програми „Освіта України XXI століття”, педагогічні колективи допомагають учням самовизначитися і самореалізуватися у соціально-культурному середовищі, відповідати потребам соціально-економічного та політичного розвитку суспільства. **Провідний напрямок такої роботи – формування національно свідомого громадянина України, справжнього патріота та захисника рідної землі, духовно багатой особистості, морально зрілої людини.**

Шкільна організація за період свого функціонування проходить череду етапів: від початку створення до природного припинення існування або відродження на якісній новій основі; тривалість цього циклу, як правило, 12 років.

Таку ж череду етапів проходять школи, що працюють в напрямку козацько-лицарського виховання; вони функціонують за універсальними законами розвитку соціальних систем, а саме:

1. Школа із часом знижує здатність сприймати все те, що виходить за формалізовані рамки; формалізація перетворює її в закриту систему.
2. Закрита система не може інтегрувати нову інформацію, стає застиглою й втрачає здатність до адаптації.
3. Роль керівника полягає у підтримці стану відкритості, орієнтації на інноваційний розвиток, адаптації організації до навколишнього світу.
4. Управління школою як відкритою системою має ризики (корисно для організації, але несе загрозу для керівника).

Аналіз діяльності шкіл Одеської області - Саратського району (Миколаївсько-Новоросійської), Татарбунарського району (Тузлівського навчально-виховного комплексу), Білгород-Дністровського району (Старокозацької, Молозької, Випаснянської №1, Вигінської, Долинівської, Турлацької, Адамівської), Білгород-Дністровського педагогічного училища в напрямку козацько-лицарського виховання учнів свідчить, що ефективність цієї роботи значною мірою залежить від особи, яка спрямовує діяльність колективу, її впливу на оточуючих. Загальні риси цього процесу (формообразуючі фактори):

1. Наявність ентузіаста (як правило, це керівник).
2. Залежність результатів роботи від особистих якостей ентузіаста.
3. Залежність результатів роботи від посади, яку займає ентузіаст (адмінресурс).

Так ось, згідно основних формообразуючих факторів цей процес в навчальних закладах Задністров'я проходить так (етапи розвитку шкіл козацько-лицарського виховання та основні концептуально-методичні документи цих періодів):

1 етап. Попередній. Декілька років.

2 етап. Підготовчий. Рік – два.

1. Декларація «Філософія козацько-лицарського виховання в школі. Концептуальні засади».
2. Модель трансформації загальноосвітньої школи в школу козацько-лицарського виховання.
3. Програма трансформації загальноосвітньої школи у школу козацько-лицарського виховання.
4. Тренінги, програми групового та індивідуального консультування адміністрації та вчителів школи з проблем теорії і практики козацько-лицарської системи навчання в школі цього типу.

3 етап. Концептуально-проектно-діагностичний. Два роки.

1. Комплексна діагностика розумового та особистісного розвитку вчителів і учнів школи.
2. Положення про школу козацько-лицарського виховання.
3. Статут школи козацько-лицарського виховання.
4. Навчальний план школи козацько-лицарського виховання.
5. Орієнтовний перелік курсів (студій) школи козацько-лицарського виховання.
6. Навчальні програми за напрямками школи козацько-лицарського виховання.
7. Положення про шкільний козацький курень, класний козацький загін.
8. Положення про Козацьку республіку. Конституція Козацької республіки.
9. Статут шкільного куреня дитячо-юнацької організації Українського козацтва «Молода Січ».
10. Структура та посадові обов'язки осіб керівного складу шкільного куреня "Молодої Січі", Козацької республіки, класного козацького загону.
11. Програма розвитку козацати. Модель випусника школи.

4 етап. Організаційно-прогнозуючий. Два роки.

1. Системна диференціація та індивідуалізація навчання. Посібник "Форми, методи, прийоми козацько-лицарського виховання".
2. Інноваційна організація навчально-виховного процесу в школі козацько-лицарського виховання (розклад навчальних занять, граф-схеми навчальних курсів тощо), авторські варіанти граф-схем навчальних курсів та наукових проектів змістовного модуля, авторські варіанти дидактичних модулів з основних навчальних предметів для школи козацько-лицарського виховання, варіанти сценаріїв занять з курсів козацько-лицарського виховання та навчання.
3. Система психодіагностичних методик, за якими визначається моральний потенціал особистості вчителя і учнів школи.
4. Модель самоврядування школи козацько-лицарського виховання.
5. Програма дистанційної підготовки педагога як психолога і дослідника з проблем козацько-лицарського виховання на базі загальноосвітньої школи.
6. Положення про козацьке таборування.
7. Функціональні обов'язки педагогічних працівників в царині козацько-лицарського виховання.

5 етап. Розвивально-формувальний. Чотири роки.

1. Козацько-лицарська система виховання як послідовність технологій і методик. Посібник «Види діяльності й форми занять з козацько-лицарського виховання школярів».
2. Моніторинг рівня розвитку учнів різних вікових категорій.
3. Мережа студій національно-культурного центру "Берегиня".
4. Повноцінний розвиток потенціалу школярів через ментально спроектований, насичений соціально-культурний простір школи.
5. Наукова і практична експертиза вдосконалених навчальних курсів для школи козацько-лицарського виховання.
6. Розробка та експериментальне вдосконалення учителями школи розвивальних міні-підручників.
7. Підготовка та апробація пробних програм самореалізації особистості учня на основі навчальних курсів.
8. Кадрове, матеріально-технічне, організаційно-технологічне і психолого-дидактичне забезпечення фундаментальної Програми трансформації загальноосвітньої школи в школу козацько-лицарського виховання.
9. Систематичне відстеження ефективності виховних технологій.
10. Мобілізація соціально-культурних та психологічних чинників оптимізації взаємозбагачення учасників навчального процесу.

6 етап. Результативно-узагальнюючий. Два роки.

1. Науково-фактуальний, статистичний і якісний аналіз результатів фундаментального соціально-психологічного експерименту – школа козацько-лицарського виховання.
2. Порівняльна характеристика версії системи козацько-лицарського виховання та навчання з версіями традиційного навчання і виховання.
3. Науково-практична акредитація ментально перевіреної, духовно збагаченої системи освітньо-виховної роботи школи козацько-лицарського виховання та вироблення рекомендацій щодо її масового впровадження у шкільну практику.
4. Теоретично-методологічний аналіз результатів виконання Програми трансформації загальноосвітньої школи у школу козацько-лицарського виховання, системна оцінка її наукового і практичного значення та оформлення здобутих результатів у вигляді наукових звітів і методичних рекомендацій (посібники, підручники, програми, статті, доповіді, тези).
5. Розробка нової, науково і практично досконалої Програми життєдіяльності школи козацько-лицарського виховання, що започаткує наступний етап фундаментального соціально-психологічного розвитку особистості козацати.

7 етап. Відродження. Декілька років.

1 етап. Попередній.

На цьому етапі йде процес зародження ідеї, в даному випадку - створення школи козацько-лицарського виховання.

Сутність ідеї:

...Історія вчить, що ефективно те, що утверджує своє. А своє у нас – козацтво – спосіб життя вільної людини, яка зі зброєю в руках захищала своє право на свободу...

Освіта – це специфічна галузь суспільного життя, необхідна умова відтворення суспільного виробництва і успішної економічної діяльності, формування національних кадрів для економіки, державного і політичного устрою, для усіх сфер розвитку суспільства. На основі освіти формується і всебічно розвивається особистість, її основні якості.

Новий етап, в який вступила Україна, потребує пріоритетної уваги до освіти. Саме вона покликана прокласти дорогу новій соціальній, економічній, правовій та політичній культурі, робити українське суспільство динамічним і відкритим.

Сучасний напрямок розвитку освіти – відхід від орієнтації на уніфіковану, стандартну людину, позбуття надмірної ідеологізації школи та нав'язування молодому поколінню віджилих штамів і стереотипів, набули необхідної для сучасного суспільства відкритості.

Рівень освіти – мірило рівня кваліфікації і культури будь-якого суспільства, важливий показник прогресивності його розвитку. Найважливішою закономірністю розвитку цієї системи освіти є єдність його структурних елементів: навчання і виховання. **В системі освіти виховання відіграє провідну роль, а навчання є тільки засіб виховання.** Навчання, відірване від виховання і без опори на нього розвиває тільки розум, накопичує знання і не може дати позитивних результатів. Лише поєднання навчання і виховання особистості формує у неї навички самостійного мислення і оволодіння культурою мислення, розвиває і зміцнює всі духовні здібності і її характер, формує світогляд особистості, її моральні норми і соціальну позицію.

Загальної системи народного виховання для всіх народів немає, у кожного народу своя, особлива, національна система виховання. Вона базується на рідній, національній мові.

Рідна школа – це головна основа національного життя держави, основа рідної школи – національне виховання. Національне виховання – це козацьке виховання, бо українці – нація козацька; козаки були типовими представниками рідного народу, вони втілювали волелюбний національний характер, відображали його потреби, інтереси, прагнення; і вони створили самобутню і високоефективну, близьку до європейської, національну систему освіти і виховання – козацьку педагогіку, яку впроваджують в свою роботу колективи загальноосвітніх шкіл (шкіл козацько-лицарського виховання) Білгород-Дністровського району Одеської області, бо творче впровадження в життя ідей і засобів козацької педагогіки має забезпечити виховання фізично здорових, морально чистих і по-лицарськи мужніх та сильних духом громадян незалежної України.

В кінці ХУІ століття козацтво зміцнюється і виділяється в окремий суспільний стан зі своєю особливою організацією з специфічними порядками й характером життя, з своїм центром. Тоді ж на території південно-східної України, яку захищала від татаро-турецьких загарбників місцева людність - козацтво, польські й українські магнати і шляхтичі почали закріпачувати населення, захоплюючи землі, на яких воно сиділо. Для селянства, щоб не потрапити в панське ярмо, залишався один вихід: покозачитися, визнати владу козацьких старшин і разом з усім козацтвом, яке на той час уже створило свій центр – Запорізьку Січ, - вступити в боротьбу з панами за свої землі і право бути вільним хліборобом.

Оскільки козацтво створило свою військову організацію і свій центр, набуло великого досвіду боротьби проти ординців, мало своїх досвідчених ватажків, то, зрозуміло, воно й очолило селянську боротьбу проти польсько-шляхетського гноблення. У тодішніх умовах Запорізька Січ була козацькою республікою, своєрідним прообразом Української козацької держави, яка створилася в ході визвольної війни в середині ХУІІ століття під керівництвом Богдана Хмельницького.

Після ліквідації польсько-шляхетського режиму протягом 1648 р., встановлюється новий державний апарат, в Україні складається нова військово-адміністративна і політична система, формується українська національна держава, в якій адміністративний устрій складався на зразок Запорізької Січі...

Населення Дунай-Дністровського міжріччя (Буджаку) має давні козацькі традиції.

Перша значна хвиля переселенців-козаків опинилася в Буджаку після 1710 року – це були мазепинці. До сьогодні їх нащадки мешкають у Старій Царичанці. До речі, лише у цьому козацькому селі на фронтонах дахів - дерев'яні чотиригранні прикраси у формі пернача – символи отамано-полковничої влади (у цьому будинку мешкає козак!).

Після руйнації Запорозької Січі (1775 рік) козацька маса розійшлася по величезних земельних просторах, зокрема й по півдню України, забравши з собою ті вільні думки, проти яких Катериною II було влаштовано погром. Знищення основної організації українського козацтва, Наддніпрянської Січі, не завадило виникненню нових формувань такого типу.

Козаки розселилися в перші роки після виходу з Запоріжжя в Очаківській окрузі, на Березані, по Тилігулу, біля Хаджибею і Балти, у пониззі Дністра від Акермана до Бендер, в Буджаку, в дунайських гирлах – у Вилковому, Кілії, біля Тулчи й Галаца.

Приймаючи до себе козаків, Туреччина послаблювала позиції Росії на півдні. Козакам надавалася земля для заснування Січі в пониззі Дністра – в Кучурганах, Акерманському повіті, озброєння і коні. Але козацтво виявилось об'єктом політичної гри між Росією і Туреччиною (царський уряд Росії вимагав повернення козаків), тому було вирішено переселяти козаків за Дунай.

За час русько-турецької війни 1787-1791 рр. задунайські запорожці створили свою військову організацію і закріпилися на певний час в гирлі Дунаю та розмістили свій Кіш в Дунавцях – в Катирлезі (Очаківська округа відійшла до Росії), а також в місцях нижче Старої Кілії на острові.

Протяжність південних кордонів Російської імперії була відома не тільки козацтву на Україні. Запорозькі козаки, що розходилися по великих південних просторах, зустрічалися тут з представниками некрасівських і донських козаків.

Поступове переселення їх на Буджак почалося ще з 1709 року (після поразки повстання донських козаків під проводом К.Булавина), а далі один з повсталих отаманів – Г.Некраса привів своїх козаків із сім'ями з Кубані. Переселення мало два потоки: один йшов в Анатолію, другий – в Дунайську дельту. З'явилися некрасівці і в пониззі Дністра. Тікали за Дунай і донські козаки. Частина їх лишилася в Буджаку після російсько-турецької війни 1768-1774 рр. Сучасні поселення некрасівців – Вилкове (стара назва - Липованське), Приморське (стара назва Жебріяни) Кілійського району Одеської області, Кислиця, Муравльовка, Стара та Нова Некрасівки Ізмаїльського району Одеської області, Тучков (район міста Ізмаїл; у XIX ст. – один з головних центрів старообрядництва в Європі).

В середині серпня 1787 року розпочалася друга за царювання Катерини II війна з Туреччиною. Османська імперія прагнула повернути Крим, приєднаний до Росії у 1783 р. Російська імперія, з свого боку, мала на меті утвердитися в Північному Причорномор'ї і розширити свої володіння в цьому районі і на Південному Кавказі.

З початком війни російське командування відчувало гостру потребу у збільшенні свого військового контингенту, особливо за рахунок бійців, що добре знали театр воєнних дій і противника та бойові якості яких були загальновідомі. Тому уряд змушений був звернутися до колишніх запорожців, які лишилися в Україні. Восени на базі утвореного у 1783 р. полку запорозьких козаків (один з заходів російського уряду, спрямованих на повернення задунайських козаків до Росії) почалося формування козацького війська. Указом від 22 січня 1788 р. воно одержало назву Війська вірних козаків, у протигагу „невірним” задунайським запорожцям. Очолили його колишні запорозькі старшини. Кошовим було призначено Сидора Білого, суддею Антона Головатого, кіннотою командував Захар Чепіга.

Незабаром за героїзм і мужність, виявлені у боях в Причорномор'ї, в тому ж 1788 р. воно було перейменовано в Чорноморське козацьке військо.

Ще в ході війни, в 1790 р., Кіш Чорноморського козацького війська розділив територію між Бугом і Дністром, яку заселяли козаки, на три полкових паланки (окружні управління) – Подністрянську, Березанську, Кінбургську (тепер Одеська, Миколаївська та Херсонська області). Вони очолювалися призначеними Кошем старшинами і паланковими полковниками. Кожна паланка включала в себе декілька козацьких поселень.

На території, яку займала Подністрянська паланка, виникли поселення чорноморців по Дністру: Біляєвка, Калаглія, Кучургани, Глинна, Чобручи, Незавертай, Голоківка, Аджидер, Яська та багато інших. За далеко не повними даними, на 1792 р. у Подністрянській паланці існувало 30 селищ, в яких проживало близько 1500 козацьких родин. Крім того, виникло багато хуторів і поселень при риболовецьких заводах, по річках та лиманах.

Центром Чорноморського козацького краю і Подністрянської паланки стала Слободзея, де проживало 130 козацьких родин. Тут знаходилася військова резиденція.

На початку XIX ст. відносини між Росією та Туреччиною настільки загострилися, що привели до війни 1806-1812 рр. В листопаді-грудні 1806 р. російські війська оволоділи Бессарабію, за виключенням Ізмаїла. Вихід в цей район поставив перед російським командуванням питання про взаємовідносини з біглим сюди українським і російським населенням і задунайськими запорожцями. Зокрема, у фортеці Браїлів, що була оточена російськими військами, знаходилося до трьох тисяч дунайців. Генерал-лейтенант О.Ф.Ланжерон, який командував корпусом на Дунаї, писав в січні 1807 р., що задунайські козаки можуть „наносити шкоду більш, ніж турки і татари”. Тому російське командування вжило низку заходів, щоб залучити задунайських запорожців на свій бік, обіцяючи їм всі пільги, якими користуються чорноморці на Кубані. Все це мало певний ефект. Збігле населення було зацікавлене в легалізації свого положення, а задунайські запорожці опинилися в районі дій російської армії.

Враховуючи успіхи у формуванні волонтерського полку з задунайських запорожців і збіглого українського населення, було вирішено створити на Дунаї козацьке військо, давши йому найменування Усть-Дунайського.

20 лютого 1807 р. Усть-Дунайське Буджацьке козацьке військо було офіційно затверджено указом Олександра I.

Уряд, зацікавлений у швидкому заселенні ново приєднаної Бессарабії, дозволив усть-дунайцям селитися в Придунайських степах на правах колоністів. На протязі 1815-1817 рр. в Бессарабію з-за Дунаю вийшло кілька груп козаків, які разом з усть-дунайцями оселилися в Ізмаїльському повіті, заснувавши в 1818 р. с.Дракуля (тепер с. Трудове Кілійського району Одеської області). Незабаром тут нараховувалося вже 45 козацьких родин. В 1820 р. друга група усть-дунайських козаків і задунайських запорожців, незважаючи на опір земської поліції, в кількості 38 родин оселилася в Акерманському повіті, заснувавши с.Акмангіт (тепер с.Білолісся Татарбунарського району Одеської області). Частина задунайців у 1823 р. переселили в Ізмаїльську колоністську округу, де засновано с.Новопокровське (тепер с.Покровка Ізмаїльського району Одеської області).

У зв'язку із збільшенням населення в Акмангіті частина задунайських запорожців і усть-дунайських козаків перейшла на нове місце в Акерманському повіті, де в 1827 р. заснувала с.Старокозаче (тепер в Білгород-Дністровському районі Одеської області).

Створення на Дунаї Нової січі, як про це пішли чутки на Україні, викликало серед селянства надії на відродження козацтва. Це призвело до значних втеч населення до Дунайської Січі, що прискорило ліквідацію війська.

Після ліквідації Усть-Дунайського козацького війська переважна більшість козаків лишилась в Бессарабії. Усть-дунайці та задунайські запорожці, які переселялися до них, на протязі 20-х рр. неодноразово зверталися до державних установ з домаганням створення в краї козацького війська, з центром в с.Акмангіт.

Російсько-турецька війна, яка розпочалася в 1828 р., пожвавила клопотання козаків. Ці прагнення співпали з намаганням командування збільшити військовий контингент Дунайської армії. В червні 1828 р. уряд дозволив сформувати в Акерманському повіті Бессарабії козацьке військо, яке одержало назву Дунайського (з 1856 р. Новоросійське; проіснувало до 1869 р.), з усть-дунайців, задунайських запорожців, що оселилися в Бессарабії до 1828 р.

До війська були зараховані села Акерманського повіту Акмангіт (Білолісся), Старокозаче і Волонтирівка (тепер у районі Штефан Воде Молдови).

В 1836 р. до війська були приєднані села Михайлівка, Костянтинівка, Новотроїцьке, Миколаївка, засновані відставними солдатами, та село Петрівка, в якому мешкали селяни-переселенці з Курської губернії (тепер в Білгород-Дністровському, Кілійському, Саратському районах Одеської області). Через три роки були приєднані заселені циганами села Фараонівка та Каїри (останнє – с. Крива Балка; обидва в Саратському районі Одеської області).

За Паризьким миром 1856 р. частина козацької території з станицями Миколаївка та Новотроїцька відійшла до Молдавського князівства. Замість цих земель війську було дозволено придбати у поміщика К.Зіро селище Байрамча, незабаром перейменоване в Миколаївку-Новоросійську.

Центр управління війська розміщувався в станиці Волонтирівка. Однак в зв'язку з тим, що в цій станиці не було необхідних помешкань, військове правління до 1856 р. знаходилось в Акермані (нащадки козаків живуть в місті й дотепер). Після придбання військом Миколаївки-Новоросійської воно переїхало в цю станицю. В середині 60-х рр. там знаходились майже всі

головні військові установи: шпиталь, головний військовий храм св. Миколи Чудотворця, поштова станція та училище.

Дунайське військо мало нести прикордонну службу на Дунаї, Пруті та по Чорноморському узбережжю до Дніпра, внутрішню службу в Бессарабській та Херсонській губерніях, утримувати гарнізони в Ізмаїлі та Акермані. Притягувалися вони для виконання й інших завдань.

В 1856 р., 11 липня, в зв'язку з відторгненням від Росії за Паризьким миром дунайської частини Бессарабії, військо було перейменовано в Новоросійське. З цього часу воно несло кордонну службу на лінії Болград-Татарбунари і далі по Чорноморському узбережжю. Козацькі гарнізони з'явилися в Руській Іванівці, Удобному, Козацькому, Турлаках, Папушоях (Переможному) Білгород-Дністровського району Одеської області.

У грудні 1868 р. в зв'язку з загальною реформою козацьких військ Новоросійське козацьке військо оголошувалося ліквідованим. Це було останнє козацьке військо на терені сучасної України.

Мужність і хоробрість, патріотизм, любов до волі й батьківщини, демократизм, взаємодопомогу, високі моральні цінності лишило козацтво в спадщину українському народу. Не випадково в огляді Одеської військової округи за 1871 р. підкреслювалося, що в українцях „й до цього часу добре зберігається пам'ять про вільне козацтво”, а задунайський запорожець Ананій Коломієць, закінчуючи розповідати Федору Вовку про Задунайську Січ, висловив невмирущі, сповнені глибокої віри в козацтво і його спадкоємців, слова: „А за нас... то наше не пропаде... Досі не пропало, то вже й не пропаде!.. Нашого насіння ніхто не скоренить!”

В кінці ХІХ століття, при проведенні перепису населення Російської імперії, близько 70% мешканців Акерманського повіту вважали себе козаками, або вихідцями з козаків...

В умовах незалежної України 1918 року знову, в новій якості, відродилося козацтво. Воно відіграло важливу роль в політичному і культурному житті, разом з усім народом будувало Українську суверенну державу, головною військовою силою якої стало селянське ополчення “вільних козаків”, січових стрільців, українських козацьких дивізій сірожупанників, синьожупанників...

В ті роки на Одещині козацькими були загони селянської армії батьки Махно, Чорноморське повстанське козацьке військо (загони отаманів С.Заболотного, Дерев'яги, Я.Кошового, Солтиса, Боровського, Кіршула, Карого, Коваленки, Стратіївського, Солоненка, І.Деркача, Бондаренка, Шевченка), Одеського українського військового Коша (отаман - І.Луценко), Гайдамацькі куріні (отаман – О.Сахно-Устимович), Союзу української молоді (Одеська Січ)...

З 1988 року починається етап загальноукраїнського відродження козацько-лицарських традицій. Козацтво стало одною з сил, що виборювала волю України. Першим Гетьманом Українського козацтва був В.Чорновіл, другим В.Мулява, третім І.Білас; почесним Гетьманом Українського козацтва став бувший Президент України Л.Кучма; Гетьманом України є Президент України В.Ющенко.

З початку 90-х років ХХ століття групою ентузіастів з козацьких родів були започатковані в місті Білгород-Дністровському та Білгород-Дністровському районі:

козацькі організації – Задністровське земляцтво Всесвітньої спілки козаків (останній отаман - покійний козацький полковник М.Слепухін), Буджацька Січ УК (отаман – генерал-хорунжий УК М.Скляренко), Білгород-Дністровська паланка УК (отаман – полковник УК Л.Городецький), Білгород-Дністровський Кіш УК (отаман – полковник УК В.Гавриленко), Окружний полк ім. П.Орлика УК (отаман – полковник УК М.Врублевський), Окремий курінь ім. С.Білого УК (отаман – полковник УК П.Городниченко), курінь Війська Запорозького (отаман – полковник ЗСУ М.Возний), районове товариство УКЗ (отаман – полковник УК В.Білоус), жіноча громада УК (керівник Л.Горлачова), Дністровська Січ УК (отаман – генерал-хорунжий УК В.Тимофєєв);

козацькі художні колективи – духовий оркестр (керівник сотник УК С.Радченко), хор української народної пісні «Мрія» (керівник – осавул УК І.Зорило), ансамбль української народної музики «Веселка» (керівник - полковник УК М.Нікіруй), ансамбль української народної музики «Гроно» та гурт «Русичи» (керівник – осавул УК Б.Нікіруй), народна хорова капела – пошуково-дослідницький фольклористичний гурт «Алкалаія» Будинку культури с. Старокозаче (керівник – В.Вареник);

навчальні заклади, що працювали та працюють в напрямку козацького виховання – Білгород-Дністровське училище Південноукраїнського державного педагогічного університету (викладачі – В.Юрченко, В.Лобанова, О.Виштак, І.Головань), Старокозацька та Молозька школи

(військовий керівник І.Лісіцин), Випаснянська №1 школа (військовий керівник В.Гавриленко), Вигінська школа (колишній директор В.Біленко, учитель фізичної культури А.Берлізов, директор О.Вдовиченко, учитель фізичної культури М.Поліщук), Долинівська школа (директор Т.Тома, завуч М.Долгошеєнко, педагог-організатор Т.Молчанова), Турлацька школа (директор Т.Тодорова, вчитель В.Чумаченко), Адамівська школа (колишній директор В.Тимофєєв, теперішній директор В.Вронська, завуч П.Лавриненко, педагог-організатор В.Гриценко).

Проживаючи у громадах, які мають давні козацькі традиції, вчителі шкіл не могли ці традиції не залучити до виховного процесу...

Після обговорення ідеї (утворення школи джур та дан) з'явилися як союзники, так і опоненти; згодом в школах організаційно оформились ентузіасти або ініціативні групи педагогів (Старокозацька та Молозька – військовий керівник Лісіцин І.М., Випасненська №1 школа – військовий керівник Гавриленко В.О., Миколаївсько-Новоросійська – завуч Фоменчук В.А., педагог-організатор Настаченко Г.М., Долинівська – директор Тома Т.І., завуч Долгошеєнко М.І., педагог-організатор Молчанова Т.І., Вигінська – директор Біленко В.Ю., вчитель Берлізов А.М., Турлацька – директор Тодорова Т.П., вчитель Чумаченко В.М., Адамівська – директор Тимофєєв В.Я., завуч Лавриненко П.М., педагог-організатор Гриценко В.Н.), які взялися за її практичну реалізацію.

...Початок 90-х років минулого століття: розпад Союзу, крушіння правлячої ідеологічної машини.

Наше становище (керівників шкіл) в ті роки: кадри побігли зі школи, фінансування пішло з місцевих бюджетів (вірніше, його не стало зовсім!), ми намагаємось налагодити хоча б якусь виховну роботу в школі, причому без матеріальної та, навіть, моральної підтримки з боку влади та громадськості, бо, мабуть, лише в школі люди розуміли, що починаємо втрачати ціле покоління.

У школі почали платити за класне керівництво копійки, скасували зарахування до педагогічного стажу років роботи на посадах старшого піонерського вожатого – педагогу, який більше за інших працював з дітьми, оголосили школу поза політикою (і державою також!), звернувши державну підтримку дитячо-юнацьких організацій.

Опам'ятавшись від шоку (ідеологічного, фінансового – інфляція, зниження реального рівня зарплати, яку, до речі, затримували по півроку!), ми почали шукати альтернативні форми виховної роботи; альтернативні комуністичним; бо якщо держава відмовилася від комуністичної ідеології, то й державна школа не мала права її сповідати; в іншому випадку вчитель зобов'язаний був покинути державну школу – ми ж хотіли в школі працювати.

В країнах, де розуміють значення виховання, в школах існує цілісна система формування лідерів різного рангу. Ця система не обходиться без дитячих організацій – лідер виростає тут, далі він лише «шліфується». Така ж система існувала й в СРСР: жовтенята – піонери – комсомольці – комуністи.

Необхідність в наших умовах такої системи розуміли і ми, педагоги Адамівської школи, і спробували створити українську національну піонерську організацію «Джура» (одним з атрибутів у нас був жовто-синій націонал-піонерський галстук). Організація будувалася на засадах та традиціях Українського козацтва; за основу її побудови ми обрали Концепцію української козацької педагогіки, яка була надрукована в «Освіті» у 1992 році. Організація почала діяти...

У 1993 році мене було обрано головою Адамівської сільської ради Білгород-Дністровського району Одеської області й нові обов'язки змусили на декілька років відійти від практичної педагогіки, хоча за перебігом педагогічної думки в пресі я слідував. Поступово господарські та політичні турботи місцевого масштабу заповнили мене: йшло перманентне ділення колгоспу – лідери змінювали один одного, після чергових звітно-виборчих зборів виходили з колгоспу й виводили з собою односторонців; йшло паювання і ми намагалися не залишити сільську інтелігенцію без землі; після війни у Придністров'ї озброєні молдавські волонтери почали порушувати кордони й грабувати колгоспні ферми, в тому числі й наш колгоспний свинотоварний комплекс.

...Початок зими 1993-1994 років. Україна готується до виборів депутатів всіх рівнів та Президента України (березень 1994 року). Кандидати в депутати Одеської обласної ради та Верховної Ради України «мотаються» по району – беруть участь у передвиборчому марафоні – проводять зустрічі з виборцями, головами сільських рад (за Законом про вибори голови сільських рад формують територіальні та дільничні виборчі комісії). Десь у цей період заїхав до

Адамівської сільської ради Петро Чернишук (тоді голова Білгород-Дністровського осередку РУХу та кандидат у депутати Верховної Ради України). Ми розмовляли з ним про особливості тогорічних передвиборчих баталій і якимось непомітно перейшли до питання про мою національну приналежність. Я – некрасовець-липованин-старообрядець (некрасівці – нащадки донських козаків-некрасівців, які оселилися на Дунаї після розгрому царськими військами козацького повстання Кіндратія Булавина). Петро дав мені адресу канцелярії паланкового козацького товариства пасічників і вже через кілька днів я розмовляв про справи козацькі з Леонідом Городецьким (паланковим отаманом)...

...Невдовзі після цього я звернувся до начальника районного відділу міліції Чербаджі М.М. з проханням дозволити створити добровільну народну козацьку дружину для охорони громадського порядку на території громади та боротьби із порушниками кордонів – молдавськими волонтерами. Нас підтримав голова районної ради Майстро В.І. Дружину було створено, екіповано одностроєм та козацькою зброєю, нічні чергування дружинників оплачувалися коштами сільської ради. Велику організаційну та матеріальну допомогу нам надав паланковий отаман Городецький Л.Г.

У 1994 році організаційно було оформлено Адамівський курінь Українського козацтва, отаманом якого мене було обрано. У 1996 році курінь увійшов до складу Білгород-Дністровської міжрайонної козацької паланки Українського козацтва, тоді ж мене було обрано писарем цієї паланки...

На сесіях сільської ради, розглядаючи питання про стан навчально-виховної роботи в школі, ми звертали увагу депутатів на виховний потенціал Кодексу буття Українського козацтва, куди входять Кодекс лицарської честі, Кодекс лицарської духовності та Заповіді милосердя. Кодекс буття забезпечує формування та виховання такого духовного стану молоді-молодих громадян України - козаків, яке в народі збереглося як розуміння козацького духу, того особливого соціального положення українського козацтва в суспільстві, яке слугувало опорою народу і державі протягом віків. Тому ми вирішили за основу виховання молоді в нашій сільській громаді обрати козацьку педагогіку...

На жаль, відсутність на той час розробленої методики виховної роботи з козачатами не дозволила колективу Адамівської школи досягти помітних успіхів: «Джура» працювала більше як піонерська організація, ніж як козацька...

2 етап. Підготовчий.

На етапі народження школи козацько-лицарського виховання для нас актуальним був висновок Берта Нануса: «Немає більш потужного рушія організації до досконалості й довготривалого успіху, ніж приваблива, надихаюча перспектива на майбутнє».

Це був романтичний період у житті нашої організації; стан ейфорії - стан апатії охоплював нас у процесі переходу від мрії до дії...

Після закінчення строку повноважень сільського голови в 1998 році я повернувся на посаду директора і почав будувати школу козацько-лицарського виховання. Процес становлення та розвитку Адамівської школи козацько-лицарського виховання зафіксовано у шкільній газеті. У 1998-2001 роках газета випускалася у вигляді бліц-інформації «Леля», «Козача», «Джура», «Дана», «Джура та Дана», «Берегиня», «Козак» (вийшло 45 номерів невеликим накладом-тиражем). З квітня 2001 року почала виходити шкільна газета «Річ про Адамівську Січ». Поступово газета стала друкованим органом всієї Адамівської громади: тут друкувалися матеріали з життя школи й громади...

Навесні 1998 року в школі була створена дитяча козацька організація «Січ» - Адамівський курінь, яка у лютому 2000 року була переєстрована в організацію «Молода Січ» - Адамівський курінь Українського козацтва. Ось що писалось в бліц-інформації «Джура та Дана» №1 за квітень 1998 року – друкованому органі Адамівської школи – «11 квітня 1998 року о 15 годині йшов перший весняний дощ із громом і блискавкою... В Будинку культури села Адамівка відбулося посвячення у Козаки, Джури та Дани. Висвячували: паланковий отаман Городецький Леонід, козаки Тимофєєв Валерій, Павло Білоусенко, Андрій Берлізов, Ігор Лелюченко, Святослав Горлачов... У Джури та Дани було прийнято учнів Адамівської школи – Бараш Лідію (5 клас), Білоус Івана (6 клас), Басюк Віктора, Білопицьку Тетяну, Верховецьку Олесю, Катюшева Віталія (всі 7 клас)... Вітаємо перших джур та Дан Адамівського куріня Українського козацтва!».

«З 29 жовтня по 1 листопада 1998 року в Києві відбулася Велика Рада Українського козацтва. Делегатами на Раду від Адамівського куріня Українського козацтва було обрано

козаків В.Тимофєєва-старого, А.Редька-старого, В.Козубенка, О.Козаченка та В.Тимофєєва-молодшого. На Раду поїхали й джури з данами Адамівської школи (30 осіб) разом із учителями – Гриценко В.Н., Піштіган О.А., Катющевою Т.В., Козубенко Т.І. та директором Будинку культури Рибальченко Н.М. У перервах між засіданнями Ради було проведено декілька змістовних екскурсій столицею Неньки-України. З нами їхали й козаки Білгород-Дністровської паланки на чолі з отаманом Городецьким Л. На зворотному шляху заїхали до Софіївського парку (Умань), де пробули три години: побачили і підземну річку, і Харона, і чудові ландшафти, і озеро лебедів із фонтаном... Всі були у захваті, а найбільш – малеча (козачати)!» («Джура та Дана» №2 жовтень 1998 року).

В кінці 1998 року для джур та дан Адамівського куріня Українського козацтва було придбано однострій кольору морської хвилі (для хлопців – кашкет, мундир та штани із вузьким лампасом, для дівчат – берет, мундир та спідниця).

У цьому ж році було розроблено ритуал посвяти у джури та дани, який став канонічним для козачат Білгород-Дністровського району.

«4 квітня 1999 року в місті Білгород-Дністровському відбулася паланкова Рада козацького товариства. На звітно-виборчій раді обрано старшину: отаманом – Городецького Л., заступником (паланковим писарем) - Тимофєєва В. На Раді були присутні джури та дани з Адамівки, Старокозачого, Випасного. Після Ради був святковий концерт силами Старокозачого Будинку культури. Після концерту – святковий обід. Для джур та дан було організовано екскурсії у фортецю та краєзнавчий музей». («Джура та Дана» №3 квітень 1999 року).

«22 травня 1999 року у Києві відбулася позачергова Велика Рада Українського козацтва. Делегатами на Велику Раду було обрано Городецького Л., Тимофєєва В., Майстра А., Якименка В., Городецького Р. Із козаками їздили на Раду джури та дани Адамівського куріня». («Дана» №2 липень 1999 року).

«1 червня 1999 року старшина Білгород-Дністровської козацької паланки проводила посвяту у джури та дани Адамівського куріня Українського козацтва. Посвяту проводили Городецький Л., Тимофєєв В., Маринеску М., Майстро А., Берлізов А., Якименко В. У джури та дани було посвячено: Ребюк Таню, Катющеву Катю, Гречко Олю, Назарову Олю, Золотовську Олену, Даниленко Віку, Бойку Марину, Чеботюк Сашу, Архипенко Олексія, Воронова Олега, Шмаглюченко Олександра (всі 5 клас), Кравченка Олексія, Одорожу Олену, Бойку Тетяну, Бурдюжу Руслана, Нестерук Миколу, Одорожу Віталія, Харченко Наталю (всі 6 клас), Мокрот Дениса, Третюк Ваню, Кравченко Ваню, Дроздова Дмитра (всі 7 клас), Велікова Андрія (8 клас). Вітаємо джур та дан!». («Джура та Дана» №4 червень 1999 року).

«25-26 грудня 1999 року в Донецьку відбулася ХІУ Велика Рада Українського козацтва. В її роботі приймали участь делегати від усіх крайових товариств України, представники органів державної влади. Від нашого районного товариства на раді була делегація у складі Городецького Л., Тимофєєва В., Майстра А., Якименка В., Городецького Р., Маринеску М., Редька А., Козубенка В., джури Старченка А.». («Джура та Дана» №5 грудень 1999 року).

Декларація «Філософія козацько-лицарського виховання в школі. Концептуальні засади».

**Козаку найперше – Воля!
Козаку найперше – Честь!**

Актуальність проблеми:

Держава живе й розвивається доти, доки в ній живе багатим духовним життям школа. А для цього школа повинна стати осередком зустрічі дитинства із справді загальнолюдським – дитинча має частіше зазирати у вічність – саме школа стоїть у витоків духовності суспільства.

Виховання підлітків і козацтва фактично відібрано у школи: світогляд, інтереси, моральні цінності у більшості молоді формуються під впливом телебачення та інших засобів мас-медіа. Роль сім'ї у вихованні падає. Молодь ігнорує думки дорослих (батьків, учителів), ставиться з недовірою до будь-яких ідеалів – і старих, і нових; їй притаманні егоїзм та індивідуалізм, перевага матеріальних інтересів над духовними. Юнаки і дівчата, що прагнуть до знань, духовності, до пізнання національної і загальнолюдської культури, становлять меншість в океані сірості, примітивізму, криміналу.

Відмовившись від ідеології і деполітизувавши школи, ми самі собі завдали шкоди: ліквідували систему різноманітних політичних і патріотичних клубів та клубів за інтересами. Це

привело до аполітичності значної частини учнівської молоді, до проявів песимізму, скептицизму, байдужості і втрати патріотизму. Знищили систему політичного інформування учнів. Це сприяло формуванню політичного безкультур'я випускників. Ліквідували піонерські і комсомольські організації, але не створили ніяких інших дитячих і юнацьких громадських організацій для учнів.

Провідна ідея:

Відомо, що в наш час, час світової глобалізації суспільних процесів, загострюються протиріччя між силами культурної уніфікації і прагненням народів до збереження своєї культурної ідентичності.

В сучасному суперечливому світі виживуть, збережуть себе ті, хто зуміє вистояти у глобальному змаганні свою культуру, мову, фольклор – усе те, з чого складається сутність та особливість національного характеру.

Загальновідомо, що історичні умови буття українського народу породили самобутній феномен – козацтво. Воно втілювало в собі фізичне і духовне здоров'я нації, інтелектуальну силу, життєздатність, оптимізм і енергію.

Це була об'єднана, згуртована, ідейно і духовно зцементована, суворо дисциплінована сила, яка очолювала боротьбу проти чужоземних ворогів.

Тому ми зосередили увагу на вихованні всебічно розвиненої особистості українця (національне виховання у формі козацько-лицарського) та на розумній ідеологізації та політизації виховного процесу через участь молоді в діяльності громадських організацій Українського козацтва (загальновідомо, що формування майбутніх громадських діячів починається з їхньої участі в діяльності дитячих і юнацьких організацій).

В основу навчально-виховного процесу школи наш педагогічний колектив поклав проблему „Школа козацько-лицарського виховання – гуманістична основа становлення особистості”.

Система виховної роботи школи базується на ідеях козацької педагогіки як частини народної педагогіки у вершинному її вияві. Діяльність усіх джерел організованого впливу на виховний процес у школі спрямований на творче продовження в сучасних умовах козацьких звичаїв і традицій, вироблення в кожного учня прагнення розвивати в собі кращі людські риси українця-патріота.

Школа завжди є національною. За сучасних умов вона виступає важливим чинником відродження нації, виховання в молоді почуття національної свідомості та гідності.

Національна система виховання:

- наймудріша, бо вона озброєна багатющими знаннями, виробленими колективним генієм народу;
- найавторитетніша, бо її істинність підтверджена багатовіковою масовою практикою;
- найідейніше, бо вона базується на заповідях народної моралі, націлена на формування справжньої людини;
- найпрогресивніша, бо вона завжди знаходиться на передньому краї боротьби за розум, за світло знань, за перемогу Добра над Злом;
- найбагатша, бо на її теренах протягом багатьох віків сумлінно працюють мільйони вихователів.

Народні традиції, звичаї та обряди об'єднують минуле і майбутнє народу. Практично прилучаючись до них, учнівська молодь убирає в себе філософський, психологічний, ідейно-моральний і естетичний зміст, у неї формується національна самобутність, творче ставлення до дійсності...

Мета:

Школа наша працює в режимі навчально-виховного закладу нового типу – школи козацько-лицарського виховання. Педагогічний колектив широко використовує давні козацькі традиції, кодекси лицарської честі, гуманістичні та демократичні ідеї і адекватні засоби виховного впливу на підростаюче покоління...

Головна мета сучасної школи козацько-лицарського виховання – формування в родині, школі і в громадському житті козака-лицаря, палкого патріота, мужнього громадянина Української держави, захисника рідної землі з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю, світоглядом і характером, високою мораллю і духовністю.

Основні завдання:

Основні завдання школи козацько-лицарського виховання:

- плекати фізично загартованих, із міцним здоров'ям, дужих тілом і духом синів і дочок незалежної України;
- формувати і підростаючого покоління високі лицарські якості, шляхетність, моральні чесноти, почуття милосердя;
- виховувати силу волі і силу духу, мужність і звитягу, уміння боротися зі злом і перемагати його в будь-яких життєвих обставинах;
- плекати віру, надію, любов, готовність творити добро і красоту в собі і в довкіллі;
- формувати здатність до альтруїзму, гармонійного поєднання особистих, індивідуальних і загальнонаціональних, державних потреб та інтересів, відчувати себе невід'ємною складовою частиною цілого і вічного – української нації, держави;
- виховувати у підростаючих поколіннях український козацький характер, світогляд, історичну пам'ять і національну свідомість;
- готувати молодь до активної національної творчості, участі в розвитку рідної культури, духовності;
- виховувати господарів рідної землі, творців Української держави, її захисників від ворожої агресії, мовної і культурної експансії;
- сприяти оволодінню молоддю військово-спортивним мистецтвом козаків, формуванню в неї, з урахуванням сучасних світових здобутків в галузі науки, культури і техніки, творчих умінь продовження політичних, державних, економічних, мистецьких і військових традицій українського козацтва.

Наукові основи:

Робота школи козацько-лицарського виховання основана на таких документах:

1. Про відродження історико-культурних та господарських традицій українського козацтва. Указ Президента України від 04.01.1995 року №14/1995.
2. Про Національну програму відродження та розвитку Українського козацтва на 2002-2005 роки. Указ Президента України від 15.22.2001 року №1092/2001.
3. Українська козацька педагогіка . Концепція. „Освіта”, 01.09.1992.
4. Концепція національного виховання. „Освіта”, №47, 07.08.1996.
5. Основи національного виховання. Концептуальні положення. Інститут системних досліджень освіти. За заг. ред. В.Г.Кузя, Ю.Д.Руденка, З.О.Сергійчук. К., Інформ. – видав. Центр „Київ”, 1993.
6. Методичні рекомендації педагогічним колективам закладів освіти України по відродженню історико-культурних та господарських традицій українського козацтва. Збірник наказів Міністерства освіти України, №11, 1995.
7. Статут дитячої, юнацької і молодіжної організації “Молода Січ”. Освіта, №41/42, 25 серпня – 1 вересня 1999.
8. Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» («Джура») Українського козацтва. Затверджено наказом Міністра освіти і науки України від 25.12.2003 року №855.
9. Кононенко П. Козацька педагогіка в системі сучасної освіти. Директор школи, № 34, вересень, 2000.
10. Кононенко П. Звернення до державних політичних діячів, працівників науки, культури, освіти, всієї громадськості України. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.
11. Кононенко П. Українське козацтво: шляхи розвитку, традиції виховання молоді. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2003.
12. Руденко Ю.Д. Українська козацька педагогіка: відродження, пошуки, перспективи. Рідна школа, №5, 1994.
13. Руденко Ю., Руденко В. Виховання в учнів лицарської духовності. Рідна школа, №7, 1996.
14. Руденко Ю. Сучасне козацько-лицарське виховання дітей і юнацтва України. Програми для педагогічних вузів, факультетів. Освіта, № 65/66, 24 вересня – 1 жовтня 1997.
15. Руденко Ю. Програма Всеукраїнської дитячо-юнацької і молодіжної організації „Молода Січ”. Освіта, № 7/8, 3-10 лютого 1999.
16. Руденко Ю. Програма Всеукраїнської дитячо-юнацької і молодіжної організації „Молода Січ”. Освіта, № № 19/20, 31 березня – 7 квітня 1999.
17. Руденко Ю. Прагнуть навчатися в козацьких колегіумах. Заклик до створення козацького колегіуму. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.

18. Тимофєєв В. Школа козацько-лицарського виховання – берегиня духу села. Наша школа, № 5-6, 2000.
19. Тимофєєв В. Річ про Адамівську Січ. Білгород-Дністровський. т.1. 2001, т.2. 2002, т.3. 2003.
20. Тимофєєв В. Організація учнівського самоврядування в школі козацько-лицарського виховання. Наша школа, № 2, 2002.
21. Тимофєєв В. Адамівський курінь „Молодої Січі”. Школа козацько-лицарського виховання. Освіта, № 52, 6-13 листопада 2002.
22. Тимофєєв В. Адамівська Січ – школа козацько-лицарського виховання. Білгород-Дністровський. 2004.
23. Тимофєєв В. Козацька педагогіка – сучасна освіта. Білгород-Дністровський. 2005.
24. Тимофєєв В. Козацьке тілодуховиховання. Білгород-Дністровський. 2006.
25. Тимофєєв В. Козацько-лицарське виховання. Білгород-Дністровський. 2007.
26. Тимофєєв В. Школа козацько-лицарського виховання. Білгород-Дністровський. 2007.

Новизна:

Аналіз публікацій з теми козацької педагогіки дає підстави стверджувати, що нами вперше на Україні фундаментально розроблено та реалізовано в практиці роботи основні документи школи такого типу (концепцію, положення, статут, навчальний план і програми, посібники з основних предметів козацько-лицарського виховання). Досвід роботи описано у посібниках „Адамівська Січ”, „Буджацька Січ», журналі „Наша школа” (Одеса) №4, 5-6 2000, №1,2 2002, громадсько-політичному щотижневику „Освіта” (Київ) №52 6-13 листопада 2002; з цієї теми автором надруковано декілька книг. Багато матеріалу з роботи шкіл козацько-лицарського виховання на Буджаку друкувалось в козацьких альманахах «Річ про Буджацьку Січ», «Річ про Січ».

Структура та діяльність:

Кодекс людського буття Українського козацтва (Кодекс лицарської честі, лицарської звитяги та Заповіді милосердя) має забезпечити формування того духовного стану молодих громадян України, козаків, який в народі зберігся як розуміння козацького духу, того особливого соціального стану українського козака в суспільстві, що слугував опорою народу і українській державі протягом віків. Тому ми вирішили за основу виховання молоді у нашій громаді взяти козацьку педагогіку, зосередивши увагу на:

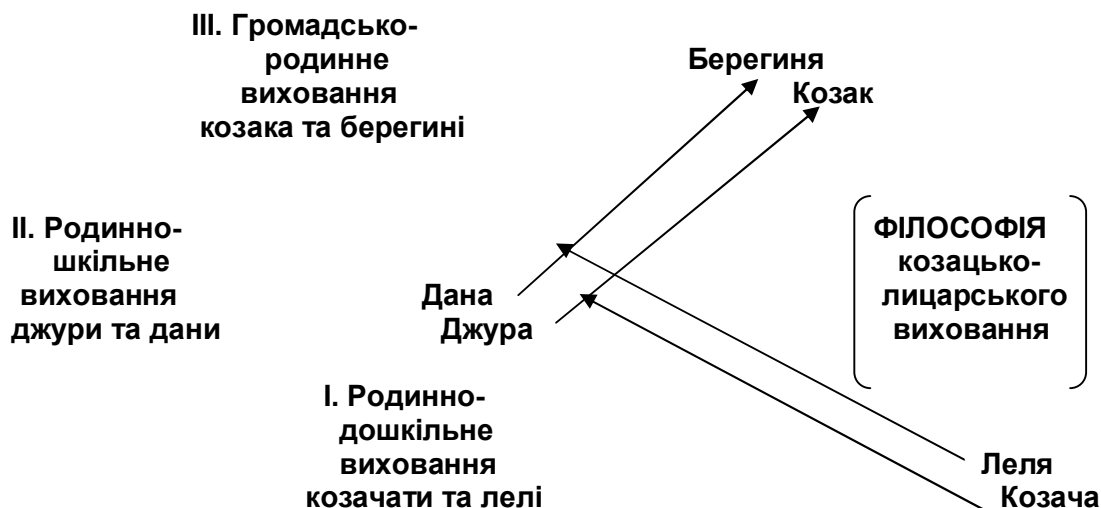
1. Формуванні всебічно розвиненої особистості українця (національне виховання у формі козацько-лицарського).
2. Формування свідомих громадян, громадських діячів через участь молоді у діяльності Адамівського куреня Українського козацтва, осередка жіночої громади Українського козацтва та Адамівського куреня „Молодої Січі” Українського козацтва (дитячої та юнацької незалежної громадської організації).

Родинно-дошкільне виховання козачати та лелі здійснюємо через роботу з батьками дошкільнят та введенням спеціальних курсів до програми дитячого садка.

Родинно-шкільне виховання джури та дани ми проводимо у формі школи козацько-лицарського виховання.

Громадсько-родинне виховання козака та берегині ми здійснюємо через діяльність Адамівського куреня Українського козацтва та жіночої громади Українського козацтва.

Тепер у громаді ми маємо таку систему виховання козака та берегині:

Відомо, що загальної системи народного виховання для всіх народів немає, у кожного народу своя, особлива, національна система виховання. Вона базується на рідній, національній мові. Рідна школа – це головна основа національного життя держави, основа рідної школи – національне виховання. Національне виховання – це козацьке виховання, бо українці – нація козацька; козаки були типовими представниками рідного народу; вони втілювали волелюбний національний характер, відображали його потреби, інтереси, прагнення, і вони створили самобутню високоефективну, близьку до європейської, національну систему освіти і виховання – козацьку педагогіку, на якій ґрунтується діяльність школи козацько-лицарського виховання.

Козацька педагогіка – це частина української народної педагогіки, яка формувала у підростаючих поколінь синівську любов до рідної землі, готовність її захищати від чужоземних загарбників, високу національну свідомість і самосвідомість, глибоку духовність. Вона була тісно пов'язана з матеріальною і духовною сферою діяльності українського козацтва.

Козацько-лицарське виховання – це виховання підростаючих поколінь нашого народу на патріотичних, героїчних, національно-державницьких традиціях українського козацтва, на високих прикладах лицарського ставлення до України, дійсності взагалі.

У практичній роботі ми дотримуємось *основних змістовних компонентів сучасного козацько-лицарського виховання молоді*, які полягають у наступних фундаментальних положеннях:

1. Школа козацько-лицарського виховання – осередок лицарської духовності з державно-громадським управлінням.

2. Козача – центр навчального процесу, суб'єкт навчання і виховання.

3. Навчання і виховання козачати – це за своєю суттю самонавчання, самоосвіта, самовиховання, самоорганізація і самореалізація особистості.

4. Родинне національне виховання – природне, провідне виховання і батьки – головні вихователі протягом усього життя козачати.

5. Українознавство – наукова основа, духовна серцевина козацького навчально-виховного впливу в родині, школі, суспільному житті, філософія і політика державотворення.

6. Національне козацьке виховання – всеохоплююча і багатогранна система впливів, ідей, підходів, яка покликана пробуджувати, стимулювати розвиток закладених природою задатків, можливостей козачати, набуття ним етносоціального досвіду і реалізації завдання гуманізації системи освіти.

7. Українська козацька педагогіка – вітчизняна наука про виховання підростаючих поколінь українців (представників національних меншин) нашої Батьківщини, якій здавна притаманні глибокі гуманістичні традиції, яка постійно збагачується народною виховною мудрістю, вищими здобутками світової науки, культури.

Принципи, за якими будується школа козацько-лицарського виховання:

1. Демократизація – це мета, засіб, гарантія трансформації загальноосвітньої школи у школу козацько-лицарського виховання, Це варіативність та відкритість змісту козацько-

лицарського виховання, співробітництво, взаємоповага козачат та наставників, усунення авторитарного стилю виховання.

2. Гуманізація – подолання відчуженості козачати від наставника. Визначення особистості вихованця як вищої соціальної цінності з правами на свободу, соціально-педагогічний захист, на самореалізацію у різних сферах діяльності й спілкування.

3. Індивідуалізація та диференціація – передбачає розвиток кожного козачати з урахуванням його інтересів, мотивів, системи цінностей, різниці в інтелектуальній, емоційно-вольовій та практичній сферах, особливостей фізичного і психічного розвитку, всіляке стимулювання здібностей кожного учня, планування власної діяльності.

4. Психологізація процесу виховання козачати – глибоке вивчення дитини, її внутрішнього світу, визнання того, що особистість розвивається не лише за закладеною в ній біологічною програмою і під впливом середовища, а й під дією власних потреб, бажань, досвіду, Підготовка козачати до свідомого управління своїм розвитком.

5. Пріоритетність шляху розвитку та реалізації духовного потенціалу козачати, що означає: ясне усвідомлення вищої мети існування людини та людства; постійне прогресивне само творення та допомога в цьому іншим; наповненість життя гуманістичним змістом, надання пріоритету буттєвим цінностям, що знаходять прояв нерозривно в думках, словах і діях; високий рівень фізичної, емоційної, ментальної та моральної культури.

6. Натуралізація (трансформація) української козацької (лицарської) духовності - історично сформованої системи духовних багатств лицарської верстви рідного народу , яка виробила і в своєму бутті, способі життя відобразила найвищі цінності його національної душі, характеру, світогляду, ідеології, моралі, філософії, правосвідомості та естетики.

7. Ідеалізація (формування в молоді ідеалів) – один із найважливіших елементів духовності як кожної особистості, так і всього народу. В історичній свідомості народу найвищий статус належить тим людям-ідеалам, які відстоювали свободу як найдорожчу цінність попередніх поколінь, невтомно боролися з чужоземними загарбниками, захищали свою національну гідність і честь, по-лицарськи служили рідній Батьківщині, будували власну національну державу.

Модель трансформації Адамівської школи в школу козацько-лицарського виховання.

Міністерство освіти і науки України.
Інститут українознавства.

Інститут змісту і методів навчання.
Інститут удосконалення вчителів.

Головне управління освіти

Інноваційні курси
перепідготовки
вчителів за
зміст.
програмами.
Самоосвіта.

Проблеми трансформації.
Кадри.
Науковий, українознавчий
виховання,
Методи навчання і виховання.
Переосмислення мети та
завдань навчання і виховання
громадянина.

Посібники, збірки
з українознавства,
козацько-лицарського спеціальними
валеології:
а) для вчителів;
б) для учнів;
в) для батьків.

Фінансування.

Державна підтримка і сприяння життєдіяльності
школи козацько-лицарського виховання.
Закони, що стимулюють меценатство,
спонсорство.

Правовий статус школи козацько-лицарського виховання.

Природо-екологічна,
психовалеологічна освіта.

Бази:

1. Географічна

Експериментальний навчально-виховний
план.

Державний стандарт освіти.

Культурно-екологічний тип освіти.

(геополітичне положення

Інтегрування знань.

Формування цілісної картини світу.

України, клімат).

1. Біологічна, психологічна,
екологічна, трудова,
родинна (криза в
природі, духовна криза).

Українознавство, валеологія, родинність -
проблеми української національної школи
козацько-лицарського виховання.

Концентри лицарства. Козацькі цінності особистості.

Абсолютні, вічні.

Громадянські.

Сімейного життя.

Національні.

Творчі майстерні вчителів.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Підприємства.
зарубіжні школи,
культурним,
центром мікрорайону.

Довкілля.
Школа козацько-лицарського виховання
навчальні заклади.

Культурні заклади,
установи, інші
освітнім

стає духовним,

Центр дитячої творчості.

Спілкування в полікультурному просторі.

Суб'єкт-об'єктні стосунки. Взаємодія. Співпраця.

Діти. Вчителі. Громадськість. Батьки. Меценати, друзі, спонсори, козаки.

Науково-методичне і технічне забезпечення.

Концепції, розробки, програми, навчальні машини, комп'ютери, технології, лабораторії, підручники, посібники, хрестоматії, збірки,
бібліотека школи. Банк матеріалів школи козацько-лицарського виховання.

Творчі майстерні вчителів.

1. Від козацьких секретів тіловиховання – до олімпійських вершин.
2. Козацькому роду нема переводу.
3. Козацька наша слава не вмере, не поляже.
4. Плекати український храм Природи.
5. Всеукраїнська толока, особиста праця – тобі, державна Україно.
6. Науку і техніку – на службу нації, Україні.
7. Любіть Україну, як сонце любить.
8. Козацькими шляхами – до висот української духовності.
9. В душі і серці кожного з нас – Соборна Україна.
10. Рідну Україну захищай по-лицарському, до загибуні.

Програма трансформації Адамівської школи у школу козацько-лицарського виховання.

Виконавці: освітянський колектив Адамівської загальноосвітньої школи I-II ступеня Білгород-Дністровського району Одеської області.

Учасники: відділ освіти Білгород-Дністровської районної державної адміністрації, Адамівська сільська рада, сільськогосподарські кооперативи – ім. Т.Г.Шевченка, «Едем», «Фенікс», приватно-орендне підприємство «Промінь».

Наукове керівництво: Одеський інститут удосконалення учителів.

Наукове консультування: Київський інститут історії козацтва.

Актуальність Програми трансформації:

Щоб стабільно прогресувати у своєму розвитку, а не тільки вижити, людство має зробити істотні кроки від технократичної цивілізації до гуманістичної, від культури споживання до культури творення, від владного творіння (агресія, насильство тощо) до творення гуманного, звеличного, мудрого. Первинно – це поступ національних систем освіти, спочатку в експериментальних варіантах, а з появою належних результатів – масовий. Очевидність цього факту не підлягає сумніву: система освіти – це галузь найважливішого духовного виробництва будь-якого суспільства, що покликана готувати громадянина з певним рівнем національної свідомості, інтелектуальної і розумової зрілості, духовного творення довілля.

Саме в контексті розв'язання глобальних проблем людства, освіти, людини і створюється програма трансформації Адамівської школи в школу козацько-лицарського виховання, котра міжнауковими засобами описує освітньо-виховний процес як культурне і духовне явище, шкільне середовище – як психогенний етнонаціональний фактор духовного єднання учасників навчально-виховного процесу, а психосоціальний розвиток особистості – як неперервне зростання її фізичного, розумового, емоційного, морального і духовного потенціалу в ході чуттєво-смыслового занурення у культуроємні пласти етнонаціонального досвіду і психоемоційне звільнення в духовних переживаннях, помислах, учинках.

Основна проблема трансформації:

Із здобуттям Україною державного суверенітету ускладнюється місія національної освіти й, зокрема, загальноосвітньої школи. Відтепер вона має готувати ще й людину висококультурну, зорієнтовану на канонізований етнонаціональний і духовний досвід. Іншими словами, масова загальноосвітня школа має бути перетворена з науково-освітнього закладу на таку соціально-культурну інституцію, яка б готувала не тільки грамотну, а й культурну, ментально зорієнтовану і духовно розвинену особистість.

Пропонована модель загальноосвітньої школи козацько-лицарського виховання покликана перетворити навчально-виховний процес з інформаційно-пізнавального факту на соціально-культурне явище високого духовного насичення. Основна проблема Програми полягає в тому, щоб за допомогою фундаментального соціально-психологічного дійства домогтися відповідності між науковим обґрунтуванням проблеми розвитку духовної, ментально зорієнтованої освіти і наслідками його практичного втілення в життя сучасної загальноосвітньої школи.

Призначення Програми трансформації:

Науково спроектувати інноваційну модель національної загальноосвітньої школи (у формі школи козацько-лицарського виховання), яка б характеризувалася перевагою:

А. Духовних і гуманістичних цілей та завдань над технократичними, антиприродними, примітивно практичними.

Б. Соціально-культурного і мистецького змісту над науково-технічним.

В. Динамічно відкритих форм козацько-лицарського виховання та навчання над статичними і закритими, також і традиційними уроками.

Г. Психолого-мистецьких інваріантних технологій і методів виховання та навчання над пояснювально-ілюстративними та розвивально-декларативними.

Д. Об'єктно-психологічних і критеріально-змістовних систем оцінювання над суб'єктно-емпіричними, догматично-вироковими.

Пропонована Програма трансформації покликана комплексно спроектувати ментально зорієнтовану, гуманістичну школу козацько-лицарського виховання, яка б повно реалізувала національні інтереси в галузі освіти, системи державотворення та готувала духовно розвинену особистість.

Освітньо-виховний ідеал школи козацько-лицарського виховання:

Особистість лицаря – мета школи козацько-лицарського виховання. Плекати мудрого і волелюбного громадянина незалежної України з національною самосвідомістю, гуманними цінностями, культурою мислення і перспективами духовного самовдосконалення.

Завдання школи козацько-лицарського виховання:

Центруються на особистості вчителя і учня, якій повною мірою притаманні:

А. Національна самосвідомість як родовідна причетність особи до ментальної непересічності етносу.

Б. Гуманістична спрямованість і позитивне сприймання природи людини, її психосоціального розвитку та життєвідчуження.

В. Культура поведінки та моральний імператив (кодекс) вчинку, еталонне нормотворення та морально-етична діяльність.

Г. Духовне життя як прогресуючий внутрішній розвиток, усезростаюча віра, добродійна любов і життєдіяльне самотворення.

Д. Ментальна мудрість як буттєве синергійне поєднання особистістю кращого національного досвіду, розуміннєвих цінностей, моральної виваженості і духовно-естетичної досконалості.

Об'єкт Програми трансформації:

Експериментальне моделювання збагаченого, ментально зорієнтованого соціально-культурного простору школи козацько-лицарського виховання як саморозвивальної освітньо-виховної інституції.

Предмет Програми трансформації:

Технології і методи духовно-лицарського єднання вчителя та учня як активних носіїв соціально-культурного досвіду, що внутрішньо досягається кожним у ході оволодіння навчальними курсами для школи козацько-лицарського виховання та навчання.

Завдання Програми трансформації:

А. Загальнонауковий (міждисциплінарний) аспект: створити та соціально адаптувати концепцію відродження національної школи козацько-лицарського виховання.

Б. Філософський аспект: дослідити історичні типи освітництва та обґрунтувати методологічну модель наукового проектування соціально-культурного простору школи.

В. Соціологічний аспект: обґрунтувати та експериментально дослідити теорію лицарсько зорієнтованої освітньої діяльності особистості професіонала – вчителя, учня, психолога, соціолога тощо.

Г. Психологічний аспект: виявити, обґрунтувати й експериментально впровадити систему психомистецьких технік духовного єднання вчителів і учнів школи.

Новизна Програми трансформації:

Уперше науково (концептуально і методологічно) проектується нова освітньо-виховна система життєдіяльності загальноосвітньої школи козацько-лицарського виховання, що професійно організовує духовно збагачений, ментально зорієнтований соціально-культурний простір школи, стрижнем якого є психомистецькі технології і методи козацького духовного єднання.

Теоретичне значення Програми трансформації:

Засобами теоретичного аналізу і міжнаукової рефлексії обґрунтовуються:

А. Концепція відродження національної школи козацько-лицарського виховання.

Б. Теорія життєстверджуючої освітньої духовної діяльності.

В. Інноваційні козацько-лицарські технології шкільної освіти.

Г. Система психомистецьких технологій козацького духовного єднання особистостей.

Практичне значення Програми трансформації:

Адамівська школа козацько-лицарського виховання як саморозвивальний духовно збагачений освітньо-виховний заклад інноваційного типу має стати наочним зразком нової національної школи, що вказуватиме один з вірогідних шляхів входження України до європейського соціально-культурного простору.

Строки виконання Програми трансформації:

Початок – 1998 рік, закінчення – 2009 рік. Етапи:

I. Підготовчий – 1998-1999 роки.

II. Концептуально-проектно-діагностичний – 2000-2001 роки.

III. Організаційно-прогнозуючий – 2002-2003 роки.

IV. Розвивально-формувальний – 2004-2007 роки.

V. Результативно-узагальнюючий – 2008-2009 роки.

Критерії результативності виконання програми трансформації:

А. Духовна особистість козачати як універсам, суб'єкт та індивідуальність з чітко сформованими гуманістичними орієнтаціями, національною самосвідомістю, культурою мислення і ментальною мудрістю.

Б. Духовне єднання учасників освітнього процесу в ході неперервної розвивальної взаємодії, яка організується за принципом наступності під час проходження учнями навчальних курсів.

В. Соціальна ефективність і духовна ємність технологій і методик, які організуються за технологіями цілісного козацько-лицарського виховного процесу.

Г. Самореалізація особистістю фізичного, розумового, емоційного, морального і духовного потенціалу в ході неперервної розвивальної взаємодії із соціально-культурним довкіллям школи.

Д. Ідеї, принципи та умови ефективного впровадження козацько-лицарської виховної системи.

Е. Зміст, структура і характеристика духовно зорієнтованого, високо розвивального соціально-культурного простору школи козацько-лицарського виховання.

Ж. Рівні і психологічні засоби духовного розвитку особистості, перспективи її духовного самовдосконалення і самоактуалізації.

Позитивний результат:

А. Висока національна свідомість і самосвідомість, патріотизм і відданість ідеалам українського державотворення, демократичного суспільства, етнонаціональна злагода.

Б. Ефективність моделі школи козацько-лицарського виховання щодо розумового, соціального і духовного зростання учнів та реалізація їхнього емоційного, нормотворчого і ціннісно-естетичного ідеалу.

В. Висока результативність науково спроектованого соціально-культурного простору школи щодо духовного розвитку і етнонаціонального збагачення ментального досвіду вчителя та учнів.

Г. Очевидний конструктивний вплив системи козацько-лицарського виховання на психосоціальний і духовний розвиток особистості, її національну самосвідомість, культурне зростання та навчальну успішність.

Д. Ефективна реалізація духовно-ментального потенціалу експериментального освітнього процесу в благодатному емоційно-психологічному полі культурного життя.

Е. Позитивне сприйняття соціально-культурним оточенням інноваційних, психолого-дидактичних та організаційних змін у школі козацько-лицарського виховання.

Ж. Неперехідне значення у духовному розвитку школярів системи творчих студій шкільного національно-культурного центру «Берегиня».

З. Інтенсифікація процесів духовного єднання учасників освітнього процесу, що виявляється у повазі, довірі, взаємодопомозі, щирих взаєминах між педагогами і школярами.

І. Віра, національна самосвідомість, благодатна любов, соціальна творчість і ментальна мудрість – основні риси духовно розвиненої особистості – випускника Адамівської школи козацько-лицарського виховання.

Можливий негативний прогноз:

А. Незначний загальнокультурний і духовний розвиток учителів і учнів школи козацько-лицарського виховання наприкінці трансформації порівняно з вихідними даними її констатуючої частини або з результатами діяльності масових загальноосвітніх шкіл.

Б. Істотне розходження між теоретико-прикладними здобутками фундаментальної соціально-психологічної практики і соціально-культурним та професійно-пошуковим досвідом роботи педагогічного колективу школи козацько-лицарського виховання.

В. Не відстеженні важливі експериментальні умови (щонайперше соціально-психологічні та організаційно-технологічні), що робить неможливим досягнення високих результатів експериментальної роботи.

Г. Не створені об'єктивні (валідні, надійні тощо) методи соціальної і психологічної діагностики змін у духовній сфері особистості, не відстежена динамічна картина психосоціального і духовного зростання особистості вчителів і учнів школи.

Д. Пересічний рівень методологічної або психологічної культури основних виконавців Програми трансформації.

Е. Нестача сприятливих управлінських, фінансових, психологічних умов для виконання Програми трансформації у повному обсязі.

На жаль, частина ідейних соратників не була готова до тривалої, буденної, копіткої роботи. Але ми не втонули в морі дріб'язкових проблем, які були головною перешкодою системному рухові на шляху до побудови принципово нової шкільної організації, не розчинились у тій частині локального соціуму, який Ліна Костенко в одному зі своїх віршів назвала «міщанським кодлом».

Знайшлися люди, які не могли реалізувати себе раніше і які розглядали прихід нової ідеї як шанс. Вдалося не «переборщити» з обіцянками швидкого успіху, успішної кар'єри, можливості творчої самореалізації тощо. Згодом довелось переконатися, що значна частина цих обіцянок, на жаль, виявилася нереалістичною. Та на даному етапі головне було пообіцяти, згодом роздані «аванси» були для нас стимулом; я був змушений докладати титанічних зусиль з тим, щоб хоча б частково зробити обіцяне («Я це обіцяв!», «Люди в мене повірили!»).

3 етап. Концептуально-проектно-діагностичний.

Той організаційний хаос, який ми ще якось виправдовували упродовж першого року існування школи козацько-лицарського виховання, тепер став неприпустимою «розкішшю». Завершилося створення команди керівників, утвердився клімат довіри до лідера, віра в те, що ще не реалізована ідея неодмінно матеріалізується у щось реальне... Закінчився етап невизначеності, почався етап конкретики, тож замість запитання «Про що ми мріємо?» на перший план вийшло запитання «Що ми встигли зробити і що будемо робити далі?».

Ми успішно пройшли цей етап за допомогою сильної централізації влади і навіть елементів авторитаризму.

Положення про школу козацько-лицарського виховання. Редакція 1998 року.

1. Загальні положення.

1. Положення про організацію і діяльність Школи козацько-лицарського виховання (далі Положення) розроблено на основі Закону України «Про освіту», Положення про середній загальноосвітній навчально-виховний заклад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів від 19 серпня 1993 р. №660, Типового статуту середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу, затвердженого наказом Міністерства освіти від 5 серпня 1993 року № 292, Інструкції про організацію та діяльність гімназії та Інструкції про організацію та діяльність ліцею, які затверджені наказом Міністерства освіти України від 20.07.1995 р. № 217.

2. Школа козацько-лицарського виховання - недільний (канікулярний) позашкільний громадський навчальний заклад нового типу (або, за домовленістю з Радою загальноосвітньої школи, заняття з основних дисциплін школи козацько-лицарського виховання проводяться за рахунок годин факультативів, курсів за вибором, консультацій - шкільного компоненту, гуртків).

3. Мета - дати учням додаткову сучасну (козацько-лицарську) освіту, забезпечити їх надійний духовний зв'язок з предками, розвинути стосунки з сучасниками і орієнтацію на інтереси нащадків.

4. Головними завданнями школи козацько-лицарського виховання є:

- виховання морально і фізично здорового покоління засобами козацько-лицарської педагогіки;

- створення умов для здобуття учнями освіти понад державний освітній мінімум;

- розвиток природних позитивних нахилів, здібностей й обдарованості, творчого мислення, потреби і вміння самовдосконалюватися;
- формування громадянської позиції, виховання почуття власної гідності, готовності до трудової діяльності, відповідальності за свої дії;
- надання учням можливості для реалізації індивідуальних творчих потреб, забезпечення умов для оволодіння практичними вміннями і навичками з основних напрямків козацько-лицарського навчання і виховання;
- оновлення змісту освіти, розробка і апробація нових педагогічних технологій, методів і форм навчання та виховання.

5. Школа козацько-лицарського виховання створюється відповідно до соціально-економічних, національних, культурно-освітніх потреб у ній і за наявності концепції (наукового обґрунтування, комплексу провідних ідей, конструктивних принципів) діяльності школи, кадрового, навчально-методичного, фінансового, матеріально-технічного забезпечення її практичної реалізації.

6. Рішення про створення (реорганізацію чи ліквідацію) школи козацько-лицарського виховання приймається відповідно до Положення про порядок створення, реорганізацію чи ліквідацію навчально-виховних закладів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 1994 року № 228.

7. Діяльність школи козацько-лицарського виховання будується під егідою Українського козацтва на принципах гуманізму, демократизму, незалежності від політичних і релігійних організацій та об'єднань, взаємозв'язку розумового, морального, фізичного і естетичного виховання, органічного поєднання загальнолюдських духовних цінностей із національною історією і культурою, диференціації та оптимізації змісту і форми освіти, науковості, розвиваючого характеру навчання та його індивідуалізації.

8. Школа козацько-лицарського виховання у своїй діяльності керується Конституцією України, чинним законодавством, Положенням про середній загальноосвітній навчальний заклад, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 1993 року № 660, цим Положенням та власним Статутом, що розробляється на основі чинного законодавства та Типового статуту середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу, затвердженого наказом Міністерства освіти України від 5 серпня 1993 року № 292, і реєструється в установленому порядку. Школа козацько-лицарського виховання визначається юридичною особою з моменту реєстрації власного статуту, має печатку, штамп і бланки із своїм найменуванням, рахунки в установах банку України, самостійний баланс.

9. Школа козацько-лицарського виховання несе відповідальність за реалізацію головних завдань, визначених Законом України «Про освіту», Положенням про середній загальноосвітній навчально-виховний заклад, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 1993 року № 660, дотримання умов, що визначаються за результатами атестації, безпечні умови освітньої діяльності, дотримання договірних зобов'язань і фінансової дисципліни.

2. Структура школи.

10. Школа козацько-лицарського виховання створюється у складі рівнів А-Б-В-Г-Д:

- рівень А – школярі наймолодшого шкільного віку – козаченята та лелінята до 6 років;
- рівень Б – школярі молодшого шкільного віку – козачата та лелі 6-10 років;
- рівень В – школярі середнього шкільного віку – джури та дани 10-14 років;
- рівень Г – школярі старшого шкільного віку – молоді козаки та берегині 14-18 років;
- рівень Д – козаки та козачки з 18 років.

Згідно з рішенням засновника школи козацько-лицарського виховання термін навчання в ній може бути таким, як у дитячому садочку, школі I-III ступенів та школі дорослих.

11. До рівнів зараховуються учні, які засвоїли матеріал належного рівня, досягли належного віку та пройшли відбір. Умови відбору розробляються Українським козацтвом за участю дирекції школи та громадського самоврядування відповідно до Інструкції про порядок прийому учнів до загальноосвітніх навчально-виховних закладів на конкурсній основі, затвердженої наказом Міністерства освіти України від 20 липня 1994 року № 236.

12. Мікрорайон для школи козацько-лицарського виховання не встановлюється. Учні зараховуються до школи незалежно від місця проживання.

13. Кількість учнів в школі встановлюється один раз на початок кожного навчального року і затверджується наказом директора.

14. Іноземці приймаються до школи відповідно до Закону України від 4 лютого 1994 року «Про правовий статус іноземців».

15. Наповнюваність класів, груп, їх поділ при вивченні профільних та інших предметів визначається Міністерством освіти України на основі встановлених Кабінетом Міністрів України нормативів фінансування здобуття загальної середньої освіти. За рахунок додаткових асигнувань, коштів місцевого бюджету рішенням ради школи може встановлюватись менша наповнюваність класів і груп.

16. Згідно з рішенням засновника школа козацько-лицарського виховання може працювати в режимі недільної школи, канікулярної школи, школи вихідного дня (школи повного дня, школи-інтернату), або за домовленістю з радою загальноосвітньої школи, на базі якої створена школа козацько-лицарського виховання – за рахунок шкільного компоненту в режимі школи повного дня (другої половини дня).

Школа козацько-лицарського виховання може бути самостійним навчально-виховним закладом або структурним підрозділом загальноосвітньої школи, ліцею, вищого навчального закладу, наукової установи, підприємства, організації.

3. Організація навчально-виховного процесу.

17. Школа козацько-лицарського виховання планує свою роботу самостійно, узгоджуючи плани з Генеральною канцелярією Українського козацтва. Основним документом, що регулює навчально-виховний процес, є навчальний план, який складається на основі розроблених Генеральною канцелярією Українського козацтва базових навчальних планів (і узгоджених з Міносвіти) з урахуванням і конкретизацією профілю школи козацько-лицарського виховання.

18. Відповідно до навчального плану школи козацько-лицарського виховання педагогічні працівники самостійно добирають навчальні програми, підручники, допущені Міністерством освіти України, а також науково-методичну літературу, навчально-наочні посібники та обладнання, форми, методи і засоби навчання.

Навчальні програми, підручники та посібники, розроблені педагогічними працівниками школи, вищих навчальних закладів, науково-дослідних центрів, можуть використовуватись у навчально-виховному процесі після експертизи в Генеральній канцелярії Українського козацтва та узгодження в Міносвіти України.

19. Педагогічні працівники школи можуть поєднувати навчально-виховну роботу з науково-методичною та експериментальною, використовуючи поряд з традиційними методами і формами організації навчальних занять інноваційні технології навчання.

20. Поглиблена підготовка учнів з козацьких дисциплін досягається в результаті вивчення спеціальних курсів, факультативів, курсів за вибором, відвідування занять у гуртках, клубах, студіях, а також стажування, практики в навчальних таборах. У школі може проводитись підготовка учнів за індивідуальними навчальними планами, пошукова та навчально-дослідна робота.

21. Поряд із традиційними методами і формами організації навчальних занять у школі можуть застосовуватись інноваційні технології та проектування, конструювання, моделювання (теоретичне і практичне), пошуково-дослідницька робота, у тому числі літня навчально-дослідницька та військово-спортивна практика у таборах та інші види навчальної діяльності.

22. Школа козацько-лицарського виховання у межах часу, передбаченого навчальним планом, самостійно встановлює структуру навчального року (за чвертями, півріччями, семестрами), а також тривалість навчального тижня.

Тижневий режим роботи школи регламентується розкладом занять.

23. Навчальний рік починається, як правило, 1 вересня. Його тривалість обумовлюється часом виконання навчальних програм з усіх предметів, але не може бути меншою 34 тижнів.

24. Тривалість канікул протягом навчального року не повинна становити менше 30 календарних днів, улітку – 8 тижнів.

25. Система оцінювання знань учнів школи козацько-лицарського виховання, порядок проведення екзаменів, переведення та випуску, звільнення від переводних та випускних екзаменів, нагородження за успіхи у навчанні визначаються Положення про середній загальноосвітній навчально-виховний заклад, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 1993 року № 660, відповідними нормативними актами Міністерства освіти України, Статутом школи.

26. Учні, які не встигають, наказом директора відраховуються з школи. У разі незгоди учня (батьків або осіб, які їх замінюють) з відрахуванням з школи, він може оскаржити дії

директора до ради школи. За поданням ради відповідним структурним підрозділом Генеральної канцелярії Українського козацтва створюється комісія, що визначає правомірність відрахування. Висновки цієї комісії є остаточними.

27. Учням, які успішно закінчили курс школи козацько-лицарського виховання (рівні А,Б,В,Г,Д), видається свідоцтво, зразок якого розробляє Генеральна канцелярія Українського козацтва.

4. Учасники навчально-виховного процесу.

28. Статус учасників навчально-виховного процесу школи, їхні права й обов'язки визначаються Законом України «Про освіту», Статутом школи.

29. За успіхи у навчанні для учасників навчально-виховного процесу школи козацько-лицарського виховання встановлюються різні форми морального і матеріального заохочення, в тому числі й передбачені статутом школи.

Учням, які домоглися значних успіхів у навчанні, рішенням ради школи може бути призначена стипендія за рахунок власних коштів або цільових надходжень від добродійних фондів, товариств, асоціацій тощо.

30. За невиконання учасниками навчально-виховного процесу своїх обов'язків, порушення статуту на них можуть накладатися стягнення, встановлені чинним законодавством, статутом і правилами внутрішнього розпорядку школи, а також в установленому порядку виноситись громадський осуд.

5. Управління школою і контроль за її діяльністю.

31. Управління школою здійснюється його засновником і відповідним структурним підрозділом Генеральної канцелярії Українського козацтва. Безпосередньо управління школою здійснюється її директором та органами громадського самоврядування під контролем відповідного підрозділу державної виконавчої влади.

Органи державної виконавчої влади, громадського самоврядування, директор школи діють в межах повноважень, визначених Законом України «Про освіту», Положенням про середній загальноосвітній навчально-виховний заклад, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 1993 року № 660, власним статутом і цим Положенням.

32. Штатний розпис школи встановлюється його засновником відповідно до діючого законодавства, виробничих потреб та фінансових можливостей школи. Для забезпечення ефективного управління навчально-виховним процесом та організації наукової та методичної роботи у школі можуть вводитися посади заступників директора з наукової, методичної, навчальної, виховної, військово-спортивної, адміністративно-господарської роботи, практичного психолога та соціального педагога.

Прийняття на роботу педагогічних працівників до школи може здійснюватись за трудовими договорами, контрактами, у тому числі на конкурсній основі.

33. Контроль за забезпеченням школою козацько-лицарського виховання державних стандартів рівня освіти, виконанням покладених на неї завдань здійснюється її засновником, Генеральною канцелярією Українського козацтва та відповідним структурним підрозділом місцевої державної адміністрації.

34. Основною формою контролю за діяльністю школи є її атестація, яка проводиться, як правило, один раз на п'ять років у порядку, встановленому Генеральною канцелярією Українського козацтва та Кабінетом Міністрів України.

35. Зміст, форми і періодичність контролю, не пов'язаного з навчально-виховним процесом, встановлюється засновником школи відповідально до чинного законодавства.

36. Діловодство школи організовується відповідно до порядку, визначеного чинним законодавством України.

Звітність школи козацько-лицарського виховання встановлюється відповідно до вимог чинного законодавства та державної статистики.

6. Майно школи, фінансово-господарська діяльність.

37. Майно школи козацько-лицарського виховання становлять основні фонди (приміщення, обладнання тощо), а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі школи.

Школа козацько-лицарського виховання може мати власні приміщення, придбати й орендувати необхідні їй приміщення, обладнання та інші матеріальні ресурси, користуватись послугами будь-якого підприємства, установи, організації або фізичної особи.

38. Школа козацько-лицарського виховання користується приміщеннями, обладнанням, землею, іншими природними ресурсами згідно з чинним законодавством, Положенням про середній загальноосвітній навчально-виховний заклад, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 1993 року № 660, власним статутом і несе відповідальність за дотримання вимог і норм з її охорони. Вилучення основних фондів, оборотних коштів та іншого майна проводиться лише у випадках, передбачених чинним законодавством.

Збитки, завдані школі внаслідок порушення її майнових прав іншими юридичними або фізичними особами, відшкодовуються відповідно до чинного законодавства.

39. Фінансово-господарська діяльність школи козацько-лицарського виховання здійснюється на основі її кошторису.

Джерелами формування кошторису є:

- кошти засновника (ів);
- кошти місцевого (державного) бюджету, що надходять у розмірі, передбаченому нормативами фінансування загальної середньої освіти для забезпечення вивчення предметів в обсязі державних стандартів освіти;
- кошти, отримані від надання школою додаткових освітніх послуг;
- прибутки від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання, кредиту, інвестиції банків;
- добровільні грошові внески і пожертвування підприємств, установ, організацій та окремих громадян, іноземних юридичних та фізичних осіб.

Оренда приміщень школи допускається, якщо вона не погіршує умов навчання учнів та роботи педагогічного колективу.

40. У школі козацько-лицарського виховання утворюється фонд загального обов'язкового навчання (фонд всеобучу). Цей фонд формується і витрачається відповідно до порядку, визначеного Положенням про середній загальноосвітній навчально-виховний заклад, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 1993 року № 660.

41. Кошти школи зберігаються на її рахунках в установах банків і знаходяться у повному її розпорядженні. Не використані за звітний період кошти вилученню не підлягають за умови виконання школою розрахункових показників її розвитку, якщо інше не передбачено законодавством.

42. За наявністю фінансових можливостей (асигнувань) школі додатково можуть виділятися бюджетні кошти на факультативи, консультації, індивідуальне навчання та для організації позакласної (гуртки, лекції, курси тощо), науково-експериментальної роботи.

43. Школа козацько-лицарського виховання має право фінансувати за рахунок власних коштів заходи, що сприяють поліпшенню соціально-побутових умов колективу.

44. Умови ведення бухгалтерського обліку у школі визначається чинним законодавством. За рішенням засновника школи бухгалтерський облік може вестися самостійно, разом з іншими навчально-виховними закладами, підприємствами, установами, організаціями або через централізовану бухгалтерію.

45. Школа козацько-лицарського виховання має право користуватися інвестиціями, коротко і довгостроковими кредитами. Короткотерміновий кредит використовується школою для здійснення її поточної діяльності. Довготерміновий кредит використовується для зміцнення матеріально-технічної та спеціально-культурної бази школи з наступним погашенням кредиту за рахунок її коштів.

46. Школа козацько-лицарського виховання має право укладати угоди про співробітництво, встановлювати прямі зв'язки з навчальними закладами, науковими установами, підприємствами, організаціями, громадськими об'єднаннями, окремими громадянами як на території України, так і за її межами.

Школа за наявністю належної матеріально-технічної та соціально-культурної бази, власних фінансових коштів має право налагоджувати міжнародні зв'язки на основі самостійно укладених угод про обмін педагогічними працівниками та учнями, проводити спільні заходи (конференції, олімпіади тощо), а також вступати до міжнародних організацій відповідно до чинного законодавства.

**Статут Адамівської школи козацько-лицарського виховання.
Редакція 1998 року.**

1. Загальні положення.

1. Адамівська школа козацько-лицарського виховання Українського козацтва здійснює свою діяльність відповідно до Конституції України, чинного законодавства, у тому числі Закону України «Про освіту», Положення про школу козацько-лицарського виховання, власного статуту.

2. Засновниками Адамівської школи козацько-лицарського виховання є Українське козацтво (Генеральна канцелярія Гетьмана Українського козацтва, Білгород-Дністровське паланкове козацьке товариство - канцелярія товариства, Адамівський курінь Українського козацтва), Адамівська сільська рада.

Засновники або уповноважені ними органи здійснюють фінансування Адамівської школи козацько-лицарського виховання (далі школи), її матеріально-технічне забезпечення, надають необхідні будівлі, інженерні комунікації, встановлюють її статус та мікрорайон обов'язкового обслуговування, організовують будівництво і ремонт приміщень, їх господарське обслуговування, харчування учнів.

3. Головною метою школи є задоволення потреб громадян, суспільства і держави у додатковій сучасній козацько-лицарській освіті, забезпечити надійний духовний зв'язок козацят з предками, розвинути стосунки з сучасниками і орієнтувати козацят на інтереси нащадків.

4. Головними завданнями школи є:

- виховання морально і фізично здорового покоління засобами козацької педагогіки;
- створення умов для здобуття учнями освіти понад державний освітній мінімум;
- розвиток природних позитивних нахилів, здібностей й обдарованості, творчого мислення, потреби і вміння самовдосконалюватися;
- формування громадянської позиції, виховання почуття власної гідності. Готовності до трудової діяльності, відповідальності за свої дії;
- надання учням можливості до реалізації індивідуальних творчих потреб, забезпечення умов для оволодіння практичними вміннями і навичками з основних напрямків козацько-лицарського навчання і виховання;
- оновлення змісту освіти, розробка і апробація нових педагогічних технологій, методів і форм навчання та виховання.

5. Діяльність школи будується на принципах доступності, гуманізму, демократизму, незалежності від політичних, громадських і релігійних об'єднань, взаємозв'язку розумового, морального, фізичного і естетичного виховання, натуралізації лицарської духовності, ідеалізації козацтва, рівності умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку, психологізації процесу виховання козацяти, органічного зв'язку з національною історією, культурою, традиціями, диференціації змісту і форм освіти, науковості, розвиваючого характеру навчання, гнучкості і прогностичності, єдності і наступності, безперервності і різноманітності, поєднання державного управління і громадського самоврядування.

6. Відповідно до рішення Адамівської сільської ради від 15 лютого 2000 року за № 2/12 Адамівська школа козацько-лицарського виховання Українського козацтва має статус муніципально-громадського закладу освіти на базі державної загальноосвітньої школи.

7. Відповідно до рішення Адамівської сільської ради про реєстрацію Статуту, Адамівська школа козацько-лицарського виховання Українського козацтва є юридичною особою, має печатку, штамп, бланки зі своєю назвою, рахунки в установах банків.

Зміни до статуту вносяться в порядку, встановленому для його реєстрації.

8. Школа самостійно приймає рішення і здійснює діяльність в межах компетенції, передбаченої чинним законодавством, Положенням про школу козацько-лицарського виховання та власним статутом.

9. Школа несе відповідальність перед засновниками, суспільством і державою за:

- реалізацію головних завдань, визначених Законом України про освіту та Положенням про школу козацько-лицарського виховання;
- дотримання умов, що визначаються за результатами атестації та акредитації;
- безпечні умови освітньої діяльності;
- дотримання державних стандартів освіти;
- дотримання договірних зобов'язань з іншими суб'єктами освітньої, виробничої, наукової діяльності та приватними особами, у тому числі зобов'язань за міжнародними угодами;

- дотримання фінансової дисципліни.

Випускники школи одержують документи про козацько-лицарську освіту встановленого зразка.

10. У школі визначена українська мова навчання і запроваджено поглиблене вивчення предметів козацько-лицарського циклу (перелік додається).

11. Юридична адреса школи: 67790, Одеська область, Білгород-Дністровський район, село Адамівка, вулиця Шевченко № 57, телефон 76-3-40.

12. Школа має право:

- користуватися пільгами, що передбачені державою;
- проходити в установленому порядку державну акредитацію;
- визначати форми і засоби організації навчально-виховного процесу;
- визначати шкільний компонент змісту освіти, розробляти і впроваджувати власні програми навчальної та науково-методичної роботи з урахуванням державних стандартів;
- визначати контингент учнів;
- спільно з вищими навчальними закладами, їх кафедрами або філіалами, науково-дослідними інститутами та центрами проводити науково-дослідну, експериментальну, пошукову роботу;
- організовувати підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації та стажування педагогічних кадрів;
- створювати структурні підрозділи, формувати штатний розпис, встановлювати форми заробітної плати і матеріального заохочення в межах власного кошторису;
- запрошувати на роботу спеціалістів, у тому числі і закордонних, на договірних (контрактних) умовах;
- бути власником і розпорядником рухомого і нерухомого майна згідно з чинним законодавством та власним статутом;
- отримувати кошти і матеріальні цінності від органів державного управління, засновників, юридичних і фізичних осіб;
- залишати у своєму розпорядженні і використовувати кошти від господарської діяльності;
- розвивати власну соціальну базу, мережу спортивно-оздоровчих, лікувально-профілактичних і культурних підрозділів, спрямовувати кошти школи на будівництва або благоустрій соціально-побутових об'єктів;
- здійснювати капітальне будівництво і реконструкцію, капітальний ремонт на основі договорів підряду чи господарським способом;
- встановлювати форму для учнів;
- об'єднувати на підставі спеціальних угод свою діяльність з діяльністю інших підприємств, установ і організацій як в Україні, так і за її межами.

13. На основі встановлених засновниками та Кабінетом Міністрів України нормативів фінансування здобуття освіти у школі встановлюється така мережа класів, факультативів тощо:

- рівень А – школярі наймолодшого шкільного віку – козаченята та лелінята до 6 років, клас 0;
- рівень Б – школярі молодшого шкільного віку – козачата та лелі 6-10 років, класи 1-4;
- рівень В – школярі середнього шкільного віку – джури та дани 10-14 років, класи 5-8;
- рівень Г – школярі старшого шкільного віку – молоді козаки та берегині 15-18 років, класи 9-12;
- рівень Д – козаки та козачки з 18 років, клас 13.

Факультативи – згідно переліку та норм фінансування шкільного компоненту.

14. В складі школи функціонують: методичні об'єднання та творчі лабораторії вчителів «Від козацьких секретів здоров'я, тіло виховання – до олімпійських вершин», «Козацькому роду нема переводу», «Козацька наша слава не вмере, не поляже», «Плекати український храм Природи», «Всеукраїнська толока, особиста праця – тобі, Державна Україно», «Науку і техніку – на службу нації, Україні», «Любіть Україну, як сонце любіть», «Козацькими шляхами – до висот української духовності», «В душі і серці кожного із нас - Соборна Україна», "Рідну Україну захищай по-лицарському - до загину"; психологічна, медична служби.

15. Медичне обслуговування учнів забезпечується засновниками, Адамівської сільською радою і здійснюється фельдшерсько-акушерськими пунктами, які розташовані на території сільської ради (Адамівський ФАП, Авидівський ФАП, Благодатненський ФАП).

16. Взаємовідносини закладу (школи козацько-лицарського виховання) з юридичними і фізичними особами визначаються згідно з чинним законодавством, договорами, що укладені між ними.

2. Організація навчально-виховного процесу.

17. Школа планує свою роботу самостійно. В плані роботи відображаються найголовніші питання роботи закладу освіти, визначаються перспективи його розвитку.

Основним документом, що регулює навчально-виховний процес, є навчальний план, який складається на основі розроблених Міністерством освіти базових навчальних планів із конкретизацією шкільного компонента освіти та профілю навчання школи козацько-лицарського виховання.

Навчальний план затверджується засновниками та державним органом управління освітою.

У вигляді додатків до нього подається:

- розклад уроків;
- щоденний, тижневий та річний план роботи школи.

18. Відповідно до навчального плану школи педагогічні працівники самостійно добирають програми, підручники, навчальні посібники, яким надано гриф Міністерства освіти, а також науково-методичну літературу, дидактичні матеріали, педагогічні технології, що мають забезпечувати отримання освіти на рівні державних стандартів, виконання інших статутних завдань.

19. У школі варіантність загальної середньої освіти та предметів козацько-лицарського виховання забезпечується наявністю в її змісті таких компонентів:

- державний – визначається Міністерством освіти;
- шкільний – визначається школою з урахуванням інтересів і побажань учнів, їх батьків, культурно-етичних особливостей регіону, країни.

20. Школа здійснює навчально-виховний процес за денною формою навчання, а на другому-третьому ступенях (рівні В-Д) для осіб, які працюють і бажають здобути освіту, створюється заочна, дистантна форми навчання.

Бажаючим надається право і створюються умови для індивідуального навчання, прискореного закінчення закладу, складання екзаменів екстерном.

21. Приймання учнів до школи провадиться до 1 вересня поточного року згідно з наказом директора, що видається на підставі особистої заяви (для неповнолітніх – заяви батьків або осіб, які їх замінюють) та результатів тестування або додаткових екзаменів, перелік яких встановлюють засновники.

До першого класу (рівень Б0 зараховуються діти 6-ти річного віку на 1 вересня поточного року, які досягли шкільної зрілості, що визначається за допомогою психодіагностичного обстеження. Таке обстеження провадиться психологічною службою школи або медичинською комісією районної поліклініки за критеріями, що визначаються Міносвіти України. У разі потреби учень може перейти протягом будь-якого року навчання до іншого закладу освіти. При цьому до заяви додаються відповідні документи про освіту (табелі успішності, довідка або свідоцтво).

Приймання учнів до інших класів здійснюється згідно з чинним законодавством та результатами тестування (тести розробляє школа).

22. У школі рівнів А.Б.В для 1-8 класів за бажанням учнів, їхніх батьків або осіб, які їх замінюють, при наявності належної навчально-матеріальної бази, педагогічних кадрів, обслуговуючого персоналу можуть створюватись групи продовженого дня.

Зарахування до груп продовженого дня і відрахування дітей з них здійснюється наказом директора школи на підставі заяви батьків (осіб, які їх замінюють).

Порядок комплектування груп продовженого дня та організація їх роботи встановлюється окремим положенням.

23. Структура навчального року за чвертями, а також тривалість навчального тижня встановлюється школою в межах часу, передбаченого навчальним планом.

Навчальні заняття у школі розпочинаються, як правило, 1 вересня і закінчуються у перших класах (рівні А, Б) 18 травня, у 2-12 та 13 класах (рівні В, Г, Д) 25 травня. Навчальний рік поділяється на навчальні чверті: перша з 1 вересня до 4 листопада, друга з 11 листопада до 28 грудня, третя з 11 січня до 23 березня, четверта з 30 березня до 25 травня.

Тривалість навчального року обумовлюється часом виконання навчальних програм з усіх предметів, але не може бути меншою 34 тижнів (у першому класі - 30 тижнів, рівень А, Б).

Відволікання учнів за рахунок навчального часу для виконання і здійснення заходів, не пов'язаних з процесом навчання, забороняється (крім випадків, передбачених рішенням Кабінету Міністрів України).

24. За погодженням з відповідними структурними підрозділами районної державної адміністрації запроваджується такий графік шкільних канікул: осінні 7 днів, з 4 листопада до 11 листопада; зимові 16 днів, з 25 грудня до 11 січня; весняні 7 днів, з 23 березня до 31 березня; літні 8 тижнів, з 15 червня до 31 серпня.

Тривалість канікул протягом навчального року не повинна становити менше 30 календарних днів, влітку 8 тижнів.

Для учнів перших класів (рівень А, Б) школою установлюються додаткові тижневі канікули: 7 днів з 21 лютого до 28 лютого.

25. Тривалість уроку у першому класі становить 35 хв., у другому-третьому 40 хв., у четвертому-дванадцятому 45 хв., у тринадцятому – пара (два уроки по 40 хв. з перервою 10 хв.).

26. У школі встановлюється така тривалість перерв між уроками: перша перерва 10 хв., друга перерва 30 хв., третя-п'ята перерви 10 хв.

27. Щоденна кількість і послідовність навчальних занять визначається розкладом уроків, який складається відповідно до санітарно-гігієнічних та педагогічних вимог, узгоджується з профспілковим комітетом, радою школи і затверджується директором.

Тривалість навчального тижня щорічно визначається радою школи, при умові дотримання санітарно-гігієнічних вимог і в межах часу, що передбачений навчальним планом.

Тижневий режим роботи школи фіксується у розкладі уроків.

28. Крім різних форм обов'язкових навчальних занять, у школі проводяться заняття факультативів, курсів за вибором, гуртків та індивідуальних занять згідно з фінансуванням та переліком, що передбачені розкладом і спрямовані на задоволення освітніх інтересів учнів, їхнє виховання та розвиток творчих здібностей і обдаровань.

29. Домашні завдання задаються з урахуванням індивідуальних особливостей учнів і педагогічних вимог. Їх доцільність, характер, зміст і обсяг визначаються вчителем. У першому класі (рівень А, Б) домашні завдання учням не даються.

30. У школі козацько-лицарського виховання встановлюється така система оцінювання знань учнів: в балах 2-5.

Оцінки в балах за рішенням ради школи виставляються за темою, чверть. Річні підсумкові оцінки виставляються обов'язково.

У документ про освіту вносяться оцінки відповідно до загальноприйнятої чотирибальної системи оцінювання знань учнів.

31. Четвертні, річні, підсумкові оцінки оголошуються класним керівником (головою екзаменаційної комісії). У разі незгоди учня (його батьків або осіб, які їх замінюють) з четвертною, річною, підсумковою оцінкою йому надається право оскаржити її до ради школи у місячний термін і скласти екзамен з відповідного предмету. Для цього за поданням ради школи районним відділом освіти державної адміністрації створюється комісія. Висновки цієї комісії є остаточними.

32. Оцінки з поведінки у закладі освіти виставляються згідно з окремими положенням.

33. Учні, які мають позитивні річні підсумкові оцінки, переводяться до наступного класу.

34. Учні, які за підсумками навчального року не засвоїли хоча б один з предметів в обсязі державних стандартів освіти, вважаються невстигаючими. Невстигаючі учні переводяться до наступного класу згідно з окремим положенням.

35. Навчання у школі завершується складанням випускних екзаменів, за результатами яких видаються документи про освіту зразка, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

Випускникам школи, які не засвоїли хоча б одного із предметів в обсязі державних стандартів освіти, видається лише довідка, у якій зазначають оцінки, в тому числі незадовільні.

36. Звільнення учнів від випускних екзаменів проводиться у порядку, встановленому Міністерством освіти.

3. Учасники навчально-виховного процесу.

37. Учасниками навчально-виховного процесу школи є:

- учні;
- педагогічні працівники;
- інженерно-технічні працівники та навчально-допоміжний персонал;

- батьки (особи, які їх замінюють);
- представники підприємств, установ, кооперативних, громадських організацій, фондів, асоціацій, які беруть участь у навчально-виховній роботі.

38. Статус учасників навчально-виховного процесу, їхні права й обов'язки визначаються Законом України про освіту та даним статусом.

39. За успіхи в навчанні (праці) для учасників навчально-виховного процесу встановлюються такі форми морального і матеріального заохочення: подяка, грамота, грошова винагорода.

40. Учні мають право:

- обрати профілі, форми навчання, індивідуальні програми, позакласні заняття;
- користуватися навчально-виробничою, науковою, матеріально-технічною, культурно-спортивною, побутовою, оздоровчою базою школи;
- на інформацію з усіх галузей знань;
- брати участь у науково-дослідній, експериментальній, конструкторській та інших видах науково-практичної діяльності, конференціях, олімпіадах, виставках, конкурсах;
- особисто або через своїх представників брати участь у громадському самоврядуванні закладу освіти;
- брати участь в обговоренні і вносити власні пропозиції щодо організації навчально-виховного процесу, дозвілля учнів;
- брати участь у добровільних самодіяльних об'єднаннях, творчих студіях, клубах, гуртках, групах за інтересами тощо;
- на захист від будь-яких форм експлуатації, психічного і фізичного насилля, від дій директора, заступників директора, педагогічних та інших працівників, які порушують права або принижують їх честь, гідність;
- на безпечні і нешкідливі умови навчання та праці.

41. Учні зобов'язані:

- виконувати вимоги статуту, правила внутрішнього трудового розпорядку;
- систематично і глибоко оволодівати знаннями, практичними навичками;
- підвищувати свій загальнокультурний рівень;
- бережливо ставитись до майна закладу освіти;
- дбати про власну гігієну та охайний зовнішній вигляд.

42. Педагогічними працівниками закладу освіти (школи козацько-лицарського виховання) можуть бути особи з високими моральними якостями, які мають відповідну педагогічну освіту, у певних випадках – професійну практичну підготовку, фізичний стан яких дозволяє виконувати покладені на них функції.

Педагогічні працівники приймаються на роботу до закладу освіти директором за погодженням із радою школи.

43. Педагогічні працівники мають право на:

- захист професійної честі, гідності;
- участь в обговоренні та вирішенні питань організації навчально-виховного процесу;
- проведення науково-дослідної, експериментальної, пошукової роботи відповідно до діючих нормативних документів;
- вільний вибір форм, методів, засобів навчання, виявлення педагогічної ініціативи;
- дострокову атестацію на отримання відповідної категорії і педагогічного звання;
- участь в роботі органів громадського самоврядування закладу освіти;
- користування подовженою оплачуваною відпусткою;
- одержувати компенсації при втраті роботи в зв'язку із змінами в організації роботи закладу освіти;
- підвищення кваліфікації, перепідготовку, вільний вибір змісту програм, форм навчання, організацій та установ, які здійснюють підвищення кваліфікації і перепідготовку;
- отримання пенсії, у тому числі і за вислугу років.

Відволікання педагогічних працівників від виконання професійних обов'язків не допускається, за винятком випадків, передбачених чинним законодавством.

44. Педагогічні працівники зобов'язані:

- виконувати статут школи, правила і режим внутрішнього трудового розпорядку, умови контракту чи трудового договору;
- забезпечувати умови для засвоєння учнями навчальних програм на рівні обов'язкових державних вимог, сприяти розвитку здібностей учнів;

- настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, відданості, патріотизму, гуманізму, доброти, стриманості, працелюбства, поміркованості, інших добро чинностей;

- виховувати повагу до батьків, жінки, культурно-національних, духовних, історичних цінностей України, країни походження, до державного і соціального устрою, поглядів, що відмінні від власних, бережливе ставлення до навколишнього середовища;

- готувати до самостійного життя в душі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;

- додержувати педагогічної етики, моралі, поважати гідність учнів;

- захищати учнів від будь-яких форм фізичного або психічного насильства;

- запобігати вживанню ними алкоголю, наркотиків, іншим шкідливим звичкам;

- постійно підвищувати свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну і політичну культуру;

- виконувати рішення, прийняті органами громадського самоврядування школи, накази і розпорядження адміністрації, органів державного управління освітою.

45. У школі періодично проводиться атестація педагогічних працівників. Порядок проведення атестації встановлюється Міністерством освіти.

46. Педагогічні працівники, які не відповідають займаній посаді за результатами атестації або систематично порушують статут, правила внутрішнього трудового розпорядку закладу освіти, не виконують посадові обов'язки, умови договору, контракту, звільняються з роботи згідно з чинним законодавством.

47. Інженерно-технічні працівники та навчально-допоміжний персонал приймається на роботу і звільнюється директором закладу освіти згідно з чинним законодавством.

Їхні права, обов'язки регулюються трудовим законодавством, цим статутом та правилами трудового розпорядку школи.

48. Батьки учнів (особи, які їх замінюють) є учасниками навчально-виховного процесу з моменту зарахування їхніх дітей до закладу освіти.

49. Батьки та особи, які їх замінюють, мають право:

- обирати і бути обраними до органів громадського самоврядування школи;

- звертатися до органів державного управління і громадського самоврядування з питань навчання, виховання дітей;

- брати участь в покращенні організації навчально-виховного процесу та зміцненні матеріально-технічної бази школи;

- захищати в органах громадського самоврядування школи та у відповідних державних, судових органах законні інтереси своїх дітей.

50. Батьки та особи, які їх замінюють, зобов'язані:

- постійно дбати про фізичне здоров'я, психічний стан дітей, створювати належні умови для розвитку їх природних здібностей;

- поважати гідність дитини, виховувати працелюбність, почуття доброти, милосердя, шанобливе ставлення до Вітчизни, державної і рідної мов, культури, сім'ї, повагу до національних, історичних, культурних цінностей інших народів;

- сприяти здобуттю дітьми освіти у закладі освіти або забезпечувати повноцінну домашню освіту в обсязі державних вимог;

- виховувати повагу до законів, прав, основних свобод людини.

Школа подає батькам і особам, які їх замінюють, допомогу у виконанні ними своїх обов'язків.

51. Батьки (особи, які їх замінюють) несуть однакову відповідальність за виховання, навчання і розвиток дітей.

У разі невиконання батьками своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством України, школа може виступати позивачем до суду з питань позбавлення їх батьківських прав.

52. У навчально-виховному процесі школи мають право брати участь представники Адамівської сільської ради, Білгород-Дністровської районної ради, Білгород-Дністровської районної державної адміністрації, сільськогосподарських кооперативів ім. Т.Г.Шевченко, «Едем», «Фенікс», приватно-орендного підприємства «Промінь», Адамівського куреня Українського козацтва, Генеральної канцелярії Гетьмана Українського козацтва, кафедри методів виховання Одеського обласного інституту удосконалення учителів, в межах, визначених чинним законодавством і статутом закладу освіти.

Учасники навчально-виховного процесу набувають набувають прав і несуть обов'язки, що визначаються даним статусом та договором із закладом освіти.

53. Представники громадськості мають право:

- обирати і бути обраним до органів громадського самоврядування в школі, керувати учнівськими об'єднаннями за інтересами і гуртками, секціями, сприяти покращенню матеріально-технічної бази, фінансового забезпеченню школи;
- проводити консультації для педагогічних працівників;
- брати участь в організації навчально-виховного процесу.

54. Представники громадськості зобов'язані:

- дотримуватися статуту школи, виконувати рішення органів громадського самоврядування, накази та розпорядження адміністрації з питань організації навчально-виховного процесу;
- дотримуватися етики поведінки та моралі;
- захищати учнів від всіляких форм фізичного та психічного насильства, пропагувати здоровий спосіб життя, шкідливість вживання алкоголю, наркотиків.

4. Управління школою.

55. Управління школою здійснюється її засновниками і Білгород-Дністровським відділом освіти районної державної адміністрації.

Безпосереднє керівництво школою здійснюється її директором та органами громадського самоврядування.

Директор призначається і звільнюється засновником або уповноваженими ними органами з дотриманням чинного законодавства.

56. Вищим органом громадського самоврядування закладу (школи козацько-лицарського виховання) є загальні збори колективу таких трьох категорій: працівників закладу (школи козацько-лицарського виховання), учнів школи рівнів В, Г, Д, батьків, представників громадськості.

Загальні збори правомочні, якщо в їхній роботі бере участь не менше половини членів кожної з трьох категорій. Рішення приймається простою більшістю голосів присутніх членів колективу.

Загальні збори скликаються не менше одного разу на рік. Право скликати збори мають голова ради школи, учасники зборів, якщо за це висловилось не менше третини їх загальної кількості, директор школи, засновники.

Загальні збори:

- обирають раду закладу (школи козацько-лицарського виховання), її голову, встановлюють термін її повноважень;
- заслуховують звіт директора і голови ради школи про їхню роботу, дають їй оцінку відкритим або таємним голосуванням;
- затверджують основні напрямки вдосконалення діяльності школи, розглядають інші найважливіші питання навчально-виховного процесу;
- приймають рішення про стимулювання праці директора, голови ради школи; у разі, коли директор не справляється зі своїми обов'язками, порушують клопотання перед засновниками про його невідповідність посаді.

57. У період між загальними зборами вищим органом громадського самоврядування є рада закладу освіти. В окремих випадках функції ради можуть виконувати загальні збори.

До ради закладу (школи козацько-лицарського виховання) обираються пропорціональне від таких трьох категорій:

- працівників школи - зборами трудового колективу,
- учнів школи рівнів В, Г, Д, - класними зборами,
- батьків, представників громадськості - класними батьківськими зборами.

Кожна категорія обирає однакову кількість членів ради школи.

Визначається така їх кількість: від працівників закладу (школи козацько-лицарського виховання) - 5, учнів - 5, батьків і представників громадськості - 5 членів.

Термін їх повноважень становить один рік.

Рада школи скликається її головою, засновниками, а також членами ради, якщо за це висловилось не менше третини її складу, директором школи.

Засідання ради є правомочним, якщо у ньому бере участь не менше двох третин її членів.

Рішення ради приймаються простою більшістю голосів присутніх на засіданні її членів.

Рада школи:

- організує виконання рішень загальних зборів;
- затверджує режим роботи школи;
- підтримує ініціативи щодо удосконалення системи навчання та виховання, заохочення творчих пошуків, дослідно-експериментальної роботи педагогів;
- дає дозвіл на участь у навчально-виховному процесі, керівництві учнівськими об'єднаннями за інтересами діячів науки, культури, членів творчих спілок, працівників підприємств, установ, організацій;
- вносить пропозиції директору про стимулювання педагогічних та інших працівників школи;
- приймає рішення стосовно подання педагогічної ради про нагородження учнів і випускників навчально-виховного закладу за успіхи у навчанні (праці);
- у присутності батьків (осіб, які їх замінюють) розглядає пропозиції педагогічної ради про виключення учнів із школи і за наявності підстав порушує клопотання перед директором про його подальше навчання у відповідному класі;
- разом з батьками (особами, які їх замінюють) бере участь у розгляді в державних і громадських організаціях питань, що стосуються їхніх інтересів;
- разом із засновниками або уповноваженими ними органами, громадськими організаціями, директором школи створює умови для педагогічної освіти батьків;
- розглядає пропозиції, скарги, зауваження учасників навчально-виховного процесу, відповідних структурних підрозділів органів державного управління з питань роботи школи і приймає відповідні рішення;
- організовує громадський контроль за харчуванням і медичним обслуговуванням учнів;
- контролює витрачання бюджетних асигнувань, визначає напрямки використання бюджетних і позабюджетних коштів закладу (школи козацько-лицарського виховання) для розв'язання перспективних проблем удосконалення його діяльності;
- розподіляє кошти фонду загального обов'язкового навчання (фонду всеобучу);
- погоджує умови оренди приміщень, споруд і обладнання, створення малих підприємств закладу освіти та кооперативів;
- визначає структуру системи громадського самоврядування школи.

58. Директор школи:

- забезпечує реалізацію державної освітньої політики, діє від імені закладу освіти;
- розпоряджається в установленому порядку шкільним майном і коштами, затверджує після погодження з радою школи кошторис та організовує його виконання, укладає угоди, відкриває рахунки в установах банку і є розпорядником кредитів;
- видає в межах своєї компетенції накази та розпорядження, обов'язкові для всіх учасників навчально-виховного процесу;
- організовує навчально-виховний процес, здійснює контроль за його ходом і результатами, відповідає за якість і ефективність роботи педагогічного колективу, за дотриманням вимог охорони дитинства і праці, створює необхідні умови для участі учнів у позакласній та позашкільній роботі;
- за погодженням з радою школи призначає і звільняє своїх заступників, педагогічних працівників та визначає їх функціональні обов'язки;
- за погодженням із профспілковим комітетом затверджує правила внутрішнього трудового розпорядку, посадові обов'язки працівників школи;
- створює умови для творчого зростання педагогічних працівників, пошуку та застосуванню ними ефективних форм і методів навчання і виховання;
- несе відповідальність за свою діяльність перед учнями, батьками, педагогічними працівниками та загальними зборами, засновниками, місцевими органами державної виконавчої влади.

59. У школі створюється постійно діючий дорадчий колегіальний орган - педагогічна рада.

Головою педагогічної ради є директор школи.

Педагогічна рада:

- розглядає питання вдосконалення і методичного забезпечення навчально-виховного процесу;
- обґрунтовує пропозиції, що надходять від педагогів, організацій, підприємств, установ, про моральне та матеріальне заохочення учнів, застосування стягнень, залишення невстигаючих учнів для повторного навчання у тому самому класі або, за певних умов, переведення їх до наступного класу;

- організовує роботу, пов'язану з підвищенням кваліфікації педагогічних робітників, розвитком їхньої ініціативності, впровадженням у практику досягнень науки і передового педагогічного досвіду;

- розглядає інші питання діяльності педагогічних працівників.

Робота педагогічної ради планується в довільній формі відповідно до потреб школи. Члени педагогічної ради мають право вносити на її розгляд актуальні питання навчально-виховного процесу. Кількість засідань педагогічної ради визначається їх доцільністю, але не менше чотирьох разів на рік.

60. Учнівські збори школи (класу) - колективний орган учнівського самоврядування.

Основною структурною ланкою школи є клас - колектив учнів, що формується з метою виконання завдань школи на основі їхніх вікових або психофізичних особливостей, рівня розвитку.

Учнівські збори школи (класу):

- обирають органи учнівського самоврядування школи (класу);

- висувають своїх представників для участі в роботі органів громадського самоврядування;

- обговорюють питання організації навчання, діяльності і дозвілля учнівського колективу.

61. Батьківські збори школи (класу) - колективний орган батьківського самоврядування.

- обирають органи батьківського самоврядування;

- обирають своїх представників для участі в роботі громадського самоврядування школи;

- залучають батьків до участі в керівництві гуртками та іншими видами позакласної та позашкільної роботи;

- вносять на розгляд ради школи, педагогічної ради, директора та його заступників пропозиції щодо організації навчально-виховного процесу в класі та школі;

- запрошують педагога-вихователя, вчителів, представників державних органів управління, адміністрації школи для обговорення стану і перспектив роботи класу і школи, а також роз'яснення з окремих питань, що турбують батьків.

62. У школі можуть створюватись учнівські та вчительські громадські організації, що діють відповідно до чинного законодавства України.

5. Майно школи.

63. Майно школи складають основні фонди (приміщення, обладнання тощо), а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі закладу освіти.

64. Баланс закладу освіти (школи козацько-лицарського виховання) належить їй на праві власності, повного господарського відання або оперативного управління відповідно до чинного законодавства, рішення про заснування і статуту школи та укладених нею угод.

65. Школа відповідно до чинного законодавства користується землею, іншими природними ресурсами і несе відповідальність за дотримання вимог та норм з її охорони.

66. Вилучення основних фондів, оборотних коштів та іншого майна школи проводиться лише у випадках, передбачених чинним законодавством. Збитки, завдані школі внаслідок порушення її майнових прав іншими юридичними та фізичними особами, відшкодовуються відповідно до чинного законодавства.

67. Для забезпечення навчально-виховного процесу із дотриманням діючих нормативів база школи, крім класних приміщень, включає кімнати для уроків праці в початкових класах, навчальні кабінети, майстерні (слюсарна, токарна, домоводства), а також спортивний, актовий і читальний зали, бібліотеку, архів, радіоцентр, медичний, лінгафонний і комп'ютерний кабінети, їдальню та буфет, теплиці, приміщення для інженерно-технічного та навчально-допоміжного персоналу, кімнати психологічного розвантаження тощо.

68. Відповідно до рішення Адамівської сільської ради №23 від 25 серпня 1957 року школа має земельну ділянку, де розміщені спортивний та географічний майданчики, навчально-дослідна ділянка, зони відпочинку, господарські будинки, стадіон.

69. Рішенням Адамівської сільської ради №7 від 18 березня 1996 року для проведення навчально-дослідної роботи школа має присадибну ділянку прощею 0,75 га.

70. Школа має інтернат, гуртожиток для учнів та педагогічних працівників.

6. Фінансово-господарська діяльність.

71. Фінансово-господарська діяльність школи здійснюється на основі її кошторису.

Джерелами формування кошторису школи є:

- кошти засновників;
- кошти місцевого та державного бюджету, що надходять у розмірів, передбаченому нормативами фінансування загальної середньої освіти для забезпечення вивчення предметів в обсязі державних стандартів освіти;
- кошти, отримані від надання школою додаткових освітніх послуг;
- прибутки від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, підприємств, цехів і господарств, від здавання в оренду приміщень, споруд, обладнання;
- кредити банків;
- добровільні грошові внески і пожертвування підприємств, установ, організацій та окремих громадян, іноземних юридичних і фізичних осіб.

Для здійснення статутних повноважень школа може використовувати можливості комерційних банків, фірм, підприємств, організацій, добродійних фондів, асоціацій, профспілок тощо.

72. У школі утворюється фонд загального обов'язкового навчання (фонд всеобучу), який формується з урахуванням матеріально-побутових потреб учнів за рахунок коштів засновників та бюджету в розмірі не менше одного відсотка витрат на його поточне утримання, а також за рахунок коштів, залучених з інших джерел.

Кошти фонду загального обов'язкового навчання (фонду всеобучу) школи зберігаються на рахунку в установах банку і витрачаються відповідно до кошторису, що затверджується директором школи. Не використані за звітний період кошти фонду вилученню не підлягають і використовуються за призначенням у наступному році.

Облік і витрачання коштів фонду загального обов'язкового навчання (фонду всеобучу) провадиться школою у порядку, що передбачений для бюджетних коштів.

Контроль за правильним витрачанням коштів фонду загального обов'язкового навчання (фонду всеобучу) здійснюють рада школи, органи державної виконавчої влади.

73. Кошти школи зберігаються на її рахунках в установах банку і знаходяться у повному її розпорядженні. Не використані за звітний період кошти вилученню не підлягають за умови виконання школою розрахункових показників її розвитку, якщо інше не передбачене законодавством.

74. Порядок ведення бухгалтерського обліку в школі визначається чинним законодавством. За рішенням засновників школи бухгалтерський облік ведеться у централізованій бухгалтерії Білгород-Дністровського відділу освіти районної державної адміністрації (зарплатня педагогічних працівників) та централізованій бухгалтерії Адамівської сільської ради (зарплатня технічних працівників та все інше).

75. Школа має право користуватись коротко - і довготерміновими кредитами. Короткотерміновий кредит використовується закладом для здійснення його поточної діяльності. Довготерміновий кредит використовується для зміцнення матеріально-технічної та соціально-культурної бази з наступним погашенням кредиту за рахунок коштів закладу.

76. Школа має право придбавати і орендувати необхідне їй обладнання та інші матеріальні ресурси, користуватись послугами будь-якого підприємства, установи, організації або фізичних осіб, фінансувати за рахунок власних коштів заходи, які сприяють поліпшенню соціально-побутових умов колективу, здавати в оренду майно.

77. Діловодство школи організовується відповідно до встановленого Міністерством освіти порядку.

Звітність школи встановлюється відповідно до вимог державної статистики.

7. Міжнародне співробітництво.

78. Школа відповідно до чинного законодавства має право укладати угоди і договори про співробітництво, встановлювати прямі зв'язки з навчальними закладами, науковими установами, підприємствами, організаціями, відомствами, фондами, товариствами, окремими громадянами як на території України, так і за її межами.

79. Школа за наявності належної матеріально-технічної та соціально-культурної бази, власних фінансових коштів має право налагоджувати прямі міжнародні зв'язки на основі самостійно укладених угод про обмін педагогічними працівниками та учнями, створювати у

встановленому порядку Міністерством освіти України спільні асоційовані заклади і навчальні центри, проводити спільні заходи (конференції, олімпіади тощо), а також вступати до міжнародних організацій відповідно до чинного законодавства.

8. Контроль за діяльністю школи, облік і звітність.

80. Контроль за дотриманням школою державних стандартів освіти здійснюється засновниками та Білгород-Дністровським відділом освіти районної державної адміністрації.

81. Основною формою контролю за діяльністю школи є атестація, яка проводиться, як правило, один раз на п'ять років у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

82. Зміст, форми, періодичність контролю, не пов'язаного з навчально-виховним процесом, встановлюється засновниками школи відповідно до чинного законодавства.

83. Міністерство освіти України, управління освіти Одеської обласної державної адміністрації, Генеральна канцелярія Гетьмана Українського козацтва приймають рішення у зв'язку з порушенням статуту.

9. Реорганізація або ліквідація школи.

84. Рішення про реорганізацію або ліквідацію школи приймають засновники. Реорганізація школи відбувається шляхом злиття, приєднання, поділу, виділення.

Ліквідація проводиться ліквідаційною комісією, призначеною засновниками, а у випадках ліквідації за рішенням арбітражного суду - ліквідаційною комісією, призначеною цим органом.

З часу призначення ліквідаційної комісії до неї переходять повноваження щодо управління школою.

85. Ліквідаційна комісія оцінює наявне майно школи, виявляє його дебіторів і кредиторів і розраховується з ними, складає ліквідаційний баланс і представляє його засновникам.

86. У випадку реорганізації права та зобов'язання школи переходять до правонаступників відповідно до чинного законодавства або визначених закладів освіти.

87. Ліквідація школи відбувається у формах позбавлення її статусу юридичної особи та статусу закладу освіти відповідним органом державної виконавчої влади або засновниками.

88. Ліквідація та/або реорганізація школи здійснюється згідно з чинним законодавством.

89. При реорганізації чи ліквідації школи учням, які навчались в неї, повинна бути забезпечена можливість продовження навчання відповідно до чинного законодавства.

90. При реорганізації чи ліквідації школи працівникам, які звільняються, або переводяться, гарантується дотримання їхніх прав та інтересів відповідно до законодавства про працю України.

Навчальний план школи козацько-лицарського виховання.

Навчальний план школи козацько-лицарського виховання розроблено з урахуванням вимог Закону про освіту та основних положень Державної національної програми „Освіта”. Він є перехідним для поступового трансформування загальноосвітньої школи у школу козацько-лицарського виховання, поступового приведення змісту навчально-виховного процесу у відповідність із сучасними суспільними і особистими потребами.

Навчальний план створює передумови для здобуття повноцінної освіти всіма козачатами з урахуванням державних вимог, регіонально-національних особливостей, місцевих запитів та потреб особистостей. Цьому сприяє виділення у змісті освіти двох компонентів: державного і шкільного.

Державний компонент має забезпечити соціально необхідний для кожного козачати обсяг і рівень знань, умінь і навичок (державний стандарт загальної середньої освіти) і відповідає змісту державного компонента загальноосвітньої школи, на базі якої функціонує школа козацько-лицарського виховання.

Шкільний компонент складається з курсів за вибором і факультативів, додаткових занять і консультацій (індивідуальних та групових) та гурткових занять, перелік яких затверджує Велика рада школи. Шкільний компонент знаходиться в повному її розпорядженні і реалізується для задоволення потреб дітей в організації компенсуючих і розвиваючих занять, посиленні окремих предметів (зокрема, козацько-лицарського напрямлення), введення нових курсів, поглибленого вивчення предметів, занять учнів за індивідуальними програмами тощо.

При потребі, за наявності вільних годин, замість одного виду занять шкільного компонента (наприклад, курси за вибором) можна проводити інші (консультації тощо).

Мінімальна наповнюваність груп для факультативних занять і курсів за вибором – 5 учнів. При потребі можуть створюватись міжкласні та міжшкільні факультативи і курси за вибором учнів.

За рішенням місцевих рад депутатів факультативи і групи для вивчення курсів за вибором можуть комплектуватися незалежно від наявної кількості учнів.

Додаткові заняття і консультації в межах виділених годин проводяться з групою учнів з будь-якою наповнюваністю або з окремими учнями.

Навчальний план школи козацько-лицарського виховання. Варіативна частина. Цикли і напрямки.

Цикли предметів		Напрямки	Девіз напрямку (основна ідея)
I	КУЛЬТУРА ТІЛОВИХОВАННЯ (Напрямки 1,2).	1.Система здоров'я. 2.Козацька військова справа. 3.Родовід. 4.Традиції. 5.Козацька культура.	Від козацьких секретів здоров'я, тіловиховання – до олімпійських вершин. Рідну Україну захищай по-лицарському, до загибелі.
II	ДУХОВНА КУЛЬТУРА (Напрямки 3,4,5).	6.Природа. 7.Праця-навчання. 8.Наука-техніка. 9.Держава-нація. 10.Історія козацтва	Козацькому роду нема переводу. Любіть Україну, як сонце любіть. Козацькими шляхами – до висот української духовності.
III	КУЛЬТУРА ПРЕДМЕТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (Напрямки 7,8).		Плекати український храм природи. Всеукраїнська толока, особиста праця – тобі, Державна Україна. Науку і техніку – на службу нації, Україні.
IV	СОЦІАЛЬНА КУЛЬТУРА (Напрямки 9,10).		В душі і серці кожного із нас – Соборна Україна. Козацька наша слава не вмере, не поляже.

Навчальний план школи козацько-лицарського виховання. Варіативна частина. Шкільний компонент та гуртки.

Класи		Козачата та Лелі					Джури та Дани		Молоді Козаки та Берегині				
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Напрямки													
1	Система здоров'я	Діюча програма з фізичної культури. Система козацького тіловиховання. Авторська програма.											
2	Козацька військова справа	Діюча програма з валеології. Козацьке військове мистецтво. Авторська програма.					Діюча програма з ДПЮ.						
3	Родовід	Вивчення свого родоводу та видатних козацьких родів. Авторська програма.											
4	Традиції	Діюча програма з українознавства та авторські спецкурси.											
5	Козацька культура	Діючі програми факультативів, курсів за вибором та гуртків з мистецтва, культури та ін. Українська козацька культура. Авторська програма.											
6	Природа	Діючі програми факультативів, курсів за вибором, гуртків з природничих дисциплін та авторські спецкурси.											
7	Праця – навчання	Діючі програми факультативів, курсів за вибором, гуртків з навчальної та предметної діяльності, в тому числі й козацьких промислів.											
8	Наука – техніка	Олімпіади та інтелектуальні змагання. Авторські спецкурси. Робота МАН.											
9	Держава – нація	Діючі програми факультативів, курсів за вибором, гуртків з технічної творчості. Вивчення козацької Конституції. Авторська програма.											
10	Історія козацтва	Діюча програма з правознавства. Історія козацтва. Авторська програма.											

Орієнтовний перелік курсів (студій) школи козацько-лицарського виховання.

I. Культура тіловиховання.

1.Історія спорту. 2.Основи медичних знань. 3.Аутотренінг. 4.Гімнастика. 5.Ритміка. 6.Валеологія. 7.Загартування. 8.Козацьке військове мистецтво. 9.Початкова військова підготовка. 10.Фізична культура. 11.Туризм. 12.Основи козацького тіловиховання.

II. Духовна культура.

1.Історія української козацької культури. 2.Українознавство. 3.Християнська етика і моральне здоров'я. 4.Мистецтвознавство. 5.Культура та побут населення України. 6.Музика. 7.Дизайн і архітектура. 8.Хореографія. 9.Мистецтво театру і кіно. 10.Риторика і ораторське мистецтво. 11.Історія мистецтва. 12.Поетика. 13.Основи художньої культури. 14.Вітчизняна і світова культура. 15.Музика і хореографія. 16.Художнє читання. 17.Етнографія і фольклор України. 18.Етика і естетика. 19.Художні промисли. 20.Історія античної культури. 21.Зарубіжна література. 22.Народознавство. 23.Археологія. 24.Історія релігій. 25.Вступ до філософії. 26.Основи філософії. 27.Краєзнавство (Мій рідний край). 28.Хата моя, біла хата (Побут). 29.Рідна мати моя, ти ночей не доспала (Пісні моєї мами). 30.Ой у лузі червона калина (Озеленення української садиби). 31.І на тим рушничкові (Жіноча майстерність). 32.До глибин народної медицини. 33.Старослов'янська мова. 34.Латинська мова. 35.Старогрецька мова. 36.Санскрит. 37.Іноземні мови (німецька, англійська, французька, іспанська, італійська, румунська). 38.Слов'янські мови (польська, чеська, словацька, російська, білоруська, болгарська, сербська, македонська).

III. Культура предметної діяльності.

1.Історія математики, фізики, техніки, біології, хімії, астрономії. 2.Прикладна математика. 3.Логіка. 4.Основи екології. 5.Біотехнологія. 6.Генетика. 7.Технічне креслення. 8.Нові інформаційні технології. 9.Математичне моделювання. 10.Астрономія. 11.Фізика та космонавтика. 12.Астрофізика. 13.Топологія. 14.Електротехніка і радіоелектроніка. 15.Статистика. 16.Програмування. 17.Аудіо і відеотехніка. 18.Людинознавство. 19.Життя рослин. 20.Біосфера і людина. 21.Основи екологічних знань. 22.Населення світу і демографічні проблеми. 23.Науково-технічна творчість. 24.Мікропроцесорна техніка. 25.Електротехніка. 26.Ергономіка. 27.Соціальна психологія. 28.Менеджмент. 29.Основи сучасного виробництва. 30.Інформатика й управління. 31.Основи раціоналізаторства, винахідництва та патентознавства. 32.Основи творчої діяльності. 33.Основи техніки. 34.Обчислювальна техніка. 35.Трудове навчання. 36.Фотосправа. 37.Початки підприємництва. 38.Основи сучасного фермерського господарства. 39.Тваринництво і основи підприємництва. 40.Рослинництво і основи підприємництва. 41.Основи підприємницької діяльності. 42.Бджолярство. 43.Раціональне природокористування. 44.Флористика та фітодизайн. 45.Декоративне квітникарство.

IV. Соціальна культура.

1.Культура мовлення. 2.Стілістика рідної мови. 3.Машинопис і стенографія. 4.Електронне редагування. 5.Культура суспільних відносин. 6.Психологія спілкування. 7.Правознавство. 8.Основи психології та педагогіки. 9.Проблеми сучасності. 10.Історія і сучасність. 11.Основи етики і моралі. 12.Людина і суспільство. 13.Політологія. 14.Психологія. 15.Основи соціології. 16.Історія українського козацтва.

Навчальні програми за напрямками школи козацько-лицарського виховання.

Вашій увазі пропонуються декілька програм основних курсів, які викладаються в школі козацько-лицарського виховання за рахунок варіативної частини навчального плану. Курси розраховані, в основному, на 18 годин (один семестр).

Програми дають змогу побачити у якому обсязі йде в школі вивчення циклу козацько-лицарських дисциплін.

Програми згруповані за напрямками роботи школи в наступні цикли:

I. КУЛЬТУРА ТІЛОВИХОВАННЯ

1. Програма курсу «Козацьке тіловиховання».
2. Програма курсу «Козацьке військове мистецтво».

II. ДУХОВНА КУЛЬТУРА

3. Програма курсу «Родовід».
4. Програма курсу «Психологія духовного розвитку».
5. Програма курсу «Традиції».
6. Програма курсу «Історія козацької культури».

III. КУЛЬТУРА ПРЕДМЕТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

7. Програма курсу «Основи екологічних знань».
8. Програма курсу «Основи сучасного фермерського господарства».
9. Програма курсу «Тваринництво і основи підприємницької діяльності».
10. Програма курсу «Рослинництво і основи підприємницької діяльності».
11. Програма курсу «Організація і методика науково-дослідної діяльності учнів».
12. Програма курсу «Основи техніки».

IV. СОЦІАЛЬНА КУЛЬТУРА

13. Програма курсу «Історія українського козацтва».
14. Програма курсу «Козацька Конституція».

ПРОГРАМА КУРСУ «КОЗАЦЬКЕ ТІЛОДУХОВИХОВАННЯ».

«Козак був здоровий, вільний від хвороб, в сто років тільки в силу брався. Тому жив і весело, і довго». Д.Яворницький.

У Запорозькій Січі виховання юнаків – майбутніх воїнів – було підпорядковане фізичному розвитку та загартуванню. Козаки досить ефективно вміли використовувати оздоровчі сили природи та гігієнічні фактори для оздоровлення і загартування людей. Під впливом регулярних дій зовнішнього середовища (сонця, повітря, води) відбувалося поступове пристосування організму до змін, що сприяло профілактиці різноманітних захворювань, зміцненню здоров'я та повноцінному довголіттю.

Все в їх житті характеризувалося різноманітністю, збалансованістю та повноцінністю і разом з тим простотою та помірністю: сонце, повітря, вода, їжа, народна медицина та ін. Взагалі запорожці дивились на простоту і помірність як на одну з важливих і необхідних умов перемог в боротьбі з ворогами: тільки той, хто переміг себе, свої надлишкові потреби, спроможний перемогти недруга. Головна ознака козацтва – простота, різноманітність і помірність – забезпечувала високу працездатність і міцне здоров'я.

Таким чином, систематичне виконання фізичних вправ разом з ефективною системою загартування виховали той тип козаків, які легко переносили спрагу та голод, спеку та холод і були надійними захисниками всього українського народу...

Цілісна особистість козачати в школі козацько-лицарського виховання формується в результаті багатогранної навчально-виховної діяльності шкільного колективу; тілодуховиховання – провідний напрямок цієї роботи.

Система тілодуховиховання базується на традиціях збереження і зміцнення здоров'я козаків-запорозців. На Січі виховання молоді було підпорядковане фізичному розвитку та загартуванню під впливом: регулярних вправ; дій зовнішнього середовища – сонця, повітря, води; раціонального харчування; режиму праці та відпочинку; засвоєння пласту козацької психофізичної культури – характерництва – все це на практиці формувало особливий стан тіла й душі: у здоровому тілі – здоровий дух; (козаки казали: «Тіло грає») та сучасному баченні ролі фізичної культури в школі: перевага освітньому напрямку – акцент на озброєнні школярів знаннями з історії фізичної культури, зокрема з основами козацького тілодуховиховання, гігієни, фізіології рухів, біомеханіки фізичних вправ і освоєння учнями методик навчання рухових дій, тренування, розвитку рухових здібностей тощо; але, разом з тим, ми не відкидаємо базових положень оздоровчого та тренувального напрямків...

Система ця враховує вікові та статеві особливості школярів і розрахована на весь термін навчання дитини в школі. Основна мета її – плекати фізично загартованих, із міцним здоров'ям, дужим тілом і духом синів і дочок України.

Розроблено методичне забезпечення цієї ділянки роботи шкільного колективу: є програми, підручники, методичні посібники.

Таблиця. Напрямки, форми роботи з козацького тілодуховиховання.

		I	II	III	IV
Напрямки		Режим праці та відпочинку; ведення здорового способу життя; раціональне харчування.	Систематичне заняття фізкультурою та спортом.	Загартування: сонце, повітря, вода.	Психотренінг: козацьке характерництво.
Вікові групи	Форми				
1-4 кл. Козачата та Лелі	Класна	Основи здоров'я і фізкультура. ОБЖД. Природознавство.			
	Позакласна	Валеологія. Спортивні гуртки.			
	Позашкільна	Клуб «Січ». Козацьке таборування.			
5-8 кл. Джури та Дани	Класна	Фізкультура і здоров'я. ОБЖД. Біологія.			
	Позакласна	Валеологія. Козацьке військове мистецтво. Спортивні гуртки.			
	Позашкільна	Клуб «Січ». Козацьке таборування.			
9-12 кл. Козаки та Берегині	Класна	Фізкультура і здоров'я. ОБЖД. Біологія.			
	Позакласна	Валеологія. ПВП. Спортивні гуртки.			
	Позашкільна	Клуб «Січ». Козацьке таборування.			

Козацьке таборування проводиться як підсумок чергового етапу фізкультурно-спортивної роботи в школі з метою плекання у кожних юних козака та козачки міцного здоров'я, загартування тіла й духу, формування уміння перемагати на спортивних змаганнях.

Козацьке таборування проводиться чотири рази на рік: осіннє – до 14 жовтня, зимове – до 1 березня, весняне – до районного туристського зльоту – до 25 травня, літнє – у липні-серпні – до 15 серпня.

ТЕМАТИЧНА ТАБІРНА ЗМІНА «ЧОРНОМОРСЬКІ КОЗАКИ» (оздоровчо-спортивне спрямування)

В сучасних умовах популярною формою організації оздоровчо-виховного процесу стали тематичні зміни. Актуальність проведення тематичних змін зумовлена тим, що протягом останніх років спостерігається загальна тенденція до зниження активності та ініціативи у дітей, які приїждять відпочивати до дитячих закладів.

Провідна ідея тематичної зміни становить той стержень, який об'єднує в одне ціле все розмаїття справ та форм дозвілєвої діяльності, робить час перебування в оздоровчому закладі цікавим і корисним для дітей. Вибір теми зміни дає змогу підвищити ефективність роботи працівників оздоровчого табору, допомагає їм зосередитися на обраному напрямі, конкретизувати мету та завдання роботи, підібрати матеріали, поліпшити свої знання, результати діяльності.

Таблиця. План роботи табору на зміну.

	Ранок	День	Вечір
День 1	Зустріч та інструктування дітей.	Екскурсії по табору.	Знайомство в загонах.
День 2	Медична та спортивна діагностика.	Концерт-експромт «Козацькому роду нема переводу».	Вибори загонівих отаманів та старшини; їх посвята.
День 3	Робота органів самоврядування в загонах.	Урочисте відкриття табірної зміни «Чорноморські козаки».	Козацька рада. Вибори кошового отамана та старшини; їх посвята.
День 4	Справи загону. Купання, оздоровчі процедури.	Презентація козацьких загонів.	Музично-розважальна програма «Берегиня».
День 5	Справи загону. Купання, оздоровчі процедури.	Зустріч із Чорноморськими козаками.	Козацька танцютека.
День 6	Козацьке шоу «Вогонь, вода та мідні труби».	Відкриття малих козацьких ігор.	
День 7	Справи загону. Купання, оздоровчі процедури.	Козацьке спортивне шоу «Сила та грація».	Музично-розважальна програма «Козацька пісня».
День 8	Справи загону. Купання, оздоровчі процедури.	Виступ ансамблю української народної музики «Гроно».	Козацька танцютека.
День 9	Справи загону. Купання, оздоровчі процедури.	«Колодач» - конкурси в загонах.	Музично-розважальна програма «Мій отаман найкращий».
День 10	«Козача» - сюжетно-рольова гра на природі.	«Козача» - сюжетно-рольова гра на природі.	Посвята в Козачата та Лелі.
День 11	Справи загону. Купання, оздоровчі процедури.	Супер-шоу «Летючі шаровари».	Проводять Чорноморські козаки.
День 12	Справи загону. Купання, оздоровчі процедури.	Запуск повітряних зміїв.	Вогнище «Козацький куліш».
День 13	«Джура» - сюжетно-рольова гра на природі.	День сміху та козацького дотепного слова.	Козацька танцютека приколів.
День 14	Справи загону. Купання, оздоровчі процедури.	«Джура» - сюжетно-рольова гра на природі.	Посвята в Джури та Дани.
День 15	Справи загону. Купання, оздоровчі процедури.	«Отаман Сірко» - командні вистави-сценки за козацькими мотивами.	Проводять Чорноморські козаки.
День 16	Справи загону. Купання, оздоровчі процедури.	Закриття малих козацьких ігор. Нагородження.	Козацька танцютека.
День 17	Справи загону. Купання, оздоровчі процедури.	«Січ» - сюжетно-рольова гра на природі.	Посвята в Козаки та Берегині.
День 18	Від'їзд козаків та козачок.	День іменинника «3 днем народження, козак!»	Проводять Чорноморські козаки.
		Гала-концерт «Пернач».	Вогнище «Козацька картопля».
		Дорога додому.	Прощальна козацька танцютека.
			Домашній вогник.

Моніторинг здоров'я козачат нашої школи свідчить, що профілактична фізкультурно-оздоровча робота освітнього напрямку у формі козацько-лицарського тілодуховиховання має істотну перевагу перед традиційною фізкультурно-спортивною: при традиційній формі роботи в школі займаються фізкультурою та спортом лічені одиниці – кращі спортсмени; основна ж маса школярів до спорту байдужа – вчителям не до них, вони зайняті «зірками»; наша ж система роботи дозволяє займатися фізкультурою практично всім школярам.

Історично ця система тілодуховиховання формувала той тип козаків, які легко переносили спрагу та голод, спеку та холод і були надійними захисниками українського народу.

Ганьблення козацтва (та системи тілодуховиховання) проводилась для того, щоб українці не мали своєї історії, а точніше, забули її. Народ, що не спирається на могутнє коріння своєї історії, легко тримати в покорі; йому легко нав'язувати чужі звичаї, культуру, освіту, ідеологію. Це ми бачимо сьогодні...

Ось чому наш шкільний колектив намагається відродити козацький дух, виховати реальну силу, здатну захистити свободу і незалежність нашої країни, особу, яка могла б вплинути позитивно на всі сторони суспільного життя України і залишити глибокий слід у нашій духовності та ментальності – без козацького здоров'я цього не зробити!..

ДЖУРИ ТА ДАНИ

Наша «Козацька система здоров'я» базується на досвіді козаків і розрахована на два навчальних роки.

1. Тестування на протязі двох місяців (вересень-жовтень) за методикою Тесту фізіологічного та психологічного стану організму.

Кожен день регулярно у ввечері, в один і той же час, відповідати на 10 простих запитань, які вказані в таблиці. Відповіді за семибальною системою від плюс трьох до мінус трьох, включаючи і нульове значення, ставити у клітинах таблиці.

Запитання відображають найбільш типові стани організму в перебігу доби: вночі, вранці, днем, ввечері.

Кожен день бали підсумовуються, підводиться підсумок, потім будується крива. Цей графік відображає психологічний стан людини.

Для того, щоб перевірити результати самоаналізу свого стану (бо вони будуть суб'єктивні), проводимо додаткове контрольне випробування штрих-тестом.

В максимально швидкому темпі ставимо на аркуші паперу кульковою ручкою в одну або декілька стрічок як можливо більшу кількість штрихів (вертикальних), висотою до 1 см. Підраховуємо їх кількість, зроблених за 30 секунд.

Другий контрольний графік задля наочності будуюмо під першим, у тих же координатах. За норму (0), згідно дослідним даним, приймаємо виконання 160 штрихів за 30 секунд. Другий графік відображає фізіологічний стан людини.

2. На протязі двох послідовних місяців (листопад-грудень) продовжуємо тестування та вводимо перший комплекс заходів здоров'я – режим праці та відпочинку.

3. На протязі двох послідовних місяців (січень-лютий) продовжуємо тестування та вводимо другий комплекс заходів здоров'я – заняття фізкультурою (ранкова зарядка).

4. На протязі двох послідовних місяців (березень-квітень) проводимо тестування і вводимо третій комплекс заходів здоров'я – заняття спортом у спортивному гуртку (заняття з 18 год.).

5. На протязі травня проводимо тестування та вводимо четвертий комплекс заходів здоров'я – загартовування.

6. На протязі місяців червня-лютого проводимо тестування і вводимо п'ятий комплекс заходів здоров'я – психотренінг.

У серпні проводимо аналітичне тестування: фізіологічні, фізичні, психологічні показники. В ідеалі графіки психологічного та фізіологічного стану повинні співпадати.

ПРОГРАМА КУРСУ «КОЗАЧЕ ВІЙСЬКОВЕ МИСТЕЦТВО»

КОЗАЧЕНЯТА

Міцне здоров'я, фізичний розвиток, сила і мужність козаків як необхідні передумови майстерного володіння зброєю: луком, списом, шаблею, рушницею та ін.

Військова доблесть і звитяга, винахідливість, кмітливість і спритність у боях козаків, їхніх отаманів і гетьманів. Масовий героїзм українського козацтва в боротьбі із загарбниками.

Уміння козаків одержувати перемоги над ворогами України. Готовність і здатність їх захищати мирне життя і творчу працю рідного народу.

КОЗАЧАТА

Шляхи плекання міцного здоров'я, фізичної сили козаків. Постійне тіло виховання козаків на лоні природи як найважливіша передумова здатності боротися з ворогами України.

Військово-спортивні змагання козаків (плавання, веслування, швидкий біг, подолання природних і штучних перешкод, стрільба у ціль тощо).

Уміння козаків будувати січову фортецю і захищати її від турків, татар, поляків та інших загарбників.

Безстрашність, доблесть і героїзм козаків у битвах із ворогами України. Висока військова майстерність козацьких полководців, кошових отаманів, гетьманів Байди-Вишневецького, С.Наливайка, І.Сірка, П.Сагайдачного, Б.Хмельницького, П.Калнишевського та ін.

Висока козацька військова майстерність, перемоги над ворогом на суші й на морі.

ДЖУРИ

Плекай своє тіло і душу, зміцнюй здоров'я, готуйся до оборони Матері України і боротьби з її ворогами – священні заповіді предків, яким був вірний кожен козак-лицар.

Сонце і вода, свіже повітря, природа рідного краю як чинники плекання здорового духу в здоровому тілі. Народні способи, рецепти, настанови зміцнення козаками свого здоров'я.

Спортивно-військові змагання козаків на краще володіння списом, шаблею, кинджалом, рушницею. Уміння на віддалі пострілом (кулею) гасити свічку. Будівництво фортифікаційних споруд (січей, валів, шанці тощо).

Уміння козаків споруджувати фортеці (з землі, каменя, дерева, металу та ін.), брати штурмом, облогою ворожі укріплення, замки.

Козацька майстерність індивідуальної боротьби з ворогом, самозахисту. Козацькі єдиноборства – всесвітньо відомий, знаменитий гопак, спас, гой док, навулачки, на пальцях, на ремнях, навхрест та ін. Козацькі фізичні і психофізичні вправи, їх система. Двобій, кінний

двобій (герць, турнир) як тренування, як фізична, моральна, психологічна і військова підготовка до участі в боях за Україну, її волю.

Табори, місця збору козаків як школи по навчанню молодих козаків, новобранців – селян, міщан військовому мистецтву.

Високе військове мистецтво козацьких полководців, кошових отаманів, гетьманів: С.Наливайка, П.Сагайдачного, І.Богуна, Б.Хмельницького, І.Сірка, І.Гонти, М.Залізняка та ін.

МОЛОДІ КОЗАКИ

Фізичне, психофізичне, моральне і військове загартування козаків. Висока майстерність козаків у володінні зброєю в бою.

Зброя українських козаків: колюча і метальна (спис, лук із стрілами), рублячи (меч, шабля, ніж), ударна (палиця, клювці) та ін. Захисна зброя: шеломи, панцири, кольчуги, захисні сітки (рідко вживані).

Стандартне озброєння козака-піхотинця: спис, шабля, рушниця, чотири пістолі. Допоміжна зброя: кинджали, ножі, сокири, дротики, ятагани, якір тощо.

Застосування козаками вогнепальної зброї для руйнування бойових порядків, занепаду духу ворога і його знищення. Швидкий і влучний вогонь «рушничного» війська козаків.

Козацькі гармати – гроза для ворогів. Генеральна козацька артилерія. Майстерний обстріл ворожих лав, таборів, позицій, фортець. Вітчизняне виробництво гармат у Запорізькій Січі, Києві, Львові та інших місцях. Здатність кожного козака виготовляти порох.

Козацькі снаряди-ракети. Застосування козаками примітивних підводних човнів під час облоги, штурму ворожих замків, фортець над водою.

Використання козацького флоту в боротьбі з турками і татарами. Бойова навченість, натренованість козаків, які проявлялися при штурмі і взятті турецьких фортець, знищенні турецьких галер, військових суден. Бойові якості легкокрилих і непереможних козацьких чайок, флоту.

Дивовижні надприродні здатності козаків-характерників, екстрасенсів у боротьбі з ворогом.

Військова стратегія і тактика козаків. Козацька військова музика. Козацькі бойові хитрощі. Військова дипломатія.

Висока оцінка зарубіжних полководців, державних діячів, вчених, військових спеціалістів бойової майстерності козаків, їхніх отаманів і гетьманів.

ПРОГРАМА КУРСУ «РОДОВІД»

ДЖУРИ

Традиція складання родоводу сягає своїм корінням ще в дохристиянський період і продовжується сьогодні. В історії нашого народу важко знайти постать, яка б не ставилась з повагою до свого роду.

Філософ Павло Флор енський вважав генеалогію своєрідною педагогікою: «Історія роду повинна давати моральні уроки та задачі».

Життєва задача кожного – пізнати зміст і форму свого роду, закон його росту, співвідношення окремих гілок, а на фоні всього цього – пізнати своє особисте місце в роді і свою особисту задачу як члена роду.

Невіддільність людини від свого Роду, Народу, Всесвіту.

Вивчення свого роду – шлях до самопізнання. Мудрість народних заповідей про рід і родину.

Дерево роду. Походження символу. Структура Дерева роду. Сім поколінь.

Священні знаки та символи роду (народу). Графічні зображення, образи рослин, звірів, птахів. Кольорі та їх поєднання.

Імена предків. Родові та календарні імена. Звичаї та вірування наших предків, пов'язані з ім'ям людини.

Єдність, наступність і спадкоємність поколінь – основа прогресу людства. Тлумачення словосполучень «з покоління в покоління», «у спадок від батьків до дітей», «за традицією», «від старших до молодших».

Духовно-моральна основа української родини. Суть, структура, функції родини. Назви родинної спорідненості та свояцтва в українській мові. Значення дотримання народних чеснот у житті родини.

Історичне значення родоводу, родової ідеї. Завдання, які стоять перед родом. Історична місія роду. Традиції роду.

Методика складання родоводу. Збирання матеріалу. Створення архіву (листи, фотографії, записи, документи, копії та ін.). Використання (по можливості) технічних засобів (фотоапарат, магнітофон, відеокамера). Креслення Дерева роду. Перший етап відновлення родоводу – 64 гілки. Геометрична прогресія збільшення гілок, що позначають покоління.

ПРОГРАМА КУРСУ «ПСИХОЛОГІЯ ДУХОВНОГО КОЗАЦЬКОГО РОЗВИТКУ».

ДЖУРИ

Вступне заняття. Предмет «Психологія духовного козацького розвитку», його мета і особливості. Місце і роль людини у Всесвіті як в єдиному організмі. Залежність людини від природи і залежність природи від людини. Неповторність кожної людини та необхідність знання власної сутності для реалізації себе у навколишньому світі.

Мистецтво спілкування. Слово як засіб передачі інформації. Пусті слова – енергетична втрата. Вплив слова на підсвідомість. Неправда – викривлене відображення дійсності. Значення голосу і вміння керувати його властивостями: пластичність, розміреність, тембр. Вміння слухати.

Пробудження духовного вогнища у народів Стародавньої Скіфії. Життя стародавніх друїдів. Дитинства Рама, епідемія чуми. Рам лікує хворих і забороняє людські жертвоприношення. Прихильники та супротивники Рама, його пророцький сон про духовну місію. Перехід до Кавказу і прояв незвичайних здібностей Рама. Відмова від влади над світом. Вчення Рама та гороскоп друїдів.

Духовна місія Стародавньої індуської цивілізації. Культ Сонця і культ місяця в народній традиції. Вплив святих волхвів на царів. Одруження царя Канзи. Мити Крішні вимушена покинути палац. Народження Крішні та його життя серед пастухів. Пошуки матері та зустріч з таємничим старцем. Боротьба Крішні за звільнення народів. Війна Канзи з волхвами. Крішна при дворі Канзи. Загибель голови волхвів і прозріння Крішні. Вчення Крішні: характеристика душі і тіла, розповідь про духовний світ, шляхи визволення духовної природи людини, розум у ролі друга і ворога. Відречення Крішні від влади та втеча у пустелю. Добровільна смерть Крішні, її значення.

Традиція духовних випробувань у Стародавньому Єгипті. Таємниця символіки сфінкса. Величний образ Гермеса. Шлях чужоземця до Єгипту, вирішальна розмова з Ієрофантом, святилище храму Озириса. Випробування та посвячення у таємну мудрість. Єгипетська книга мудрості.

Духовна місія Стародавнього Ізраїлю. Зміст та історія написання Біблії. Пророки та пророцтва в історії людства. Юність та посвячення Мойсея. Ритуал духовного очищення у Мадіамському храмі. Печера Сербала, будівництво Ковчега. Смерть Мойсея. Десять основних законів Старого Завіту.

Боротьба за духовні ідеали у Стародавній Греції. Культ і життя вакханок. Поява Орфея, його незвичайний вплив на людей. Двадцять років навчання та посвячення у храмах Єгипту, повернення на батьківщину, духовна місія Орфея. Легенда про Діоніса та Персефону, Орфея та Евридіку. Розмова Орфея з фракійцями. Помста Аглаоніси. Значення смерті Орфея для Греції.

Пробудження та розвиток духовності в школі Піфагора. Сім'я Піфагора, пророцтво Піфії. Дитинство Піфагора та рання схильність до науки. Таємниця символіки храму, яку розглядав Піфагор. Навчання у Вавілоні, поява Піфагора у Дельфах. Створення ордена та школи Піфагора. Випробування і відбір учнів, етапи очищення, наука чисел, чотири ступеня розвитку людини. Піфагор і Феано. Зрада Кілона, смерть Піфагора. Духовна єдність учнів та їх подальша доля. Духовне вчення у «Золотих віршах» Піфагора.

Духовні аспекти будізму. Рід Гаутами Будди. Чотири зустрічі, що змінили його життя. Мандрювання і дивні видіння, перемога у випробуваннях. Свідомість Будди. Повернення до палацу, розмова з батьком та дружиною. Легенда про те, як зневажали Будду. Легенда про зустріч з розбійником.

Творчий шлях Платона до духовності. Молодість Платона і перша зустріч із Сократом. Останній бенкет у будинку Платона. Суд над Сократом. Знайомство Платона з піфагорійцями та заснування ним Афінської Академії. Основи духовного вчення Платона. Мистецтво театру, святкування малих та великих елевзінських містерій у Греції, їх значення та духовний зміст.

Місія Христа. Пророцтва про появу Месії, народження Ісуса. Подорож до Єрусалиму з батьками, легенди про надзвичайні здібності Ісуса у дитинстві та його дивні пригоди. Братство

Євсеїв, життя Іоанна Хрестителя, хрещення Ісуса та надії Іоанна. Сорокаденний піст, роздуми та видіння І.Христа. Поява Ісуса у Галилеї, «золоте правило» Ісуса, спасіння грішниці від каміння та її подальша доля. Розмова Ісуса з багатим юнаком. Притчі, їх внутрішній зміст. Розмова Ісуса та Нагорна проповідь. Цілительські здібності Ісуса, умови одужання хворих. Навчання найближчих учнів-апостолів. Основи духовного вчення. Таємний візит Никодима до Ісуса, духовна боротьба з фарисеями. Звістка про загибель Іоанна Хрестителя, ніч на горі Фагор, в'їзд до Єрусалиму. Символізм «Таємної вечері», зрада Іуди, суд Синедріону, нехристиянські свідоцтва про смерть і воскресіння Ісуса. Дослідження Туринської плащаниці.

Реалізація духовних принципів у житті С.Радонежського. Дитинство С.Радонежського, його труднощі у навчанні, зустріч зі старцем. Внутрішній світ юнака, життя в лісовій хащі, духовні випробування. Перші учні Сергія, праця у старця Даниїла, відновлення висохлого джерела, зустріч із землеробом. Прояв духовної сили Сергія: зцілення хворих, випадок з єпископом Константинопольським. Нововведення у монастирі, пропозиція митрополита Олексія. Благословення князю Дмитрію Донському, грамота, що була надіслана Сергієм на поле битви. Передбачення Сергія, незвичайні явища під час служіння Літургії. Привітання святителя Стефану Пермському, видіння 1387 року. Останні дні Сергія Радонежського.

Філософський шлях до духовності Г.С.Сковороди. Скорочена біографія митця: навчання у Києво-Могилянській Академії, розроблення власного курсу лекцій, робота у Харківському колегіумі, звинувачення у вільнодумстві. Філософські твори Г.С.Сковороди про «Вселенську віру», про символізм Біблії та про духовне лицемірство. Переклади і тлумачення духовних творів Плутарха та Цицерона. Пророцтва і смерть Г.Сковороди.

Система фізичного та духовного вдосконалення П.К.Іванова. Основні етапи життєвого шляху П.К.Іванова: дитинство та юність, участь у Вітчизняній війні, формування філософських переконань. Система самовдосконалення, її психологічні, медичні та філософські аспекти.

Загальнолюдські духовні цінності у ХХ сторіччі. Потреби людини у самореалізації, шлях до їх усвідомлення і задоволення у суспільному житті. Пробудження потреби у самовдосконаленні. Можливості духовного вдосконалення людини та людства.

Міжнародні центри духовності. Міжнародне товариство Реріхів, діяльність українського відділення, спадщина сім'ї Реріхів. Діяльність міжнародного центру «Юнівер». Програма «Мистецтво стати і бути людиною». Подорож по Юнівер-Всесвіту, методика «Маленький принц». Духовний календар на кожний день.

МОЛОДІ КОЗАКИ

Духовні літературні джерела про зародження Всесвіту. Біблія, Коран, Бхагавад-Гіта про зародження Всесвіту. Розкриття релігійного символізму у космічних легендах: «Дні і Ночі» Космосу, єдність Всесвіту. Легенда про походження Всесвіту: поява і трансформація космічної матерії, народження планет, духоматерія. Космічні ступені життя: елементарне, мінеральне, рослинне, тваринне та людське царства природи. Легенда про смерть Місяця та зародження життя на Землі. Негативні випромінювання Місяця, їх вплив на здоров'я людини.

Стародавні цивілізації в історії людства. Легенда про появу людства, народження першої раси і еволюція другої раси. Міф про Лемурию: початок третьої раси, боротьба з тваринним світом. Цивілізація лемурійців. Затоплення материка та загибель Лемурії. Сказання про Атлантиду: початок четвертої раси, розквіт Атлантиди, культура та цивілізація, символізм науки та релігії атлантів, дослідження агрономічних шкіл, місто Золотих воріт. Духовний занепад і загибель Атлантиди. Всесвітній Потоп. Відображення цих подій у світових релігіях. Спадщина атлантів у Стародавньому Єгипті. Теємниці статуй, знайдених на острові Пасхи, п'ять символічних статуй біля міста Бам'ян.

Легенди про духовну багатовимірність людини. Цінності людського життя: досвід, знання, розвиток душевних якостей. Мандрівка по світу людських емоцій, закономірності цього світу. Мандрівка по інтелектуальному світу людини. Людське «Я», совість, інтуїція, свідомість. Розвиток свідомості, людські таланти та здібності, методи їх розкриття.

Космічні закони духу. Легенда про вічне життя. Розвиток людської душі. Легенда про вічну любов. Пам'ять серця та його оздоровлення. Закон космічної справедливості. Опір злу у космічній битві. Людська воля і людська доля. Ланцюги, що зв'язують людину, створені самою людиною. Духовні закони розвитку та прискорення людської еволюції.

Добро і зло у космічному масштабі. Мета людської еволюції. Прогнози та попередження у розвитку цивілізації. Хвороби нашої планети, взаємозв'язок між людською без розсудливою діяльністю та космічними катаклізмами. Наслідки розвитку інтелекту на шкоду духовності. Дієвість людської думки. Технократичний розвиток цивілізації. Легенда про Люцифера та його

падіння, казка «Подарунок Люцифера». Легенда про Спасителів Світу. Цілюща сила світлих думок. Три незримі битви, в яких бере участь людина: битва між волею людини та потоком зовнішніх обставин, битва між творчістю і хаосом, битва між недоліками та світлими прагненнями людини. Значення чутливості та спостережливості.

Легенди про вогняне очищення. Вогонь людського духу та потреба у вогняному очищенні. Народжені уявлення про Космічний Вогонь. Вогонь людської думки та вогонь творчості. Символізм безперервності вогню у народних культах. Вогняна еволюція людства. Вогонь любові, серця, героїзму, принципи побудови майбутнього світу. Легенда про Скарб Світу, його мандрування по землі та вплив на людську свідомість.

Духовне майбутнє людства. Легенда про «участь зірок у нашому житті». Космічні випромінювання та їх вплив на планету. Наближення Венери до Землі у 1924 році. Зоряне випромінювання та творчість. Духовне майбутнє людства, наука майбутнього. Використання енергії сонячного випромінювання. Пророцтва про космічну еру людства, пошук нових шляхів людської еволюції. Вчення «Живої Етики», значення культурного розвитку людини. Сказання про Матір Світу. Міфи про походження гір та блискавки. Історія виникнення культу Матері Світу. Закон рівноваги чоловічого та жіночого потенціалів.

Легенди про розширення можливостей людини. Легенди про життя далеких світів. Стереотипність мислення. Безмежний політ людського духу. Воля до пізнання та рівновага прагнень. Сон як частина буття. Шкідливість спиритизму та медіумізму. Три основні течії думки. Основні творчі думки, напруження свідомості. Радість та любов – шлях до майбутнього. Трансформація власного життя, духовна співпраця. Духовні здатності та шляхи до їх досягнення: «космічна свідомість», упорядкування думок, виховання серця. Казка про людське серце. Духовна еволюція людини та людства. П'ять ступенів людського розвитку. Мистецтво прожити життя.

Шлюб як духовний союз. Аналіз причини недовговічності сімейного життя. Християнські уявлення про сімейні взаємовідносини. Єдність поглядів і прагнень подружжя. «Жива Етика» про космічну роль сімейного союзу. Постійний духовний розвиток – шлях до постійного взаєморозуміння.

Духовні погляди видатних філософів та мислителів XIX-XX століть. Єдність духовних ідей у світосприйнятті Г.Сковороди, Т.Шевченка, В.Вернадського, О.Блаватської, А.Лосева, М.Бердяєва: розуміння місця і ролі людини в єдиному організмі Всесвіту, прискорення еволюції свідомості людства.

Стародавнє вчення про Перехрестя. Структура Перехрестя, символічне значення вертикалі та горизонталі, їх поєднання. Перебіг духовної еволюції людини згідно із законами Перехрестя. Розташування духовних знаків та їх стародавній зміст.

Духовна скарбниця українського народу. Українські народні казки, алегоричність образів та вплив на людську свідомість. Українські народні обряди та звичаї, їх значення з релігійної та наукової точок зору. Духовні ідеї у видатних творах українського мистецтва.

ПРОГРАМА КУРСУ «ТРАДИЦІЇ».

ДЖУРИ

Обряди, ритуали, традиції як смисложиттєві культурні дійства, сенс яких полягає в задоволенні наших найвищих духовних запитів, релігійних, моральних, громадянських, національних, родинних та інших почуттів, нашої любові.

Обрядово-символічні дійства календарно-обрядового кола. Символи Сонця і Неба, Місяця і Зірок, Вогню і Води, Колеса і Хреста, Віщого Дерева і Віщого Ворона як чуттєве уособлення духовних сил, що ввійшли в практично-духовне освоєння світу.

Церковні святині, свята й обряди, поминальні обряди, свята і святині національні, родинні; культурні дійства, що задовольняють духовні запити людини.

Традиції, історична пам'ять, що досягається лише через буття минулого в сучасній культурі (міфопоетичний світ, культура Київської Русі, Візантії, епохи Відродження тощо).

Сучасне – зв'язок з минулим, традиціями, прорив у майбутнє, оволодіння новими технологіями.

КОЗАЧЕНЯТА

Культурні здобутки українців, їхніх предків із сивої давнини. Пісенне, музичне, танцювальне, ужитково-прикладне та інші види мистецтва.

Утвердження високих якостей людини, героїзму і працелюбності нашого народу в усній народній творчості. Пісні і думи про козаків. Казки про Велета, Котигорошка, козаків-лицарів із сильною волею і непереможним духом. Легенди, історичні розповіді про козаків-славних воїнів України. Пробудження в дітей поваги і любові до козаків. Виховання стійких почуттів першовідкриття краси, сили волі і духу, величі українських лицарів. Пробудження і формування в дітей бажання наслідувати козаків, брати їх собі за високий взірець у житті.

КОЗАЧАТА

Матеріальні і духовні цінності української культури. Здобутки культури українців, їхніх предків в епоху язичництва, після насильницького впровадження християнства (988 р.).

Втілення в різних галузях культури (людських стосунках, творчості, політичному і державному житті, традиціях і звичаях, побуті) національних цінностей, загальнолюдської їхньої сутності, ідейного багатства, моралі й етики, естетики, вірувань, язичницького і християнського культів.

Здобутки народного і професійного мистецтва. Краса і глибока духовність, відображені в різноманітних видах і жанрах народного мистецтва (вишивці, рушникарстві, писанкарстві, ужитково-прикладному, танцювальному мистецтві та ін.). Творчість народних майстрів Г.Верес, М.Приймаченко, Г.Собачко та ін. Здобутки видатних митців-професіоналів Т.Шевченко, С.Васильківського, М.Заньковецької, М.Садовського та ін.

Найвидатніші досягнення освіти і науки на різних етапах історичного розвитку українського народу.

ДЖУРИ

Культура українського народу як самобутні матеріальні і духовні надбання, спосіб оригінального національного світосприймання, мислення і творчості українців. Відтворення в культурі національного менталітету волелюбних, героїчних ідей, своєрідності моралі, етики, системи традицій, звичаїв і обрядів, вірувань, релігійних культів.

Культура українців як відображення їхньої історії, духовності, свідомості. Багатство і розмаїття культурних досягнень нашого народу. Самобутність українського народу і творча трансформація в ній культурних потоків Заходу і Сходу, Півночі і Півдня. Пріоритетність європейських традицій у розвитку культури українців.

Стародавність української культури. Наукові теорії, гіпотези. Культурно-історичні факти, відомості. Нова концепція Стародавньої України. Досягнення Трипільської культури (IV-II тис. до н.е.), прадавньої хліборобської цивілізації наших пращурів. Високий цивілізаційний рівень життя наших предків – їхнього господарства, містобудування, захисних споруд, обробки дерева і металу, народного мистецтва тощо.

Основні відомості про найстаріші пам'ятки давньоукраїнської мови, історіографії, міфології та публіцистики – «Вересова книга» (VIII-IX ст.), «Послання оріян хозарам» (IX ст.).

Утвердження стародавньої української національної (етнічної) віри як духовної основи життя наших пращурів. Волхви, відуни як носії народних знань, керівники духовного життя праукраїнців.

Міфологічний світогляд наших предків. Боги і божества давньоукраїнського пантеону. Сварог, Дажбог, Перун, Велес, Берегиня, Слава, Лада, Лад, Коляда та ін.

Книги Л.Силенка і В.Шияна про Стародавню Україну, її культуру, віру, звичаї, традиції наших пращурів та їхні зв'язки з іншими народами, їх культурою.

Відображення в культурно-історичних пам'ятках Київської Русі-України (творах архітектури і скульптури, працях Володимира Мономаха, мітрополіта Іларіона, збірнику законів «Руська правда», художній перлині «Слово о полку Ігоревім» та ін.) глибоких духовних пластів наших пращурів, високих зльотів їхнього духу.

Фольклор, символіка, народні мистецтва про життя і бойові подвиги богатирів, витязів із непереможною силою волі і силою духу.

Культурне піднесення в епоху Українського Відродження (XVI – перша половина XVIII ст.).

Високі здобутки духовності нашого народу в Козацьку добу. Національні особливості культури бароко.

Культура побуту українців. Висока гігієнічна і екологічна культура. Козацько-лицарська духовність як вищий рівень української духовності. Глибокий гуманізм і демократизм, сила волі і сила духу, вірність волелюбним заповідям предків, милосердність, ненависть до пригноблювачів, ідеї свободи особистості і народу – істотні риси української козацької філософії, ідеології, характеру, правосвідомості, моралі. Ідеї козацько-лицарської еліти про територіальну етнічну єдність українців, високий розвиток економіки, добробуту народу, відродження української духовності.

Розвиток звичаєвого права, книгодрукування, мистецтва, освіти, науки в Козацьку добу.

Ідеї і принципи діяльності братських, козацьких, січових, сотенних і полкових шкіл, козацької педагогіки. Перші Острозька (1576) і Києво-Могилянська (1615) академії, колегіуми України. Видатні митці, вчені (М.Чурай, І.Гізель, С.Оріховський, Ф.Прокопович, Є.Славинецький, Г.Смотрицький та ін.).

Українська православна церква як могутній осередок культури.

Українська культура в Козацьку добу як цілісне, системне явище.

МОЛОДІ КОЗАКИ

Культура нашого народу як відображення універсальної української національної ідеї. Внутрішні фактори, що визначають самобутність української культури: національна свідомість, національна ідеологія, національний світогляд і національний характер українців. Відображення в українській культурі-скарбниці ідей і образів, символів, звичаїв і традицій усвідомлення нашим народом своєї спільної національної своєрідності. Українська національна ідеологія як ідейна основа культури, мистецтва, науки, освіти і виховання нашого народу.

Відображення в українській культурі споглядальної (інтроверсійної) позиції, орієнтованої на внутрішній світ людини, вдосконалення душі і практичної (екстравертної) позиції, спрямованої на перетворення обставин, соціальних умов життя.

Пріоритетність в українській культурі її потужних струменів, граней, які утверджують «шевченківський тип людини» з гаслом «Борітеся – поборете!» Це люди енергійні, діяльні, пристрасні, утверджують у житті подвижництво і героїчні діяння на благо України. Вони свідомо будують своє життя у відповідності з національно-державницькими потребами, всенародними цілями, ідеалами, інтересами. Вони не миряться з умовами життя, які гальмують розвиток нації, української державності, нарощують свої зусилля в боротьбі за утвердження національних цінностей. Шляхом реалізації національних ідей, ідеалів, інших цінностей такі громадяни прагнуть досягти висот загальнолюдських ідей, цінностей. Статус духовності «шевченківської людини» є найвищим в українській культурі, духовності. Такі люди сповідують принципи лицарського способу життя. Визнання вченими багатьох країн глибокої народності, демократизму і гуманізму, високої духовності, відображеній в українській культурі, зокрема художній літературі. Лицарська духовність у творах Т.Шевченка, І.Франка, Лесі Українки, П.Куліша, Б.Грінченка та ін. Ідеї відданості нації, саможертвності в ім'я захисту державницьких інтересів України в творах Є.Маланюка, С.Ольжича, О.Теліги, В.Симоненко, В.Стуса, Л.Костенко, І.Драча та ін.

Розкутість творчого мислення, висока національна ідейність і образність творів народного і професійного мистецтва.

Ідеї лицарського загартування дітей та юнацтва в спадщині видатних українських педагогів А.Волошина, С.Русової, І.Огієнка, С.Сірополка, Г.Ващенка, В.Сухомлинського, М.Стельмаховича та ін.

Стрімкий розвиток українознавства як пріоритетної галузі нашої культури, науки. Українознавство як методологія, стратегія і тактика українського культуротворення, націотворення і державного будівництва.

Ідеї, концепції, програми, підручники і посібники засновника сучасного українознавства, академіка АН Вищої школи України, лауреата міжнародної премії ім. Й.Гердера П.П.Кононенка. Провідні ідеї та зміст концентрів Україна-нація, Україна-держава та ін.

Визначні здобутки в інших галузях вітчизняної і зарубіжної науки. Сучасні концепції, теорії розвитку культури, мистецтва, освіти в цивілізованих країнах світу.

Здобуток світової думки, культури про гармонійне поєднання релігії і науки в житті особистості, суспільства.

Глибокий патріотизм, висока мораль, шляхетність, інтелігентність, готовність розвивати рідну культуру, зміцнювати родинні цінності, утверджувати українську мову як державну, брати

активну участь у професійно-трудовій, громадській і політичній діяльності, будувати Українську державу – пріоритетні якості громадянина незалежної України, показники його культури.

Людський гуманізм несумісний із помстою, але не передбачає і всепрощення. Він засуджує рабську і напіврабську покору, національну меншовартість, історичне безпам'ятство, манкуртизм, зраду нації, Україні. Лицарські чесноти, відображені в різних галузях нашої культури, схвалюють і стимулюють практичні кроки, конкретні справи, рішучі дії з метою викорінення аморальних жорстоких, потворних явищ із нашого життя.

Ідеї синівської любові до рідної землі, Матері-України, свободи нації і особистості, заповідів дідів і прадідів захищати українську мову, культуру, зберігати єдність народу, соборність етнографічних земель, утвердження власної незалежної Української держави – провідні ідеї, що визначають суть нашої національної культури.

ПРОГРАМА КУРСУ «ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ».

ДЖУРИ

Вступ. Навколишнє середовище та його значення для людини. Проблеми навколишнього середовища. Завдання охорони природи. Необхідність екологічних знань для молоді.

Літосфера і людина. Будова літосфери, її склад. Руйнування гірських порід під впливом вивітрювання, водної та вітрової ерозії. Ґрунти як ресурси та їх значення для с/г виробництва. Ерозія ґрунтів, її причини. Запобігання ерозії. Хімічне забруднення ґрунтів. Забруднення ґрунтів радіонуклеїдами внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС. Карта екологічного забруднення ґрунтів України. Система заходів з дезактивації ґрунтів. Система загальних заходів з охорони ґрунтів. Рослинність як засіб захисту ґрунтів. Лісосмуги, їх значення. Основні агрохімічні заходи щодо збереження ґрунтів від виснаження та ерозії. Проблема використання мінеральних добрив і отрутохімікатів у землеробстві.

Рекультивация місць видобування корисних копалин. Проблеми опустелювання земель у світі, на Україні.

Екологічні проблеми гідросфери. Вода та її значення для життя на Землі. Екологічні проблеми Світового океану. Джерела забруднення Світового океану. Охорона і захист водних ресурсів. Джерела забруднення внутрішніх вод. Забезпеченість приіснолю водою різних регіонів світу, України.

Рациональне використання прісних вод - головний засіб вирішення проблеми прісних вод. Структура водопостачання. Проблеми і засоби водоохоронної діяльності. Методи очищення стічних вод. Опріснення морської води, його економічна ефективність.

Екологічні проблеми атмосфери. Будова і склад атмосфери. Зміни в газовому стані повітря, їх причини і наслідки. Повітря як ресурс, значення в природі, використання в народному господарстві. Забруднення повітря; його джерела. Наслідки забруднення повітря. Втрати від забруднення. Вплив забруднення повітря на здоров'я людини. Парниковий ефект та явища, пов'язані з ним.

Озоновий шар, його стан, наслідки збіднення озонового шару. Заходи для контролю за забрудненням повітря. Межі концентрації речовин, що забруднюють повітря. Стан забруднення повітря в різних регіонах світу, України. Таблиця даних забруднення повітря в містах України.

Біосфера. Утворення біосфери, її структура, межі та еволюція. Значення та роль біосфери. Склад біосфери. Властивості біосфери. Рух енергії у біосфері. Кругообіг води, азоту, фосфору. Географічна структура біосфери. Теорія виникнення життя на Землі. Екологічні системи, їх біологічна ефективність. Особливості ноосфери. Екологічні проблеми біосфери, заходи щодо їх вирішення.

Природа і природні ресурси. Класифікація природних ресурсів. Ресурси Світового океану: водні, тваринні, мінеральні. Причини погіршення екології Світового океану. Забруднення вод Світового океану, збіднення його ресурсів. Ресурси суходолу. Земельні ресурси. Земельний фонд світу, України. Найголовніші с/г угіддя країни. Рослинні ресурси світу, України. Карта рослинних ресурсів. Залісення території України. Проблеми охорони рослинності. Рослини, занесені до Червоної книги України.

Ресурси тваринного світу. Зоогеографічна карта світу. Тварини, що зникли на Землі й занесені до Червоної книги України. Вплив людини на кількісний і якісний склад рослин і тварин. Охорона рослинних і тваринних ресурсів. Природоохоронне законодавство світу, України. Система природо заповідних територій України. Карта природо заповідних територій України. Характеристика найбільших заповідників та природних національних парків України. Заказники та інші природозаповідні території.

Органи управління охороною природи, посилення їх ролі в країні щодо розміщення виробництва та їх впливу на навколишнє середовище. Громадські організації з охорони природи. Природоохоронна освіта в Україні. Наукова діяльність з охорони природи на Україні.

Міжнародна діяльність України з охорони природи.

Демографічні аспекти екології. Еволюція населення. Зростання кількості населення світу. Демографічна ситуація в світі, Україні, її перспектива. Екологічні проблеми, пов'язані з нею.

Розвиток людства і охорона природного середовища, урбанізація і її вплив на загострення екологічної проблеми. Природні й антропогенні ландшафти. Індустріальні пустелі. Абразія. Туризм і охорона природи. Зв'язок екології з гігієною населення і охороною здоров'я людей. Загострення продовольчої проблеми у зв'язку з радіоактивним забрудненням значної території України. Зростання смертності та зниження тривалості життя людей в екологічно забруднених регіонах країни. Допустимі норми радіоактивного та іншого забруднення продуктів харчування. Карта екологічного забруднення України.

МОЛОДІ КОЗАКИ

Що вивчає екологія. Екологія як наука, її зміст, структура і завдання. Поняття екологічного світогляду. Історичний огляд розвитку екології. Підрозділи екології, їх основні наукові напрями.

Природне середовище та його охорона. Питання про природне середовище. Використання природного середовища та його охорона. Екосистеми, їх біологічна ефективність. Географічні ландшафти, їх специфічні екологічні проблеми. Навколишнє середовище та інтернаціоналізація природоохоронної справи.

Екологічні фактори. Поняття про екологічні фактори. Класифікація факторів. Лімітуючі фактори. Характеристика основних екологічних факторів, що формують рослинність і тваринний світ Землі, кліматичних (тепло, світло, вода, повітря), біотичних.

Екологія виду. Поняття про місцезнаходження (місцезростання) та екологічну нишу. Біологічний годинник. Штучний добір. Одомашування та введення в культуру. Основні типи поведінки.

Екологія груп (популяцій). Поняття «популяція». Властивості популяції. Щільність популяції. Взаємовідносини між популяціями (хижацтво, паразитизм, міжвидова конкуренція).

Екологія угруповань. Поняття біогеоценозу та екосистеми. Видова різноманітність в угрупованнях. Крайовий ефект та екотони. Екологічні ланцюги та піраміди. Перенесення енергії та продуктивність екосистем. Біологічний круговорот.

Екологічний механізм еволюції організмів та екосистем. Екологія, еволюція, адаптація. Поняття про сукцесії. Поняття про клімакс як відносно стабільної системи. Типи рослин.

Людина та біосфера. Сучасна екологічна ситуація на планеті, в країні. Вплив людини на навколишнє середовище. Екологічний розвиток та екологічні проблеми. Проблеми екології і природні джерела сировини для розвитку економіки.

Екологічно брудні виробництва. Необхідність безвідходного виробництва у промисловості. Замкнена система водопостачання промислових підприємств. Охорона природного середовища від промислового забруднення та будівельних надмірностей. Шум як одна з форм забруднення середовища. Боротьба з шумом. Хімічне та радіоактивне забруднення навколишнього середовища промисловими підприємствами. Погіршення природного середовища практично не регульованим с/г виробництвом. Захист і раціональне використання природного середовища як передумова екологічного розвитку. Екологія та охорона природи. Міжнародне співробітництво в галузі охорони природи.

Збереження миру і розрядка міжнародної напруженості - основа міжнародних відносин щодо питань збереження навколишнього середовища. Співробітництво країн з питань екології. Міжнародне законодавство з питань екології. Роль ЮНЕСКО з питань охорони природи.

Екологічне виховання учнів як основа для забезпечення екологічного майбутнього людини. Необхідність екологічного виховання учнів, розвиток цієї системи в світі. Форми та методи екологічного виховання. Екологічне виховання в школі. Участь школярів в екологічних акціях.

ПРОГРАМА КУРСУ «ОСНОВИ СУЧАСНОГО ФІЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА».

МОЛОДІ КОЗАКИ

Законодавство України про землю, пріоритетний розвиток села і фермерського господарства.

Сучасні тенденції формування фермерського господарства. Досвід зарубіжних країн.

Фермер і його функції в управлінні господарством (планування, фінансування, маркетинг, укомплектування штату). Мистецтво управління.

Технологія сільськогосподарського виробництва в умовах фермерства. Виробництво зерна, кормів, технічних культур, продуктів тваринництва. Переробка продукції.

Механізація та транспортне забезпечення фермерських господарств. Засоби малої механізації.

Економічний аналіз, його суть та значення для планування фермерської діяльності.

Соціально-економічні програми у сфері фермерської діяльності та їх вирішення на перехідному етапі і в умовах ринку.

Баланс прибутків та витрат фермерського господарства. Ціни та ціноутворення. Податкова політика.

ПРОГРАМА КУРСУ «ТВАРИННИЦТВО І ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА».

МОЛОДІ КОЗАКИ

Загальні відомості. Тваринництво, його народногосподарське значення.

Безпека праці, виробнича санітарія, протипожежні заходи. Організація робочого місця. Культура праці.

Основи економіки і організація виробництва в умовах підприємницької діяльності з використанням сучасної ЕОТ.

Товарна організація суспільного виробництва, його структура. Собівартість і рентабельність сільськогосподарського виробництва, прибуток, доход.

Суть комерції. Ціни і гроші. Основи менеджменту і маркетингу в тваринництві. Відомості про нові форми організації виробництва і праці з використанням ЕОТ: підряд, оренда, кооператив, фермерське господарство. Правове забезпечення підприємницької діяльності. Економіка природокористування.

Основи тваринництва. Анатомо-фізіологічні особливості сільськогосподарських тварин.

Розвиток основних ланок тваринництва.

Ознайомлення із змістом основних професій тваринництва.

Корми і кормова база для тварин. Кормовий раціон. Годівля тварин.

Утримання сільськогосподарських тварин і догляд за ними.

Механізація тваринницьких ферм і комплексів. Засоби малої механізації в умовах фермерського господарства.

Селекційна робота. Технологія вирощування корів і свиней.

Особливості годівлі і утримання сільськогосподарських тварин на відкритих пасовиськах.

Основи зоогігієни і ветпрофілактики. Зоотехнічні і гігієнічні вимоги до утримання тварин. Профілактика захворювань.

Технологія промислової і домашньої переробки, зберігання та використання продукції тваринництва.

ПРОГРАМА КУРСУ «РОСЛИННИЦТВО І ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА».

МОЛОДІ КОЗАКИ

Загальні відомості (як у програмі курсу «Тваринництво і основи підприємництва»).

Основи рослинництва. Обробіток ґрунту. Ґрунт і його родючість. Системи обробку ґрунту. Агротехнічні вимоги. Інтенсивні технології. Технології застосування органічних і мінеральних добрив в сівозміні місцевого господарства. Заходи по боротьбі з бур'янами та шкідниками сільськогосподарських культур. Вирощування врожаю польових озимих та ярових зернових культур. Вирощування кукурудзи. Вирощування врожаю зернобобових культур. Сівба, догляд і збирання врожаю цукрових буряків і кормових коренеплодів. Вирощування масляних і ефіроносних культур. Вирощування і збирання врожаю баштанних культур. Розвиток основних ланок рослинництва. Ознайомлення із змістом основних професій рослинництва.

Навчально-дослідна робота. Закладка дослідів, догляд за дослідними рослинами, облік результатів дослідів і збирання врожаю. Узагальнення досвіду виробництва сільськогосподарської продукції в умовах конкретного економічного району (економічний аналіз виробничої діяльності) за допомогою ЕОМ. Впровадження результатів дослідницької роботи в практику землеробства.

Механізація у рослинництві. Механізація процесу обробітку ґрунту. Протиерозійні заходи. Механізація процесу підготовки і внесення в ґрунт добрив. Механізація сівби та догляд за рослинами. Механізація збирання врожаю. Охорона навколишнього середовища.

Технологія промислової і домашньої переробки, зберігання і використання продуктів рослинництва.

ПРОГРАМА КУРСУ «ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ УЧНІВ».

ДЖУРИ

Вступ у науково-дослідну роботу.

Предмет і завдання екурсу. Місце і роль науково-дослідної роботи (НДР) у навчальному процесі. Завдання, зміст, форми НДР учнів у школі. Основні джерела науково-дослідного аналізу. Мета і завдання курсу, його структура, огляд літератури по курсу.

Культура навчальної роботи і самовиховання учнів - невід'ємні компоненти ефективної науково-дослідної роботи.

Культура навчальної праці як комплексне поняття, що включає гігієну розумової праці, техніку розумової праці, мотивацію до навчання, уміння планувати навчальну діяльність. Чинники, що впливають на наукову працездатність, гігієна робочого місця, соен, харчування, облік особливостей організму, чергування видів діяльності, планування розподілу часу, режим діяльності.

Техніка науково-дослідної роботи. Уміння читати, як основний засіб засвоєння наукової інформації. Прийоми підвищення швидкості читання. Уміння самостійного пошуку виду читання і попереднього огляду, визначення виду читання до кожного конкретного джерела. Прийоми розвитку пам'яті і запам'ятовування інформації.

Роль самовиховання у формуванні творчої особистості, значення самовиховання в НДР. Самовиховання волі і характеру. Режим дня, прийоми самоаналізу і самонавіювання. Формування звичок як основи характеру. Прийоми розумового самовиховання.

Робота з науково-літературними джерелами та архівними матеріалами. Класифікація і загальна характеристика науково-літературних і архівних джерел: монографії, статті і збірники наукових робіт, рукописи, періодичні видання, архівні фонди, підручники і навчальні посібники, брошури. Методи фіксації і зберігання наукової інформації.

Пошук науково-літературних та архівних матеріалів. Інформаційно-бібліографічні довідники як засіб орієнтації в пошуках наукового джерела. Довідники (предметні, тематичні), книжковий літопис, енциклопедичні джерела (словники). Роль бібліографічних каталогів, періодичних видань у пошуках науково-літературних джерел. Види каталогів (систематичний, предметний, алфавітний), розташування в них бібліографічних карток. Виставки «Нових видань».

Методика роботи з книгою і документом. Каталогні картки і картотека із описом (бібліографічним) назв джерел як методу роботи з книгою і документом. Методика опису офіційно-документальних матеріалів, книг, статей. Способи короткої фіксації змісту вивчених книг і документів, ксерокопій, анотування, тезування, реферування, конспектування, логічне структурування (простий і складний план).

МОЛОДІ КОЗАКИ

Методи науково-дослідної роботи.

Основні поняття та категорії НДР. Що таке наука? Визначення науки. Наукова інформація. Наукова діяльність людини. Наукова проблема. Наукова тема. Наукова теорія. Наукове дослідження. Науковий метод. Спостереження. Порівняння. Експеримент. Узагальнення. Моделювання. Аналіз і синтез. Обґрунтування. Аргументація. Доведення. Гіпотеза. Винахід. Відкриття.

Класифікація і загальна характеристика методів НДР. Поняття «методи» НДР, поділ їх залежно від ознак і характеру участі дослідників у проведенні (активні і пасивні), від часу проведення (одномоментні, довгі), місця проведення (природні, лабораторні), залежні від завдань дослідження (неекспериментальні, діагностичні, експериментальні). Загальна характеристика методів НДР.

Наукове спостереження. Поняття і специфіка методу спостереження. Види наукового спостереження: безпосереднє, опосередковане, відкрите і приховане, безперервне і дискретне, монографічне, вузькоспеціальне, пошук. Підготовка і проведення наукового спостереження,

його програма. Способи фіксування результатів спостереження: картки, протоколи і щоденникові записи, технічні засоби.

Бесіди та експериментальне інтерв'ю як методи усного опитування. Їхні специфіка і призначення. Види і методика бесід та експериментального інтерв'ю: індивідуальні, групові, вільні, запрограмовані. Вимоги щодо їх проведення.

Анкетне опитування. Анкета як метод письмового опитування. Структура анкети: вступна частина, основна. Групування питань в анкеті, характеристика їхніх видів: відкриті питання, закриті, напівзакриті. Вимоги до формулювання питань. Організація анкетного опитування, їхні види: суцільний і вибірковий. Забезпечення якісної і кількісної репрезентивності (представництва) опитування. Вимоги до обробки анкет.

Науковий експеримент. Поняття методу наукового експерименту, його специфіка і призначення. Види експерименту: природний, лабораторний, констатований, формований. Етапи підготовки і проведення експерименту: попередній, підготовчий, проведення, підбиття підсумків.

Діагностичні методи наукового дослідження. Тест як метод стандартизованого завдання з метою виявлення розумового і психічного розвитку, ступеня здібності, стану людини, прогнозу його розвитку. Види і характеристика тестів: кількісні, якісні, проєктивні, персональні опитування. Основа побудови тестів, методика розробки, проведення обробки.

Організація і оформлення підсумків НДР.

Науково-дослідна робота школярів. Взаємозв'язок і єдність навчальної та науково-дослідної роботи учнів. НДР, що входить у навчальний процес - на уроках, лабораторних і практично-семінарських заняттях, під час написання рефератів, статей, курсових та дипломних робіт.

НДР у понавчальний час - наукові гуртки і товариства учнів. Мала Академія Наук, олімпіади, наукові і експериментальні виставки і огляди науково-дослідної творчості, наукові конкурси робіт учнів. Заходи щодо заохочення учнів - учасників НДР.

Значення та етапи планування наукових досліджень. Планування та чітка організація наукового дослідження. Підготовчий етап наукового дослідження: організація, пошук учнів на «особистісній» проблематиці наукових досліджень, робота над темою з використанням науково-літературних джерел та емпіричного матеріалу. Етап формування мети і завдань, об'єкта і предмета, робочої гіпотези дослідження, визначення методів, структури (плану) викладу НДР, списку літературних, архівних та інших джерел дослідження. Завершувальний етап НДР: аналіз дослідженого матеріалу, формування попередніх висновків, їхня експериментальна перевірка, підсумкові висновки та рекомендації. Новизна в науці, наука і практика, наукова полеміка, наука і творчість.

Оформлення підсумків НДР учнями. Основні форми наукових повідомлень учнів, статті, тези, методичні рекомендації, курсові та дипломні роботи. Вимоги щодо змісту та оформлення наукових робіт, їхнього наукового апарату. Структура і особливості кожної форми НДР.

Науково-дослідна робота як зафіксований результат наукового пошуку. Наука як форма поведінки дослідника. Стандартні структури і традиційні компоненти наукового тексту. Структурна схема побудови науково-дослідної роботи. Типові труднощі і помилки під час конструювання наукових текстів. Редагування і саморедагування наукового тексту. Підготовка рукопису до друку. Рецензія, її зміст. Пам'ятка рецензенту.

ПРОГРАМА КУРСУ «ОСНОВИ ТЕХНІКИ».

ДЖУРИ

Вступ. Техніка і сучасне суспільство. Короткі відомості про історію розвитку машин. Класифікація технічних пристроїв за складністю. Прості засоби праці, машини, складні технічні системи. Класифікація машин за призначенням. Енергетичні, транспортні, транспортуючі, технологічні і інформаційні машини.

Енергетична техніка. Загальні відомості. Види енергії. Джерела енергії. Поняття про споживачів енергії. Носії енергії. Перетворювачі видів енергії. Канал передачі енергії.

Передача і перетворення руху. Поняття про механізми. Механізм. Кінематика механізму: кінематична ланка, кінематична пвара, кінематичне коло, ведучі-ведені ланки. Види механізмів.

Передачі обертального руху. Вали, осі. Конструкції валів. Муфти. Передаточне відношення. Передаточне число. Класифікація передач обертального руху. Фрікційні передачі. Пасові передачі. Зубчасті передачі. Черв'ячні передачі. Ланцюгові передачі. Багатоступінні

передачі. Передачі із змінним передаточним числом. Коробка передач. Варіатори швидкостей. Реверсивні механізми.

Механізми перетворення видів руху. Гвинтові механізми. Рейкові механізми. Кривошип-шатунний механізм. Кулачковий механізм. Механізм переривчастого руху. Храповий механізм.

Гідравлічні і пневматичні лінії передач і перетворювачі. Загальні відомості про рух рідин і газів. Деякі властивості рідин і газів. Ламінарна і турбулентна теорії рідин і газів. Стаціонарна теорія рідин і газів. Тиск у рухомих рідинах і газах. Опір трубопроводу руху рідин і газів. Витрати рідини і газу.

Гідромеханічні і пневматичні перетворювачі енергії. Клапани. Регулювальні елементи гідравлічних пристроїв. Поршневі насоси одинарної і подвійної дії. Пластинчатий ексцентриковий насос. Відцентрові насоси. Турбіни. Активні турбіни. Напорні і пропелерні турбіни. Будова ГРЕС. Гідравлічний двигун. Пневмоперетворювачі. Компресори. Поршковий компресор одинарної (простої) дії.

Теплові енергетичні системи. Загальні відомості про паливо. Види і призначення палива. Тверде, рідке і газоподібне паливо. Способи спалювання палива: шаровий, факельний і вихровий.

Тепломеханічні перетворювачі енергії. Теплові пристрої: жарові, камерні і циклонні топки. Котельні установки. Будова простого циліндричного котла. Газотрубні і водотрубні котли. Теплові двигуни. Поршневі двигуни внутрішнього згоряння. Карбюраторні двигуни. Газовий двигун. Поняття про двигуни із внутрішнім сумішоутворенням. Двигуни високого і низького тиску. Парові та газові двигуни.

Спецкурс: мотоцикли, автомобілі, трактори.

Передача і перетворення електричної енергії. Електричні кола. Електричне коло. Постійний і змінний електричний струм. Амплітуда, період і частота змінного струму. З'єднання обмоток генератора зірочкою і трикутником. Фазові і лінійна напруга. Активний і реактивний опір.

Регулюючі елементи і електромеханічні перетворювачі енергії. Поняття про електричні клапани. Напівпровідниковий діод. Регулюючі елементи перетворювачів енергії. Електромеханічні перетворювачі енергії. Генератори однофазного і трифазного струму. Трифазні і однофазні електродвигуни.

Спецкурс: радіотехніка, електроніка.

Основи автоматизації виробничих процесів. Вступ. Короткі відомості з теорії розвитку автоматизації виробництва.

Загальні відомості про автоматизацію виробничих процесів. Поняття про автоматизацію. Механізація і автоматизація виробничих процесів. Часткова, повна і комплексна автоматизація.

Принципи побудови систем автоматного керування. Поняття про автоматичне керування. Автоматичний керуючий пристрій і керований об'єкт. Автоматична система керування. Класифікація автоматичних систем керування. Стабілізуюча, програмна і слідуюча автоматичної системи. Автоматичні системи з розімкненими і замкнутими колом впливу.

Елементи систем автоматичного керування. Первинні елементи автоматики. Поняття про датчики і сприймаючі механізми. Командні датчики: шляхові електричні датчики контактного типу, шляхові вимикачі і перемикачі. Вимірювальні датчики: контактні датчики розмірів, датчики для вимірювання температури, рівня рідини.

Кінцеві виконуючі прилади і механізми. Електричні виконуючі механізми, їх види, призначення і будова. Гідравлічні і пневматичні виконуючі механізми, їх будова і призначення.

Проміжні підсилювачі і перетворюючі елементи.

Роботи і автоматизація виробничих процесів. Види і цільові механізми роботів. Короткі відомості з історії роботи механіки. Роботи трьох поколінь. Роботи першого покоління. Застосування роботів на лініях автоматизованих верстаків. Роботи з жорсткою програмою дії. Роботи другого покоління. Їх види і призначення. Перспективи роботів третього покоління.

Системи керування роботою роботів.

Спецкурс: побутова автоматика.

Підсумкове заняття. Основні напрямки розвитку техніки.

КОЗАЧЕНЯТА

Хто такі українці.

Україна - Батьківщина для всіх українців і національних меншин, які мешкають на нашій території. Історичні назви України - Оріяна, Київська Русь, Роксолані, Козацька країна, Козацька земля.

Хто такі українські козаки? Це вільні люди, що над усе любили волю, свободу, рідну мову, землю. Козаки - це воїни, хлібороби, господарі, поборники вільної України.

Віра в Бога козаків. Бог і Україна - найвищі ідеали козаків. Козацька церква, як фортеця лицарського духу.

Козацькі братства і побратимства. Глибокі почуття і заповіді родинності - основа козацького життя.

Захист козаками рідної землі від загарбників - татар і турків, поляків і росіян та ін. Козацькі походи проти ворога. Героїчна свобода рідного народу, його добробут і щастя, вільна Українська держава.

Українські козаки, запорожці-лицарі - це люди з міцним здоров'ям, глибокою турботою про красу рідної природи, її збереження.

КОЗАЧАТА

Виникнення українських козаків як етносоціального явища. Гіпотези, факти. Витоки козацтва в епоху Київської Русі-України.

Козаки як оборонці рідного краю, народу від національного, релігійного і соціального гніту. Зростання визвольного козацького руху в XVI ст., героїчна боротьба козаків проти турецько-татарської, польсько-шляхетської, російської агресії.

Мужність і відвага, високі бойові якості козаків у боротьбі з чужоземними загарбниками. Видатні козацькі полководці, народні герої С.Наливайко, П.Сагайдачний, С.Палій, І.Сірко, І.Богун, М.Кривонос, Б.Хмельницький та ін.

Захист козаками свого самобутнього способу життя, мови, культури, правопорядку, державного ладу.

Створення козаками двох форм української державності: Землі вольностей Війська Запорозького, або Запорозька Січ (з центром - столицею - фортеця Запорозька Січ) і Гетьманська Україна (зі столицями в Батурині, Глухові, Чигирині).

Національно-визвольна війна українського народу, козацтва під проводом гетьмана Богдана Хмельницького з королівсько-шляхетською Польщею (1648-1654). Великі перемоги над польськими загарбниками. Утвердження Української держави.

Збереження протягом століть українським народом волелюбних і героїчних козацько-лицарських традицій.

Відродження українського козацтва в 1917-1920 роках, його збройна боротьба з більшовицько-радянською агресією Росії.

Відродження козацько-лицарських традицій, виховання молоді на героїчних прикладах українського козацтва в Галичині, Буковині і Закарпатті (кінець XIX - перші десятиліття XX ст.).

Відродження Українського козацтва в умовах незалежної України.

ДЖУРИ

Перші літописні згадки про українських козаків. Героїко-патріотичні традиції наших пращурів у язичницьку добу.

Виникнення унікального національного явища - Запорозької Січі як форпосту волелюбності і свободи українців. Запорозьке лицарство - «вогнище козацької сили, солідарності і організованості. Звідси йшла екстенсивна й організаційна сила, енергія козаччини» (М.Грушевський). Пріоритетна історична місія Запорозької Січі в розгортанні національно-визвольної боротьби українського народу.

Спільність та істотні відмінності між історичними явищами європейського лицарства та українського лицарства, козацтва.

Козацька свідомість і духовність як вищий рівень української національної свідомості і духовності. Козацтво як аристократія національного духу, високоморальна і високодуховна еліта нації.

Обумовлена історичними обставинами військово-адміністративна система українських форм державності - Запорозької Січі і Гетьманської України. Демократичні основи козацького

життя, правопорядку, самоврядування. Козацька виборна система. Козацька Рада як вищий орган законодавчої влади. Гетьман як вищий орган виконавчої влади. Українське звичаєве право. Козацька правосвідомість, судочинство. Козацькі сотні і полки як адміністративні і військові одиниці.

Відчайдушна і напружена боротьба Козацьких Збройних Сил проти татарсько-турецьких і польсько-шляхетських загарбників.

Характерні ознаки Українського Відродження XIV - першої половини XVIII ст.

Велика національно-визвольна війна українського народу, козацтва під проводом гетьмана Б.Хмельницького (1648-1654) проти шляхетської Польщі. Знамениті перемоги над ворогами України під Жовтими Водами, Корсунем і Пилявцями (1648). Поразка поляків під Збаражем (1649). Поразка українських військ під Берестечком (1651) через зраду кримського хана.

Відродження незалежності української держави, національної гідності українського народу.

Переяславська угода Б.Хмельницького з царем Московії (1654). Порушення московським царем Переяславської угоди. Переговори між Польщею і Московією в Вільнюсі (1656) без присутності України. Звинувачення Б.Хмельницьким, козацькою старшиною царя Московії в порушенні Переяславської угоди, у прагненні розв'язувати українські проблеми без урахування позиції України. Фальсифікація її положень самодержавно-російською і імперсько-радянською історіографією.

МОЛОДІ КОЗАКИ

Боротьба гетьмана І.Виговського проти агресивної політики московського царя щодо України, її державницької самобутності. Велика перемога українського війська над 160-тисячною російською армією під Конотопом (29 червня 1659 року).

Період Руїни в Україні. Відсутність єдності серед козацької еліти, міжусобні конфлікти. Продовження самодержавною Московією руйнації української державності.

Державотворча, культурна і освітня діяльність гетьмана України І.Мазепи.

Історична роль першої в світі демократичної і гуманістичної Конституції українського гетьмана П.Орлика (1710). Подвижницьке відстоювання П.Орликом української державності в еміграції.

Захист козацьких вольностей, української державності наказним гетьманом П.Полуботком. Його мученицька, але героїчна смерть у російській в'язниці від ката України Петра І.

Продовження руйнування імперською Росією української державності. Боротьба козацтва із запровадженням царською Росією кріпосного права в Україні.

Державницька діяльність останнього гетьмана України К.Розумовського. Скасування російським царизмом Гетьманщини (1783). Друге зруйнування Запорозької Січі (1775) за наказом Катерини II. Знищення українсько-козацької державності. Перетворення українських земель у провінцію Російської імперії на чолі з великоросом генерал-губернатором.

Створення українськими козаками Задунайської Січі.

Героїчна боротьба козаків проти татар і турків під проводом отамана А.Головатого. Переселення українських козаків на Кубань. Історія українського Кубанського козацтва, Чорноморського козацького війська.

Створення Української Кубанської Республіки в роки Української революції 1917-1920 рр.

Відродження ідей козацького способу життя в Галичині і Буковині (кінець XIX - перші десятиліття XX ст.). Заснування спортивно-руханкових товариств «Сокіл» (1894), першого товариства «Січ» (5 травня 1900) в селі Завалє Снятинського повіту в Галичині. Подвижницька діяльність засновника перших «Січей» - діяча української радикальної партії, доктора Кирила Трильовського.

Діяльність Молодої Січі ім. Б.Хмельницького, Молодої Січі ім. І.Богуна, Молодої Січі ім. І.Виговського, Молодої Січі ім. І.Сірка, Молодої Січі ім. І.Мазепи та ін. з питань виховання підростаючих поколінь на козацько-лицарських традиціях.

Реалізація національно-визвольної «січової ідеї та її носіїв» (А.Чернецький). «Січ» як національні осередки січової української демократії з гаслом «Воля народу - найвищий закон!». «Січі» як «каменярі національної свідомості і самосвідомості» (К.Трильовий). Організації і керівні органи Січового руху: Головний Січовий Комітет, Наказний Отаман Січей, Союз Січей на Буковині, Український Січовий Союз.

Організація військового товариства «Українські січові стрільці» (1913). Легіон Українських Січових Стрільців. Бойові управи українських січових стрільців в Україні і діаспорі.

Історичні урочистості - місцеві, повітові і крайові Січові Свята як свята українського козацького духу. «Без «Січей» не було б ні УСС (Українські Січові Стрільці), ані УГА (Українська Галицька Армія), не було би і 1 листопада 1918, ані Акту 22 січня 1919 року - Дня Соборності України» (А.Чернецький).

Відродження Українського козацтва в роки Української революції (1917-1920). Історична роль козацтва, січових стрільців на чолі з Є.Коновальцем в утвердженні Української держави.

Козацько-лицарські визвольні традиції збройної боротьби з фашистськими і більшовистськими окупантами в роки II світової війни і після неї (до 1952 року). Героїчна діяльність Організації Українських Націоналістів (ОУН), Української Повстанської Армії (УПА) за суверенну і незалежну Україну.

Відродження Українського козацтва в роки незалежної України. Створення Всеукраїнського добродійного фонду лицарського виховання ім. П.Сагайдачного (1995). Діяльність дитячих і юнацьких молодіжних організацій «Джура», «Січ» та ін., які працюють на козацько-лицарських традиціях українського народу.

ПРОГРАМА КУРСУ «КОЗАЦЬКА КОНСТИТУЦІЯ».

ДЖУРИ

Договори доби становлення Гетьманської держави. Програма становлення Української держави Богдана Хмельницького. Врегулювання стосунків із сусідніми державами. Взаємини з Польським королівством. Боровська угода. Реєстр Війська Запорозького. Державні посади. Переяславська рада. Статті Б.Хмельницького. Привілеї Війську Запорозькому. Привілеї шляхті.

Державницька політика Івана Виговського. Корсунський трактат. Гадяцькі угоди. «Революція черні».

«Пакти і Конституція законів та вольностей Війська Запорозького», написані гетьманом Війська Запорозького Пилипом Орликом – перша європейська конституція в сучасному її розумінні. Преамбула. 16 параграфів. Головні принципи побудови держави. Питання віри. Кордони держави. Принципи управління та діяльності органів державної влади. Рада. Суд. Гетьман.

Політико-правові ідеї в Україні у XIX на початку XX століття. «Любов до істини». Кирило-Мефодіївське товариство. Модель суспільства. «Начерки Конституції українського товариства «Вольний союз». Михайло Грушевський. Конституційний проект. Микола Міхновський.

Доба Центральної Ради. Період гетьманату Скоропадського. Директорія Української республіки. Західно-Українська народна республіка.

Період Української Радянської Соціалістичної республіки.

Період незалежної держави Україна.

Статут українського козацтва. Загальні положення. Ідейні засади. Мета і завдання. Напрямки та форми діяльності Українського козацтва. Членство в Українському козацтві. Обов'язки та права членів. Структура та органи управління. Кошти і майно Українського козацтва. Правовий статус. Прикінцеві положення. Припинення діяльності Українського козацтва.

Статут Адамівського куреня незалежної дитячо-юнацької організації Українського козацтва «Молода Січ». Загальні положення. Мета діяльності. Основні завдання. Виховання дітей і молоді. Кодекси соціального стану (Кодекс лицарської честі, Кодекс лицарської звитяги, Заповіді милосердя). Напрямки, форми, методи діяльності. Наукове, педагогічне і методичне забезпечення. Членство. Права і обов'язки членів. Структура та органи управління. Кошти та майно. Фінансування та матеріально-технічне забезпечення. Правовий статус. Припинення діяльності.

Статут Адамівської школи козацько-лицарського виховання. Загальні положення. Організація навчально-виховного процесу. Учасники навчально-виховного процесу. Управління школою. Майно школи. Фінансово-господарська діяльність школи. Міжнародне співробітництво. Реорганізація або ліквідація школи.

***Положення про шкільний козацький курень. Положення про класний козацький загін.
Редакція 1993 року із змінами 1998 року.***

Козацька шкільна організація - масова самодіяльна козацька організація дітей, підлітків та юні України, зміна й резерв Українського козацтва.

За дорученням Українського козацтва повсякденною діяльністю козацької шкільної організації керує представник Українського козацтва в особі керівника школи.

Козацько-лицарське виховання козацька шкільна організація здійснює в тісній єдності зі школою, у співдружності з сім'єю, разом з профспілковими, творчими, спортивними, оборонними та іншими громадськими організаціями й державними установами.

Головні завдання козацької шкільної організації - формування в родині, школі і громадському житті козака-лицаря, палкого патріота, мужнього громадянина Української держави, захисника рідної землі з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю, світоглядом і характером, високою мораллю і духовністю.

Козацька шкільна організація виховує в дітей любов до знань і відповідальне ставлення до навчання, прищеплює інтерес до науки й техніки, культури й мистецтва, сприяє їхньому всебічному розвитку. Козацька шкільна організація виховує в козачатах, джурах, молодих козаках громадську активність і колективізм, вирощує їх свідомими патріотами України, чесними, сміливими, здоровими й життєрадісними.

Діяльність козацької шкільної організації визначається такими головними принципами:

- суспільно-політичною спрямованістю у формі національно-свідомого ставлення до рідної Неньки-України, незалежної європейської держави;
- добровільністю вступу до організації й активною участю в її справах;
- самодіяльністю козачат, джур та молодих козаків у поєднанні з педагогічним керівництвом;
- врахуванням вікових та індивідуальних особливостей;
- романтикою, зацікавленістю, грою в козацькому житті;
- безперервністю й систематичністю в діяльності козацької шкільної організації.

Головні завдання організації, її вимоги до кожного козачати, джури та молодого козака відтворено в Девізі, Урочистій обіцянці та Законах шкільної козацької організації (Кодексу буття Українського козацтва).

1. Девіз, Урочиста обіцянка, Закони, символіка та ритуали.

Девіз козацької шкільної організації.

На заклик: «Слава козаку!» - козака, джура, молодий козак відповідає: «Слава Україні!»

Урочиста обіцянка кандидата до лав шкільної козацької організації.

«Я, (прізвище, ім'я), вступаючи до лав шкільної козацької організації, перед лицем своїх товаришів урочисто обіцяю: гаряче любити свою Батьківщину; жити, вчитись і боротись за процвітання Неньки-України; завжди виконувати Закони шкільної козацької організації (Кодексу буття Українського козацтва)».

Закони, за якими живе козацька шкільна організація.

Люби свою Батьківщину, материнську мову, неньку Україну. Шануй віру і звичаї свого народу.

Май свою національну і людську гідність, будь готовим захищати слабших, турбуватися про молодших.

Шляхетно стався до дівчинки, жінки, матері, бабусі; оберігай їх честь і гідність.

Слухай накази отамана, поважай старших та поради наставників.

Будь вірним українській національній ідеї, принципам української національної моралі і духовності.

Відстоюй повну свободу і незалежність особистості, народу, держави.

Кріпи свій характер і волю, будь терплячим і дисциплінованим.

Будь хоробрим і відважним, мужнім і невтомним.

Понад усе цілуй козацьку честь.

Будь лицарем до супротивника, зневажай жорстоких і лихих.

Будь ревним охоронцем рідної природи.

Бережи традиції Українського козацтва, охороняй пам'ятки історії і культури свого народу.

Символіка та ритуали.

козацька шкільна організація має прапор кольору морської хвилі прямокутної форми розмірами 2:1 (на одній стороні полотнища - по центру - білий мальтійський хрест, оторочений помаранчевою стрічкою; на другій стороні - емблема козацької шкільної організації з девізом), заґони - такого ж кольору та характеру заґонові прапорці.

Кожний козака, джура та молодий козак носить козацькі відзнаки - шеврон Українського козацтва, значок (нагрудний знак) козацької шкільної організації, молоді козаки - поґони із відзнаками.

Рукоштовання та салют - дружнє козацьке вітання. Салютом вітають козаків, козацький та військовий стрій.

У дні святкування Дня Українського козацтва та в інші державні свята козацька шкільна організація виходить разом із дорослими на демонстрації, урочисто відзначають козацькими парадом і походами, лінійками і вогнищами, зборами і мітингами ці знаменні події.

Кожний заґін та курень борються за право носити ім'я ушавленого козацького ватажка, гетьмана, кошового, чие життя - приклад для дітей.

Члени козацької шкільної організації мають єдину форму - кітель та штани для хлопців (кітель та юбка для дівчат) кольору морської хвилі із козацькими відзнаками (поґонами для хлопців).

***

До козацької шкільної організації приймаються діти у віці від 10 років і можуть перебувати у ній до 15 років.

Питання про прийом до козацької шкільної організації вирішується на зборі заґону в індивідуальному порядку відкритим голосуванням. Біля Державного Прапору України та Заґонного прапору той, хто вступає, дає Урочисту обіцянку, старший джура вручає йому козацьку відзнаку - значок, шеврон, поґони. Козацька шкільна організація заохочує членів, рої, заґони, курені за успіхи у навчанні, праці і громадській роботі - Почесними грамотами рад козацьких організацій, заносять до Книги пошани козацьких організацій.

До козачат, джур, молодих козаків, які порушили Закони, застосовують стягнення: обговорення на зборі рою, заґону, куреню, зауваження, догану або попередження і, як крайній засіб, виключення з організації.

2. Структура козацької шкільної організації.

Всеукраїнська козацька шкільна організація об'єднує обласні, міські, районні козацькі шкільні організації.

До складу обласних, міських, районних козацьких шкільних організацій входять козацькі шкільні курені.

Шкільний курень є основою шкільної козацької організації.

Курень складається із класних заґонів, заґони - з роїв.

Для організації різнобічної роботи з козачатами, джурами та молодими козаками курень може створювати різноманітні козацькі об'єднання: клуби, козацькі штаби, пости, команди, застави, стани, дозори, гурти та ін.

Шкільний курень.

Курені створюються в початкових, неповних середніх та середніх школах, дитячих будинках, спеціальних училищах і школах, школах-інтернатах.

У замських, міських, кооперативних, дворових, профільних дитячих таборах Українське козацтво створює тимчасові козацькі курені і заґони.

Найвищий орган куреню - козацьке коло. Вона вирішує і організовує найважливіші козацькі справи.

Куренне козацьке коло відкритим голосуванням обирає колективний орган козацького самоврядування - курінну козацьку раду, кількість не менше трьох чоловік, на чолі з отаманом. До ради куреню можуть бути обрані дійсні козаки.

Рада куреню керує роботою козацьких шкільних загонів, козацьких застав, постійних і тимчасових об'єднань козачат, джур та молодих козаків за місцем проживання, секцій та клубів, організовує життя в зонах козацької дії, проводить вибори й навчання козацького активу, дає рекомендації для вступу до Українського козацтва; готує і проводить огляди й змагання, загальні збори й лінійки, конкурси і рейди, зльоти і свята, мітинги, недільники, походи та екскурсії.

Класний загін.

Козацький класний загін створюють в курені, який нараховує не менше як 20 козачат. Загін, як правило, об'єднує козачат, які навчаються в одному класі.

За рішенням ради куреню козацькі загони можуть створюватися за місцем проживання козачат. Ці загони входять до складу куреню, працюють під керівництвом ради куреню.

Загін домагається того, щоб кожен козака, джура, молодий козак завжди й скрізь був вірний Девізові, виконував Урочисту обіцянку та Закони, сумлінно вчився, брав активну участь у житті загону, а також клубу чи об'єднання за інтересами.

Найвищий орган загону - коло. На колі козачата, джури й молоді козаки колективно вирішують справи загону й роїв, обирають раду загону, приймають у козачата, рекомендують гідних до Українського козацтва.

Раду загону на чолі з отаманом обирають відкритим голосуванням на колі загону.

Рада загону - організатор життя загону, вона формує рої, планує роботу загону, створює редколегію загонової газети, дає і перевіряє козацькі доручення.

Рої формуються у складі 5-8 чоловік за принципом дружби, товаришування, спільних інтересів дітей.

У рої козачата оволодівають різноманітними вміннями й навичками, вчать самостійно проводити козацькі справи, колективно працювати і цікаво відпочивати. Рой обирає ройового.

Козаченята.

Виховання козаченят є одним з найважливіших доручень Українського козацтва козацькій шкільній організації.

Козацький шкільний загін - колективний наставник козаченят, він направляє до козаченят виховників і організаторів роботи за інтересами.

Рада куреню створює штаб роботи з козаченятами.

Козацькі курені і класні загони створюють козаченятський стан в 1-4 класах для підготовки молодших школярів до вступу в козацьку організацію. Козачата допомагають козаченятам добре вчитися, жити в дружбі й працювати в колективі, привчають їх виконувати правила козаченят. Козаченятський стан поділяється на застави. В кожній заставі 5-6 козаченят. Стан та застава мають прапорці.

Правила козаченят (Кодекс лицарської честі і звитягу).

Шануй і маму і тата, завжди працею завзято. Люби рідну країну, що зветься Україна. Турбуйся про молодших, жіноцтво поважай. Будь сильним, справедливим, скромним і правдивим і рідну Батьківщину завжди захищай.

За волю, за віру, за честь України я буду невтомно стояти до загину. Нехай небезпека чатує навколо, та друзів своїх я не зраджу ніколи. А недруги наші нехай пам'ятають - у чеснім бою козаки не втікають. Чи горе навколо, чи радість буяє, козак добрим людям завжди помагає.

3. Керівництво шкільною козацькою організацією.

Для здійснення практичної діяльності Всеукраїнської шкільної козацької організації Українське козацтво створює Центральну раду шкільних козацьких організацій («Січ», «Молода Січ» «Пласт», «Сокіл» та ін.), яка керує діяльністю козацької шкільної організації.

Повсякденне керівництво козацькими шкільними організаціями, залучення й об'єднання зусиль широкої громадськості у вихованні козачат, джур та молодих козаків - відповідальний і почесний обов'язок Українського козацтва.

***Положення про Козацьку Республіку. Конституція Козацької Республіки.
(Прийнято на загальній Конференції школи 14 жовтня 1998 року).***

1. Декларація колективу Адамівської школи джур та дан (школи козацько-лицарського виховання).

Ми, учні, учителі та батьки Адамівської школи джур та дан (школи козацько-лицарського виховання), зібралися разом, щоб рішуче заявити, що ми бажаємо співпрацювати, жити в дружбі єдиними колективом:

- де учні та батьки допомагають учителю, учителі - учням;
- де поважають бажання та обговорюють пропозиції;
- де признається право на помилку кожної людини;
- де кожен вміє признатись у своїх помилках.

2. Права, обов'язки та відповідальність учнів.

Учні мають право:

1. Виразити своє бачення якості навчального закладу та методів навчально-виховної роботи.
2. Брати участь в екзаменах, заліках, атестації з навчальних предметів (при вирішальній ролі викладача).
3. Випускати рукописний журнал, газети з обов'язковим підписом.
4. Колектив учнів має право обирати учителя та вихователя.
5. Брати участь в організації та управлінні навчально-виховним процесом.
6. Відстоювати свою гідність, вносити пропозиції на конференціях, зборах, педрадах та ін. шкільних форумах.
7. Обирати предмети для поглибленого вивчення.
8. Здавати екзамени екстерном.
9. У 5-8-х класах бути звільненими від екзаменів рішенням педради, якщо встигають стабільно на «4» та «5».
10. Бути обраними та вибирати органи самоврядування.
11. Мають право носити в школі ділову вільну форму.

Учень повинен:

1. Поважати в учителі людину, цінувати його бажання передати учню знання.
2. Дорожити честю школи як своєю особистою, примножувати її традиції, оволодівати знаннями.
3. Говорити правду в очі й вміти її вислуховувати.
4. Строго питати з себе, вміти признавати помилки своїх товаришів.
5. Бути нетерпимим до байдужості, жорстокості, заздрості, обману, поважати оточуючих, турбуватися молодшими школярами.
6. Слідкувати за своїм здоров'ям, укріпляти його.
7. Брати активну участь в громадському житті школи, класу та в роботі учнівського самоврядування.

Учні несуть відповідальність за:

1. Невиконання вимог громадських та учнівських організацій школи (загальні збори, рада школи, куреня та ін.).
2. Порчу шкільного та державного майна.
3. Грубі порушення дисципліни в школі та поза неї.

3. Права, обов'язки та відповідальність педагогів.

В умовах демократизації системи освіти кожен педагог, окрім загальноприйнятих громадянських та традиційних прав педагога, повинен в повному об'ємі отримати й такі права:

1. Брати участь в організації й управлінні усіма справами свого навчально-виховного закладу через збори, конференції та виборні органи, а також безпосередньо відвідуючи (при бажанні) засідання любого вибірного органу й приймаючи участь в обговоренні питань, причому з правом дорадчого голосу.
2. Висувати свою кандидатуру на будь-яку виборну посаду в будь-якому навчально-виховному закладі або в будь-якому органі системи освіти регіону та країни.

3. Виразати (усно або письмово) критичні зауваження про діяльність будь-якого працівника свого закладу, включаючи першого керівника, а також будь-якого працівника системи народної освіти регіону та країни.

4. Звертатись індивідуально або в складі групи осіб до будь-яких керівних інстанцій або засобів масової інформації із заявами, пропозиціями, вимогами, скаргами та ін. Має право на соціальну захищеність у взаємовідносинах із батьками.

5. Самостійно визначати форми й методи своєї навчальної та виховної роботи, погоджуватись або не погоджуватись із зауваженнями та пропозиціями колег та керівників з цих питань, але за умов, що обрані форми й методи дають соціальні та педагогічні цінні кінцеві результати.

6. Відмовитись від виконання адміністративних доручень, які не пов'язані із виконанням своїх прямих обов'язків (навчально-виховних функцій).

7. Оформляти або не оформляти письмово план кожного уроку, лекції або іншої форми навчальної та виховної роботи при умові, що робота дає хороші кінцеві результати.

8. Визначати за власним розсудом час на проходження того чи іншого розділу, теми, навчальної програми при умові, що на кінець навчального року основний програмовий матеріал буде учнями засвоєний.

9. Дозволяти або не дозволяти будь-кому, включаючи керівників, бути присутніми на уроках або інших заходах з учнями, керуючись перш за все інтересами справи (навчально-виховного процесу).

10. Має право на добре обладнане робоче місце, кабінет, обладнаний всім необхідним в роботі дидактичним матеріалом, канцелярськими товарами та ін.

11. Відмовитись від навчання учнів, психологічно не сумісних з особою учителя, беручи до уваги пропозиції класу, педколективу, який працює в цьому класі й психолога.

12. Відмовити батькам в прийому дитини до школи незалежно від віку, якщо на момент вступу до першого класу дитина психологічно не готова до навчальної діяльності - на підставі висновків психолога.

13. Свою професійну (навчально-виховну) діяльність з участю в науково-дослідницькій роботі в будь-якій науковій установі або його підрозділу (лабораторія, кафедра, НДІ та ін.).

14. Здійснювати експерименти в сфері навчально-виховної роботи. При умові, що вони не приносять шкоди якості навчання, вихованню та здоров'ю школяра.

У випадку, якщо експеримент потребує суттєвих змін в загальноприйнятому порядку роботи, а кінцевий результат його непередбачений, необхідна згода ради школи на його проведення.

Педагоги повинні:

1. Працювати чесно й добросовісно, строго виконувати обов'язки, які покладені на нього Декларацією прав та обов'язків (Конституцією Козацької республіки), правилами внутрішнього розпорядку, посадовими інструкціями.

2. Дотримуватись дисципліни праці - основу порядку в школі.

3. Дотримуватись вимог техніки безпеки й охорони праці, виробничої санітарії та гігієни, протипожежної охорони, які передбачено відповідними правилами та інструкціями.

4. Поважати особу учня та батьків, бачити в них партнерів.

5. Вивчати індивідуальні особливості школяра, активно співробітничати з учнями та батьками з розвитку їх педагогічних знань.

6. Систематично підвищувати свій ідейно-політичний, творчий й педагогічний рівень.

7. Показувати приклад в пробути, в поведінці, в праці.

8. Всі форми занять проводити згідно розкладу, затвердженому директором школи.

9. Учитель повинен бути активним в громадському житті колективу, виконувати громадські доручення.

10. Учитель повинен слідкувати за своїм здоров'ям, учителям не дозволяється палити в школі, в присутності жінок та дітей.

Педагоги несуть відповідальність:

1. За якість навчання учнів, рівень їх знань, умінь, навичок, за рівень їх вихованості.

2. За збереження шкільного та державного майна, за навчання дітей бережливому ставленню до нього.

3. За прояв антигуманного та антипедагогічного ставлення до дітей.

4. Права, обов'язки та відповідальність батьків.

Батьки мають право:

1. Обирати та бути обраними в громадські формування школи.
2. Обговорювати пропозиції на будь-яких шкільних форумах, контролювати прийняті рішення.
3. Обирати школу, клас, а також переводити дитину у випадку незгоди з методикою викладання.
4. Вносити індивідуальні вклади на розвиток школи, на організацію в школі на кооперативних началах додаткових, передбачених програмою занять за інтересами.
5. Брати участь в громадському житті школи і класу.

Батьки повинні:

1. Виховувати культурну людину й прививати здоровий спосіб життя.
2. Допомогати в засвоєнні знань.
3. Забезпечувати нормальні умови для навчання дитини.
4. Регулярно відвідувати збори, зустрічатись з учителями, цікавитись життям дитини в школі.

Батьки несуть відповідальність перед радою школи, радою громадськості, виробничим колективом, комісією із справ неповнолітніх при райвиконкомі, інспекцією із справ неповнолітніх при РВ МВС за:

1. Антипедагогічні дії по відношенню до дитини.
2. Небажання створити дитині сприятливі умови для становлення гармонійно розвиненої особи.
3. Образливе й неетичне відношення до особи учителя або педагогічного колективу школи.
4. За ігнорування рішень батьківського комітету школи, класу, ради школи, пов'язаних з вирішенням питань виховання підростаючого покоління.

Статут Адамівського куреня дитячо-юнацької організації «Молода Січ» Українського козацтва. Редакція 1998 року.

1. Загальні положення.

1. Адамівський курень дитячої та молодіжної організації Українського козацтва «Молода Січ» (надалі Адамівський курень «Січі») складова частина міжнародної, добровільної, незалежної, добродійної всеукраїнської національно-патріотичної громадської організації, яка створена міжнародною всеукраїнською національно-патріотичною і оборонно-спортивною громадською організацією Українське козацтво, статут якої зареєстрований Міністерством юстиції України рішенням №223 від 17 березня 1992 року та погоджений у новій редакції із змінами та доповненнями 7 серпня 1996 року.

2. Адамівський курень «Січі» - це єдиний духовний організм, в якому ідея національного відродження України на ідейно-моральному потенціалі Українського козацтва органічно об'єднує дітей, юнацтво, молодь та їх батьків, наукову та педагогічну громадськість, військових, державні органи управління та їх керівників.

3. Адамівський курень «Січі» входить до складу дитячої та молодіжної організації Українського козацтва «Молода Січ», являється її структурним підрозділом і заснована з метою педагогічного професіонального забезпечення одного з основних напрямків роботи Українського козацтва – виховання дітей, юнацтва, молоді України на засадах державної концепції національного виховання та її основи – української козацької педагогіки.

4. Адамівський курень «Січі» в своїй діяльності керується Конституцією України, всім чинним законодавством України, законом «Про об'єднання громадян», Статутом Українського козацтва, Статутом дитячої та молодіжної організації Українського козацтва «Молода Січ, Указом Президента України від 4 січня 1995 року №14/95 «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва», рішенням державної влади з питань дитинства, юнацтва та молоді, визнаними Україною нормами міжнародного права, прогресивними українськими козацькими звичаями і традиціями, які не суперечать законам України.

5. Керівництво діяльністю Адамівського куреня «Січі» здійснює Адамівський курень Українського козацтва спільно з державними органами, яким доручено виховання дітей та молоді (Білгород-Дністровський районний відділ освіти та дирекція Адамівської загальноосвітньої школи I-II ступеня, Білгород-Дністровська районна комісія у справах сім'ї та молоді, Білгород-Дністровський районний відділ культури і т.д.) шляхом співпраці та вступу працівників і колективів цих та підпорядкованих їм органів до Українського козацтва індивідуальними, колективними чи асоційованими членами та створення ними козацьких осередків.

6. Адамівський курень «Січі» створено і діє на основі добровільності, рівноправності, позапартійності її членів, самоврядування, законності, гласності, єдності інтересів для спільної реалізації громадянами України своїх прав і свобод.

7. Адамівський курень «Січі» співпрацює з зарубіжними та міжнародними державними і громадськими організаціями з питань, що стосуються його статутної діяльності.

8. Мовою спілкування та діловодства в Адамівському курені «Січі» є державна мова України – українська мова.

9. Створення в Адамівському курені «Січі» первинних партійних осередків чи будь-яких інших партійних структур неприпустиме.

Адамівський курень «Січі» не слугує жодній партії чи партійній групі, а працює на благо і добро українського народу й Української самостійної держави, на мир, злагоду, соціальну та національну єдність українського суспільства.

10. Адамівський курень «Січі» має свою атрибутику і символіку: козацькі прапори, клейноди, емблеми та інші відзнаки, а також козацькі дитячі та молодіжні однострої, звання, нагороди та марш, зразки яких затверджуються та реєструються в установленому законом та цим статутом порядку.

11. Повна офіційна назва – Адамівський курень дитячої та молодіжної організації Українського козацтва «Молода Січ».

Скорочена офіційна назва – Адамівський курень «Січі».

Осередок керівних органів Адамівського куреня «Січі» - Одеська область, Білгород-Дністровський район, село Адамівка, вулиця Шевченко, будинок №57, Адамівська загальноосвітня школа I-II ступеня, телефон 76-3-40.

Осередок центральних керівних органів «Молодої Січі» - Київ, вул. Січневого повстання, 21, к.9, тел. (044) 290-63-41.

2. Мета діяльності.

12. Метою діяльності Адамівського куреня «Січі» є:

- об'єднання в Українському козацтві науковців, педагогів, учительства, військових, студентської та курсантської молоді, дітей, юнацтва, молоді та їх батьків як єдиного педагогічного колективу для відродження, розбудови та ствердження національної системи виховання на основі української козацької педагогіки та її ідей – національного відродження України, народності, природо відповідності, гуманності, збереження духовної єдності поколінь;

- комплексне високопрофесійне організаційно-методичне та науково-педагогічне забезпечення навчально-виховного процесу дітей, юнацтва, молоді України на засадах державної концепції національного виховання та її основи – української козацької педагогіки;

- виховання у дітей, юнацтва та молоді національної свідомості, історичної пам'яті, громадянської позиції, патріотизму, готовності захищати Батьківщину, любові до рідного краю шляхом опанування духовної спадщини українського козацтва, оволодіння прогресивними українськими звичаями і традиціями козацької нації;

- виховання фізично, інтелектуально та духовно розвиненого дитинства, юнацтва та молоді суверенної України на сформованих історією українського козацтва засадах козацького світогляду та способу життя;

- підготовка молоді до активної участі в розбудові України як суверенної держави, держави самостійної та незалежної, демократичної і правової;

- залучення дітей, юнацтва та молоді до краєзнавчої діяльності, поширення та пропаганда козацьких звичаїв та традицій, вивчення, охорона та відновлення пам'яток української історії та культури;

- залучення дітей, юнацтва та молоді до систематичного фізичного, інтелектуального та духовного самовдосконалення;

- організація спілкування та консолідації дітей, юнацтва, молоді різних областей та регіонів України на основі духовної спільності інтересів, патріотичного почуття любові до єдиної Батьківщини, готовності берегти і зміцнювати єдність українського народу та готовність виступити на захист Матері-України;

- організація спілкування дітей, юнацтва, молоді України з однолітками різних країн, виховання почуття поваги до інших народів-націй та доцільності, необхідності мирної, рівноправної взаємодії і співпраці на користь усіх народів планети Земля;

- відродження, утвердження і розвиток української мови і культури серед дітей, юнацтва і молоді, виховання поваги до рідної мови, духовної потреби в ній як джерела духовності українського народу;

- підготовка молоді до захисту політичних, економічних, культурних та історичних здобутків українського народу;

- соціальний захист дитинства, материнства, учительства та підвищення соціального статусу учительства в Україні.

3. Основні завдання.

13. Основними завданнями Адамівського куреня «Січі» є:

Підготовка та патріотичне виховання нового покоління в душі українського козацького лицарства, української національної ідеї, відданості рідному українському народові та українській Землі-Матері.

Сприяння підготовці молоді до військової служби, військовому вишколу молоді допризовного віку, сприяння розбудові Збройних Сил України, Прикордонних військ, Митної служби та підрозділів Цивільної оборони, сприяння укомплектуванню окремих військових формувань призовниками з Українського козацтва.

Розвиток дошкільного та родинно-шкільного виховання, яке ґрунтується на високому статусі батьківської і материнської козацької педагогіки та родинних, духовних, релігійно-моральних та загальнонаціональних цінностях.

Впровадження в школі форм і методів учнівського самоврядування, заснованих на формах та методах самоврядування та демократії Січі та осередку Українського козацтва, зокрема «Козацької республіки».

Реалізація виховного та державотворчого потенціалу української козацької педагогіки, дослідження, вивчення та впровадження у виховний процес:

- складових української козацької педагогіки – національної психології, характеру, світогляду, правосвідомості та моралі;

- провідних ідей в національній системі освіти і виховання козаків – свобода і незалежність України, суверенність особистості, народовладдя;

- виховних козацьких традицій як основ системи виховання в козацькій педагогіці;

- народних традицій, звичаїв, обрядів;

- фольклорного виховання: пісні, думи, легенди, перекази, прислів'я, приказки про козаків, їх героїчну боротьбу;

- різних видів мистецтва: декоративно-вжиткове, музичне, танцювальне, вишивання.

Дослідження, розвиток та впровадження ступіней системи козацького виховання:

- дошкільного родинного виховання (високий статус батьківської і материнської козацької педагогіки, особливо роль батька, який загартовував дітей, формував у них лицарську честь і гідність, готував до життєвих труднощів;

- родинно-шкільного виховання, яке ґрунтується на цінностях родинних, національних, духовних, релігійно-моральних, загальнонаціональних.

Розвиток дитячого туризму та спорту (в т. ч. військово-прикладних і технічних видів).

Участь в підготовці та проведенні щорічного фестивалю «Молода Січ» дітей, юнацтва, молоді шкільних організацій Січі.

Проведення виховної роботи серед дітей, юнацтва, молоді, створення та організація дитячих, юнацьких і молодіжних товариств, шкіл, інших навчальних закладів, таборів, розробка для них програм, методик та підтримка їх діяльності. Організація традиційних козацьких таборових зборів, змагань, фестивалів. Сприяння заснуванню та роботі спеціальних шкіл Січі для обдарованих дітей та молоді.

Сприяння підготовці та проведенню кваліфікаційних відбіркових конкурсів, олімпіад. Участь в опрацюванні програм виховної роботи. Планування та проведення заходів щодо соціального захисту дитинства, материнства, учительства та підвищення соціального статусу учителя в Україні.

Сприяння видавництву матеріалів у періодичній печаті для дітей та юнацтва, видавництва методичної навчально-виховної літератури.

4. Виховання дітей і молоді.

14. Виховний процес в Адамівському курені «Січі» будується на основі вивчення, усвідомлення, збереження, творчого використання та опори на визнані світовою культурою історичні факти та результати фундаментальних наукових досліджень від доби визвольної боротьби українського козацтва за політичну і державну незалежність та заснування Української козацької республіки доби Богдана Хмельницького до ствердження державності України нинішньої доби.

Світовою культурою визнані історичні факти:

- українське козацтво – гордість української нації, найвищий її зліт у віковичному розвитку, одна з найяскравіших сторінок літопису боротьби українського народу за політичну і державну незалежність. Його ідейно-моральний потенціал – це ядро козацької духовності, яке є основою ідеології розбудови і відродження державності України, є невичерпною скарбницею громадського загартування підростаючих поколінь;

- багатовіковий визвольний рух українського козацтва покликав до життя унікальне явище не лише східно-слов'янської культури, а й світової культури – українську козацьку педагогіку. Вона народжена матеріальним і духовним життям українського козацтва;

- українська козацька педагогіка – це частина народної педагогіки українського народу у вершинному її прояві, яка формувала в підростаючих поколіннях українців синівську вірність рідній землі, Батьківщині – незалежній Україні. Це народна виховна мудрість, що своєю головною метою ставила формування в сім'ї, школі і громадському житті козака-лицаря, мужнього громадянина з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю;

- український козак – це лицар України, морально чиста, високодуховна і матеріально незалежна людина, яка вміє панувати над собою, володіє своїми емоціями, розумом і волею, патріот України, який постійно морально-психологічно, духовно і фізично готує себе до оборони Батьківщини, своєї честі та гідності, дбає про єдність Українського козацтва і українства всього світу;

- найважливішими в національній системі освіти і виховання були провідні ідеї козацького руху – свобода і незалежність України, честь і гідність, непорушність прав людини і народу, суверенність особистості, народовладдя;

- українська національна ідея проходить через всю педагогічну спадщину минулих епох України. Вона лежала в основі діяльності цілих поколінь українських козаків, українських освітян і надихала їх на вірне служіння рідному краю.

15. Основою змісту виховання дітей та молоді – козачат та молодих козаків Адамівського куреня «Січі» є:

- Державна концепція ідеології розбудови української національної суверенної держави та виховання на її принципах громадян-патріотів, готових будувати свою національну державу, берегти єдність народу України, захищати незалежність, суверенність та недоторканість кордонів України, самовіддано працювати на зміцнення духовного, морального, наукового, технічного та економічного потенціалу держави з метою вибороти високий рівень добробуту, соціальних і духовних гарантій кожному громадянину та достойне місце своїй державі в змаганні націй-держав світового співтовариства, яке розгорнулося в системі світових ринкових економічних відносин;

- Розроблена Міністерством освіти України «Концепція національного виховання», основою якої є українська національна система виховання, українська козацька педагогіка і духовність, психологія українського козацтва.

16. Програма виховання включає обов'язкове оволодіння дітьми та молоддю – козачатами та молодими козаками – Кодексами людського буття Українського козацтва, виховання потреби безумовного виконання їх в житті, що забезпечить формування та виховання того духовного стану молоді – молодих громадян України, козаків, який в народі зберігся як розуміння козацького духу, того особливого соціального стану українського козака в суспільстві, що слугував духовною опорою народу і українській державі на протязі віків.

Кодексами соціального стану Українського козацтва являються:

- а. Кодекс лицарської честі Українського козацтва, який включає такі основні якості особистості:

- любов до батьків, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, товаришуванні, ставленні до Батьківщини, рідного народу;
  - готовність турбуватися про молодших, зокрема дітей, усіх літніх людей і людей похилого віку;
  - підкреслено шанобливе ставлення до матері, дівчини, жінки, бабусі;
  - непохитна вірність ідеям, принципам народної моралі, національним і загальнолюдським цінностям;
  - відстоювання свободи і незалежності особистості, народу, держави, єдності і соборності українських земель;
  - прагнення роботи пожертвування на будівництво храмів, навчально-виховних закладів, просвітних установ, пам'яток історії та культури;
  - готовність проявляти принциповість і непримиренність до зла, аморальності і наступальність у боротьбі з ними;
  - здатність цілеспрямовано й систематично розвивати фізичні і духовні сили, зокрема непохитну силу волі і непоборну силу духу, можливості свого організму, займатися самопізнанням і самовдосконаленням;
  - уміння скрізь і всюди чинити шляхетно, виявляти доброчинність, лицарські чесноти, глибоку історичну пам'ять, національну гідність і гордість;
  - турбота про розвиток національних традицій, звичаїв, обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі, примноження її багатств;
  - прагнення внести якнайбільший особистий внесок у підвищення добробуту рідного народу, його матеріального і духовного рівня.
- б. Кодекс лицарської звитяги Українського козацтва:
- готовність боротися до загибелі за волю, честь і славу України;
  - нехтувати небезпекою, коли справа стосується життя рідних, друзів, побратимів, долі Матері-України;
  - презирство і ненависть до ворогів, прагнення визволити рідний край від чужих заброд-завойовників;
  - уміння доводити наукову неспроможність ворожих ідей і теорій, спрямованих на послаблення Української держави, на приглушення національної свідомості і самосвідомості, та встановлення національної несправедливості і нерівноправності;
  - здатність відстоювати в будь-яких обставинах життя рідну мову, культуру, мистецтво, духовні традиції, гідність і гордість свого та інших народів;
  - героїзм, подвижництво в творчій праці і в бою в ім'я свободи і незалежності України;
  - відстоювання свого права бути господарем на рідній землі, володарем національних багатств, готовність нікому не давати на поталу своєї матерізми і дідици;
  - здатність і готовність займатися постійно, в тому числі і в години можливого лихоліття, народотворчою і націотворчою діяльністю, будівництвом і зміцненням Української держави.
- в. Заповіді милосердя, які українські козаки залишили своїм нащадкам – сучасному Українському козацтву як дорогоцінний морально-духовний спадок:
- готовність допомагати найслабшим, найбеззахиснішим – дітям, створювати умови для їхньої радості, попереджувати їхні страждання, замінювати їм у разі необхідності батька і матір, брата і сестру;
  - всебічна допомога сиротам, вдовам, бабусям і дідусям, турботливе ставлення до безпомічних, постійна їх матеріальна підтримка;
  - надання допомоги хворим, інвалідам, потерпілим від злих людей, стихійних сил природи та іншого;
  - здатність до співчуття, жалю до людей, які потрапили в біду;
  - готовність допомагати будь-якій людині, щиро розділити з нею журбу, страждання, горе, зробити все для того, щоб їй стало легше.

17. Завдання Адамівського куреня «Січі» в царині військово-патріотичного виховання полягає в наповненні конкретними діями духовного Заповіту пращурів наших, героїчних українських козаків, нам, нащадкам: «Сини народу України! Будьте завжди готові до оборони Матері-України!»

Система військово-патріотичного шкільного виховання включає:

- морально-психологічну та психологічну підготовку на уроках суспільно-історичного, народознавчого та гуманітарного циклу;
- військово-технічну підготовку на уроках праці та фізико-математичного циклу;
- військово-фізичну підготовку на уроках початкової військової підготовки та фізкультури;

- під час учбової та позаучбової роботи – всі види підготовки згідно напрямкам, формам і методам діяльності Адамівського куреня «Січі».

5. Напрямки, форми, методи діяльності та їх організаційне, наукове, педагогічне, методологічне забезпечення.

18. Напрямки діяльності Адамівського куреня «Січі»:

а. Поширення знань серед учнів та молоді про козацький національно-визвольний рух, про заслуги козаків у боротьбі з чужоземними загарбниками.

Вивчення матеріалів: фольклорних джерел; історичних документів (козацьких літописів); наукових праць про героїку козащини М.Костомарова, В.Антоновича, М.Аркаса, Д.Яворницького, Д.Дорошенка, І.Огієнка, З.Крип'якевича, А.Опановича та ін.; художніх творів Т.Шевченка, П.Куліша, Б.Грінченка, А.Чайковського, О.Олеся, Б.Лепського, поетів В.Симоненко, Л.Костенко, І.Драча, Д.Павличка та ін.

б. Дослідження кожним юним та молодим козаком, гуртами, загонами славної історії українського козацтва – від його зародження до зміцнення в епоху П.Сагайдачного, Б.Хмельницького, І.Мазепи.

Вивчення героїчного життя, подвижницької діяльності, високого мистецтва керівників повстань отаманів: С.Наливайко, І.Сірка, Т.Федоровича, І.Богуна, М.Кривоноса, І.Мазепи, П.Орлика, П.Полуботка, П.Калнишевського, І.Гонти, М.Залізняка та ін.

Складання конкретної програми вивчення козацького визвольного руху, козацького краєзнавства, туризму та екскурсій козацькими шляхами, пошуку козацьких могил та цвинтарів, їх упорядкування, встановлення пам'ятних знаків, вивчення козацькою молоддю козацьких родоводів під гаслом «Шукай, козак, свій родовід!»

в. Дослідження і практичне відродження військово-спортивного мистецтва наших пращурів: верхова їзда, стрільба з лука, володіння списом, шаблею, іншими видами козацької зброї, подолання природних перешкод, кермування човном під веслами та вітрилами, різні види боротьби та протиборства, у т. ч. бойовий гопак, козацьке багатоборство.

г. Пізнання і відродження традицій козаків як мудрих хліборобів, умілих орачів, господарів землі: прилучення до організації ведення фермерських господарств, створення госпрозрахункових трудових об'єднань, майстерень, малих підприємств, асоціацій, організація взірцевих молодіжного-козацьких господарств різного профілю.

д. Відродження козацьких мистецьких традицій: кобзарства, лірництва, гуртового співу, танцю, дотепного влучного слова, різьбярства, художнього розпису, художньої вишивки, іконопису.

е. Відродження ремесел і промислів: бондарства, гончарства, бджільництва, будівництво козацьких човнів, ковальства, лимарства, чинбарства, стельмахування. З цією метою організовувати різноманітні мистецько-трудова об'єднання, майстерні та залучати на допомогу учням народних майстрів, спеціалістів.

ж. Вивчення і застосування на практиці козацьких знань: народної медицини, астрономії, агрономії, метеорології, кулінарії.

з. Пізнання сутності й особливості козацької ідеології: філософії, світогляду, моралі, етики, характеру, правосвідомості.

і. Вивчення сучасних видів техніки, інформаційної та електронно-обчислювальної машинної технології і організації особистої та спільної творчої діяльності, зокрема: радіозв'язок, робота на колективних радіостанціях, телерадіоконструювання, телерадіомоделізм, системи електронної автоматики, судномоделізм, морська справа, персональні обчислювальні електронні машини та технології на основі їх використання, авіамоделізм, автомобільна та тракторна справа, радіо моделювання і інші напрямки технічної творчості.

к. Проведення індивідуальної, групової і масової культурно-просвітницької роботи, спрямованої на те, щоб кожен учень - член козацького осередку займався самопізнанням і саморегулюванням, самовдосконаленням, розвивав свої інтелектуальні здібності і фізичні можливості. Проведення кваліфікаційних конкурсів, олімпіад, змагань по різних напрямкам формування здібностей учнів. Проведення відбіркових конкурсів та олімпіад з метою підготовки до вступу у військові учбові заклади.

л. Вивчення екологічного становища в регіоні та участь у заходах з метою його покращання.

19. Форми та методи діяльності, які використовує Адамівський курень «Січі»: засновує козацькі осередки та організації Січі, бере участь у створенні навчально-виховні табори козацькі

та приймає участь в їх роботі, бере участь у заходах, присвячених історичним датам України, у відзначенні національних та релігійних свят, у проведенні культурно-просвітницьких заходів: вечорів, концертів, виставок, читання лекцій тощо, народознавча та фольклорно-етнографічна діяльність, фольклорно-пошукові експедиції, фольклорно-етнографічні ансамблі, збір, запис та видання збірників кіно, аудіо та відеозаписів виконання українських козацьких звичаїв та господарських, військових, виховних заходів в українських козацьких поселеннях та січах, недільні школи, історико-культурні просвітницькі центри, педагогічні університети для батьків, кінолекторії щодо історії Українського козацтва та України, конкурси, фестивалі, організує та бере участь у козацьких походах, подорожах, проведення народних свят, обрядів за участю вчителів, батьків, дітей, громадськості, діяльність гуртків, клубів, студій, впровадження спецкурсів, факультативів, проведення фестивалів, конкурсів, виставок з метою виявлення обдарованих дітей і подальшого розвитку їх інтелектуальних здібностей, шефські зв'язки з особистим складом військових частин Збройних Сил України та кораблів Військово-Морських Сил України, військово-патріотична робота з допризовною молоддю, організація козацьких світлиць в школах, навчальних закладах, військових частинах Збройних Сил України та кораблях Військово-Морських Сил України, організація виставок народних умільців, - продовжувачів традицій українського козацтва, створення козацьких бібліотек для дитинства, юнацтва та молоді, музеїв козацької слави та духовного відродження народу України, участь у створенні в діючих музеях України композицій, що висвітлюють замовчану, приховану минулими режимами правду історії Українського народу, пошукова, дослідницька робота з історії українського козацтва рідного краю, взаємодія та співпраця з дитячими інспекціями, працівниками дитячих кімнат міліції, комісіями у справах неповнолітніх, дитячими інтернатами, місцевими органами Міністерства у справах сім'ї та молоді, залучає студентську та курсантську молодь до військово-патріотичної роботи з дітьми в курені, розвиває спілкування, порозуміння, взаємодію, духовну та психологічну єдність дітей, юнацтва, молоді різних регіонів України, розвиває участь та роль дітей, юнацтва, молоді в процесах консолідації Українського народу та зміцнення державності України як запоруки громадського миру та злагоди, як гарантії щастя кожної матері та її дітей, розповсюджує інформацію і пропагує свої ідеї та цілі.

20. Розробляє програму наукового, педагогічного, організаційно-методичного забезпечення діяльності Адамівського куреня «Січі». Ця програма включає: науково-педагогічні основи національної системи виховання та її основи – української козацької педагогіки, історію України та Українського козацтва, кодекс соціального стану Українського козацтва, українську концепцію національного виховання, українську козацьку педагогіку, статут Українського козацтва, Статут Січі, програму «Діти України» та інші державні програми щодо дітей, юнацтва, молоді, Укази президента, Рішення Верховної Ради України, Закони України, методики організаційної роботи Січі на основних конкретних напрямках її діяльності, програму батьківських університетів та їх участі в діяльності Січі.

Методологічною основою народознавчої діяльності наукового, педагогічного, батьківського, дитячого, юнацького та молодіжного козацтва Січі служать ідеї національної та загальнолюдської гуманістичної культури.

6. Членство. Права і обов'язки членів.

21. Українським козаком може бути лише той, хто готовий стати оборонцем, захисником і рятівником українського народу, української мови, розвивати культуру і відповідає вимогам: український козак – душа правдива, справедлива і незрадлива.

22. До Українського козацтва приймають за козацьким Звичаем на раді Адамівського куреня «Січі» згідно письмової заяви.

23. Українські козаки в Січі за віком поділяються на такі ступені козацького росту:

для юнаків:		для дівчат:	
козаченята	до 6 років,	лелінята	до 6 років,
козачата	до 10 років,	лелі	до 10 років,
джури	10-14 років,	дани	10-14 років,
молоді козаки	14-18 років,	берегині	14-18 років,

дійсні козаки (козачки) члени Українського козацтва з 16-17 років.

Прийом до козачат здійснюється з 6-ти років за згодою батьків. Всі прийоми і переходи від козачат, як першої ступені козацького росту, до дійсних козаків (членів) Українського козацтва здійснюється урочисто з відповідними посвятами за традиційними козацькими звичаями.

24. Козачатам, джурам та молодим козакам видається грамота і відповідний кожному ступеню козацького росту нагрудний знак, а дійсному козаку – Реєстрова грамота, посвідчення, нагрудний і нарукавний знаки Українського козацтва.

25. Козачата, джури, молоді козаки Українського козацтва як члени Січі мають обов'язки: визнавати Статут та Програму Січі і діяти відповідно до їх засад, пройти повний курс козацького вишколу, скласти січову присягу, вивчати, знати, оволодівати і в житті непохитно виконувати Кодекс лицарської честі, Кодекс лицарської звитяги та Заповіді милосердя Українського козацтва, дотримуватися національних і загальнолюдських норм поведінки.

26. Козачата, джури, молоді козаки Українського козацтва як члени Січі мають права: обирати і бути обраним в керівні органи Січі, право вільного вибору первинного осередку у відповідності до своїх нахилів та статі, віку інших членів, брати участь у роботі Січі, висловлювати свою думку та вносити пропозиції, право вносити на розгляд організації Січі будь-яких питань, право отримувати інформацію про заходи Січі та брати в них участь, право отримувати інформацію про заходи Січі та брати в них участь, право апелювати до організацій Січі, право на захист інтересів з боку Січі, право висловлювати свою думку щодо всіх напрямків діяльності своєї організації та Січі.

27. Вибірні посади в структурах Січі, пов'язані з повною юридичною відповідальністю, посідаються особами, що досягли повного повноліття.

28. Згідно звичаям Українського козацтва, жінка козака, коли козак воював за волю народу, не тільки виховувала своїх козацьких дітей, але й при необхідності хоробро ставала на їх захист із зброєю в руках і сама була для дітей прикладом мужності і хоробрості. Це була Козацька Мати героїчної доби Українського козацтва. Згідно Звичаям Українського козацтва вчителька в Січі виконує свої почесні обов'язки Козацької Матері, являється повноправним членом Січі, має всі права і обов'язки члена Січі і може бути обрана в керівні органи Січі будь-якого рівня.

7. Структура та органи управління.

29. Адамівський курень «Січі», як громадська організація, створюється за виробничо-територіальним принципом і складається з первинних козацьких товариств – класних загонів.

30. Отаман козацького товариства «Січі» входить за посадою до складу старшини козацьких осередків Українського козацтва відповідного рівня і виконує обов'язки осавула цих осередків, на яких покладається організація роботи з дітьми, юнацтвом, молоддю згідно цього Статуту.

31. Первинне козацьке товариство – Адамівський курень «Січі» створюється за місцем навчання членів Січі. Для керівництва обирають на своїх Радах отамана та писаря (його заступника) терміном на один рік. Вони ведуть персональний облік членів, приймають членські внески. Ведуть облік матеріальних засобів і коштів. Звітують перед Районою канцелярією. Звітують перед місцевими фінансовими органами (коли мають свій розрахунковий рахунок в банківській установі). Співпрацюють з канцелярією і керівництвом районової Січі. Підзвітні керівним органам Січі. Визначають завдання і напрямки своєї діяльності. На Радах Районової Січі отримують інформацію щодо рішень керівництва Січі різних рівнів, рішень отамана з найважливіших справ господарського, фінансового, методичного, організаційного характеру. Затверджують кошторис. Отаман, який керує куренем, входить до ради отаманів районової Січі.

32. Первинне козацьке товариство Січі в школі (Адамівський курень «Січі») є формою впровадження учнівського самоврядування з використанням структури Січі Українського козацтва, зокрема, в формі Козацької республіки.

Структурними підрозділами Козацької республіки є: Велика козацька рада, членами якої є учні, вчителі, дирекція школи, батьки, наставники, козаки. Це загальношкільні батьківські збори, це те велике козацьке коло, на якому кожен має слово і на якому обирають старшину Козацької республіки і приймають доленосні рішення, за козацьким звичаєм добре підготовлені та відредаговані;

Козацька рада, членами якої є вчителі, учні, генеральний писар, прапороносці, кошевар та судочинець;

Загони в кожному класі. Кожний загін обирає отамана, писаря, прапороносця, кошевара і має свій прапор, назву, девіз, пісню та почесного батька-гетьмана Українського козацтва, історію якого козачата вивчають особливо досконало.

Козацька республіка має свою Конституцію, Принципи, Закони-кодекси лицарської честі Українського козацтва, Клятву вступаючого в Козацьку республіку та обов'язки козацької старшини.

8. Кошти та майно. Фінансування та матеріально-технічне забезпечення.

33. Адамівський курень Січі здійснює фінансову діяльність у порядку, визначеному законодавством України.

34. Кошти Адамівського куреня Січі складаються з: пожертвувань членів Українського козацтва, Січі, інших добровільних пожертвувань, заповітів та внесків приватних осіб, установ, підприємств, організацій, профспілкових та інших громадських організацій, фондів України та із-за кордону; державного фінансування, дотації та субсидії у відповідності до чинного законодавства України та державним програмам підтримки дитинства та молоді; Фінансування згідно міжнародним програмам підтримки дітей та молоді, надходжень від проведення культурно-масових, спортивних та інших заходів, лекцій, виставок, видавничої діяльності.

35. Курень використовує кошти у відповідності до чинного законодавства на проведення заходів, передбачених цим Статутом, забезпечення організаційно-господарських потреб та утримання штатного персоналу.

36. Майно куреня складається з будівель, споруд, оргтехніки, основних засобів виробництва, засобів зв'язку та іншого, незабороненого чинним законодавством України.

37. Органи місцевої державної влади вирішують питання про матеріальне технічне забезпечення діяльності куреню, надають йому службові приміщення та необхідний інвентар за рахунок місцевих бюджетів, а також коштів, що надходять на їх рахунок на зазначену мету.

38. Курень має право користуватися на договірних засадах власністю державних підприємств, організацій, установ та інших власників для виконання статутних завдань. Службові приміщення, необхідні для куреню, надаються (оренднуються) місцевими органами влади чи управління, що фінансують витрати по утриманню таких приміщень із своїх бюджетів.

39. Кожна із посадових осіб куреню, що отримала у розпорядження певні кошти, несе спільно з бухгалтером відповідальність за їхнє використання згідно до вимог чинного законодавства України.

40. Відкриття рахунку в банківській установі зобов'язує курень вести оперативний та бухгалтерський облік, статистичну звітність, реєструватися в органах державної податкової інспекції та вносити до бюджету платежі у порядку і розмірах, передбачених законодавством.

9. Правовий статус куреня.

41. Адміністрація Адамівської загальноосвітньої школи I-II ступеня Білгород-Дністровського району Одеської області як юридична особа є засновником юридичної особи – Адамівського куреня дитячої та молодіжної організації Українського козацтва «Молодої Січі».

Канцелярія куреню зберігає оригінал Статуту куреню. Отаман куреню (директор школи) підписує звернення в органи внутрішніх справ щодо отримання дозволу на виготовлення печатки Куреню та звернення до банківської установи щодо отримання дозволу на відкриття розрахункового рахунку куреня та бланків зразків підписів на відкриття цього рахунку.

42. Курень є юридичною особою з повноваженнями і правами згідно цього статуту, має поточний та валютний рахунки в банках, печатку та штамп зі своїм найменуванням, відповідну козацьким звичаям, і традиціям атрибутику, символіку, зразки яких затверджуються радою отаманів куреню та реєструються у порядку, передбаченому чинним законодавством.

43. Курень може виступати позивачем і відповідачем в органах суду та арбітражного суду.

44. Доповнення та зміни до Статуту куреня має право вносити курінний отаман, рада отаманів куреню, Велика Рада куреню та затверджує Велика Рада куреню.

45. Про зміни, що сталися в статутних документах куреня, курень повідомляє відповідні органи.

10. Припинення діяльності куреня.

46. Припинення діяльності куреню відбувається шляхом його реорганізації або ліквідації.

47. Реорганізація куреню відбувається за рішенням Великої ради куреню, якщо за це проголосувало дві третини його членів.

48. Ліквідація куреню відбувається за рішенням Великої ради куреню, якщо за це проголосувало дві третини його членів або за рішенням суду.

49. Ліквідація проводиться в порядку згідно чинного законодавства ліквідаційною комісією, призначеною канцелярією Січі. Майно і кошти спрямовуються на розвиток Адамівської школи.

Структура та посадові обов'язки осіб керівного складу "Молодої Січі", Козацької республіки, класного козацького загону.

1. Отаман – здійснює загальне керівництво загonom.
2. Писар – веде канцелярію і разом з отаманом здійснює заходи щодо діяльності загону. Це - головний розпорядник, адміністратор і координатор діяльності загону.
3. Обозний – відає господарством та адію моделюванн діяльністю загону.
4. Скарбник – відає фінансами загону.
5. Осавул – стежить за поведінкою джур козацьких та молодих козаків, за виконанням заходів військово-патріотичного виховання та вишколу козачат, джур козацьких і молодих козаків з питань традиційних козацьких військових умінь та єдиноборств.
6. Хорунжий – головний прапороносець, відає козацькими стягами й хоругвами, крім того відповідає за фізичне виховання козачат, джур козацьких та молодих козаків.
7. Бунчужний – завідує козацькими клейнодами – бунчуками, пірначами тощо. Відповідає за культурно-мистецьку діяльність та виховну роботу в загоні.
8. Суддя – очолює суд козацької честі. Цей суд розбирає спірні питання, проступки джур козацьких, молодих козаків, неправильні дії загону та окремих його представників. Суд керується лише принципами лицарського кодексу козаків та Статутом.
9. Довбуш – завідує загоновими литаврами, якими скликає товариство на Ради, Круг.
10. Товмач – перекладач, знає іноземні мови.
11. Шафар – під час походів заготовляє провіант. Він ключник, економ, домоправитель.

Програма діяльності дитячої та молодіжної організації Адамівського куреня Українського козацтва «Молода Січ». Редакція 1998 року. (Програма розвитку козачати).

Вступ.

У сучасній широкій інфраструктурі дитячо-юнацьких і молодіжних об'єднань, організацій чільне місце належить тим, які працюють на козацько-лицарських традиціях українського народу.

Наш народ протягом століть боровся за свою свободу, власну національну державу. Найбільших успіхів у боротьбі за політичну незалежність, самостійну Україну наш народ досяг у Велику Козацьку добу (XVI-XVIII ст.). Під час військових змагань із чужоземними загарбниками – татарами, турками, поляками, литовцями і росіянами в Україні виникли духовні і матеріальні умови, які сприяли зародженню, розвитку і зміцненню могутньої національно-визвольної і державотворчої сили – Українського козацтва.

За своїм високим історичним покликанням Українське козацтво стало могутньою ідейною, політичною, духовною, економічною силою, яке реалізувало Боже провидіння – відродження української нації і держави. В козацьку добу наш етнос набував чітко окреслених ознак української нації європейського типу. Українців, їхню країну зарубіжні вчені, мандрівники (П.Алепський, Г.Боплан та ін.) називали «козацькою нацією», «козацькою державою», «козацькою Україною», «Козацькою землею». Славне і високошляхетне українське козацтво створило дві форми національної державності – Землі вольностей Війська Запорозького (Запорозьку Січ) з однойменною столицею-фортецею і Гетьманську Україну із столицями в Глухові, Батурині, Чигирині.

Під керівництвом всесвітньо відомих гетьманів Петра Сагайдачного і Богдана Хмельницького українські козацькі Збройні Сили були одними з кращих у Європі. Вони вкрили себе, свій волелюбний і працьовитий народ невмирущою славою в боротьбі з агресивними міліарними державами ханського Криму, султанської Туреччини, шляхетської Польщі і самодержавно-шовіністичної Росії.

Українське козацтво, зокрема його серцевина – запорозьке лицарство, патріотична і національно-державницька козацька старшина була ідейною, політичною, морально-духовною

елітою нашої нації. За високим зразком запорозького козацтва виникали донське та інші гілки російського козацтва.

За часів козацтва Україна починала займати гідне місце в народів «вольним колі» (Т.Шевченко). Українське козацтво створило численні пріоритети в усіх без винятку галузях національного життя – ідейному і політичному, моральному і духовному, культурному і науковому, військовому і спортивному, економічному і державницькому.

Українське козацтво є вічно живим, високим взірцем для наслідування молоддю всіх наступних історичних епох. Пізнаючи фольклор, художні твори про козацтво, історію розвитку козацького визвольного руху, діти, підлітки і юнаки оволодівають найвищою планкою національної духовності, серцевину якої складав козацько-лицарський дух.

Український прогресивний молодіжний рух у попередні історичні періоди завжди опирався на волелюбні високодуховні, державотворчі традиції козацтва. І в Велику Козацьку добу, і на пізніших етапах національного відродження та боротьби з ворогами нашої незалежності (кінець XIX – початок XX ст., буремні 1917-1920 роки та роки героїчної боротьби вояк ОУН-УПА) молодь створювала козацькі побратимства, братства, сотні і полки, легіони та ін. об'єднання, організації з метою зміцнення своїх рядів, нарощення боротьби за незалежність рідного народу. Особлива націотворча й державотворча місія випадає українському козацтву сьогодні – в нелегкі роки становлення й утвердження Незалежної України.

1. Мета і завдання «Молодої Січі».

Головною метою діяльності «Молодої Січі» є розвиток вітчизняного дитячого, юнацького і молодіжного руху, виховання дітей і молоді в дусі національної ідеї на високоефективних козацько-лицарських традиціях рідного народу, принципах християнської моралі. Оволодіння юнаками і дівчатами фундаментальними козацько-лицарськими ідеями, цінностями забезпечує їхній високий ідейний рівень, глибоку історичну пам'ять, національну свідомість і самосвідомість, готовність зміцнювати й боронити незалежну Українську державу.

Умови козацького життя зміцнювали генофонд української нації, плекали фізичне, моральне і духовне здоров'я, довго тривалість життя; велику працездатність, активно-перетворюючу енергію, наповнювали життєдіяльність українців національною гідністю, державотворчою потугою. Творче відродження і розвиток на сучасному рівні козацько-лицарських традицій сприяє тому, що кожна молода людина бачить високий смисл життя в глибокій любові до рідного народу, самовідданому служінні Батьківщині - Україні.

Основні завдання діяльності «Молодої Січі»:

- створення умов для забезпечення міцного здоров'я, загартування тіла і душі кожного члена «Молодої Січі» на перевірених віками традиціях народної медицини, козацької виховної мудрості, сучасних досягненнях науки;

- формування фізично, інтелектуально і духовно розвиненої волелюбної особистості, представника еліти української нації з глибокою національною гідністю, повагою до святинь рідного народу, загальнолюдських цінностей;

- виховання в дітей, юнаків і дівчат національної свідомості і самосвідомості, історичної пам'яті, любові до рідної мови, культури на глибоких науково-філософських, українознавчих засадах;

- глибоке вивчення славної історії Українського козацтва, основ козацького бойового мистецтва, ознайомлення з подвигами козаків-героїв та патріотичної козацької старшини, вивчення біографії найвидатніших українських гетьманів та кошових Запорізької Січі, створення музеїв козацької слави, впорядкування й охорона козацьких могил та інших пам'яток козацької історії;

- формування в молоді сучасної козацької ідеології, філософії, світогляду, характеру, сили волі і силу духу та інших лицарських чеснот;

- виховання глибокого патріотизму, стійкої громадянської позиції особистості, її державотворчих якостей, активної участі в громадському житті, майбутній політичній діяльності на благо незалежної України;

- організації гуманного спілкування, співробітництва і консолідації дітей, юнацтва і молоді - представників різних національностей як в Україні, так і за її межами, вироблення в них готовності і умінь зміцнювати міжнародний авторитет нашої держави;

- розвиток дитячого і молодіжного туризму та спорту, козацького краєзнавства, козацьких бойових мистецтв, військово-спортивних традицій;

- сприяння підготовці молоді до військової служби, військового вишколу молоді допризовного віку, оволодіння нею козацько-лицарською військовою майстерністю на сучасному рівні з наступним укомплектуванням окремих військових формувань з «Молодої Січі» в складі Збройних Сил України;

- виховання в молоді здатності до альтруїзму, подвижницької і героїчної діяльності в ім'я свободи і незалежності України, уміння постійно займатися самоосвітою і самовихованням, самореалізацією на козацько-лицарських традиціях;

Потребують відродження в сучасних умовах прогресивні форми козацького господарювання й підприємництва, зокрема козацького фермерства, розвиток козацького конярства й мистецтво верхової їзди, володіння шаблею, списом та іншою козацькою зброєю, заснування майстерень для виготовлення козацького одягу, зброї з метою досягнення спортивних цілей.

«Молода Січ» ставить своєю метою заснувати за погодженням із державними органами, владними структурами розбудову обласних, регіональних дитячо-юнацьких та молодіжних козацьких Січей, зокрема на історичній Хортиці, південному березі Криму. Це будуть традиційно-історичні матеріально-технічні, навчально-спортивні бази, осередки юного козацтва з метою національно-патріотичного, морально-духовного загартування, реалізація статутних і програмових завдань та положень.

Керівні органи Січі організовують редакційно-видавничу діяльність з метою поширення серед дітей, юнаків і молоді наукових знань про історію, культуру, мораль Українського козацтва, лицарську духовність, впровадження в життя передового досвіду виховання підростаючих поколінь на козацько-лицарських традиціях.

«Молода Січ» об'єднує в своїх лавах патріотично настроєних, національно свідомих дітей, підлітків і юнаків України та української діаспори. Вони виховуються в родині, козацьких осередках, енергійними і діяльними, ініціативними і підприємливими, сильними духом і тілом громадянами, високими професіоналами, активними учасниками громадського життя, політичними і державними діячами. Молоді січовики над усе ставлять інтереси і потреби рідного народу, України-Батьківщини, взаєморозуміння і взаємодопомоги представників різних національностей. В житті та побуті вони дотримуються свідомої дисципліни, порядку, ладу і злагоди.

Одним із пріоритетних завдань «Молодої Січі» є пробудження і формування в кожного юного козака прагнення стати лицарем України - морально чистою, духовно багатою, матеріально незалежною людиною. З найбільш раннього віку він виробляє вміння бути господарем в рідному краї, володарем становища, панувати над собою і обставинами життя, прогнозувати і творити їх з метою постійного по життєвого саморозвитку і самовдосконалення, розвивати Богом дану природу свого тіла і духу, беручи для себе за високий приклад козаків-характерників, що цілеспрямовано розвивали в собі незвичайні, так звані надприродні можливості, здібності, здатності і вміння.

«Молода Січ» спрямовує свою діяльність на розвиток у кожного юного козака бажань і умінь займатися своїм фізичним загартуванням, морально-психологічним розвитком, підготовкою себе до активного самостійного життя, створення міцної сім'ї, захисту родини, свого роду та українського народу, створення умов для їх процвітання, підвищення авторитету серед інших народів.

Кожен юнак систематично пізнає народні і культурні наукові знання, вивчає вищі здобутки вітчизняної, світової культури, науки і освіти, прагне вирости, рівняючись на наших великих предків, мудрою і мужньою, працьовитою і правдивою, гідною свого народу і держави людиною, стійким громадянином, - творцем незалежної, демократичної і цивілізованої України.

В основі реалізації цієї Програми лежить програма, складена кожним членом «Молодої Січі» (починаючи з підліткового віку) з метою постійного саморозвитку, самоосвіти, самовиховання і самореалізації своїх тілесних і духовних сил та можливостей в ім'я підвищення добробуту, культури, духовності рідного народу, примноження його доброї слави в цьому світі.

Ця Програма написана у відповідності до вимог і положень Конституції України, інших законів і державних документів про молодь та освіту, а також міжнародних документів, зокрема Генеральної Асамблеї, про права і виховання дітей.

2. Історична необхідність відродження і утвердження дитячого, юнацького і молодіжного руху на козацько-лицарських традиціях.

Українська молодь має глибоко усвідомлювати, що козацько-лицарська духовність – одна з найвищих вершин національної духовності, яка була рятівним феноменом в історії рідного народу. Тому справедливим, історично об'єктивним є твердження багатьох вітчизняних і зарубіжних учених: доки Україна була козацькою, доти вона була незалежною чи автономною (в умовах безперервної агресії – військової, ідеологічної, мовної, культурної шовіністично-мілітарних держав).

Козацько-лицарські ідеї, непересічні морально-духовні вартості, подвижництво і героїка рятували нашу націю і в пізніші часи панування на нашій території чужоземної мови, культури, шовіністично-пригноблюючої ідеології сусідніх агресивних держав.

У XIX і XX століттях козацько-лицарська ідейність, духовність жили в серцях і душах нашого народу, його інтелігенції, еліти. Козацька ідеологія і лицарський дух в тій чи іншій формі завжди були притаманні національно свідомим українцям, набували нових життєво важливих, національно-державницьких форм.

Українська молодь, яка об'єднувала в своїх лавах також багатьох білорусів, поляків, євреїв, росіян, представників інших національностей України, завжди продовжувала різноманітні форми, традиції козацько-лицарської життєдіяльності. Новітні молодіжні козацькі братства і товариства, курені, коші і Січі виникали, наприклад, ще в другій половині XIX століття. Одну з перших Січей нового часу створили українські студенти у Відні (1868), почесними членами якої були відомі українські вчені, громадські і політичні діячі, наприклад М.П.Драгоманов.

Масовий національно-визвольний січовий рух серед дорослих і молоді розгортався наприкінці XIX – в перші десятиліття XX століття.

Перша Січ як спортивно-руханкова організація була заснована в умовах панування Австро-Угорської імперії, наперекір волі польсько-шовіністичних властей, видатним українським просвітником, громадським і політичним діячем Кирилом Трильовським 5 травня 1900 року в селі Завалля Снятинського повіту в Галичині. Невдовзі Січі густою мережею як суто національна форма об'єднання дорослих і молоді, вкривали територію Галичини, Буковини і Закарпаття. Всупереч колоніальним властям, в інтересах звільнення українського народу в згаданих регіонах у перші десятиліття нашого століття нараховувалося 1500 Січей, які ставали осередками формування національної свідомості і самосвідомості, козацько-лицарської духовності молоді. На козацько-лицарських традиціях працювали також численні молодіжні організації – «Луг», «Соколи», «Пласт» та ін.

Розгорталася активна діяльність Молодої Січі ім. І.Виговського, Молодої Січі ім. І.Богуна, Молодої Січі ім. І.Сірка, Молодої Січі ім. П.Полуботка, Молодої Січі ім. І.Мазепи, Молодої Січі ім. Б.Хмельницького та ін. Завдяки високій виховній ефективності козацько-лицарських традицій лави борців за незалежну Україну поповнили українські січові стрільці, які отримали міцне національно-державницьке загартування в Січах і вкрили себе невмирущою славою в боях з ворогами нашої держави, яка народжувалася в 1917-1920 рр. Молодіжні організації, які діяли на козацько-лицарських традиціях, функціонували в Галичині, Буковині і Закарпатті аж до II світової війни, приходу військ СРСР на західноукраїнські землі.

Із здобуттям Україною в наш час державної незалежності створилися сприятливі умови для творчого відродження дитячих і молодіжних козацьких організацій, впровадження традицій, ідей і засобів козацької педагогіки, лицарського загартування в родинне, шкільне і позашкільне виховання дітей та юнацтва. В 1991 році створено Українське козацтво – міжнародну добровільну незалежну Всеукраїнську національно-патріотичну і оборонно-спортивну громадську організацію козацтва України та діаспори. Вже кілька років успішно діють дитячі і юнацькі організації, об'єднання «Джура», «Козацька республіка», «Січ», «Дивоцвіт» та ін. В останні роки почав розгортати свою діяльність Всеукраїнський доброчинний фонд лицарського виховання ім. П.Сагайдачного.

Новий період розвитку вітчизняного козацького молодіжного руху, козацько-лицарських традицій виховання дітей і молоді розпочався в січні 1996 року, коли президент України Л.Кучма видав Указ «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва». В цьому документі вказується на необхідність державної підтримки як самого процесу відродження козацтва, так і козацько-лицарських виховних традицій. В указі підкреслюється необхідність зміцнення державотворчої духовності Українського козацтва, «поетапного відродження його історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій». Наголошується на тому, що «Міністерству культури України, Міністерству у справах молоді та спорту здійснювати заходи щодо проведення фестивалів козацької творчості,

спортивних змагань, створення козацьких художніх самодіяльних колективів та фізкультурно-спортивних секцій.

В багатьох регіонах, містах і селах, школах та інших навчально-виховних закладах вже створені дитячі і молодіжні козацькі осередки, структури (курені, коші, братства і товариства, десятки і сотні, рої і чоти тощо). Діють також первинні осередки «Молодої (Юної) Січі».

В ряді шкіл столиці України м. Києві вже кілька років успішно працюють первинні осередки «Молодої Січі». Тут розгортає свою діяльність Шкільна академія козацько-лицарського виховання учнів, яка об'єднує кілька десятків шкіл, численні родини. Вона організована з ініціативи Інституту українознавства (директор, академік АН ВШ України П.Кононенко), Національного університету ім. Т.Шевченка і Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова (ректор академік АПН України М.Шкіль). Створено також «Педагогічну Січ», до складу якої входять згадані керівники високих державних науково-освітніх установ, професори, доктори наук та інші науковці. Основні завдання «Педагогічної Січі» - розвивати дитячий і юнацький рух на козацько-лицарських традиціях, козацьку педагогіку, лицарське виховання учнівської і студентської молоді, сприяти оволодінню нею ідеями українознавства, надати з цих фундаментальних проблем науково-методичну допомогу школярам, іншим навчально-виховним закладам.

Кращі представники української молоді глибоко усвідомлюють те, що об'єктивні обставини і суб'єктивні фактори мільйонів людей-співвітчизників, умови нашого життя кардинально змінилися в останнє десятиліття. Необхідність розв'язати життєво важливі проблеми, залишені нам у спадок від радянсько-комуністичного режиму, входження України в коло цивілізованих держав вимагають від кожного юнака і дівчини рішуче змінити своє ставлення до світу, до гальмуючих наш національний, політичний, духовний поступ факторів.

Зниження якості наших чорноземів, зіпсованість ґрунтів, отруєння хімікатами і радіонуклідами життєдайних річок, озер, інших водойм, найбільша в світі атомна Чорнобильська катастрофа, загострення екологічної кризи вимагають від кожної особистості, всього народу потужної енергії, практично-дійової, продуктивно-творчої, активно-перетворюючої діяльності, спрямованості характеру і світогляду.

Історична потреба боротьби за утвердження нашої державності, необхідність подолання зовнішньополітичних і внутрішніх сил антиукраїнського спрямування вимагають нарощенню кожної особистістю своїх психофізичних і духовних сил, власної енергії. Козацько-лицарські традиції сприяють пробудженню і формуванню потужних емоційно-почуттєвих, інтелектуально-духовних сил патріотичного спрямування з метою кардинального впливу на дійсність і зміни її в інтересах усіх громадян України, зміцнення її державності.

Історія не лише нашого, а й інших народів переконливо свідчить про те, що національна свідомість, енергія діяння, героїчного чину стають глибокими і всеохоплюючими, могутніми і непереможними тоді, коли вони мають міцні культурно-історичні, ідейно-моральні корені, коли витоки, шляхи і механізми формування їх зрозумілі для найширших верств народу. Такими могутніми традиціями нашого народу є ідейні, політичні, економічні, духовні, державницькі традиції Українського козацтва, запорозького лицарства.

Оволодіваючи козацько-лицарськими традиціями, духовністю, молодь опановує на сучасному рівні і козацько-лицарський стиль, спосіб життя, діяльності і поведінки. Характерно, що такий молоді притаманні активно-дійова, наступальна позиція у боротьбі з усім лихим, потворним, шкідливим для незалежності України, підвищення добробуту її громадян. Така молодь сповнена ентузіазму й наполегливості у змаганнях із труднощами, жадає вийти переможцем у життєвій боротьбі. Козацько-лицарському способу життя сучасної молоді властиві мужність, відвага і героїзм трудових буднів, ратних справ в ім'я свободи народу, зміцнення нашої державності.

Козацький тип людини (С.Кульчицький, В.Цимбалістий, М.Шлемкевич) як втілення найвищих лицарських чеснот, якостей українського національного характеру і світогляду є центральною постаттю нашого фольклору, красного письменства, ідеалом творчості геніального Великого Кобзаря України Т.Шевченка.

Постійно рівняючись на високий взірць козака-лицаря, українська молодь оволодівала козацькою ідеологією, філософією, лицарською мораллю, шляхетністю духу і жадала стати господарем на українській землі, носієм національної свідомості і самосвідомості, культури, захисником материзни і дідизни, оборонцем рідної Вітчизни.

Найвищі ідеали української молоді, яка прагне творчо продовжувати козацько-лицарські традиції, є незалежна демократична і правова, гуманістична і цивілізована Україна, соборна і

міцна українська нація, глибока духовність і високий добробут рідного народу, консолідація представників усіх національностей, які складають українське суспільство.

Вишневецький і Наливайко, Сагайдачний і Сірко, Хмельницький і Мазепа, Нечай і Кривоніс, Богун і Виговський, Дорошенко і Морозенко, Полуботок і Головатий, Гонта і Залізняк, Орлик і Калнишевський та багато інших козацьких гетьманів, кошових отаманів, полководців є високим взірцем Людини-Лицаря, ідеалом вірного служіння неньці Україні, національному державотворенню.

Глибоко усвідомлюючи негативні нашарування на національному характері багатьох українців, педагоги сучасної школи, виховники, батьки мають вести систематичну роботу, спрямовану на творчий розвиток у сучасних умовах автентичного українського, зокрема козацько-лицарського характеру і світогляду.

Формування в молоді національно-патріотичної цілеспрямованості, організованості, вольовитості, мужності, дисциплінованості допоможе багатьом позбутися відчуття національної меншовартості, невіри в свої сили і можливості.

Чим ширші кола батьків, педагогів, громадськості будуть залучатися до виконання цієї Програми, виховної роботи з молоддю січовиками, тим швидше буде знижуватися в нашому суспільстві байдужість до долі України.

Козацько-лицарський тип людини - це шевченківський тип людини, який міцно укоренився в духовності і бутті українців. Домінантна ідея такої людини «Борітеся - поборете! Вам Бог помагає!» (Т.Шевченко). Така людина завжди прагне стати володарем становища, господарем землі, невпинно боротися до перемоги з лжетеоріями, ідеями, які послаблюють процеси національного відродження, державотворення. Така людина всіма шляхами і засобами в ідеологічній, духовній сфері та конкретними і щоденними справами наближає «апостолів правди і науки», національних законодавців «з новим і праведним законом» (Т.Шевченко). Козак - людина шевченківського типу відкидає «пристосування до чужої сили в Україні» (М.Шлемкевич) і утверджує себе як «господар домовитий по своїй хаті і по своїм полі» (І.Франко).

Лицарський тип людини - один із найвищих ідеалів українського народу, який утверджений в нашій національній свідомості і самосвідомості талантами, працею рук і зусиллям мозку Т.Шевченка і І.Франка, Лесі Українки, М.Гоголя, П.Куліша, Б.Грінченка і Б.Лепкого, Є.Маланюка, О.Ольжича і Олени Теліги, В.Симоненка і В.Стуса, Д.Павличка і Ліни Костенко та ін. Такий ідеал українця, громадянина нашої держави вчені і митці, політичні, державні і громадські діячі, психологи і педагоги, батьки мають наповнювати сучасним духовним змістом, конкретними державотворчими справами.

Сучасний козацько-лицарський спосіб життя враховує, що боротьба з площини «вогнем і мечем» все більшою мірою переходить у площину боротьби ідей - наукових, політичних, теорій, концепцій, духовних цінностей, інформаційних технологій та практичних справ, конкретної дії, поведінки. Козацько-лицарська духовність спрямовує практичну діяльність на підвищення добробуту українського народу, розвиток його культури, інших сфер життя, державотворення.

Творчо, на сучасному рівні продовження козацьких подвижницьких традицій, наповнення їх змістом лицарської духовності, патріотично-державницькими справами, шляхетною поведінкою спрямовує підростаючі покоління на вірне служіння рідному народу.

Козацька ідеологія кваліфікує забуття рідної мови, культури свого народу, Батьківщини як найтяжчий злочин. У військовий час, коли над Україною нависало чужоземне поневолення, зрадників знищували. Цим самим спрацьовували інстинкт самозбереження народу, ідея захисту його від переродженців, віровідступників, батькопродавців, яничарів. Нині їх «винищують» морально.

3. Ідеологічні і науково-теоретичні засади діяльності «Молодої Січі».

Безідейні громадяни не виховуються в жодній країні світу. Наш народ, як і всі народи світу, споконвіку виховував підростаючі покоління на ідеях, вартостях етноідеології, яка в умовах незалежної України збагачуються кращими здобутками вітчизняної і зарубіжної науки.

Складовою частиною української національної ідеології є козацько-лицарська ідеологія, в якій найвищий статус мають ідеї любові до рідного народу, землі, Батьківщини, героїчної боротьби за її свободу і, в разі необхідності, жертвовної діяльності в ім'я визволення рідного краю, побудови національної держави.

Сучасний дитячий, юнацький і молодіжний рух все більшою мірою бере на своє озброєння, як дорогоцінну національну естафету, кращі козацько-лицарські ідеї, вартості, які

плекалися і шліфувалися в безперервній, часто нерівній боротьбі з переважаючими політичними, військовими, агресивно-лженауковими силами ворогів незалежності України.

Козацько-лицарська ідеологія – це система філософських, політичних, правових, економічних, моральних, релігійних, естетичних ідей, принципів, ідеалів, інших вартостей, покликаних захищати демократичний лад, волелюбні традиції предків, політичний устрій України, її національну державність, органи самоврядування, правову систему, звичаєве право.

Козацько-лицарська ідеологія постійно формувала в підростаючих поколіннях стійкий характер, який не гнеться і не ламається в небезпечних для життя умовах. Козацька система ідей утверджувала в серцях і душах народу дух боротьби, ритми переможних військових походів, жагу вигнати ворога-загарбника, чужинців, щоб вони не ганьбили гідності і честі Матері-України.

Представники сучасного дитячого і молодіжного руху переконуються в тому, що козаки мислили масштабно, на високому рівні узагальнення відомих ім. знань, народних і наукових, про взаємовідношення особистості і народу, особистості і держави, права і обов'язки, свободи і необхідності.

Продовжуючи і розвиваючи українську етнософію, козаки-любомудри, лицарі-інтелектуали, представники козацької старшини використовували скарби народної мудрості з метою глибокого усвідомлення законів розвитку, становлення, розквіту і занепаду держав, народів. Вони осмислювали суперечності життя, полярність ідей та явищ, в яких відображалися, в конкретно-історичних умовах України, антитеза любові і ненависті, добра і зла, правди і кривди, краси і потворності, Бога і диявола.

Глибокі почуття вартості української традиційної родинності, заповіді наших предків, народної мудрості зберігали, як зіницю ока, міцну українську родину, синівську любов до матері і батька, пошану до бабусі і дідуся – ці ідеї займають високий статус в козацько-лицарській ідеології.

Національно свідомо молодь прагне жити, працювати і діяти, зміцнювати соборність нашого народу, застосувати ідеї високої моралі духовної еліти народу, перевірені на скрижалях історії ідеями Божих Заповідей.

Козацька ідеологія, науково-теоретичні положення, які сприяють формуванню лицарської духовності підростаючих поколінь, відображені в українському фольклорі, козацьких літописах, інших історичних пам'ятках, в працях філософів, вітчизняних мислителів Г.Сковороди, Т.Шевченка, М.Гоголя, П.Куліша, М.Грушевського, В.Липинського, Д.Донцова, В.Антоновича, В.Вернадського, Д.Чижевського та ін.

Вся історія нашого народу, його багатогранної культури, ідеології підтверджує, що ідеї Бога і України були вершинними в козацько-лицарській ідеології.

Як свідчать історичні факти, козацько-лицарська ідеологія розглядала народ, націю, Батьківщину-Україну як найбільшу спільноту, цілісність, а кожну людину – як складову і найменшу її частину. Цілісність, стійкість і соборність нації залежить від того, чи усвідомлює кожен її представник необхідність згуртованості в міцну духовну, ідейно-моральну спільноту.

Основу козацької ідеології складає багатогранний зміст таких фундаментальних понять, як Бог, Україна, любов, віра, народ, воля, братство, перемога, людина, природа, держава та ін.

Козацька ідеологія ввібрала в себе краще, що було в ідейній скарбниці наших предків-дайбожичів, народному житті, філософії, християнській релігії.

Національно свідомо молодь схвалює той стан речей, що, згідно з козацької ідеології, в кожній людині має бути більше обов'язків, ніж прав. Ідеї вищості потреб, інтересів народу, нації, Батьківщини над потребами та інтересами окремої особи глибоко обґрунтовувалися козацькою ідеологією, свідомістю.

Козацько-лицарські вартості, ідеї постійно живуть в свідомості і самосвідомості нашого народу. Вони розкриваються в таких народних висловах, крилатих виразах:

- Козак – душа правдива, красива і справедлива.
- Від Українського козацтва – до козацької України.
- Козацько-лицарські ідеї – від серця до серця, від душі до душі.
- Козацтво – рятівний феномен в історії України.
- Козацько-лицарські ідеї – це ідеї глибокого патріотизму, високої громадянськості і українського державотворення.

- Наша висока честь і слава – міцна козацька держава.

Сучасна козацько-лицарська ідеологія утверджує пріоритетність загального громадського, загальнонаціонального, загальнодержавного в порівнянні з особистим, індивідуальним, приватним.

Багатогранна діяльність «Молодої Січі» ґрунтується на методологічних, науково-теоретичних засадах, що лежать в основі народної мудрості, народних знань про життя, закони його розвитку «Молода Січ» застосовує в своїй діяльності ідеї, положення, які складають вищі здобутки сучасної вітчизняної науки і культури. Широко використовуються також ідеї та положення зарубіжної науки, трансформовані на нашому культурному, духовному ґрунті.

Юні козаки пізнають обґрунтовані наукою ідеї родинності, соборності народу, згуртованості нації, закони розвитку особистості, формування її широкого культурного кругозору, глибокої духовності. В основу своєї поведінки, побуту і діяльності вони кладуть філософію волі, свободи і незалежності нації, держави, особи, любові до Матері-Природи, рідної землі.

Сучасні науково-теоретичні засади «Молодої Січі» включають у себе ідеї, положення, обґрунтовані в працях і діяльності видатних вітчизняних мислителів Я.Мудрого і В.Мономаха, Г.Сковороди і Т.Шевченка, М.Гоголя і П.Куліша, В.Антоновича і М.Драгоманова, М.Грушевського і С.Петлюри, С.Єфремова і В.Вернадського, Д.Яворницького і Д.Чижевського та ін. Такі науково-теоретичні засади допомагають кожному юному козакові ґрунтовно осмислювати багатющий життєвий досвід пращурів, розмаїте буття народу, його духовні скарби, глибоко замислюватися над проблемами життя і смерті, вічності і миттєвості, повноцінної активної діяльності, героїчного діяння в ім'я народу як антиподу тваринного животіння людей-манкуртів і яничарів інших відступників від гуманістичних, кришталево чистих і вічних традицій рідного народу.

Кожен член «Молодої Січі» у відповідності до вікових особливостей, оволодіває і реалізує в своїй діяльності, поведінці козацько-лицарську ідеологію, квінтесенцію якої складають ідеї глибокого патріотизму і українського державотворення, вищі здобутки вітчизняної і зарубіжної науки.

4. Організаційно-педагогічні форми і основні напрямки діяльності «Молодої Січі».

«Молода Січ» має чітку організаційно-педагогічну структуру. Національно-патріотичне та інші види виховання дітей і молоді починаються в первинних осередках, якими є козацькі, січові братства, побратимства, товариства, рої, чоти, застави, десятки. Виховна робота продовжується і поглиблюється в сотнях, куренях, кошах, полках, паланках та інших козацьких структурах. Такі осередки, структури створюються і діють за місцем проживання, навчання і за інтересами їхніх членів. Організуються також інші, передбачені Статутом «Молодої Січі» козацькі, січові, дитячі, юнацькі і молодіжні об'єднання, структури: козацькі школи (вечірні, вечірньо-недільні та ін.), ліцеї, колеґіуми, академії та університети, школи для обдарованих дітей і молоді, інші навчально-виховні заклади, студії, табори.

Перші осередки «Молодої Січі» створюються на підставі письмових заяв дітей, підлітків і юнаків (незалежно від статі) за погодженням своїх дій з уже функціонуючими структурами «Молодої Січі», їхніми керівними органами згідно з відповідними положеннями Статуту.

У процесі організації діяльності первинних осередків «Молодої Січі», підвищення ідейної, інтелектуальної, морально-психологічної і духовної підготовки її членів відбувається посвята в козаченята (лелінята), козачата (лелі), джури (дани) і молоді козаки (берегині).

Положення цієї Програми набувають конкретної психолого-педагогічної форми і втілення у відповідності до вікових, психологічних особливостей козаченят (дошкілля), козачат (молодший шкільний вік), джур (середній шкільний вік, підлітки) і молодих козаків (старший шкільний вік, юнаки).

"Молода Січ" має свою атрибутику і символіку: прапор, емблему та інші відзнаки, передбачені її Статутом

Основні напрямки діяльності «Молодої Січі»:

- вивчення і впровадження здорового козацького способу життя, зміцнення фізичного і духовного здоров'я кожного козачати, джури і молодого козака;
- вивчення історії Українського козацтва, в тому числі Запорозької Січі;
- пізнання культури, духовності українських козаків, їхньої націотворчої і державотворчої діяльності;
- відродження, збереження і розвиток народних, зокрема козацьких, традицій, звичаїв, обрядів і ритуалів;
- оволодіння козацькими видами єдиноборств, їхніми бойовими мистецтвами, психофізичне і духовне загартування молоді і дітей;

- підготовка молоді до служби в Збройних Силах України, вивчення досягнень вітчизняного і зарубіжного військового мистецтва та науки, сучасних видів озброєння, самозахисту і оборони свячених рубежів Батьківщини-України.

У процесі формування високих козацьких лицарських якостей, гуманістичної спрямованості цілісної особистості патріота, громадянина України пріоритетними є оздоровчо-спортивна, навчально-пізнавальна, морально-духовна, творчо-трудова, військово-патріотична і національно-державницька сфери діяльності. Козацька педагогіка на першому місці утверджує міцне козацьке здоров'я і незламний лицарський дух особистості, її любов і відданість Україні, стійку життєву позицію українського патріота, громадянина-державотворця.

Батьки, вчителі, виховники, представники громадськості цілеспрямовано формують героїко-патріотичну систему почуттів, ідей, поглядів, переконань, ідеалів особистості, що складає серцевину її національної свідомості і самосвідомості. Вся багатогранна робота з козацатами, джурами і молодими козаками спрямовується на пробудження і виховання в них любові до героїчного чину, до Подвигу в ім'я зміцнення незалежної держави та її безпеки, підвищення культури, поглиблення духовності і підвищення добробуту рідного народу. Кожен джура і молодий козак мають глибоко усвідомлювати, що в будь-яку історичну епоху, зокрема і в нашу, є місце для подвижницької діяльності і героїзму, що кожен може стати Національним Героєм України.

Поклик історії вимагає нині практичної реалізації ідей українського державотворення, що є найважливішою цариною дії козацької педагогіки, лицарського виховання. Юні козаки глибоко вивчають історію української державності на тлі європейського державотворення, зокрема в Велику Козацьку добу, в період національно-визвольної революції 1917-1920 років, а також у драматичні і трагічні десятиліття радянської експансії на Україні. Дослідно-пошукова робота юних козаків спрямовується на пізнання ними драматичного шляху української нації, її державності в період комуністичного терору (голодомори, арешти, розстріли, геноцид, тюрми і табори Соловків, Сибіру та ін.).

Цілісна особистість сучасного козака-лицаря формується в процесі багатогранної і систематичної морально-духовної, навчально-виховної роботи, насамперед таких напрямків діяльності батьків, виховників, представників громадсько-педагогічних організацій і самих козацят, джур і молодих козаків:

1. Від козацьких секретів здоров'я, тіло виховання – до олімпійських вершин, перемог у місцевих і міжнародних змаганнях. У процесі реалізації цього напрямку діяльності в юних козаків пробуджуються і розвиваються природні задатки, плекається міцне здоров'я засобами свіжого цілющого повітря, сонця, води і роси, перевіреними віками рецептами, засобами народної медицини, козацької виховної мудрості. У відповідності до вікових періодів вихованці займаються плаванням і веслуванням, стрільбою з лука та іншої спортивної зброї, метанням диска і списа, подолання різних природних перешкод, іншими видами спортивних змагань, якими займалися козаки. Виконавці практично реалізують забуті і напівзабуті секрети козаків, зокрема характерників, щодо плекання свого здоров'я, довготривалої трудової життєдіяльності. Кожен козака, джура, молодий козак знаходять «свій» вид спортивних змагань, занять, в яких він досягає значних успіхів, стає лідером.

2. Козацькому роду нема переводу. У вихованців плекається любов до матері і батька, бабусі і дідуся, виховуються традиційні цінності української козацької родини. Діти вивчають своє родове дерево, шукають своїх предків козацького походження. Юні козаки переконуються в тому, що люди, які належали до козацьких родин, мали, порівняно з іншими, вищу духовність, більшою мірою вболівали за громадські, загальноукраїнські справи. Члени козацьких осередків вивчають відомі, прославлені українські роди Забіл, Мазеп, Симиренків, Терещенків, Ханенків, Хмельницьких та ін., їхні родинні герби, заслуги перед народом, Батьківщиною. В юних козаків формуються почуття гідності і честі роду, бажання примножувати славу свого роду Добром, Правдою, Красою. Виховуються звички гордитися своїм родом, корисними для Вітчизни справами підтверджувати свою приналежність до українського козацтва.

3. Козацька наша слава не вмере, не поляже. Вихованці глибоко пізнають історію рідного народу, зокрема українського козацтва, його героїчну, нерідко – нерівну і відчайдушну ідейну та військову боротьбу з численними ворогами, чужоземними загарбниками. Осягаючи минуле козацтва, вони вивчають самі себе, своїх дідів і прадідів, «хто ми, чиї сини, яких батьків, ким, за що закуті» (Т.Шевченко). Юні козаки пізнають не лише військову доблесть козацтва в минулому, а й досягнуті ним національні пріоритети – ідейні, духовні, культурні, політичні, економічні, державницькі. Підлітки і юнаки вчать розуміти українське козацтво як рятівний феномен нашої нації і держави, здатний відроджуватися в будь-який історичний період на новому рівні.

4. Плекати український Храм природи. Юні козаки пізнають унікальність української природи, її флори і фауни в до козацької і в козацькі часи. Помірність клімату, погідне і щедre осоння, масні чорноземи, безкраї придніпровські, причорноморські та приазовські степи, вкриті лісами, буйною рослинністю, гори і долини, ріки і озера. Вони переконуються в тому, що розкішна природа, м'які ландшафти благотворно впливають на національний характер і світогляд українців. В юних козаків формується готовність зберігати прадавню живу природу України, захищати її від руйнацьких впливів індустріалізації, урбанізації. Основними завданнями цього напрямку роботи є пробудження і виховання любові до рідної природи, умінь примножувати її багатство.

5. Культуру, науку і техніку – на службу нації, Україні. Робота спрямовується на вивчення вихованнями внеску представників українського козацтва в розвиток вітчизняної і зарубіжної науки, культури та техніки. Пізнання юними козаками законів і особливостей розвитку української науки, культури і техніки. Формування в них любові до науково-пізнавальних процесів, умінь власними зусиллями мозку і рук рухати вперед ці фундаментальні галузі людського духу, суспільного життя. Вивчення джерел, шляхів розвитку української культури, науки, їхніх найбільших представників: Г.Сковороди, Т.Шевченка, М.Костомарова, М.Драгоманова, П.Куліша, М.Грушевського, Д.Яворницького, Д.Донцова, В.Липинського, Д.Заболотного, Г.Ващенка та ін. Оволодіння духовним багатством рідної культури, а також внеску в розвиток культури національних меншин України. Пізнання юними козаками народного і професійного мистецтва. Практична діяльність вихованців, спрямована на вивчення і розвиток кобзарства, різьблення та інших видів національного мистецтва.

6. Всеукраїнська толока, особиста праця – тобі, Державна Україно. Тут формуються уміння і готовність гармонійно поєднувати працю в інтересах особистості, родини і громади, нації, держави. На базі пізнання подвижницької трудової діяльності козацтва у минулі століття, забезпечення економічного піднесення України в Козацьку добу виробляються якості господаря рідної землі, захисника інтересів сучасного українського власника-патріота і державотворця. Юні козаки переконуються в тому, що чесна, самовіддана праця громадян України нарощує матеріальні блага, духовні цінності українського народу, сприяє гармонійному поєднанню особистих і загальнонаціональних, загальндержавних інтересів. Вироблення в кожного юного громадянина готовності і умінь, звичок працювати одноосібно і в колективі, реалізовувати себе у фізичній, інтелектуальній і духовній діяльності на благо Батьківщини. Виробляється переконаність у тому, що кожен громадянин має утверджувати себе в професійній, громадській, культурній і політичній діяльності.

7. Козацькими шляхами – до висот української духовності. Завдяки цілеспрямованій діяльності батьків, вчителів, громадськості вихованці переконуються в тому, що лицарська духовність - одна з найвищих ланок національної духовності, що лицарська мораль - один із вищих щаблів національної і вселюдської моралі. На міцних національних підвалинах, науковому ґрунті, козацько-лицарських традиціях формується гуманістична мораль, сила волі і сила духу підлітків і юнаків. На високих взірцях з різних сфер життєдіяльності українського козацтва, його еліти вони успішно оволодівають основами козацької ідеології, філософії, психології і світогляду. Юні козаки глибоко усвідомлюють, що в багатьох українських громадян мають місце нашарування на їхньому характері і світогляді (почуття меншовартості, неповага до рідної мови і культури тощо), від яких необхідно звільнитися. Козацько-лицарська духовність молоді визначає її стійку державотворчу позицію, патріотичну спрямованість діяльності.

8. Любіть Україну, як Сонце, любіть. Всі види діяльності «Молодої Січі» спрямовуються на пробудження в кожного юного козака любові до рідного дому, вулиці, батьківського краю. Любов до материзни і дідизни, Вітчизни наших пращурів, витязів-язичників і козаків-лицарів, які були сонцепоклонниками (в прямому і переносному значенні цього слова) надихають сучасну молодь на синівське служіння Батьківщині-Україні. Розкриття дітям, підліткам і юнакам краси калинової і вишневої України, високої народної, козацької естетики сприяє тому, що в них виховуються глибокі почуття прекрасного, яке вони починають практично утверджувати. Вся історія запорозького козацтва переконує молодь у тому, що синівська любов до Батьківщини - це насамперед справа, діяльність, які примножують її матеріальні і духовні блага, вдосконалюють громадське життя.

9. В душі і серці кожного із нас - Соборна Україна. На численних прикладах з історії України в кожного члена «Молодої Січі» формується історична пам'ять, національна свідомість і самосвідомість. На підставі багатьох культурно-історичних фактів, вивчення української національної культури, характеру, світогляду вони пізнають своє етнічне коріння, визначають свою національну ідентичність. Юні козаки проймаються почуттям єдності з усіма крянами,

співвітчизниками - представниками різних національностей. Джури і молоді козаки усвідомлюють, що формування в собі націотворчих і державотворчих якостей зміцнює соборність нашого народу. Вони переконуються в тому, що поглиблення державотворчих процесів, згуртованості української етнічної і полі етнічної нації має стати смыслом життя кожного громадянина України.

10. Рідну Батьківщину-Україну захищай по-лицарському, до загины. Тут формується готовність та уміння захищати свій рідний край, рідну мову, культуру від тих, хто зазіхатиме на суверенність України, на її національні святині, порушує національну рівноправність. Юні козаки оволодівають такими поняттями, як патріотизм, націоналізм, національна ідентичність, рідна духовність, українське державотворення, глибоко розуміють, що таке космополітизм, шовінізм, ідейна боротьба та ін. Вони готують себе психологічно, теоретично і практично до захисту рідної духовності, ідей свого народу, геніального положення «В своїй хаті своя правда і сила, і воля» (Т.Шевченко). Юні козаки набувають умінь спростовувати ідеї, фальшивки всіляких недоброзичливців, упереджено, а то й вороже настроєних до вимріяної в віках, вибореної в змаганнях із радянським тоталітаризмом нашої незалежності, викриватимуть підступи великодержавних російських шовіністів, комуно-імперських сил, космополітів тощо. Члени «Молодої Січі» відчують себе відповідальними перед легіонами борців за оміту їхньою кров'ю свободу і незалежність України. Юні козаки готуються, в разі необхідності, давати відсіч будь-яким політичним і міліарним силам, які прагнутимуть повернути колоніальні чи напівколоніальні часи для нашого народу.

«Молода Січ» постійно взаємодіє з державними органами, установами, владними структурами, громадськими, зокрема дитячими, юнацькими і молодіжними, організаціями та об'єднаннями, які стоять на державницьких, демократичних і гуманістичних засадах.

«Молода Січ» творчо співпрацює з родинами, представниками громадськості, різноманітних установ, закладів, інших інституцій, з національно-патріотичними, демократичними силами.

Керівні органи, представники «Молодої Січі» налагоджують творчі контакти з Українським козацтвом, Інститутом українознавства Національного університету ім.. М.Драгоманова, іншими науковими, навчально-виховними закладами з метою отримання науково-теоретичної, методичної і організаційно-педагогічної допомоги.

Творча співпраця з Академією педагогічних наук України, міністерством освіти України, Міністерством молоді і спорту, Міністерством України у справах сім'ї та молоді має стати одним із пріоритетних напрямків діяльності «Молодої Січі».

«Молода Січ» налагоджує тісні зв'язки з зарубіжними, міжнародними дитячими, юнацькими і молодіжними організаціями та об'єднаннями, українською діаспорою з метою підвищення міжнародного авторитету України, взаємо обміну досвідом роботи, зміцнення світового молодіжного руху.

«Молода Січ» розгортає широку просвітницьку, культурологічну, освітньо-виховну, видавничу діяльність, спрямовану на поширення серед народу, зокрема дітей і молоді, українознавчих знань, відомостей про національні пріоритети, державотворчу місію Українського козацтва, здобутки вітчизняної і зарубіжної культури та науки.

Постійно здійснюється робота по використанню коштів та майна, які є у власності «Молодої Січі», для реалізації статутної діяльності, виконання завдань організації.

5. Шляхи і методи формування козацько-лицарської духовності в членів «Молодої Січі».

Виховання молодосічовиків здійснюється шляхами пробудження і утвердження в їхніх серцях і душах почуття задоволення і радості, високого настрою, відчуття, переживання і розуміння добра і краси, правди і справедливості, злагоди і ладу у всьому, дисципліни і порядку. Різноманітними засобами створюється психологічний комфорт, радісне, щасливе самопочуття, життєстверджуючий оптимізм, членів «Молодої Січі». В повсякденне життя, побут і дозвілля козачат, джур, молодих козаків, діяльність їхніх гуртків, куренів, кошів, паланок впроваджуються елементи козацько-лицарської романтики і символіки, піднесеності і урочистості, ігри і забави.

В кожного молодосічовика пробуджується і виховується прагнення в чомусь хорошому бути першим, одним із лідерів, мати великі успіхи: в зміцненні здоров'я, трудовій патріотичній діяльності, спортивних заняттях, пошуковій українознавчій роботі, козацько-військовому вишколі та ін.

Необхідно організовувати постійне вивчення юними козаками програм, концепцій, підручників, посібників, інших матеріалів з проблем українознавства, написаних академіком АЕ ВШ України, лауреатом міжнародної премії ім. Й.Гердера, директором інституту українознавства Національного університету ім. Тараса Шевченка П.П.Кононенко, а також творчим колективом цього інституту.

Шляхи і методи роботи з вихованцями спрямовуються на розкриття змісту, основних ідей, цінностей козацько-лицарської свідомості і самосвідомості, духовності, на формування козацько-лицарського способу життя.

Кожен юний козак систематично виховує в собі якості Кодексу лицарської честі:

- любов до батьків, вірність у побратимстві, дружбі, коханні, товаришуванні, ставленні до Батьківщини, рідного народу, держави;

- готовність турбуватися про молодших і немічних, зокрема дітей, літніх людей, людей похилого віку, хворих та інвалідів;

- підкреслене шанобливе ставлення до матері, дівчини, жінки, бабусі;

- непохитна вірність ідеям, принципам народної моралі, національним і загальнолюдським цінностям;

- відстоювання свободи і волі особистості, народу, держави, соборності українських земель, єдності всіх українців;

- прагнення робити пожертвування на будівництво храмів, навчально-виховних закладів, просвітних установ, пам'яток історії та культури;

- готовність проявляти принциповість і непримиренність до зла, аморальності і наступальності у боротьбі з ними;

- здатність цілеспрямовано і систематично розвивати свої фізичні і духовні сили, непохитну силу волі і непоборну силу духу, можливості свого організму займатися самопізнанням і самовдосконаленням;

- захист і реалізація свого права бути господарем на рідній землі, володарем національних багатств, готовність нікому не давати на поталу своєї матерізми і діди зми;

- прагнення зробити якнайбільший особистий внесок у підвищення добробуту рідного народу, його духовного і матеріального рівня.

Різноманітні шляхи, форми і методи роботи з молодосічовиками спрямовуються на виховання в них якостей кодексу лицарської звитяги:

- здатність відстоювати в будь-яких обставинах життя рідну мову, культуру, мистецтво, духовні традиції, гідність і гордість свого та інших народів;

- уміння доводити наукову неспроможність ворожих ідей і теорій, спрямованих на приглушення національної свідомості і самосвідомості, послаблення Української держави;

- нехтування небезпекою, коли справа стосується життя рідних, побратимів, друзів, долі Матері-України;

- презирство і ненависть до ворогів України, прагнення не допустити в рідному краї засилля чужинців у будь-якій сфері;

- героїзм, подвижництво в творчій праці і в бою в ім'я свободи і незалежності України;

- готовність боротися до загину за волю, честь і славу України.

Кожен юний козак береже, як найдорожчі національні цінності, і не зраджує духовні заповіді волелюбних дідів і «славних прадідів великих» (Т.Шевченко):

Молись своїм богам, і ти станеш володарем світу (Молись своєму Богу, а не чужим богам).

Бог і Україна - наш стяг і клич, надія і дія.

Віра в свої сили, українську громаду переможе всі труднощі і зраду.

Люби і знай свій рідний козацький край.

Шануй лад, злагоду і згоду - буде щастя рідного народу.

Люби батька, матір і родину - будеш мати міцну Україну.

Плекай в собі духовний храм - Духовну Січ.

Наша гідність, честь і слава - міцна козацька держава.

Стався до інших людей так, як би ти хотів, щоб вони ставилися до тебе.

Свою Україну захищай по-лицарському до загину.

В процесі розвитку дитячого, юнацького і молодіжного руху на козацько-лицарських традиціях застосовуються різноманітні і ефективні форми та методи роботи, які забезпечують поглиблення державотворчих процесів, активну участь кожного члена «Молодої Січі» в громадській роботі, демократичній і гуманістичній політичній діяльності нашої держави.

Організовується дослідно-пошукова робота юних козаків на теми «Жили собі запорожці та й на Запоріжжі», «Запорозькі козаки-характерники», «Гей, ви, хлопці, славні запорожці», «В похід сурмлять козацькі сурми». Інтерес до історії козацтва пробуджують вікторини, змагання «Хто переможе?», «Далі, швидше, вище», «Хто найспритніший і найсильніший?» та ін.

Формуванню в молодосічовиків національної свідомості і самосвідомості, історичної пам'яті сприяє проведення на козацьку тематику ранків, конкурсів козацьких любомудрів, лицарських турнірів, заочних мандрівок на теми «Українські національні кольори», «Національні образи і символи», «Самобутність народного мистецтва», «Чари писанкарства», «Краса українських рушників».

Високу виховну ефективність мають години духовного спілкування, уроки Козацької Слави, Доблесті і Звитяги, національної Гідності і Честі, а також свята калини, День української зброї, визначні дати і ювілеї, що стосуються історії нашого народу, українського лицарства.

Високого статусу набувають козацько-старшинські, українські великосвітські бенкети, на яких джури і молоді козаки пізнають ідеологію, культуру, політику, стратегію визвольних змагань, стилі в мистецтві і наукові течії в історії України. Тут вони оволодівають умінням брати участь у державотворчих процесах сьогодення, навчаються шляхетності, гречності, етики поведінки в громадському житті.

Плідними підходами в національно-патріотичному загартуванні молодосічовиків є застосування проблемності, дискусійності, творчого обміну ідеями, думками в процесі вивчення життєдіяльності українських державотворців - П.Сагайдачного, Б.Хмельницького, І.Мазепи, І.Виговського, теоретиків і керівників визвольних змагань нашого народу на початку і в середині ХХ століття - М.Міхновського, В.Липинського, Д.Донцова, Ю.Липи, М.Грушевського, В.Винниченка, С.Петлюри, С.Бандери, Є.Коновальця, А.Мельника, Р.Шухевича та ін.

Молоді січовики збирають матеріали для художніх і наукових творів на теми «Козацька історія краю», «Козацькі сторінки героїчного минулого рідного краю», «Хто ми? Яких предків діти?», «Трипільська культура і духовність наших пращурів», «Оріяна, Оранта, Київська Русь і Козацька держава», тощо.

Вивчення юними козаками військового мистецтва, козацько-лицарської героїки в процесі проведення бесід, творчих діалогів, диспутів і дискусій на теми «За що ми різались з ордами?», «За що скородили списами московські ребра?» (Т.Шевченко), «Змагання з польськими загарбниками за самостійну Україну», «Україна між Польщею і Росією», «Так дай же руку козакові і серце чистеє подай» (Т.Шевченко) та ін.

Застосування історичного підходу, методів порівняння, зіставлення культурно-історичних фактів під час вивчення ідейно-духовного символічного змісту тризуба - Державного Герба України, Державного Прапора України, козацьких прапорів, гербів, інших символів (булави, бунчука та ін.), прапорів і символики молодіжних організацій «Соколів», «Січей», «Лугів», перших десятиліть ХХ століття, а також українських січових стрільців, вояків ОУН-УПА, які продовжували волелюбні козацькі традиції.

Велике виховне значення мають наукові, науково-практичні конференції на теми «Світогляд українців: умови і шляхи формування, основні ідейні підвалини», «Український козацький характер і мистецтво», «Козацтво в мистецтві», «Українознавство: шляхи і перспективи розвитку», «Козацько-лицарська духовність: умови формування і шляхи розвитку» та ін.

З метою зміцнення наступності і спадкоємності поколінь, усвідомлення молоддю перспектив розвитку Українського козацтва проводяться зустрічі з його представниками - гетьманом, головним отаманом, іншими представниками генеральної і крайової старшини, поважними козаками та діячами науки (істориками, педагогами, психологами, етнологами тощо), які вивчають козацьку історію, духовність, фольклор, мистецтво і т. ін., з письменниками, які пишуть на козацькі теми, бандуристами - виконавцями козацьких пісень і дум і так далі.

В діяльності дитячих і юнацьких козацьких осередків широко застосовуються козацькі забави, ігри - сюжетно-рольові, конструкторсько-будівельні, ігри-інсценівки, драматизації і театралізації, вертепні дійства.

Прикметною ознакою нашого сьогодення є створення в різних регіонах України козацьких шкіл, які працюють за спеціальними програмами, рясно насаженими козацькою тематикою, змістом. Це й історичний матеріал (історія виникнення й історичного буття українського козацтва, козацькі війни за визволення рідного краю від чужоземних загарбників, літопис козацького героїзму й звитяги). Це й козацький фольклор - легенди, перекази, пісні та думи тощо. Це й літературні твори (романи, повісті, п'єси, поезії тощо) на козацькі теми. Те ж саме картини художників, музичні твори композиторів і таке інше. Козацькі школи потребують

відповідних навчальних посібників, підручників, хрестоматій тощо. Така навчальна література почасти вже створена, але цю роботу треба продовжити.

Виникає також потреба в складанні і надрукуванні козацьких хрестоматій, читанок, посібників з козацького краєзнавства та іншої наукової, науково-методичної літератури, яка стане могутнім засобом козацько-лицарського загартування підростаючих поколінь.

В наш час відроджується прекрасна традиція дитячих і юнацьких організацій - Свято Січі, яке має стати однією з найбільших урочистостей юних козаків. Свято Січі (за місцем проживання, навчання, а також шкільної, сільської, міської, крайової) є демонстрацією певних досягнень молодих січовиків, їхніх успіхів в оволодінні козацько-спортивними мистецтвом, видами козацьких єдиноборств та ін.

На завершенні цієї Програми слід висловити впевненість, що ця національно-патріотична організація молодого покоління українського народу успішно виконає свою історичну місію - одживлення й гартування в юних душах могутнього прадавнього і творчо осучасненого козацького духу - на благо історичної справи державного, національного й духовного відродження народу Незалежної України.

Навчальний заклад все ще працював «в ручному режимі», але вже запустилися механізми самоорганізації. На цьому етапі «гра у демократію» була вкрай небезпечною, були потрібні сильні вольові рішення з тим, щоб «романтики» змогли стати «творцями».

Та чи не головним ризиком була загроза розчарування, втрати ентузіазму першопроходців та послаблення віри в успіх «нашої безнадійної справи».

Концентруючи владу в своїх руках, я намагався досягти перелому в роботі з тим, щоб від організаційного хаосу першого етапу становлення школи козацько-лицарського виховання перейти до системного управління процесом її розвитку.

На цьому етапі я діяв за принципом: школа – це я. Ніхто, крім мене, не мав чіткого бачення перспективи і ніхто не міг зробити значної частини поточної роботи («Усе доводиться робити самому!»). Тож це - етап каторжної роботи керівника, яка часто не знаходить ні належної оцінки «зверху», ні елементарної вдячності «знизу».

4 етап. Організаційно-прогнозуючий.

Це «зоряний час» Адамівської школи козацько-лицарського виховання, який настав після закріплення перших успіхів і подолання «інноваційної ями». З'явилася окриленість успіхом, яка надихала педагогічний персонал якомога краще робити все, що треба, й навіть більше, ніж треба.

На цьому етапі для амбітно зростаючої шкільної організації неможливого не було.

Було досягнуто розумний баланс між консерватизмом і динамізмом, встановилася хитка рівновага між консерваторами й новаторами.

Системна диференціація та індивідуалізація навчання.

Посібник «Форми, методи, прийоми козацько-лицарського виховання».

А. НАПРЯМКИ

Цілісну особистість сучасного козака-лицаря ми формуємо в результаті багатогранної навчально-виховної роботи, насамперед таких напрямків діяльності батьків, учителів, вихователів, представників громадських організацій (зокрема, Українського козацтва):

Блок 1. Культура тіловиховання.

1. Від козацьких секретів здоров'я, тіловиховання – до олімпійських вершин. Працюючи в цьому напрямку, ми плекаємо у кожного юного козака міцне здоров'я, загартовуємо тіло і дух, формуємо уміння досягати перемог на спортивних іграх.

2. Рідну Україну захищай по-лицарському, до загибелі. Тут формуємо уміння захищати рідну мову, культуру, землю, готовність спростовувати теоретичні ідеї, фальшивки всіляких недоброзичливців, людей по-ворожему настроєних до нашої незалежності.

Досліджуємо і практично відроджуємо військово-спортивне мистецтво наших пращурів: верхової їзди, стрільби з лука, володіння списом, шаблею, іншими видами козацької зброї,

подолання природних перешкод, кермування човном під веслами та вітрилами, різних видів боротьби та протиборств, в т.ч. бойового гопака, козацького багатоборства.

Блок II. Духовна культура.

3. Козацькому роду – нема переводу. В процесі реалізації завдань цього напрямку роботи виховуємо в юних козаків родинні цінності, повагу до свого роду, бажання примножувати його славу Добром, Правдою, Красою.

Організовуємо дослідження кожним юним та молодим козаком, класними загонами славної історії українського козацтва – від його зародження до зміцнення в епоху П.Сагайдачного, Б.Хмельницького, І.Мазепи.

Організовуємо вивчення героїчного життя, подвижницької діяльності, високого військового мистецтва керівників повстань отаманів С.Наливайко, І.Сірка, Т.Федоровича, І.Богуна, М.Кривоноса, І.Мазепи, П.Орлика, П.Полуботка, П.Калнишевського, І.Гонти, М.Залізняка. Допомогаємо козацатам виконувати конкретну програму вивчення козацького визвольного руху, козацького краєзнавства, туризму та екскурсій козацькими шляхами, пошук козацьких могил та цвинтарів, їх упорядкування, встановлення пам'ятних знаків, вивчення молоддю козацьких родоводів під гаслом „Шукай, козак, свій родовід!”

4. Любіть Україну, як сонце любіть. Продовжуючи патріотичні традиції, звичаї наших пращурів-язичників, які були сонцепоклонниками, і віруючих козаків, ми навчаємо кожного молодого козака і козачку палко і ніжно, самовіддано любити свою калинову, вишневу країну, по-синівському служити їй корисними справами.

5. Козацькими шляхами – до висот української духовності. Тут на міцному науковому ґрунті, культурно-історичних традиціях козацтва формуємо високу мораль, силу волі і силу духу підлітків і юнаків. Допомогаємо їм оволодіти основами української козацької філософії, ідеології, психології, національного характеру і світогляду.

Допомогаємо відроджувати козацькі мистецькі традиції кобзарства, лірництва, гуртового співу, танцю, дотепного влучного слова, різьбярства, художнього розпису, художньої вишивки, іконопису. Допомогаємо вивчати і застосовувати на практиці козацькі знання: народної медицини, астрономії, агрономії, метеорології, кулінарії.

Проводимо індивідуальну, групову, масову культурно-просвітницьку роботу, спрямовану на те, щоб кожен учень – член козацького осередку займався самопізнанням і саморегулюванням, самовдосконаленням, розвивав свої інтелектуальні здібності і фізичні можливості, пізнавав сутність й особливості козацької ідеології (філософії, світогляду, моралі, етики, естетики, характеру, правосвідомості). Проводимо кваліфікаційні конкурси, олімпіади, змагання з різних напрямків розвитку здібностей учнів.

Розбудова незалежної України, досягнення нею в майбутньому в багатьох галузях життя світового рівня розвитку неможливо без пізнання і творчого відродження національно-духовних пластів минулого (зокрема, козацької духовності). Пізнання її ідейно-морального, виховного потенціалу має вирішальне значення у формуванні вільної, з стійкими морально-вольовими якостями, силою духу особистості.

Українська козацька духовність – це історично сформована система духовних багатств лицарської верстви рідного народу, яка виробила і в своєму бутті, способі життя відобразила найвищі цінності цього національної душі, філософії, світогляду, характеру, моралі, естетики, правосвідомості, ідеології, - у цьому понятті українець розкривається як активний діяч історії свого народу, господар рідної землі і держави, володар, охоронець, примножувач національних матеріальних і духовних багатств.

Нині нам потрібен у громадському, шкільному і родинному житті культ лицарства, духовних багатств козацтва. Лицарський дух не дасть нудити багатьом людям у духовній нищоті, історичному безпам'ятстві.

В діяльності козачат прищеплюється козацько-лицарська духовність, зміст якої складають:

а). Духовне життя козаків – синівська любов до Матері-України, землі-годувальниці, рідного краю, заповітів батьків і дідів, материнської мови, рідної культури, історії та ненависть до всього чужого, ворожого, що заважало жити на своїй землі і було спрямовано на гальмування і нищення людського в людині (гармонія любові і ненависті);

права, “вольності” козаків, право власності (на землю, скот, реманент), ідеї власності, здобутої своїми руками, кмітливості і підприємницькою думкою;

ідея Бога як захисника народу, України; лицарі свято берегли віру батьків і дідів, духовні здобутки предків.

б). Козацька філософія – козаки обґрунтували волю людини як головний дар життя, її природне право на свободу і незалежність, найвищими цінностями вважали людину, народ, національну державу;

кожна людина – складова частина народу, нації;

стійкість і цілісність, соборність нації залежить від того, чи усвідомлює кожен її представник необхідність згуртованості в міцну духовну спільноту.

в). Козацький світогляд – провідними були ідеї Бога, України-Батьківщини, свободи особистості і волі народу, збереження спадщини предків, їхньої духовності, переконання в торжестві народної правди, перемоги добра над злом, ідеали незалежності України;

уявлення, погляди на підступництво і зраду, на міщанське животіння, на пасивне очікування добра, коли зло саме зникне, на байдужість до долі України як на гріхи людей; зраду вважали найтяжчим злочином перед товариством, народом, своєю державою, Богом;

козаки плекали, культували ідеали братства, побратимства, згуртованості і єдності людей для досягнення шляхетних цілей

г). Козацький характер – почуття багатства, емоційна наснага, внутрішня невичерпна енергія;

висока шляхетність і порядність, кмітливість і дотепність, підприємливість і практичність, стійкість і незламність у боротьбі з ворогами, безкомпромісність і твердість у відстоюванні правди і справедливості;

ніжність у ставленні до добрих людей, братерська любов до друзів і товариства, глибока пошана до громади, вірність своєму обов'язку захищати рідну землю, співчуття до всіх знедолених, милосердя до тих, хто його потребує;

постійна готовність до боротьби за волю рідного краю, за свою незалежну державу, устремління до високих ідеалів, жадання будувати демократичний державний устрій, давати лад у громадському житті, утверджувати гуманні стосунки між людьми.

д). Козацька мораль – шляхетне ставлення до людини;

батьківська турбота про підростаюче покоління, глибока пошана до літніх і старших людей, палка і всепереможна любов до рідної землі, героїзм у захисті інтересів рідного народу, надання допомоги усім слабим, скривдженими і знедоленим, нетерпиме ставлення до зла і несправедливості в будь-якій формі, надзвичайна скромність, висока краса вчинків і миротворча місія в житті;

глибока людяність, діяльна доброта, милосердя;

жертвність як здатність поступитися власним добробутом, навіть віддати життя в ім'я перемоги добра над злом, торжества козацької правди.

е). Козацька естетика – культ краси людини, її фізичної і духовної досконалості.

ж). Козацька правосвідомість – виборність органів козацького самоврядування, утвердження демократичних основ української держави, гуманістичні засади громадського життя;

Конституція Пилипа Орлика.

з). Козацька ідеологія – захист демократичного ладу, політичного устрою України, її самостійності і державності, органів самоврядування, інтересів козацького стану, всього народу; захист прав, привілеїв, здобутих козаками в боротьбі з ворогами;

будівництво правової держави, звільнення своєї землі від будь-яких агресорів, чужоземних зайд;

вищість інтересів народу, нації, Вітчизни, що перебуває в смертельній небезпеці, над інтересами окремої особистості;

цілісність нації, власної держави, їх верховенство, пріоритетність перед вузькогосподарськими потребами людини чи групи людей;

необхідність боротьби з порушниками української законності, політичними течіями та лжетеоріями, ворожими рідному народу, його державності;

Велика Козацька Слава.

Блок III. Культура предметної діяльності.

6. Плекати український храм природи. Основними завданнями цього напрямку роботи з юними козаками ми вважаємо формування в них любові до рідної природи, готовності і уміння берегти і примножувати її багатства, красу.

Разом з козачатами вивчаємо екологічне становище в регіоні та беремо участь у заходах з метою його покращання.

7. Всеукраїнська толока, особиста праця – тобі, Державна Україна. Тут засобами козацької педагогіки ми формуємо якості господаря рідної землі, державну позицію та інтереси українського власника, який чесно і самовідданою працею нарощуватиме матеріальні блага, духовні цінності рідного народу, гармонійно поєднуватиме особисті і загальнонаціональні потреби.

Допомагаємо пізнавати і досліджувати, а також відроджувати традиції козаків як мудрих хліборобів, умілих орачів, господарів землі: прилучаємо козачат до організації і ведення фермерських господарств, створення госпрозрахункових трудових об'єднань, майстерень, малих підприємств, асоціацій, організації взірцевих молодіжно-козацьких господарств різного профілю.

Допомагаємо відроджувати ремесла і промисли: бондарство, гончарство, бджільництво, ковальство, лимарство, чинбарство, стельмахування.

8. Науку і техніку – на службу нації, Україні. Роботу тут спрямовуємо на пізнання вихованнями законів розвитку науки і техніки, формування любові до науково-пізнавальних процесів, уміння власними зусиллями свого мозку і рук рухати вперед ці фундаментальні галузі суспільного життя.

Допомагаємо козачатам вивчати сучасні види техніки, інформаційної та електронної обчислювальної машинної технології і організації особистої та спільної творчої діяльності, зокрема: радіозв'язок, теле-радіоконструювання, теле-радіомоделізм, системи електронної автоматики, судномоделізм, морська справа, авіамоделізм, автомобільна та тракторна справа, радіо моделювання.

Блок ІУ. Соціальна культура.

9. В душі і серці кожного із нас – Соборна Україна. Зміст і методику роботи в цьому напрямку спрямовуємо на вироблення в юних козачат державотворчих і націотворчих якостей. Працюємо над тим, щоб зміцнення національної держави, поглиблення згуртованості нації стало смыслом життя кожного громадянина України.

10. Козацька наша слава не вмере, не поляже. Разом з нашими вихованцями – молодими козаками – глибоко пізнаємо історію українського козацтва, досягнуті ним національні пріоритети – ідейні, політичні, наукові, культурні і державотворчі.

Поширюємо серед учнів та молоді знання про козацький національний визвольний рух, про заслуги козаків у боротьбі з чужоземними загарбниками.

Вивчаємо матеріали:

історичні документи (козацькі літописи);

історичні праці про героїку козащини М.Костомарова, В.Антоновича, М.Аркаса, Д.Яворницького, Д.Дорошенка, І.Огієнка, В.Крип'якевича, А.Опановича;

художні твори Т.Шевченка, П.Куліша, Б.Грінченка, А.Чайковського, О.Олеся, Б.Лепського, поетів В.Симоненка, Л.Костенка, І.Драча, Д.Павличка.

Б. ФОРМИ

У роботі з козацько-лицарського виховання ми використовуємо такі основні форми роботи:

1. *Робота в школі:*

а). *Класна,*

б). *Позакласна.*

2. *Позашкільна робота.*

Класна робота з козацько-лицарського виховання проводиться нами за рахунок варіативної частини навчального плану з основних дисциплін козацько-лицарського виховання.

Позакласна робота з козацько-лицарського виховання проводиться нами за рахунок годин гуртків, у формі Козацької республіки (одна з форм самоврядування учнівського колективу) і класних козацьких загонів.

Позашкільна робота з козацько-лицарського виховання проводиться нами у формі діяльності дитячо-юнацької організації „Молода Січ” під патронатом паланкового та місцевого осередків Українського козацтва.

В. МЕТОДИ, ПРИЙОМИ

I. Родинно-дошкільне виховання козаченяти та леліати (дошкільнята).

Родинно-дошкільне виховання здійснюємо через роботу з батьками дошкільнят та введенням спеціальних курсів до програм дитячого садка:

а) застосовуємо ідеї, методи і прийоми народної педагогіки. Мати і батько, всі рідні в родинному вихованні застосовують милозвучну і мелодійну, співучу рідну мову, фольклор. Рідне довкілля, зміст, форми і методи виховання створюють етнічне середовище, яке сприяє пробудженню природних задатків дітей. В таких умовах починає формуватися український характер і світогляд особистості;

б) виховуємо народними засобами глибокі родинні почуття, цінності, любов до Матері і Батька, Бабусі і Дідуся, Роду і Народу, України-Батьківщини;

в) пробуджуємо і виховуємо глибоку радість, впевненість дитини в найбільшій радості життя: „Мамо, тато і я – це моя сім'я”;

г) розповідаємо дітям міфи про походження землі, життя на ній, українців, України, столяного граду Києва, козаків. Розповідаємо міфи і легенди про Око, Першоптаху, Першого Бога Сокола, Дуба-Стародуба, Сварога, Дажбога, перуна;

д) створюємо в уяві дітей привабливі образи героїв казок і легенд, пісень, колядок і щедрівок – образи богатирів, витязів, лицарів. У спілкуванні з матір'ю, батьком, працівниками дитячого садка, в ігровій діяльності діти захоплюються мужністю і відвагою, силою і розумом козаків – борців за свободу людини, волю України;

е) допомагаємо дітям у процесі бесід, ігор, вертепних дійств, драматизації, участі в дотриманні традицій і звичаїв народного календаря під керівництвом батьків, вихователів засвоїти зміст і дух козацько-лицарського життя. Під час художніх занять, вивчення віршів, розучування пісень, загадок, колядок і щедрівок, народних дитячих танців діти пізнають елементи історії, культури, художнього і військового мистецтва українських козаків;

є) розкриваємо в процесі відзначення дат, урочистостей, свят народного календаря, любов козаків до рідної землі, Матері-України;

ж) ознайомлюємо дітей з українськими етнічними, національними символами – білою хатою, калиною, вербою, тополею, лелекою, соняшником;

з) здійснюємо посвяту бажаючих дітей у козаченята. Здійснюємо виховання козаченят шляхом пробудження і утвердження в серці і душі радості і задоволення, сміху і веселощів, відчуття і розуміння краси і добра, порядку і дисципліни, ладу в усьому;

і) проводимо бесіди, розповіді на теми „Ми малята – козаченята”, „Зростаємо здоровими і дужими”, „Козацькому роду нема переводу”, „Козаки-вояки, оборонці України”. Проводимо ігри з ходьбою, бігом, рівновагою, козацькі забави на теми „Біжить до жовто-блакитного прапора”, „Знайди кольори прапора України”, „Знайди свій будинок”, „Вгадай, де був козак”, „Де тут козак, а де злі люди, недруги козаків”. Застосовуємо сюжетно-рольові, конструктивно-будівельні ігри, ігри-інсценівки, драматизацію і театралізацію;

й) пробуджуємо і виховуємо у козаченят бажання у чомусь хорошому бути першими, лідерами. Виховуємо в кожного з них почуття власної гідності, віри в свої сили, можливості;

к) сприяємо засвоєнню козаченятами елементів народної астрономії, біології, медицини, кулінарії;

л) виховуємо у кожного козаченяти бажання, вміння і навичок дотримуватися в житті і поведінці лицарських правил:

- старайся бути добрим і чесним, справедливим і правдивим, красивим;
- прагни бути першим у хорошій поведінці, добрих справах, праці;
- будь сміливим і розважливим, дисциплінованим і організованим, мужнім, долай труднощі на шляху до Добра, Правди, Краси;
- не заважай іншим дітям, не завдавай їм прикрощів, шкоди і болі;
- люби рідну землю, батьківську хату, материнську мову і пісню, калинову Україну.

II. Родинно-шкільне виховання козачати та лелі (учні молодших класів).

У роботі з козацько-лицарського виховання з козачатами і лелями ми:

а) форми, методи і прийоми спрямовуємо на пробудження в дітей елементів національної свідомості і самосвідомості. Проводимо бесіди і розповіді дітям, читаємо книжки про Запорозьку Січ, героїчні подвиги лицарів України, зустрічі з представниками Українського

козацтва, збагачуємо їх знання про історію козаків, їхню героїчну боротьбу за свободу і незалежність України;

б) формуємо історичну пам'ять культурно-історичних основ духовності козачат при сприянні міфів про праукраїнців-предків козаків, їхні вірування і звичаї, сонцепоклонництво. Ознайомлюємо дітей із міфами про Білобога і Чорнобога, Коляду і Мару, Лада і Ладу, Велеса і Перуна. Розкриваємо в міфології, фольклорі, глибокі гуманістичні якості наших пращурів – любов до людини, доброта, правдивість, працелюбність, пошана до історії і культури рідного народу, зневага до всього потворного в житті, ненависть до ворогів-загарбників;

в) впроваджуємо в повсякденне життя і навчання козачат ідеї, правила, національні традиції родинності. Застосовуємо в процесі вивчення навчального матеріалу, в позакласній і позашкільній роботі козацьких ігор, в яких розкривається родинні цінності, ідеї української національної школи-родини;

г) пробуджуємо інтерес до історії українського козацтва, Запорозької Січі, Гетьманської України як форми національної державності шляхом участі козачат у дослідно-пошуковій роботі на теми „Жили собі запорожці та й на Запорожжі”, „Гей ви, хлопці, славні Запорожці”, „Запорозькі козаки-характерники”, „В похід сурмлять козацькі сурми”;

д) розкриваємо єдність змісту і форми, національної ідейності і художньої образності, символічності і духовності в процесі вивчення козацьких пісень і дум, легенд і історичних оповідей і вивчуємо в кожного козачати почуття господаря на українській землі, володаря в рідному краї;

е) організовуємо і проводимо бесіди, ранки, вікторини, конкурси, заочні мандрівки на теми „Українські національні кольори”, „Українські образи і символи”, „Самобутність рідного мистецтва”, „Чари писанкарства і рушникарства” тощо з метою розвитку емоційної сфери, почуття краси.

III. Родинно-шкільне виховання джур та дани (учні 5-8 класів).

У роботі з козацько-лицарського виховання з джурами та данами ми:

а) використовуємо методи фізичного загартування джур та дан. Організуємо на запорозьких – козацько-лицарських традиціях тіло виховання кожних джури та дани (засобами природи – води, сонця, снігу, системи вправ, видів козацької боротьби). Допомагаємо оволодіти народними методами лікування кашлю, нежиті, кровотечі, укусу змій, легкої рани;

б) спрямовуємо методики козацько-лицарського виховання джур та дан на створення умов, забезпечення активної участі кожного з них в крає-, народо-, українознавчій діяльності. Допомагаємо проводити практичні заняття в умовах сім'ї, школи, позашкільної роботи народною вишивкою, писанкарством, рушникарством, декоративно-ужитковим мистецтвом;

в) організуємо творчі пошуки, збирання в рідній місцевості, інших регіонах України і вивчення ідейно-духовного багатства пісень, дум, легенд, історичних розповідей та інших матеріалів про козаків. Застосовуємо проблемність, дискусійність, творчий обмін враженнями, думками в процесі вивчення ідей українських державотворців П.Сагайдачного, Б.Хмельницького, І.Виговського, І.Мазепи, керівників визвольних змагань нашого народу ХХ століття – М.Грушевського, В.Винниченка, С.Петлюри, С.Бандери, А.Мельника, Є.Коновальця, Р.Шухевича;

г) проводимо бесіди, збираємо матеріал для художніх і наукових робіт на теми „Хто ми? Яких предків діти?” „Трипільська культура і наші пращури”, „Оріана, Оранта, Русь-Україна і Козацька держава”, „За що ми різалися з ордами?” Проводимо диспути і дискусії, вільний обмін думками про співвідношення козацького минулого і сучасного, про сучасну козацько-лицарську духовність;

д) допомагаємо пізнавати культуру, мистецтво, освіту козаків в процесі проведення бесід, творчих діалогів, написання художніх творів і рефератів на теми „Козацька маршова музика”, „Закличні звуки козацьких сурм”, „Тужливий біль і переможний дзвін бандур козацьких”, „Серце й душу звеселяє козацьке мистецтво”, „Лицарський дух у кольорах і звуках”;

е) впроваджуємо в повсякденне життя джур та дана діяльність їхніх гуртків, куренів, кошів, паланок різноманітних елементів, засобів романтики і символіки, піднесеності й урочистості. Застосовуємо історичний підхід, методи порівняння, зіставлення культурно-історичних фактів під час вивчення символічного змісту тризуба – Малого Державного Гербу України, Державного Прапора України, козацьких прапорів, інших символів (булави, бунчука).

ІУ. Громадсько-родинне виховання козака та берегині (учні 9-11 класів).

У громадсько-родинному вихованні козака та берегині ми:

а) використовуємо методики, технології козацького навчання і виховання, які спрямовуються на пробудження і поглиблення життєстверджуючого, комфортного самопочуття молодих козаків у процесі занять, роботи. Надаємо психологічну, методичну допомогу козакові в опрацюванні і організації власної системи зміцнення і охорони свого здоров'я, а також пробудження в нього турбот про здоров'я інших людей;

б) створюємо організаційні, психологічні і педагогічні умови з метою утвердження гідності особистості козака та берегині, постійно зростаючої самостійності їх у навчально-пізнавальній, дослідно-науковій, виробничій діяльності, житті;

в) застосовуємо новітні педагогічні та інформаційні технології українознавчої роботи (педагогіки народного календаря, розвитку історичної пам'яті, формування національної свідомості і самосвідомості). Проводимо диспути і дискусії, проблемні обговорення, творчі зустрічі на теми „Світогляд українців: умови і шляхи формування, основні ідеї”, „Історія українського народу і його національний характер”, „Національний характер і мистецтво”;

г) ознайомлюємо молодь з архівними матеріалами, допомагаємо вивчати стародруки, писати реферати про культурні здобутки, духовні цінності рідного та інших народів, оволодівати знаннями з народної математики, етнопедагогіки, медицини. Організуємо самостійні дослідницькі пошуки козаків та берегинь, вивчення ними європейських традицій в українській культурі, зв'язків України з Заходом і Сходом, Північчю і Півднем. Організуємо „круглі столи”, молодіжні наукові і науково-практичні конференції як фактор формування лицарської духовності;

д) забезпечуємо участь козаків і берегинь у заняттях в клубах „Моя Батьківщина – Україна”, „Планета”, „Політика”, „Держава та коріння нації”, „Людина та ідейні цінності” з метою вивчення української національної ідеології, її квінтесенції – ідеології державотворення як державної ідеології України, а також внутрішньої і зовнішньої політики Української держави;

е) формуємо готовність молодих козаків до служби в Збройних Силах України шляхами теоретичної і практичної підготовки, осмислення проблем „Покликання Збройних Сил України – захист миру, незалежності нашої держави”, „Слава козацькій зброї”, „Військові козацькі традиції і сучасність”, „Непорушність присяги воїна на вірність Україні”;

є) надаємо наукову і методичну допомогу козаку та берегині в справі організації самонавчання, самоосвіти, самовиховання, у формуванні власних поглядів, переконань та ідеалів громадянина України.

Модель самоврядування школи козацько-лицарського виховання.

*За допомогою тільки школи неможливо побудувати світ,
Але побудувати світ без допомоги школи теж неможливо...*

Учнівське самоврядування – це здійснюване самими школярами управління справами своїх колективів. У школі воно охоплює всі первинні, проміжні та ☐адію моделюванн учнівські колективи, товариства, клуби, інші об'єднання учнів.

Самоврядування учнів – це форма демократичної побудови життя учнівського колективу, яка передбачає:

- широку участь учнівських самодіяльних організацій та їхніх виборних органів в управлінні найважливішими питаннями своєї життєдіяльності з урахуванням інтересів учнів різних вікових груп;

- формування високих моральних якостей, інтелектуальних та організаторських здібностей;

- удосконалення практичних умінь та навичок у процесі колективного визначення важливих цілей із подальшою їх реалізацією.

Самоврядування – дієвий спосіб поєднання теорії та практики у вихованні громадянина демократичного суспільства, своєрідна практична частина громадянської освіти та виховання. Учні на практиці засвоюють свої права та обов'язки.

В Адамівській школі козацько-лицарського виховання Білгород-Дністровського району Одеської області вже декілька років функціонує модель учнівського самоврядування, яка базується на традиціях лицарської верстви українського народу (козацтва).

Спостерігаючи розвиток сучасного українського суспільства (зокрема, нашої Адамівської територіальної громади – я 6 років проробив сільським головою), бачу, що відбувається „звужування” держави – громада все більше перебирає на себе її функції; громадяни все частіше спільно вирішують проблеми, не звертаючись по допомогу до державних органів. Це пов'язано із загальною тенденцією до автономізації регіонів – переходу від державного до державно-громадського управління.

Ефективність нової схеми державно-громадського управління буде визначатись рівнем громадянської культури всіх членів суспільства і тому (у теперішніх складних умовах державотворення) школа повинна йти попереду політиків, керуючись принципом пріоритету прав особистості над інтересами суспільства і держави, гуманізму, свободи, демократії, громадянського миру, національної злагоди, надаючи дитині, підлітку, юнаку (юнці) ще в школі навичок громадського самоврядування, виховуючи лідера ХХІ століття, людину, яка б змогла приймати, виконувати доленосні рішення в житті громади, регіону, держави і відповідати за них.

Проблема визначення універсального типу самоврядування, який забезпечував би позитивний результат, хвилює педагогів давно – в педагогіці спостерігалось немало спроб зробити самоврядування схожим на якісно працюючий механізм (ми пам'ятаємо учнівські комітети часів радянського періоду), але історія розвитку педагогіки учнівського самоврядування доводить, що і зараз ми не наблизились до цього ідеалу, не змогли створити ідеальний механізм під назвою „учнівське самоврядування”. Це свідчить не про безсилля науки в дослідженні природи людини або не про недостатність пошуків у педагогів-практиків: в різних країнах було і зараз є десятки тисяч ентузіастів в організації учнівського самоврядування. І все ж психолого-педагогічна наука і передова новаторська практика не змогли зробити учнівський орган самоврядування школи певним „штучним інструментом”.

Що ж заважає знаходженню ідеального механізму? Розмаїтість, багатоваріантність, неоднозначність. Розмаїття цілей та завдань самоврядування, елементу змісту та видів форм моделей. Багатоваріантність умов і засобів управління. Неоднозначність прояву закономірностей самоврядування в залежності від індивідуальних особливостей дітей і багатьох інших факторів.

Презентація моделей самоврядування на обласному методичному зборі педагогів та учнівських лідерів „Лідер ХХІ століття”(Одеса, 2002) за підсумками обласного етапу Всеукраїнського конкурсу на кращу модель учнівського самоврядування показала, як по-різному організовують та проводять роботу з учнівського самоврядування кращі школи Одещини: у кожній свій стиль роботи, темп і ритм, власні методи й прийоми, певні психолого-педагогічні здобутки.

Роблю висновок, що в практиці виховання лідера немає єдиного ідеального підходу, а є велике розмаїття ідей щодо організації цієї роботи. А головна ідея – ідея багатоваріантності моделей учнівського самоврядування (і взагалі організації навчально-виховного процесу!) отримує все більше визнання у школах області.

Згідно із Конституцією України. Законами України „Про освіту”, „Про загальну середню освіту”, „Про позашкільну освіту”, Положенням „Про загальноосвітній навчальний заклад”, „Про педагогічну раду середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу”, „Про раду школи”, „Про піклувальну раду школи”, Статутом Адамівської школи козацько-лицарського виховання, - у нас функціонує модель державно-громадського управління школою, яка базується на дотриманні прав та обов'язків всіх суб'єктів навчально-виховного процесу: учнів, учителів, батьків, громадськості. Однією із складових частин його є учнівське самоврядування у формі Козацької отаманської республіки.

Вищим органом учнівського самоврядування Адамівської школи козацько-лицарського виховання є Коло Джур та Дан (загальні збори учнів 5-9 класів), яке збирається не рідше 2-х разів на навчальний рік: у травні та у вересні.

На Колі Джур та Дан заслуховується звіт про роботу Ради Джур та Дан, обирається новий склад Ради Джур та Дан (травень) та затверджується план роботи Ради Джур та Дан (вересень). Новий склад Ради Джур та Дан оновлюється не менш як на третину її членів і обирається терміном на один навчальний рік.

Рада Джур та Дан обирається у кількості 15 осіб (Головного Отамана Ради Джур та Дан, Головної Берегині Ради Джур та Дан, Писаря Ради Джур та Дан та 12 отаманів-берегинь паланок-секторів роботи). Рада Джур та Дан працює за 4 циклами напрямків роботи (всього напрямків роботи – 10).

У школі козацько-лицарського виховання – козацьке учнівське самоврядування, але з гарантуванням дотримання всіх прав берегині. Тому у школі є Узгоджувальна Рада Джур та Дан

(у випадку розбіжностей у поглядах на якусь проблему між Джурами та Данами), яка складається з Ради Отаманів загонів та Ради Дан-Берегинь загонів. Отаманів та Берегинь обирають на класних зборах Джур та Дан терміном на один навчальний рік.

До Узгоджувальної Ради Джур та Дан на правах співголів Ради входять Головний Отаман Ради Джур та Дан та Головна Берегиня Ради Джур та Дан.

Узгоджувальна Рада Джур та Дан разом із Писарем Ради Джур та Дан складає Координаційну Раду цікавих справ.

З числа молодих козаків 9 класу обирається Суд козацької честі терміном на один навчальний рік у складі: Судді, Радника, Писаря. Лелі, Дани, Берегині не підсудні Суду козацької честі.

Крім Отаманів та Берегинь класні збори Джур та Дан обирають терміном на один рік (із обов'язковим піврічним звітом про роботу і можливістю переобрання) писаря, хорунжого, бунчужного, товмача, скарбничого та інших посадових осіб керівного складу класного козацького загону.

Ця модель учнівського самоврядування працює у школі козацько-лицарського виховання з 1998 року і на практиці довела спроможність виховання національної самосвідомості, громадянської активності, формування освіченої творчої особистості козачати, становлення його фізичного і морального здоров'я.

Нещодавно в школі відбулося традиційне козацьке таборування. Фіналісти таборування продемонстрували чудеса сили та спритності, інтелекту та дотепності.

Спостерігаю за розпалом свята і сягаю думками наперед: треба мати, розвивати й зміцнювати дитячу організацію в школі – вона підмурок колективної виховної роботи, бо наш педагогічний корабель накренило у бік індивідуалізації навчання та виховання і цей крен призвів до того, що багато школярів відмовляються від шкільної „індивідуально спільності” на користь неформальних, а іноді й злочинних угруповань та об'єднань, які не надають особистості всі можливості для самовираження і психологічного комфорту, але здебільшого підлітки не покидають їх, а, навпаки, цінують досить високо.

Відмовившись від виховання в колективі та через колектив, ми практично відмовились від виховання взагалі: це показує досвід наших пострадянських шкіл – виникнення спотворених стосунків, злочинність, сексуальна розбещеність, самотність особистості – і як результат – введення у школах варті з охорони порядку (молодики в уніформі), яка здебільшого цей порядок не може навести, бо причини безпорядку не зовнішні, а внутрішні – губляться традиції організації життя дітей у колективі – самоврядування, гласність, свідомий порядок, дисципліна, самообслуговування. Відомо: не може бути успішним виховання громадянина-господаря своєї країни, якщо дитина, підліток не набуватиме у ці роки досвіду відповідальності за виконання певних функцій в організації життя класу, школи, сільської громади.

Нашу школу почали звинувачувати у мілітаризації системи виховання. Так, у нас є однострой, прапор, марширування, салютування, загони, командири-отамани. Але це має вигляд гри, що спирається на вікові особливості підлітків, прагнення до романтики. Це форма нашої організації, яка ґрунтується на історичному досвіді українського народу, а зміст – виховання патріота, громадянина.

Наша виховна система (козацька педагогіка) спирається на владу спільності як джерело впливу на особистість; взаємодопомога, відчуття іншого, підкорення спільно обраним законам, вимогам – все це зумовлює великий позитивний вплив на особистість у процесі формування нашої Адамівської Січі – братства козачат. Що антигуманного в таких принципах життя нашого колективу: ніхто не має права образити іншого, бо дістане відсіч від усього дитячого гурту; ніхто не може порушити закони життя класу, школи, йому цього не дозволять; стриманість, ввічливість, повага до старших; міра в одязі, відповідальність за виконання своїх обов'язків?!

Нещодавно чув я розмову двох офіцерів-відставників: у нашому Білгород-Дністровському гарнізоні відновлюються офіцерське зібрання, офіцерський суд честі; фундаментальне поняття честі вводиться в практику виховання офіцерського корпусу армії України, – мене, офіцера запасу, це дуже радує!

Тому і ми, педагоги, не повинні відмовлятися при вихованні школярів від понять „учнівська честь”, „гідність”, „совість”.

Дивлячись на перебіг таборування, на злагоджені колективні дії команди фіналістів, я розумію – ми на вірному шляху!

Один з принципів, за якими будується школа козацько-лицарського виховання – принцип ідеалізації – виховання козачат на позитивних прикладах, формування в молоді ідеалів – одних із найважливіших компонентів духовності як кожної особистості, так і всього народу.

Цей принцип, я вважаю, має непересічний характер, бо у п'ятому числі 2001 року газети „Завуч” є інформація для роздуму „Моральні орієнтири молодих”, де автори спробували з'ясувати домінуючі інтереси українських школярів. З багатьох було поставлено і традиційне запитання учням, щоб виявити їхні ціннісні орієнтації: хто твій улюблений герой? Є над чим замислитись, читаючи відповіді на це запитання: два-три „героя” з іноземних серіалів і „не знаю”.

Так, нема ідеальних людей і не можна з будь-кого робити ідеалу для молоді, але можна говорити про орієнтацію на моральні принципи: відданість ідеї Івана Мазепи, любов до Батьківщини Тараса Шевченка, відвага і честь Івана Сірка.

Ми за основу принципу ідеалізації вибрали ідеал лицаря – високошляхетної, духовно багатой, морально чистої, мужньої людини. Такими лицарями української культури, науки і духовності були Я.Мудрий, В.Мономах, Т.Шевченко, М.Драгоманов, Б.Грінченко, С.Русова, В.Вернадський, М.Грушевський.

В школі оформлено стенди з історії козацтва, життя куреню Адамівської школи, козацькі заговори куточки. Ведеться Літопис козацький, невеликим накладом друкується шкільна газета „Річ про Адамівську Січ”.

Не зайве буде додати, що ми користуємось у цій справі цілковитою підтримкою батьків та громадськості: на території Адамівської громади мешкає більше 80-ти козаків Українського козацтва.

Велику підтримку у справі козацько-лицарського виховання ми відчуваємо з боку керівників сільгосп підприємств – М.І.Бурлая, В.М.Вронського, Г.Ф.Даниленко, В.О.Козубенко (кооперативи „Промінь”, „Едем”, ім. Т.Г.Шевченка, „Фенікс”), Адамівського сільського голови А.М.Коноваленка, депутатів сільради Н.В.Старченко, Н.І.Харченко, депутата райради С.С.Тимофєєвої.

У нас прекрасний педагогічний колектив: завуч Лавриненко П.М., класні керівники □адіо мод В.М., Катющева Т.В., Піштіган О.А., Граждан К.М., Галицька Н.П., учителі Солов'єнко О.Л., Буравицька Р.М., Тимофєєва С.В., Малькова М.С., педагог-організатор Грищенко В.Н., учителі молодших класів Лавриненко Л.М., Корженко І.І., Лавриненко І.П., Золотовська Т.М., Подолько А.М., Воронова Д.М., Козубенко Т.І., Скригулець Н.Г. – вони багато зробили, щоб за такий короткий термін так багато було зроблено в школі з питань козацько-лицарського виховання.

Екіпувати козачат одностроєм нам допоміг паланковий отаман полковник Українського козацтва Городецький Л.Г.

Оздобила курінний та заговори прапори майстриня Худа М.Т.

Не цураються роботи з козачатами курінний Маринеску М.К., сотник Редько А.І., хорунжі Козаченко О.А., Білоус В.І.

У 1998 році, поспілкувавшись з нашими джурами та данами на Великій Раді Українського козацтва, Генеральний писар Тарас Чухліб сказав нам:

- Ваші діти ще зовсім „сирі...”

„Сирі” були не тільки діти, „сирі” були й ми – педагоги. Ці роки ми росли разом з „Молодою Січчю”.

Не завжди працю педагога цінують сьогодні: як правило, позитивні наслідки її проявляються через багато років, але скажемо словами Поета: „Ми не лукавили з тобою. Ми просто йшли. У нас нема зерна неправди за собою...”

Спостерігаючи позитивні результати роботи з козацько-лицарського виховання:

- зростання національної свідомості, патріотизму, відданості ідеалам українського державотворення, демократичного суспільства, етнонаціональної злагоди всіх учасників виховного процесу (а це – учні, учителі, батьки, громадськість; в селі мешкають представники 9 національностей: українці, росіяни, болгари, молдовани, румуни, гагаузи, калмики, черкесяни, кеябеїці – і конфліктів на національному ґрунті не спостерігається;

- інтенсифікацію процесів духовного єднання учасників виховного процесу, що виявляється у повазі, довірі, взаємодопомозі, щирих взаєминах між педагогами і школярами, педагогами і батьками, мешканцями громади (у школі і на території громади вже декілька років нема правопорушень – а це духовний вплив школи на село; у школі покращала успішність – її якісний показник складає – у 2000 році – 55%, у 2001 році – 53%, у 2002 році – 56%, у 2003 році – 55% - найвищий у районі серед загальноосвітніх закладів I-II ступенів;

- зростання ролі колективу учасників навчально-виховного процесу як саморегулюючої системи (як директору школи мені доволі часто не дають можливості проявити свій „управлінський талант” – задумаєш якусь адміністративну ініціативу, прийдеш до школи – дивишся, а проблема вже вирішена, і вирішив її або рядовий учитель, або хтось із учнівського

активу, або хтось із батьків; вимагаєш пояснення від ініціаторів, а вони кажуть: „Та навіщо вас турбувати. Ми це можемо і самі вирішити...”;

- позитивне сприйняття соціально-культурним оточенням інноваційних психолого-дидактичних та організаційних змін у школі козацько-лицарського виховання – я роблю висновок, що Адамівська школа козацько-лицарського виховання є центром духовного життя, берегинєю козацького духу села, і для цього у неї є усі необхідні складові: вона національна, має національно налаштовані кадри, лицарів духовності у самій школі, оригінальну систему учнівського самоврядування, яка базується на традиціях лицарської верстви рідного народу, а в підґрунті – сформовану громадську думку та козацькі звичаї і традиції села.

Функції керівного складу та паланок Ради Джур та Дан Адамівської школи козацько-лицарського виховання

1. Головний Отаман Ради Джур та Дан – головує на засіданнях Ради Джур та Дан, головує на засіданнях Ради Отаманів загонів, співгодує з Головною Берегинєю Ради Джур та Дан на засіданнях Узгоджувальної Ради, в проміжках між засіданнями Ради Джур та Дан керує діяльністю по самоврядуванню учнів.

2. Головна Берегиня Ради Джур та Дан – заступниця Головного Отамана Ради Джур та Дан – головує на засіданнях Ради Дан (Берегинь) загонів, співгодує з Головним Отаманом Ради Джур та Дан на засіданнях Узгоджувальної Ради.

3. Писар Ради Джур та Дан – веде документацію Ради Джур та Дан та відповідає за накопичення Скарбу Ідей.

4. Паланка здоров'я та спорту (профільні загони ЮІР, ДЮП, футбольна та баскетбольна секції, туристський гурток, гурток народних ігор та забав, факультатив „Козацьке тіло виховання”). Плекає у кожного козака міцне здоров'я, загартовує тіло і дух, формує уміння досягати перемог на спортивних іграх. Формує культуру поведінки, норм моралі, контролює навчання в профільних загонах, розучує рухливі ігри та проводить з них змагання, дні козацьких забав, змагань та оглядів.

5. Паланка героїко-патріотичного виховання (гурток „Пам'ять”, гурток козацьких бойових мистецтв, факультатив „Козацька військова справа”). Формує уміння захищати рідну мову, культуру, землю, досліджує і практично відроджує військово-спортивне мистецтво козаків: верхової їзди, стрільби з лука, володіння списом, шаблею, подолання природних перешкод, кермування човном під веслами та вітрилами, різних видів боротьби та протиборств, козацького багатоборства.

6. Паланка національного відродження (клуб „Берегиня”: фольклорно-етнографічна секція, секція декоративно-прикладного мистецтва, літературно-фольклорна секція, факультатив „Козацька культура”). Продовжуючи патріотичні традиції, звичаї пращурів-козаків, навчає кожного молодого козака та козачку палко і ніжно, самовіддано любити свою калинову, вишневу країну, по-синівському служити їй корисними справами. Виховує в юних козаків родинні цінності, повагу до свого роду, бажання примножити його славу Добром, Правдою, Красою. Збирає і записує унікальні народні обряди, відроджує їх, популяризує пісенну народну творчість, виховує інтерес до народних ремесел, розвиває трудові і художні навички, знайоме з технікою виготовлення предметів українського побуту. Вивчає фольклор рідного села, краю, формує високу мовну культуру. Організовує дослідження кожним юним та молодим козаком, класними загонами славної історії українського козацтва, вивчення героїчного життя, подвижницької діяльності гетьманів, отаманів, керівників повстань. Допомогає виконати козацатам конкретну програму вивчення козацького визвольного руху, козацького краєзнавства, туризму та екскурсій козацькими шляхами, пошук козацьких могил та цвинтарів, їх упорядкування, встановлення пам'ятних знаків, вивчення молоддю козацьких родовідів під гаслом „Шукай, козак, свій родовід!”

7. Паланка організації дозвіль (драматичний гурток, дискотека). Організовує змістовне дозвілля через колективні творчі справи, відзначає народні традиційні свята, знайоме та пропагує драматичну та літературну творчість. На культурно-історичних традиціях козацтва формує високу мораль, силу волі і духу підлітків і юнаків, допомагає їм оволодіти основами української козацької філософії, ідеології, психології, національного характеру і світогляду. Допомогає відроджувати козацькі мистецькі традиції: гуртового співу, танцю, дотепного влучного слова, художньої вишивки. Допомогає вивчати і застосувати на практиці козацькі знання: народної медицини, астрономії, агрономії, метеорології, кулінарії. Проводить роботу, спрямовану на те, щоб кожен учень – член козацького осередка займався самопізнанням і

саморегулюванням, самовдосконаленням, розвивав свої інтелектуальні здібності і можливості, пізнавав сутність й особливості козацької ідеології (філософії, світогляду, моралі, етики, естетики, характеру, правосвідомості).

8. Паланка зарубіжних зв'язків (гурток знавців іноземної мови). Налагоджує зв'язки із зарубіжними школярами. Проводить роботу з вивчення культури та життя держав ближнього та далекого зарубіжжя.

9. Паланка роботи з молодшими школярами (гуртки „Умілі руки”, „Юний художник”, клуб „Чомучок”). Організовує позаурочну діяльність молодших школярів, надає шефську допомогу, залучає молодших школярів до спільної роботи з впровадження козацько-лицарського виховання.

10. Паланка трудової діяльності та охорони середовища (гурток екологів, ремонтна бригада, навчально-виробнича бригада, тимчасові трудові об'єднання). Проводить активну діяльність з охорони довкілля, збереженню шкільного майна, проведення трудових операцій. Формує в козачат любов до рідної природи, готовність і вміння берегти і примножувати її багатства, красу. Вивчає екологічне становище в регіоні. Засобами козацької педагогіки формує якості господаря рідної землі, державну позицію та інтереси українського власника, який чесною і самовідданою працею нарощуватиме матеріальні блага, духовні цінності рідного народу, гармонійно поєднуюватиме особисті і загальнонаціональні інтереси. Допомогає пізнати і дослідити, а також відродити традиції козаків як мудрих хліборобів, уміли орачів, господарів землі; прилучає козачат до організації і ведення госпрозрахункових трудових об'єднань, малих підприємств, асоціацій. Допомогає відроджувати ремесла і промисли: бондарство, гончарство, бджільництво, ковальство.

11. Паланка навчально-пізнавальної діяльності (МАН, предметні гуртки, групи консультантів з предметів, пости взаємодопомоги). Організує взаємодопомогу в навчанні, консультаційну допомогу з предметів, контролює відвідування уроків, проводить предметні тижні, місячники, олімпіади, конкурси. Роботу спрямовує на пізнання козачатами законів розвитку науки, формує любов до науково-пізнавальних процесів, допомагає вивчати сучасні види техніки і технології, організувати особисту і спільну творчу діяльність (радіозв'язок, телерадіоконструювання, телерадіомоделізм, авіамоделізм, автомобільна та тракторна справа, радіо моделювання).

12. Паланка інформації (шкільна газета, фотогазета, газета-календар, шкільний часопис, прес-бюлетень, рекламний вісник). Інформує учнів, батьків, вчителів, громадськість про всі події, що відбуваються в школі.

13. Паланка дисципліни та порядку (пости чистоти та бережливості, штаб „Живи, книго!”). Формує навички здорового способу життя, контролює дотримання санітарно-гігієнічних норм, виховує бережливе ставлення до хліба, збереження книг.

14. Паланка соціального захисту (загони милосердя). Піклується про ветеранів війни, одиноких, пристарілих, шефствує над могилами полеглих воїнів, допомагає дітям з малозабезпечених сімей.

15. Історико-краєзнавча паланка (рада „Шевченківської світлиці”, рада музею „Рідне село”, історико-краєзнавчий гурток, факультатив „Історія козацтва”). Допомогає глибоко пізнавати історію українського козацтва, досягнуті ним національні пріоритети – ідейні, політичні, наукові, культурні і державотворчі. Поширює знання серед козачат про козацький національний визвольний рух, про заслуги козаків у боротьбі з чужоземними загарбниками, допомагає вивчати історичні документи, історичні праці про героїку козащини, художні твори.

15. Суд Козацької Честі. Розробляє законодавчі документи (статут, закони, конституцію тощо). Слідкує за їх виконанням. Розглядає порушення прийнятих законодавчих актів, різні конфлікти.

17. Координаційна Рада Цікавих Справ. Організує проведення колективних творчих справ.

18. У паланках працюють отаман (берегиня), творчі групи, особи – організатори та інструктори.

Положення про козацьке таборування.

(Розробила Н.П.Галицька)

Козацьке таборування проводиться як підсумок чергового етапу фізкультурно-спортивної роботи в школі з метою плекання у кожних юних козака та козачки міцного здоров'я, загартування тіла й духу, формування уміння перемагати на спортивних змаганнях.

Козацьке таборування проводиться чотири рази на рік: осіннє – до 14 жовтня, зимове – до 1 березня, весняне – до районного туристського зльоту – до 25 травня, літнє – у липні-серпні – до 15 серпня.

Проводиться таборування за такою програмою:

I. Осіннє:

1. Конкурс емблем та девізів, конкурс козацької пісні.
2. Спортивна частина:
  - естафета „Пластуни” (виконується у нитковому коридорі висотою 70 сантиметрів із дзвониками);
  - конкурс „Сильна рука” (змагання з армреслінгу);
  - конкурс „Перетягування канату” (змагаються команди почергово);
  - підтягування у висі та у висі лежачи (перемогу одержує команда з найбільшою сумарною кількістю підтягувань);
  - заключна „Велика естафета” (біг 5:60 метрів, заключний етап біжать отамани команд).
3. Конкурс „Козацький куліш” (враховується правильне обладнання вогнища, запалювання багаття на швидкість, оцінка за козацький обід).
4. Через 2-3 дні після таборування – конкурс козацьких листків.

II. Зимове:

1. На початку грудня – спортивно-інтелектуальний конкурс „А нумо, хлопці-козаки!” Гурти готують назви, девізи, емблеми. Змагання включає завдання історичного характеру – вікторина, козацькі кросворди, знання козацької лексики. Музикальний конкурс перевіряє знання та вміння виконувати козацькі пісні. Спортивні змагання: армреслінг, підтягування у висі, згинання та розгинання рук в упорі на підлозі, присідання з молодшими козачатами на плечах, стрибки зі скалкою.
2. Грудень – лютий, як випаде достатній сніг – випускний клас будує і захищає снігове містечко, а вся школа – штурмує його. За снаряди слугують сніжки.
3. Через 2-3 дні після таборування – конкурс козацьких листків.

III. Весняне:

1. Конкурс емблем і девізів, конкурс козацької пісні.
2. Спортивна частина:
  - естафета „Пластуни”;
  - конкурс „Сильна рука”;
  - підтягування у висі та у висі лежачи;
  - біг 60 метрів;
  - розкладання та складання спортивного намету;
  - знання рослин свого краю;
  - медицина (перша допомога);
  - розпалювання багаття на швидкість;
  - складання рюкзака;
  - „Велика естафета”.
3. „Козацький куліш”
4. Через 2-3 дні після таборування – конкурс козацьких листків.

ІУ. Літнє:

1. Таборування проходить як багатоденний велопохід. Група туристів проходить веломаршрутом на Курортне (містечко на березі Чорного моря в Білгород-Дністровському районі Одеської області) і там розбиває наметове містечко. Тут козачата живуть 3-4 доби: навчаються плавати, пірнати, вправляються в основних туристських навичках, вчать варити їжу та ін.

2. Кожен день проводяться конкурси:

- змагання з плавання та пірнання;
  - змагання на знання козацької лексики та козацьких пісень і танців;
  - змагання на знання козацьких оповідок, гуморесок та ін.;
  - спортивні змагання: армреслінг, підтягування у висі, згинання та розгинання рук в упорі та ін.

3. Через 2-3 дні після таборування – конкурс козацьких листків.

У. У серпні-вересні підводяться підсумки таборування за рік і нагородження кращих козачат за цими підсумками.

Функціональні обов'язки педагогічних працівників у царині козацько-лицарського виховання.

Директор навчального закладу:

- здійснює загальне керівництво козацько-лицарським вихованням, підбір та розподіл кадрів;
- заохочує педагогічний колектив до створення і творчого використання можливостей Січі;
- аналізує стан козацько-лицарського виховання, планування, узгодження планів з Січчю, базовими організаціями і підприємствами;
- відпрацьовує ініціативи, пропозиції та рішення щодо вдосконалення козацько-лицарського виховання, педагогічної майстерності учителів;
- здійснює облік і контроль за розвитком козацько-лицарського виховання, створення необхідних умов для організації козацько-лицарського виховання, допомоги Січі і учнівському самоврядуванню, зокрема Козацькій республіці, організація їх співробітництва з педколективом.

Заступник директора з навчально-виховної роботи:

- виявляє можливості навчальних програм для вирішення завдань козацько-лицарського виховання, використовує їх в навчально-виховному процесі (графік навчального процесу, розклад уроків і позакласних заходів, графіки контрольних і лабораторних робіт, екскурсій, походів та ін.);
- заохочує педагогічний колектив до створення і творчого використання можливостей Січі;
- керує створенням в школі і організацією роботи світлиці героїчної визвольної боротьби Українського козацтва та історії духовного відродження України;
- забезпечує єдність і взаємозв'язок класної і позакласної роботи з метою підготовки молоді до захисту України;
- піклується щодо своєчасного та високопрофесійного методичного забезпечення козацько-лицарської спрямованості навчально-виховного процесу (організація самоосвіти та самовдосконалення учителів, контроль виконання планів підвищення їх фахового рівня, керівництво роботою методичної ради і методоб'єднаннями учителів, класних керівників, проведення шкільних методичних конференцій козацько-лицарської тематики і спрямованості, робота щодо виявлення, вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду козацько-лицарського виховання дітей і молоді).

Організатор позакласної та позашкільної виховної роботи:

- заохочує дитячий та молодіжний колективи до створення Січі та творчого використання її можливостей;
- керує роботою з козацько-лицарського виховання після уроків, а також в районах проживання дітей та молоді;

- надає методичну допомогу Січі в проведенні масової патріотичної роботи, залучення до неї козаків Українського козацтва, військовослужбовців, робітників та службовців базових підприємств, активу батьків та Січі;

- організує роботу Січі та координує її взаємодію з осередками Українського козацтва, спільно з ними проводить педагогічний аналіз процесу та результатів спільної роботи, вносить пропозиції щодо її вдосконалення;

- бере участь в організації роботи учнівського активу Січі, козацької республіки, формує актив Січі за різними напрямками козацько-лицарського виховання;

- керує роботою ради консультантів щодо підготовки та проведенню козацько-лицарських змагань, ігор та дитячих і молодіжних козацько-лицарських заходів Січі та Українського козацтва;

- контролює планування роботи з козацько-лицарського виховання класними керівниками і аналізує її, забезпечує єдність, цілеспрямованість, послідовність і спадкоємність в їх роботі, співпрацю з Січчю, учнівським самоврядуванням, Козацькою республікою, Українським козацтвом;

- надає методичну допомогу класним керівникам в організації роботи з козацько-лицарського виховання;

- координує спільну роботу з козацько-лицарського виховання школи та позашкільних органів державного управління, контролює позакласну роботу, проводить педагогічний аналіз її процесу та результатів, вносить пропозиції щодо її вдосконалення.

Класний керівник:

- заохочує дитячий та молодіжний колективи до створення і творчого використання можливостей Січі;

- керує цілеспрямованою діяльністю класного колективу з козацько-лицарського виховання;

- планує і координує роботу з козацько-лицарського виховання учителів, що працюють з цим класом;

- планує і координує роботу з козацько-лицарського виховання учнівського самоврядування - Козацької республіки, Січі, Українського козацтва, батьків, позашкільних громадських організацій і органів державного управління з метою формування в учнів готовності до захисту України;

- веде систематичні психолого-педагогічні спостереження за розвитком козацько-лицарської свідомості учнів, формування умінь, навичок та якостей, необхідних майбутнім захисникам України;

- керує процесом козацько-лицарського виховання в класі, проводить роз'яснювальну роботу щодо державної важливості цього напрямку формування національної свідомості, розширює коло співпраці з Українським козацтвом.

Учитель:

- забезпечує козацько-лицарську спрямованість навчального процесу, формування засобами свого навчального предмету особистості майбутнього захисника Матері-України;

- систематично вносить козацько-лицарські аспекти в виховні цілі уроку, підбирає відповідний фактичний матеріал, а також знаходить активні методи його викладання;

- надає педагогічну допомогу Січі та Українському козацтву, структурам учнівського самоврядування - Січі та Козацькій республіці в класі і школі, приймає участь в підготовці і вихованні профільного активу в царині козацько-лицарського виховання;

- забезпечує педагогічне керівництво первинними осередками дітей та молоді в Січі по напрямкам, формам і методам їх діяльності в складі Січі;

- використовує в Січі гурткові форми роботи для козацько-лицарського виховання дітей та молоді.

Військовий керівник:

- заохочує педагогічний колектив, дітей та молодь до створення і творчого використання можливостей Січі;

- спільно з організатором позакласної та позашкільної виховної роботи приймає участь в плануванні заходів щодо козацько-лицарського виховання дітей та молоді, надає методичну і практичну допомогу класним керівникам, Січі, Українському козацтву в підготовці молоді до захисту України;

- викладає початкову військову підготовку впродовж класних уроків і проводить факультативне навчання в позакласні часи, створює за допомогою директора школи, профорганізації необхідну для цього матеріальну базу;
- забезпечує міжпредметні зв'язки початкової військової підготовки з загальноосвітніми дисциплінами;
- керує підготовкою профільного активу козацько-лицарського виховання Січі;
- надає методичну допомогу спортивному та технічному напрямку роботи Січі і формуванні та роботі її структур, зокрема в підготовці та проведенні військово-спортивних ігор «Козацькі забави», «Джура»;
- керує підготовкою та проведенням спільно з Січчю та Українським козацтвом військово-спортивних свят, змагань молодих козаків по військово-технічним та військово-спортивним іграм Українського козацтва, залучає до організації цієї роботи старшокласників, учителів, батьків, членів колективних базових підприємств, військовослужбовців;
- особисто проводить заняття з учнями старших класів в стрілецькому та військово-технічному оборонних гуртках;
- створює шкільну світлицю історії Українського козацтва, його героїчних подвигів і військового та морського мистецтва;
- спільно з учителем фізичної культури і Радою Січі готує учнів до здачі спортивних норм «Козацького гарту»;
- приймає участь у створенні Січі, входить до її керівного складу наставників, надає допомогу Січі та первинному осередку Українського козацтва в школі;
- підтримує постійні ділові контакти з військкоматом, місцевим штабом цивільної оборони України, Українським козацтвом, військовими училищами, військовими частинами і підрозділами;
- очолює фаховоорієнтаційну роботу військового спрямування, заохочує розвиток схильності до військової служби, допомагає молоді готуватись до вступу в військові навчальні заклади;
- використовує допомогу Українського козацтва, підприємств-шефів, військових частин з метою підвищення якості козацько-лицарського виховання дітей та молоді.

Процес зростання досягнень йшов з геометричною прогресією, й головним стало не піддатись “запамороченню від успіхів”, спокусі “почивати на лаврах”, не допустити абсолютизації минулого успіху.

Я був поміркованим арбітром у процесі вирішення постійного конфлікту інтересів між новаторами, які перемагають, і консерваторами, які йдуть в “останній і рішучий бій”.

5 етап. Розвивально-формувальний.

На цьому етапі тривало системне зростання академічних досягнень, завершувалося формування позитивного іміджу та індивідуального стилю роботи школи.

Школа вже могла працювати в “режимі автопілота”. На цьому етапі починала зароджуватися бюрократизація в управлінні, яка виявляється, наприклад, у тому, що директор використовує напрацьовану за попередній період річну циклограму наказів (там лише механічно змінюються дати та, у разі потреби, прізвища). Це надзвичайно подобається різноманітним перевіряльникам (“Усе є!”), але перетворює на рутину педагогічний процес (“Усе, як завжди!”).

Зрілість є етапом аристократизму. Організація стає дуже солідною і респектабельною, пишається своїми традиціями, дбає про привабливий імідж як в очах місцевої громади, так і в очах професійного співтовариства. Роль новаторів зменшується, повністю домінують “патріархи” та “хороші виконавці”. На етапі зрілості остаточно завершується традиціоналізація змін, які тепер стають щоденною рутинною роботою.

Як правило, на цьому етапі зникають серйозні конфлікти. Спокійна атмосфера і теплий клімат стають найвищою організаційною цінністю. Так як організація дбає про свою респектабельність, посилюються вимоги до зовнішнього вигляду та до культури мови її членів.

Виникають районні об'єднання шкіл, які працюють в напрямку козацько-лицарського виховання («Молода Січ», клуби козацького гартування, недільні та сезонні табори вишколу та ін.).

**Козацько-лицарська система виховання як послідовність
технологій і методик.
Види діяльності й форми занять з козацько-лицарського виховання школярів.**

A. КОЗАЧЕНЯТА ТА ЛЕЛІНЯТА (ДОШКІЛЬНЯТА)

I. КУЛЬТУРА ТІЛОВИХОВАННЯ:

1. Система здоров'я. Здоровий спосіб життя.

Дізнаються з бесід про значення фізичних вправ і режиму дня для здоров'я, праці людини.

Вчаться виконувати режим дня. Стежать за чистотою тіла й одягу. Розучують комплекси гімнастичних вправ, вчаться щоденно їх виконувати. У спортивному залі, на майданчику грають у рухливі ігри. Взимку ходять на лижах, бігають на ковзанах. Беруть участь у нескладних змаганнях.

Вчаться виконувати обов'язки санітара, чергового по класу, їдальні тощо.

Негативно ставляться до неохайності, до невиконання правил санітарної гігієни в школі й дома.

2. Козацька військова справа. Військово-патріотичне виховання.

Переглядають фільми, уривки з них про перемоги Армії України, козаків, про подвиги захисників Батьківщини. Читають вірші, співають пісні про Армію України.

II. ДУХОВНА КУЛЬТУРА

3. Родовід. Родинно-сімейне виховання.

Дізнаються про професії своїх батьків, розповідають про них на заняттях у позаурочний час. Влаштовують виставки малюнків "Праця наших рідних". Набувають умінь та навичок самообслуговування дома і в школі. Беруть посильну участь у прибиранні квартири.

4. Традиції. Моральне виховання.

Ознайомлюються з основними правилами поведінки у шкоді й громадських місцях. Вчаться розпізнавати гарні і погані вчинки.

Дістають початкові уявлення про природу рідного краю, вчаться розуміти його красу.

Засвоюють правила поведінки в колективі: оволодівають навичками ввічливо, уважно ставитися до товаришів і дорослих, не перекладати свою провину на іншого; своєчасно і точно виконують доручення колективу. Вчаться гратися дружно, не сперечаючись один з одним. Набувають досвіду працювати спільно, діяти злагоджено.

Виявляють доброзичливе ставлення до людей. Слухають і читають оповідання, вірші, байки про доброту і чуйність. Добирають прислів'я про чесність, правдивість, скромність, справедливість. Захищають менших.

Вчаться виконувати Правила для учнів на уроках, перервах, у їдальні, на вулиці, в громадських місцях; виявляють дисциплінованість і організованість.

Ознайомлюються з правилами ввічливості, першими вітаються з учителями, дорослими; дякують за допомогу, послугу; поступаються місцем старшим і маленьким; ввічливо прощаються. Беруть участь у заняттях з культури поведінки "Як поводитися в класі і дома", "Ми прийшли в їдальню", "Твій зовнішній вигляд" і т.п. На заняттях-іграх "Ми йдемо в гості", "Коли сидиш за святковим столом", "Ми йдемо в автобусі" вчаться бути ввічливими.

Намагаються доводити почату справу до кінця. Стримують себе від поганих вчинків.

Набувають досвіду товариських стосунків між хлопчиками і дівчатками при спільних іграх, виконанні трудових завдань.

Засуджують порушників порядку і дисципліни на уроках, перервах, а також невиконання Правил для учнів, грубі, нетовариські вчинки, жорстоке ставлення до тварин.

5. Козацька культура. Художньо-естетичне виховання.

Вчаться помічати прекрасне в навколишньому житті, в природі рідного краю. Переглядають фільми, репродукції про природу. Здійснюють прогулянки і екскурсії. Вчаться помічати гарне у вчинках людей.

На музичних заняттях розучують пісні, відвідують спектаклі лялькового і дитячого театрів, дивляться телепередачі, слухають радіо і записи.

Малюють на вільні теми. Виступають на дитячих ранках, святах. Під керівництвом батьків і вчителів роблять карнавальні костюми для новорічного свята, прикраси для ялинки. Виготовляють іграшки з природного матеріалу, картону, пластиліну, вчать робити це акуратно. Добирають листівки, репродукції на теми: "Осінь", "Зима", "Весна", "Літо", розглядають їх і розповідають про красу природи в різні пори року.

Додержують чистоти й охайності в одязі, взутті, зовнішньому вигляді.
Засуджують неохайність.

III. КУЛЬТУРА ПРЕДМЕТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

6. Природа. Екологічне виховання.

На навчальних заняттях, екскурсіях, прогулянках вчать спостерігати за явищами природи, сезонними змінами в ній. Спостереження за природою в різні періоди порівнюють, узагальнюють; роблять висновки про ознаки весни, літа, осені, зими. Вчать пояснювати причини сезонних змін у живій природі залежно від сонячного світла і тепла. Ведуть календар природи.

Спостереження за природою в різні пори року зіставляють із спостереженнями за працею людей на полях, у садах, на шкільних ділянках.

7. Праця-навчання. Трудове навчання.

Беруть участь в екскурсіях по школі, мікрорайону, знайомляться з працею дорослих. Слухають їхні розповіді про роль праці в житті людей. Організують "господарчий куток" у класі. Працюють на шкільній ділянці. Допомагають один одному в роботі. Беруть участь у колективних іграх - "школа", "пошта" тощо. Розучують пісні й вірші про працю.

Набувають досвіду роботи в колективі, готуючи подарунки батькам, працівникам школи до 8 Березня, Дня Захисника Вітчизни /23 лютого/, 9 травня.

Вчать додержувати порядку на робочому місці: акуратно і швидко готувати підручники, посібники, інструменти для занять і своєчасно прибирати їх, тримати в чистоті парту.

Бережливо ставляться до результатів праці людей: шкільного майна, підручників, особистих речей, хліба. Беруть участь у шкільному святі "Наш урожай". Слухають розповіді дорослих про знатних хліборобів, трактористів, комбайнерів. Беруть участь у зустрічах з відомими людьми свого села, міста. Вчать бережливо ставитися до зелених насаджень, тварин.

Засуджують неохайність.

Набувають елементарних уявлень про роль знань у житті й діяльності людини.

Ознайомлюються з основними правилами навчальної роботи, виконують кожне завдання сумлінно, акуратно й самостійно.

Набувають досвіду сумлінного навчання в класі, а також уміння дружно і злагоджено працювати, подавати один одному допомогу, передавати товаришам свій досвід і уміння. Вчать уважно ставитися до товаришів, радіти їхнім успіхам у навчанні, не насміхатися з їхніх невдач.

Ознайомлюються з основними режимними моментами школярів і засвоюють їх. Вчать бережливо ставитися до підручників, книжок, навчальних посібників. Організують виставки книжок, зошитів, малюнків тощо. Беруть участь у ранках, бесідах "Свята книжки", "Зустріч Букваря", "Проводи Букваря", у святі "Тиждень дитячої книжки", в роботі "книжчиної лікарні".

Засуджують недбайливе ставлення до виконання навчальних завдань, неохайність у поводженні з підручниками і книжками, порушення Правил для учнів.

8. Наука-техніка. Сприяння творчому розвитку особистості.

Беруть участь у пізнавальних іграх, нескладних вікторинах, у відгадуванні загадок, в іграх на увагу і кмітливість.

ІУ. СОЦІАЛЬНА КУЛЬТУРА

9. Держава-нація. Громадянське виховання.

Набувають початкових уявлень про Батьківщину – Україну. Переглядають фільми, листівки, репродукції із зображенням столиці нашої Батьківщини - Києва, а також Прапора, Герба України.

Дізнаються про видатних діячів України. Знайомляться із творами художників із серії про видатних людей.

Слухаючи розповіді дорослих, виявляють інтерес до найважливіших подій у нашій країні. Дивляться фільми, телепередачі про життя людей, діляться враженнями.

Беруть участь у підготовці й проведенні ранків, присвячених датам календаря: розучують вірші, пісні.

Набувають досвіду громадської роботи в колективі, вчаться сумлінно виконувати перші громадські доручення.

Засуджують прояви несумлінного виконання доручень і завдань колективу.

10. Історія козацтва. Превентивне виховання.

Дістають початкові уявлення про Козацьку Конституцію, Конституцію нашої Батьківщини з розповідей дорослих, з бесід, читання книжок. Дізнаються про правила праці й поведінки в школі, громадських місцях.

З бесід, спостережень дізнаються про роботу правоохоронних органів, про їх роль у додержанні порядку в громадських місцях. Читають книжки, оповідання про героїзм працівників міліції у боротьбі з правопорушниками.

Ознайомлюються з Правилами для учнів, Правилами дорожнього руху. Беруть участь у бесідах про правила дорожнього руху, в іграх-заняттях "Ми – пасажери", "Як іти по вулиці і переходити її", "Де можна гратися".

Вчаться відповідати за виконання Правил для учнів і режиму дня перед батьками і вчителями.

Засуджують товаришів, які порушують порядок у школі й громадських місцях.

Б. КОЗАЧАТА ТА ЛЕЛІ / УЧНІ 1-4 КЛАСІВ /

І. КУЛЬТУРА ТІЛОВИХОВАННЯ:

1. Система здоров'я. Здоровий спосіб життя. 2. Козацька військова справа. Військово - патріотичне виховання.

Беруть участь у бесідах про значення занять фізичними вправами і прогулянок на повітрі для зміцнення свого здоров'я, про те, як готуватися до праці й захисту Батьківщини /"Турбота про здоров'я людини", "Щоб бути до праці готовим, треба бути завжди здоровим", "Кожний знає, що режим необхідний всім", "Козачата - чисті, охайні хлоп'ята".

Виконують вправи основного комплексу гімнастики; учаться шикуватися, танцювати; виконують вправи для правильної постави; займаються рухливими іграми, лижною підготовкою, бігають на ковзанах; пізнають правила ігри та елементи спортивної етики; учаться погоджено колективно діяти. Проводять нескладні спортивні змагання /"Веселі старты"/, беруть участь у деяких загальношкільних спортивних змаганнях, у простих воєнізованих іграх /"Сокіл"/; у секції загальної фізичної підготовки, спортивних секціях школи і позашкільних установ. Здійснюють прогулянки, екскурсії, одно-триденні туристські походи по рідному краю. Опановують елементарні туристські навички і беруть участь у змаганні з основ туристської техніки /"Козацьке таборування" - укладання рюкзака, розкидання намету, подолання перешкод/. Привчаються тримати в чистоті свою спортивну форму, одяг, стежити за чистотою тіла; привчаються раціонально користуватися сонцем, повітрям, водою; закріплюють знання та навички гігієни і санітарії; привчаються тримати в чистоті й порядку місця своїх спортивних занять.

Самостійне складають режим дня і контролюють його виконання, стежать за чистотою та порядком у приміщеннях; регулярно під керівництвом старших займаються ранковою гімнастикою, а в проміжках між навчальними заняттями і в процесі виконання домашніх завдань - проводять фізкультхвилинки. Виконують обов'язки чергових по класу. Організують і проводять нескладні змагання-конкурси по спорту й туризму. Виконують обов'язки фізоргів,

капітанів команд, чергових по спортивному залу й спортивних майданчиках, допомагають учителям в прогулянках і походах по рідному краю.

Засуджують порушення занять фізичною культурою, випадки невиконання правил санітарії та гігієни в школі, вдома, у дворі, на спортивних майданчиках; засуджують недбале ставлення до спортивного інвентаря та обладнання.

В процесі уроків і позакласних заходів учні 1-4 класів знайомляться з прикладами з життя, праці й боротьби козаків за своє визволення, за зміцнення і захист України.

II. ДУХОВНА КУЛЬТУРА:

3. Родовід. Родинно-сімейне виховання. 4. Традиції. Моральне виховання.

Привчаються виконувати Правила для учнів 1-4 класів, Правила козачат, Кодекс буття козаків. Вчать додержувати моральних принципів і правил; беруть участь у бесідах на моральні теми: "Про ставлення до Батьківщини і різних народів", "Про ставлення до праці, людей праці", "Про товариство і дружбу", "Про колективізм", "Про доброту, чуйність і скромність", "Про чесність і вміння додержувати слова", "Про справедливість", "Про ставлення до старших, молодших і ровесників", "Про непримиренність до зла і байдужості".

Дізнаються про рідний край, про життя дітей України та інших країн. Беруть участь у бесідах про нашу Батьківщину, про повагу до всіх національностей: "Ми ростемо, росте країна", "Кожний день і кожний час країна думає про нас" та ін.

Зустрічаються з ветеранами війни і праці. Проводять екскурсії по рідному краю, виконують завдання шкільного краєзнавчого музею. Дивляться та обговорюють фільми про героїв війни, про видатних учених і людей праці. Проводять збори й ранки: "Про нашу Батьківщину", "Жити - Батьківщині служити". Організують конкурси, виставки виробів, фотографій, малюнків "Тобі, країно рідна", читають казки, загадки, прислів'я народів різних країн. Беруть участь у шкільних святах.

Поглиблюють уявлення про колективізм. Читають статті, твори художньої літератури про справді товариські стосунки в дитячих колективах і розповідають про них на зборах. Учаться самостійно проводити збори, колективні ігри; намічають план роботи на кілька днів, на тиждень, дбають про спільні інтереси колективу, виявляють ініціативу, відповідальність за доручену справу, стараються не підвести свій клас, загін. Вчать діяти і працювати спільно, робити макети, виготовляти аплікації, матеріал для лічби, навчальні посібники, іграшки для дитячого садка; беруть участь у збиранні макулатури. Виявляють взаємну вимогливість і повагу один до одного.

Дістають перші уявлення про гуманні відносини людей у суспільстві, читають і обговорюють оповідання про доброту, доброзичливість, справедливість. Намагаються доброзичливо і чуйно ставитися до людей, справедливо оцінювати свої вчинки і вчинки товаришів, подавати посильну допомогу навколишнім. У міру своїх сил допомагають сім'ям ветеранів війни та праці, проводять волонтерську роботу. Дбають про молодших братів і сестер, грають з ними, відводять їх у дитячий садок. Читають казки, показують фільми дітям дитячого садка, організують для них концерти художньої самодіяльності, показують п'єси в тіньовому та ляльковому театрах.

Організують роботу „книжкової лікарні” в класній та шкільній бібліотеках, у бібліотеці дитячого садка. Уважно ставляться до батьків, допомагають їм у домашніх справах. Готують саморобні подарунки батькам до свят.

Учаться складати розпорядок дня і неухильно його виконувати, правильно використовувати свій вільний час.

Учаться додержувати порядку, дисципліни, організованості в школі, вдома, в громадських місцях. Проводять ігри-заняття з правил дорожнього руху: "Знай правила дорожнього руху, як таблицю множення", "Ми - пасажери", "Як поводитися на вулиці", "Мій шлях до школи", "Дорожні знаки і покажчики".

Дістають перші уявлення про взаємозв'язок зовнішньої і внутрішньої культури. Засвоюють правила ввічливості, точності, акуратності, охайності. Беруть участь у заняттях з культури поведінки: "Чарівні слова", "Поважай свій і чужий час", "Друзі Мойдодира", "Охайність та акуратність в одязі", "Як поводитися в театрі й кіно", "Ми йдемо в гості", "Як ми проводимо перерви". Організують під керівництвом джур, учителів заняття-ігри: "Екскурсія по школі", "Подорож по місту чемних", "Прогулянка по алеї дбайливих". Учаться приязно вітатися з учителями, працівниками школи, знайомими, товаришами, виявляти ввічливість і увагу до навколишніх. Засвоюють правила культури поведінки в школі, на вулиці, в громадських місцях.

Учаться долати труднощі у процесі засвоєння нових знань, виконання домашніх завдань, трудових і громадських доручень, не втрачати надії при невдачах. Прагнуть переборювати свої примхи, впертість, капризи, лінощі, поєднувати особисті інтереси з інтересами, справами колективу. Учаться розуміти справжній зміст понять "можна" і "не можна", "треба" і "не хочу", виконувати важку, нецікаву, але потрібну для колективу роботу, а також виявляти настирливість у змаганнях, оглядах, співпереживати радість перемоги і гіркоту невдач.

Хлопчики й дівчатка засвоюють позитивний досвід дружніх, поважливих стосунків у школі й поза школою, учаться переборювати скованість і настороженість у спілкуванні, допомагають одне одному; разом відзначають дні народження, поздоровляють із святом; дістають початкові уявлення про моральні відносини членів сім'ї, беруть участь у бесідах про сім'ю, про мам і тат, бабусь та дідусів: "Сім'я, в якій я живу", "Як ми проводимо вихідний день", і т.п.; дбайливо ставляться до своїх батьків і членів сім'ї.

Читають у газетах, книжках оповідання, вірші про конкретні приклади непримиренності в боротьбі з порушеннями правил поведінки, норм дружби і товарищескості. Учаться розуміти зміст і виступати на зборах проти наклепництва, жадібності, забіякуватості. Учаться не обходити погані вчинки товаришів, брати посильну участь в удосконаленні дійсності.

5. Козацька культура. Художньо - естетичне виховання.

Учаться помічати прекрасне в тому, що їх оточує: звертають увагу на красу шкільного приміщення, на рослини, які прикрашають школу, розглядають картини й виставки творчих робіт учнів. На екскурсіях учаться помічати красу міського й сільського пейзажів, спостерігають за виглядом і забарвленням неба в різні години, в різні пори року, а також за різним станом погоди. Вивчають вірші про природу і працю, вчаться розуміти поетичні образи, виразність означень і інтонацій, намагаються використати їх у власній мові.

Беруть участь у бесідах про прочитані книжки, теле і кінофільми. Здобувають початкові знання про спектаклі, теле і кінофільми як твори мистецтва. Знайомляться з кращими творами образотворчого мистецтва в музеях і на виставках; по репродукціях, діапозитивах, записах. Слухають записи музичних творів. Колективно переглядають кіно і телефільми, слайди, репродукції про рідний край, про тварин, школу, ровесників, про працю дітей.

Дають загальні емоційні оцінки художнім творам; ілюструють прочитані книжки, побачені спектаклі й фільми, прослухані музичні твори. Розповідають про свої найцікавіші „зустрічі з музикою". Знайомляться з пам'ятниками культури і народного мистецтва, з місцевими майстрами-умільцями прикладного мистецтва, спостерігають за їх роботою. Шефствують над пам'ятниками культури поблизу школи.

Малюють на вільні теми, на музичних заняттях розучують пісні, займаються хореографією, беруть участь в іграх-танцях, у рольових іграх-виставах; у художніх і музичних школах розвивають свої здібності. Розучують пісні й танці, виступають на ранках, у шефів, у дитячих садках і сімейних вечорах з читанням віршів, інсценівками байок, шарад, епізодів з казок і художніх творів. Майструють іграшки з природного матеріалу /жолудів, качанів кукурудзи, горіхів, шишок та ін./, картону, пластиліну, вчаться акуратно виготовляти їх; роблять аплікації, займаються вишиванням, випилюванням, випалюванням по дереву, із пап'є-маше виготовляють персонажів, роблять прикраси до новорічної ялинки та інших свят. Випробовують свої сили в створенні казок, написанні віршів.

У класі, коридорах, удома і на вулиці підтримують чистоту й порядок. Беруть участь у художньому оформленні приміщень. Гарно оформляють зошити, суперобкладинки підручників і книжок, закладки для них, стежать за їх збереженням. Вирощують квіти, розводять квітники. Скромно й акуратно вдягаються, звертають увагу на охайність одягу. Беруть участь у бесідах: "Гарні і негарні вчинки", "Чим гарні люди навколо нас", "Наш дім" та ін.

Аналізують гарні і негарні вчинки. Переглядають і обговорюють малюнки, карикатури, фільми, де висміюються неохайність і нечепурність зовнішнього вигляду школярів. Учаться помічати недоліки в поведінці, зовнішньому вигляді негативних героїв казок, байок, оповідань та інших художніх творів.

III. КУЛЬТУРА ПРЕДМЕТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

6. Природа. Екологічне виховання. 8. Наука-техніка. Сприяння творчому розвитку особистості.

Школярі беруть участь у бесідах про роль знань у праці, освоєнні природи /"Наше навчання на користь Батьківщині" та ін./, добирають ілюстративний матеріал, беруть участь у

дидактичних іграх; привчаються правильно оцінювати свої успіхи й успіхи товаришів. Беруть участь у зборах загону /"Ми тепер школярі", "Козачата - старанні хлоп'ята, добре навчаються, люблять школу", "Наша школа", "Умій учитися, щоб уміти трудитися"/, вивчають вимоги Правил для учнів до навчальної роботи школяра.

Розповідають про свої спостереження за погодою, змінами, які відбуваються в природі й праці людей у різні пори року, про прочитане, побачене в кіно, театрі, на виставці; ведуть щоденники природи та праці, самостійно знаходять відповіді на поставлені запитання; беруть участь у навчальній роботі класу, пізнавальних іграх, у нескладних вікторинах, відгадуванні загадок, в іграх на кмітливість. Вчать використовувати у відповідях знання та уміння, організовують виставки книг, зошитів, виробів; готують гербарії, альбоми, беруть участь у ранках, бесідах "Книжкове свято", "Зустріч Букваря", "Прощання з Букварем", "Як робиться книжка", у святі "Тиждень дитячої книжки".

Обговорюють на зборах, нарадах ставлення товаришів до навчання, їхню неправильну поведінку; вчать чуйно і уважно ставитися до успіхів товаришів, досягнутих у навчанні. Допомагають один одному у виконанні завдань учителя, беруть участь у бесідах про прочитані книжки, радіо і телепередачі.

Знайомляться з основними правилами організації навчальної праці, беруть участь у роботі щодо опанування "Азбуки організованості", у спільній роботі щодо складання пам'яток правильної організації навчальної роботи; засвоюють правила поведінки з книжкою і користування шкільною бібліотекою; беруть участь в іграх на розвиток пам'яті, кмітливості. Удосконалюють навички самостійного і старанного виконання завдань учителя, самостійно записують розклад уроків на тиждень і завдання додому на наступний день. Удосконалюють здобуті в школі знання через додаткове читання дитячої художньої літератури; застосовують у навчальній праці й пізнавальних іграх здобуті знання, засвоєні правила. Добирають матеріал і беруть участь у бесідах: "Повторення - мати навчання", "Підказ - поганий указ" та ін.

Засуджують на зборах порушення правил поведінки учнями, випадки несумлінного ставлення своїх товаришів до навчання; борються з неохайним поводженням з підручниками, навчальними посібниками.

Знайомство з громадським життям, участь в роботі класного і загальношкільного колективу, козацького загону. Слухають розповіді учителів і беруть участь у бесідах на теми "Як живуть і будуть жити люди у майбутньому". Знайомляться з біографіями козацьких героїв, з описом трудових подвигів людей, беруть участь у бесідах на тему "Передові люди нашого міста, села, краю, країни".

Разом із джурами та козаками беруть участь у пошуку "Козаки", узнають історію їхнього життя і боротьби, дістають перше уявлення про Герб і Прапор України. Знайомляться з Гімном України. Знайомляться з козацькими піснями, розучують деякі з них, дивляться фільми про козаків. Знайомляться з історією, теперішнім і майбутнім України, Молодого Січі Адамівки. Знайомляться з пам'ятними місцями свого міста, села, беруть участь в екскурсіях, збирають матеріали на теми "Наші новобудови". Складаючи завдання з математики, вчать використовувати цифровий матеріал із місцевих газет. Беруть участь у подорожі в минуле, теперішнє і майбутнє рідного краю, в екскурсіях "Що будеється навколо нас", "Наш краєзнавчий музей", "Наша сільська рада", "Шефи школи". Беруть участь у зборах загону, здійснюють уявлювані подорожі по країнах.

Беруть участь у загальношкільному святкуванні знаменних дат; готують трудові подарунки до цих свят, допомагають в оформленні шкільного будинку, беруть участь у парадах козацьких військ, проводять збори, розучують пісні й вірші, слухають і читають розповіді про історію всенародних свят і червоних дат календаря, про традиції, пов'язані з ними в сучасному житті, слухають розповіді учасників подій, воїнів, трудівників, поздоровляють з громадсько-політичними святами своїх шефів, батьків, вручають їм пам'ятні подарунки-саморобки, тематичні малюнки.

Козачата знайомляться з доступними їхньому розумінню подіями громадського життя з розповідей учителя. Джури читають і обговорюють з ними статті. Козачата створюють кутки, вміщують у них найцікавіші дописи про події, які відбуваються в нашій країні й за рубежом, роблять малюнки, що ілюструють окремі статті. Беруть участь у виставках малюнків, складають альбоми й монтажі на теми: "Козаки, козачата" та ін. Вдома розповідають старшим про події громадського життя, про які дізналися в школі, про козацькі справи. Знайомлять з цими справами молодших.

Першокласники знайомляться з Правилами козачат, вчать їх виконувати, з історією козацтва, знайомляться з джурами. Дізнаються про зміст суспільно корисної діяльності козачат,

привчаються колективно обмірковувати, як краще виконати завдання, вчать виконувати доручення й оцінювати виконання конкретних суспільно корисних справ. Засуджують тих, хто не виконує доручень; добираються сумлінного ставлення до громадських обов'язків.

7. Праця-навчання. Трудове виховання.

На уроках діти дістають уявлення про користь праці навколишніх людей. На екскурсіях по школі, навчально-дослідній ділянці й майстернях дізнаються, що в школі всі працюють: учні навчаються, учителі навчають дітей, технічні службовці стежать за чистотою і порядком.

Козачата допомагають старшим. На уроках читання і розвитку мови дізнаються про особливості праці в різні пори року. Знайомляться з картинами художників, що зображують рідну природу і працю людей; розучують пісні про працю. Слухають розповіді й беруть участь у бесідах на теми: "Усяка річ працюю створена", "Хто і де працює поблизу школи", "Учень - сам собі слугує, няні він не потребує", "Школяр - друг природи" та ін. Читають книжки і беруть участь у бесідах на теми "Усяка корисна праця почесна", дивляться фільми про працю.

Навчаються жити за трудовими правилами козачат. Готують альбоми на цю тему. Вдома діти привчаються обслуговувати себе: прибирають постіль; тримають у порядку свій робочий куточок і іграшки, стежать за чистотою своїх одягу і взуття, тримають їх у належному стані. Піклуються про старших членів сім'ї, їхній відпочинок; допомагають у прибиранні житла; миють столовий посуд, роблять дрібні покупки, піклуються про молодших, грають і гуляють з ними, виготовляють для них іграшки, доглядають за свійськими тваринами. Допомагають за доглядом за огородом, садом /пропслка, поливання/, у збиранні овочів, ягід, грибів, лікарських трав, насіння.

Загони козачат трудяться на загальну користь. Виконують обов'язки санітарів, господарників, квітників, чергових, бібліотекарів, допомагають в їдальні й т.д. Приводять у порядок підручники, бібліотечні книжки, навчальні посібники, складають колекції, гербарії, збирають природний матеріал для уроків праці та інших занять, працюють з природним матеріалом; виконують вироби з пластиліну, паперу і картону, конструюють найпростіші моделі. Загони допомагають підтримувати чистоту біля школи, охороняти зелені насадження. Роблять годівниці для птахів, збирають паперову макулатуру, полімерну сировину, металолом, дізнаються, як використовується утильсировина. Дбають про маленьких, стариків та інвалідів. які потребують допомоги і проживають у мікрорайоні школи.

На уроках праці засвоюють найпростіші вміння та навички самообслуговування і побутової праці /догляд за одягом, взуттям, користування посудом/; вчать шити, вишивати; вивчають правила техніки безпеки в роботі з ручним інструментом, додержують гігієнічних вимог. На навчально-дослідній ділянці восени допомагають зібрати рештки рослин, а навесні відібрати краще насіння для висівання; на ділянці класу навчаються висівати насіння, доглядати за сходами, поливають рослини, розпушують ґрунт. Влітку допомагають школі в догляді за садом, городом, квітниками, беруть участь у роботі "зелених патрулів", допомагають кооперативам, в доступних віку роботах на городах, у садах, у боротьбі з шкідниками рослин, збирають попіл, пташиний послід для добрив. Беруть участь у насадженні кущів і дерев, у догляді за ними. Беруть участь у розвідуванні корисних справ. Привчаються виконувати разом з товаришами громадські доручення, беруть участь у трудових змаганнях.

Вивчають і виконують Правила для учнів: "Бери участь у праці, в справах свого класу, допомагай товаришам краще вчитися і працювати", борються за додержання трудової дисципліни. Готують і вивішують у класі плакати з правилами, що стосуються техніки безпеки роботи з ручними інструментами, гігієни праці, організовують контроль за виконанням цих правил. На заняттях з фізкультури закріплюють і розвивають потрібні для праці навички координації рухів, правильної постави під час роботи; відвідують технічні гуртки, виставки дитячої технічної творчості; на екскурсіях знайомляться з технікою промислових підприємств, із сільськогосподарською технікою.

На екскурсіях з теми "Хто працює навколо нас" знайомляться з роботою передових трудівників на підприємстві, на будівництві, в кооперативі, дізнаються про професії людей, які працюють на підприємствах поблизу школи. На уроках малювання навчаються замальовувати спостережувані картини праці, знаряддя. Організують у класі бесіди батьків про їхню працю, відвідують підприємства, де працюють батьки, влаштовують виставку малюнків "Наші мами і тата на роботі", участь у бесідах "Ким бути?", „Усі роботи хороші".

Виконуючи Правила для учнів, навчаються бережливо поводитися з громадським майном, своїми речами й речами товаришів. Влаштовують виставку підручників у кінці року, змагаються, хто краще збереже свої підручники. Правило "Оберігай рослини і тварини"

запроваджують у життя, беручи участь разом із джурами в роботі "зеленого патруля", у святах "День птахів", "День лісу". Взимку підгодовують птахів і тварин.

Вчаться оцінювати вчинки товаришів, вести роботу з тими, хто лінується і псує речі, зелені насадження, кривдить тварин. Організують читання книжок, віршів, у яких засуджується недбайливі й ледарі.

1У. СОЦІАЛЬНА КУЛЬТУРА

9. Держава-нація. Громадянське виховання. 10. Історія козацтва. Превентивне виховання.

Додержують законів України, норм і правил співжиття, громадського порядку. Беруть участь у зборах на тему: "Конституція Батьківщини", "Громадянин України". Читають книжки, дивляться телепередачі про міліцію. Беруть участь у зборах і ранках на теми: "Це повинні знати всі", "Де можна грати", "Ми - пасажери"; добирають матеріал у газету на теми: "Ми йдемо до школи", "Для чого потрібні правила поведінки в школі й на вулиці" та ін. Виступають з читанням байок, шарад, епізодів з казок на теми: "П'ятачок згубив", "Узяти чуже без дозволу – ганьба". Вивчають і виконують правила дорожнього руху, беруть участь у рольових іграх-заняттях: "Поведінка на перерві", "На вулиці", "Світлофор". Слухають радіопередачі, дивляться телепередачі. Чергують по класу, підтримують порядок у школі, слухаються товаришів, звикають робити чесно, визнавати свою вину і не повторювати поганого.

Звертають увагу ровесників на неправильну поведінку, підтримують справедливий виступи, які засуджують вчинки товаришів, навколишніх, засуджують вияви грубості, брехні, зазнайства, допомагають виправитися тим, хто провинився. Виконують окремі, посилені завдання й доручення працівників відділу регулювання дорожнього руху в мікрорайоні школи.

В. ДЖУРИ ТА ДАНИ / УЧНІ 5 – 6 КЛАСІВ/

І. КУЛЬТУРА ТІЛОВИХОВАННЯ

І. Система здоров'я. Здоровий спосіб життя.

Розширюють свої уявлення про значення фізичної культури, спорту, туризму в житті, праці та захисту Батьківщини. Організують і проводять змагання та свята спорту й туризму, бесіди про фізичний розвиток і загартування організму: "Твоє здоров'я - багатство Батьківщини", "Спорт у житті видатних людей", "Сонце, повітря і вода - наші кращі друзі", "Туризм - кращий відпочинок джур та дан", "Роби зарядку кожний день - зникнуть втома, млявість, лень". Дізнаються із газет, журналів, радіо й телебачення про змагання, про визначні досягнення спортсменів. Переглядають та обговорюють фільми на спортивні теми. Колективно відвідують спортивні змагання. Читають популярну літературу про спорт, туризм, про загартування організму, про відомих спортсменів.

Додержують режиму дня, харчування та сну, правил особистої гігієни та громадської санітарії; роблять ранкову гімнастику, проводять загартувальні процедури. Займаються гімнастикою, легкою атлетикою, спортивними іграми, лижною підготовкою. Прагнуть одержати спортивні розряди. Закріплюють навички правильних постав, дихання, рухів; учаться виконувати гімнастичні, акробатичні, стрійові й танцювальні вправи, освоюють техніку легкоатлетичних видів спорту /біг, стрибки, метання/, техніку пересування на лижах, техніку ігрових видів спорту. Беруть участь у внутрішкільних змаганнях та спартакіадах /Старти надій/. Виступають за спортивну честь школи на районних, міських, обласних змаганнях. Регулярно відвідують спортивні секції школи і позашкільних установ, секції загальної фізичної підготовки. Тренують дворові команди і секції на приз "Золота шайба", "Шкіряний м'яч", "Білий човен", "Веселі старты" та ін. Готуються до туристських походів, учаться виконувати в них обов'язки членів групи, загону, дбайливо ставитися до природи. Здійснюють походи вихідного дня та багатоденні походи по рідному краю. Навчаються орієнтуватися на місцевості, розбивати бівак, готувати їжу; регулярно навчаються в шкільному туристському гуртку або туристському гуртку при Центрі дитячої творчості, станції юних туристів; учаться надавати першу медичну допомогу. Організують і проводять туристські зльоти школи, змагання по туристській техніці та орієнтуванню на місцевості, козацькі таборування. Учаться вести краєзнавчу, пошукову роботу. Організують конкурси та змагання гри "Сокіл" і беруть в них участь. Допомагають в організації, підготовці та проведенні різних спортивних заходів, у проведенні рухливих ігор з молодшими школярами /виконують обов'язки капітанів команд, помічників тренерів, командирів

груп, спортивних суддів, членів бюро секцій, спортивних і туристських гуртків; обов'язки відповідальних за інвентар та обладнання, за спортивні споруди; працюють фізорганами і турорганами класів.

Не порушують занять фізичною культурою, спортом і туризмом, правил санітарії та гігієни в школі, вдома, у дворі, на спортивних майданчиках, чистоті та порядку на місцях спортивних занять, в одязі та інвентарі.

2. Козацька військова справа. Військово-патріотичне виховання.

Беруть участь у роботі пошукових загонів; вивчають життя і діяльність героя, чие ім'я носить загін, проводять збори на тему: "Що значить любити Батьківщину", "В дружній сім'ї", "Дорогою подвигів батьків" та ін. Організують ранки і свята "Пам'ятай тих, хто легендою овіяний", "Про мужність юних". Проводять уроки мужності. Оформляють альбоми, стенди, виставки "Наші земляки - герої", "Край мій? моя ти Батьківщина", "Пам'ятай їхні імена", "Природа нашої краю", "Наше листування". Шефствують над вулицями, які носять імена героїв, борців за свободу і незалежність. Листуються із школярами других країн. Дивляться та обговорюють патріотичні фільми. Проводять збори на теми „З чого починається Батьківщина", "Про любов великих людей до своєї Батьківщини".

II .ДУХОВНА КУЛЬТУРА

3. Родовід. Родинно-сімейне виховання. 4. Традиції. Моральне виховання.

Знайомляться з конкретними прикладами високоморальних відносин людей; беруть участь у бесідах "Про дисципліну праці", "Про безкорисливість вчинку", "Відданість та взаємна вимогливість у дружбі", "Про принциповість та щирість", "Про силу колективної думки", "Боротьба з брехнею та обманом", "Непримиренність до відхилень від моральних норм колективу", "Працювати на совість", "Точність, ре-гельність і результативність праці". Учаться на ділі бути вірними своєму слову, обіцянкам, зобов'язанням. Розширюють свої знання про Україну, про її героїв, учаться наслідувати їх приклад. Проймаються почуттям любові до рідної природи, до народу України. Знайомляться з найважливішими фактами та подіями з історії Батьківщини, дізнаються про традиції народу в минулому і тепер, беруть участь у суспільно корисній праці на допомогу школі, місту /селу/, рідному краю.

Беруть активну участь у справах колективу класу, загону, школи, виявляють ініціативу, самостійність, творчість. Знайомляться з головними завданнями загальношкільного колективу на семестр та канікули. Планують завдання, справи класу, загону. Беруть участь у розвідуванні корисних справ для школи, міста, кооперативу. Знайомляться з подвигами героїв, роботою кращих учнів, привчаються наслідувати їхній приклад. Набувають умінь наказати товаришеві і підкоритися йому в трудових справах, громадській роботі, вчать правильно реагувати на зауваження та оцінки громадської думки загону, класу. Розподіляють громадські доручення між усіма членами колективу, систематично обговорюють самозвіти про їх виконання. Обговорюють матеріали газет, журналів, творів художньої літератури, дивляться фільми на теми "Важко одному - під силу загону", "Чесно жити - народу служити". В суспільно корисній діяльності вчать надати допомогу товаришу і прийняти її.

Поглиблюють уявлення про гуманні відносини людей у суспільстві. Допмагають учителям у роботі з козацатами. Шефствують над загonom козачат, дитячим садком. Вчать робити добрі вчинки і справи "по секрету". Проводять збори "Я там, де потрібніший людям", "Ти не один на світі", "Мої батьки і я". Уважно ставляться до рідних, піклуються про них. Закріплюють і розширюють набуті в молодших класах навички шанобливого ставлення до батьків і старших, поваги до ровесників. Привчаються оцінювати свої вчинки і вчинки товаришів по совісті і справедливості. Ведуть роботу розвідників корисних копалин. Поздоровляють мешканців мікрорайону школи, ветеранів зі святами. Вступають у шкільне товариство ЮДПД. Беруть участь в охороні природи, зелених насаджень, птахів. Стають членами товариства охорони природи. Беруть участь у роботі шкільного лісництва.

Усвідомлюють необхідність дисципліни і самодисципліни як єдності старанності й ініціативи, підлеглості й самостійності. Додержують правил поведінки в школі, вдома, на вулиці, в громадських місцях, у таборі. Виконують доручення колективу на совість. Дивляться та обговорюють кінофільми, передачі про правила поведінки в громадських місцях, правила дорожнього руху. Створюють ігрові настільні ігри з правил дорожнього руху.

Поглиблюють уявлення про єдність зовнішньої і внутрішньої культури поведінки. Закріплюють навички ввічливого поводження з молодшими і старшими, умінь уважно слухати,

ввічливо слухати, відповідати, не перебивати інших під час розмови, не гарячитися, відстоючи свою точку зору. Стежать за правильністю мови, добиваються її виразності. Дбають про свій зовнішній вигляд. Тримують у чистоті та охайності свою шкільну форму і верхній одяг. Допмагають молодшим оволодівати навичками культурної поведінки. Навчають малюків, молодших братів та сестер правил культурної поведінки. Стежать за поведінкою молодших у квартирі, у дворі, на вулиці, в кінотеатрі. Створюють наочні посібники з правил культурної поведінки.

Дістають перші уявлення про прийоми самовиховання, про складання особистої програми самовиховання. Оформляють куточки під девізом „Тим, хто працює над собою“, „Станемо кращими“, добирають оповідання про те, як працювали над собою великі люди, поради щодо самовиховання. Стараються об'єктивно оцінювати свої сильні сторони, бачити недоліки і знаходити шляхи їх усунення, прислухатися до зауважень товаришів і дорослих. Проводять збори „Вони були першими“, „Будьмо гідними імені героя“, „Герої серед нас“, „Про мене і про тебе“, „Я і мої справи“, „Боротися і шукати, знайти і не здаватись“. Мобілізують свої вольові зусилля на подолання труднощів в оволодінні знаннями, навичками громадської роботи. Учаться протистояти аморальним вчинкам ровесників, відвертати товариша від негідних дій та вчинку. Виступають на захист справедливості, захищають слабших, молодших за віком, учаться приймати самостійні рішення в складних умовах, у громадській роботі, колективних іграх.

Розширюють та закріплюють позитивний досвід спілкування між хлопчиками й дівчатками в навчанні, громадській роботі, творчості, відпочинку, спорті, переборюють негативізм, скованість і настороженість у спілкуванні з ровесниками іншої статі; активно беруть участь у підготовці та проведенні бесід про дружбу і товариство між хлопчиками й дівчатками „Хлоп'ятка - дівчатка, дівчатка – хлоп'ятка, нам всім подружитися час“, організовують колективний перегляд і обговорення кінофільмів та спектаклів для дітей; шефствують над молодшими, допомагають вихователям дитячих садків, грають з малюками, піклуються про них; розширюють знання та уявлення про моральний ідеал сім'ї, про значення для дітей і батьків міцної, дружньої, щасливої сім'ї, про сімейні ролі чоловіка й жінки, про наступність поколінь; чуйно ставляться до рідних і близьких.

Беруть участь у класних і козацьких зборах, присвячених справам, стосункам у дитячому колективі; обговорюють випадки недодержання Правил для учнів, невиконання Законів козачат. Допмагають товаришам уникнути недоліків у поведінці, подолати нерішучість, пасивність, сором'язливість, дратливість, прагнуть зрозуміти, розібратися в причинах та мотивах вчинків ровесників. Випускають сатиричні стінні газети та бюлетні „Не проходите мимо“, „Іжачок“, „Колючка“ та ін. Обговорюють фільми і спектаклі, матеріали газет, в яких засуджуються бездушність, упертість, прагнення до удаваного героїства, показної активності, спроба протиставити себе колективу. Учаться самокритичності, об'єктивності в оцінці заслуг і недоліків товаришів та своїх особистих.

5. Козацька культура. Художньо-естетичне виховання.

Пізнають красу рідного краю, привчаються самостійно бачити прекрасне на екскурсіях та в походах, роблять зарисовки, фотознімки. Знайомляться з художніми творами, з оповіданнями з історії України про самовіддану працю народу, засвоюють поняття про прекрасне в житті й праці. Звертають увагу на оформлення міста, сучасного селища, села. Колективно обговорюють побачене в музеях, на виставках, екскурсіях на виробництво.

Читають і обговорюють рекомендовану художню та науково-популярну літературу про різні види мистецтва. Колекціонують художні листівки, репродукції, значки, марки. Знайомляться за оригіналами, кіно, телефільмами, репродукціями і фотографіями з творчістю видатних художників, скульпторів, архітекторів. Добирають репродукції для уроків та бесід, для шкільної картинної галереї. Слухають розповіді про мистецтво, музичні передачі по радіо, телебаченні; відвідують театри, кіно, концерти, музичні вечори для школярів, художні музеї, виставки, архітектурні та скульптурні пам'ятки, музейні заповідники. Колективно обговорюють побачене в музеях, на виставках, екскурсіях, переглянуті спектаклі, кіно і телефільми, прослухані концерти. Знайомляться з творами сучасних письменників, поетів, художників, музикантів рідного краю, з працями творчих колективів, випускають стінні газети, присвячені їхній творчості. Вивчають пам'ятники історії та культури рідного краю і охороняють їх.

Вивчають напам'ять вірші, уривки з прозових та драматичних творів. Працюють у гуртках малювання, ліплення, прикладного мистецтва, фото і кінолюбителів, художнього читання, в шкільних оркестрах, у різних колективах художньої самодіяльності; беруть участь у тижні

музики, кіно, театру, в дитячих художніх виставках, у загальношкільних конкурсах на краще виконання пісень і танців; загонів пісні, вірша, оповідання; виступають у спектаклях лялькового та тіньового театрів. Малюють з натури на теми з навколишнього життя, на теми літературних і музичних творів; знайомляться з графічним оформленням книжок, зі шрифтовими працями; застосовують здобуті знання під час оформлення стінгазет, класних куточків, тематичних альбомів та щоденників у козацькому загоні; придумують малюнки для нескладних вишивок; працюють над заданими композиціями. Влітку в козацьких загонах виконують розучені в школі вірші, пісні, танці; впровадять з молодшими сюжетні ігри, ставлять спектаклі, беруть участь у конкурсі образотворчого мистецтва.

Беруть участь в оформленні класу й школи, вдома допомагають прибирати кімнату, двір, намагаючись внести красу в домашній побут. Розводять квіти й доглядають за ними, беруть участь в організації та проведенні Свята квітів. Слухають бесіди про красиве в природі й мистецтві, про красиві вчинки та красу поведінки людей, красу їхньої праці. Худежно оздоблюють виготовлені іграшки, макети, муляжі, беруть участь в оформленні різних виставок. Беруть участь в операції "Живи, книго". Організують змагання, огляди за краще збереження підручників, книжок.

Засуджують недбале ставлення до книжок, випускають "блискавки", стінні газети. Слухають розповіді, бесіди, що дають початкове уявлення про основні елементи доброго смаку в літературі, мистецтві, в костюмі, манері поведінки. Переглядають кіно й телепередачі, фільми, відвідують спектаклі ТЮГів та дядькових театрів, слухають радіопередачі, в яких засуджують негідну поведінку і утверджують норми етики. Складають та розігрують маленькі п'єси, сценки, діалоги та монологи, в яких засуджується негарна поведінка. Проводять у підшефних класах з козацатами сюжетно-рольові ігри про красу поведінки. Читають літературу, діляться своїми враженнями про вчинки героїв, їхній зовнішній та внутрішній вигляд.

III. КУЛЬТУРА ПРЕДМЕТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

6. Природа. Екологічне виховання. 7. Праця-навчання. Трудове виховання.

На заняттях глибше вивчають роль праці в житті суспільства й окремої особи, дізнаються про працю людей в умовах різних суспільних систем, про будівництво нових міст, промислових підприємств, сільськогосподарських об'єктів, про трудові подвиги. Здійснюють екскурсії на заводи, фабрики та інші підприємства, в кооперативи, ферми та майстерні. Слухають радіопередачі, дивляться і обговорюють кінофільми та спектаклі, що розкривають роль праці, суть ставлення до праці. Читають книжки, статті в газетах та журналах про працю та людей праці. Роблять зарисовки картин праці за своїми спостереженнями; знайомляться з картинами художників про працю людей в наші дні. Ведуть щоденник зустрічей з людьми праці, беруть участь в організації шкільного музею трудової слави.

Вивчають і виконують Правила для учнів "Працюй на загальну користь у школі й удома", "Бери активну участь у громадській роботі класу і школи". Чергують по класу, беруть участь у чергуванні по школі. Прибирають клас, прикрашають і озеленяють його. Працюють у живому куточку, доглядають за рибами в акваріумі, підгодовують зимуючих птахів. Беруть посильну участь у заготівлі палива для школи, в ремонті шкільної огорожі, в заливанні ковзанки і льодової гірки, в обладнанні літнього фізкультурного майданчика. Беруть участь у роботі загальношкільних бригад на шкільній ділянці, в шкільних будівельних загонах, шефствують над дитячими садками, ведуть систематичну роботу у складі патруля з економії електроенергії в школі.

Беруть участь у технічних гуртках. Виготовляють для школи макети рельєфу місцевості, колекції "Корисні копалини", "Вироби із скла", "Що виробляють із піску та глини", роблять моделі; виготовляють найпростіші прилади для уроків природознавства, посібники з мови, математики, історії; самостійно заготовляють і обробляють природний матеріал для уроків праці.

Беруть участь у впорядкуванні садиби школи, працюють у зоні дії козацького загону /організація відпочинку дітей у дворах, догляд за скверами, допомога місцевому клубу, відділу зв'язку, збирання макулатури, металобрухту/. Вдома допомагають купувати продукти, учаться готувати прості страви. Миють посуд, сервірують стіл. Допомагають виховувати молодших. Влітку за завданнями козацького загону працюють на навчально-дослідній ділянці школи, в кооперативах, беруть участь у вирощуванні овочів, фруктів, ягід; доглядають за домашньою птицею, молодняком худоби; допомагають у боротьбі з шкідниками рослин, у збиранні врожаю. Беруть участь у козацьких таборуваннях, учаться розкидати намети, розпалювати вогнище;

готувати на вогнищі їжу. На уроках, у позакласних та позаурочних заняттях, у роботі козацької організації підлітки вдосконалюють навички спільної праці. Відповідно до трудового завдання й часу, що відводиться на його виконання, розробляють плани роботи. Учаться працювати добре, швидко й дружно, об'єктивно оцінювати результати своєї праці й праці товаришів. Удосконалюють рухові навички, окомір, необхідні для трудових операцій; додержують техніки безпеки, правил гігієни; змагаються в праці, допомагаючи одне одному.

Знайомляться з використанням людиною сил природи /води, пари, вітру, корисних копалин, лісу і т.п./; систематизують знання про різні галузі промисловості /машинобудування, деревообробка, добування руди, нафти, вугілля, торфу, соді/ та сільського господарства /рільництво, садівництво, тваринництва/. В навчальній та позакласній діяльності використовують знання про працю людей, про роботу машин, транспорту, зв'язку. Беруть участь у роботі технічних гуртків, читають науково-популярну літературу про сучасне виробництво, фантастику, про техніку майбутнього, проводять конкурси на кращий фантастичний проект; на екскурсіях дізнаються про культуру праці робітників, про НОП; організовують конкурси на кращу раціоналізаторську пропозицію щодо роботи майстерні, виставки робіт технічної творчості. Стежать, щоб у процесі виконання трудових завдань і практичних робіт суворо додержувалися правила техніки безпеки.

Знайомство з масовими робітничими професіями свого району; бесіди за книжками про робітників; розповіді батьків про свою роботу, про свою професію. Екскурсії на сусідні підприємства. Збори "Ким я мрію стати"/уявлення про вимоги професії до людини/. Бесіди "Де буде потрібна наша праця", "Наш район у майбутньому", "Ми - робітнича зміна", "Нові професії".

Бережуть шкільне майно, стежать за збереженням підручників, опрацьовують книжки в шкільній бібліотеці.

Читають і обговорюють книжки про природу, ведуть щоденник спостережень за природою, за життям тварин. Організують роботу свого колективу за правилами: "Бережи народне добро", "Акуратно поведься з речами, ехороняй природу, додержуй чистоти". Шефствують над зеленими насадженнями у дворах, організують "зелений патруль" на вулицях, охороняють місце гніздування птахів.

Обговорюють факти недисциплінованого ставлення до праці, недбалого ставлення до громадського добра, з шкільним майном, а також пошкодження зелених насаджень, жорстокості щодо тварин, птахів. Учаться помічати і давати відсіч тим, хто не хоче працювати, відмовляється від трудових доручень.

8. Наука - техніка. Сприяння творчому розвитку особистості.

Проводять збори, беруть участь у бесідах, ранках "Чому сучасному виробництву потрібні освічені робітники", "Наша наука служить людині", "Навчання - наша головна праця", "Чи знаєш ти про наукові відкриття українських учених?". Знайомляться з життям і діяльністю видатних вітчизняних учених минулого і сучасного. Здійснюють екскурсії на підприємства, знайомляться з технологією виробництва, продукцією, виробничими зв'язками, роблять записи, зарисовки, фотографії, оформляють альбоми, виставки. Здійснюють екскурсії "Минуле і майбутнє рідного краю", "Багатства нашої землі" та ін.

Беруть участь у пошуковій роботі, збирають матеріали для шкільних музеїв. Навчаються з гуртків за інтересами, звітують перед загonom, класом про свої успіхи в навчанні. Проводять дослідні насадження на городі, в садку, на полях кооперативу, учаться порівнювати свої спостереження із спостереженнями та висновками вчених. Приходять ранки і вечори "Моя улюблена справа", "Світ моїх захоплень", ілюструють свої розповіді показом моделей, виробів, колекцій, гербаріїв. Беруть участь у тривалих пізнавальних іграх-подорожах "У світі дивовижних, захоплюючих, цікавих наук". Організують колективне читання і обговорення матеріалів газет, учаться писати відгуки на статті і книжки, оформляють виставки малюнків. Відвідують музеї та виставки для розширення і поглиблення знань. Беруть участь у підготовці та проведенні олімпіад, конкурсів. Проводять турніри кмітливих, беруть участь у роботі клубу допитливих. Організують загонові огляди індивідуальних колекцій /марок, листівок, репродукцій/, виставки "Мої улюблені книжки", демонстрування приладів та моделей, виготовлених руками дітей. Беруть активну участь у створенні класної загонкової бібліотеки, в проведенні Тижня дитячої книжки, допомагають шкільній бібліотеці, проводять захисти формулярів прочитаних книжок. Читають і обговорюють книжки художньої літератури, науково-популярну літературу, статті в дитячих науково-популярних журналах. Дивляться і обговорюють науково-популярні фільми.

Учаться порівнювати свої відповіді з відповідями інших, помічати сильні та слабкі сторони відповідей товаришів. Допомагають товаришам у виконанні домашніх завдань. Беруть участь у колективних пізнавальних іграх, які організують редакції газет, у класних і козацьких зборах, присвячених успіхам і недолікам у навчанні й навчальній дисципліні.

Готують і беруть участь у бесідах "Умій цінувати час", „Як скласти і виконувати режим дня" та ін., складають орієнтовний розпорядок дня, удосконалюють навички самостійної роботи, складають пам'ятки і настанови щодо раціональних способів пізнавальної діяльності на уроці й у процесі виконання домашніх завдань. Удосконалюють техніку читання і переказу, складають прості плани оповідей і статей, складають оповідання з власного досвіду, з життя школи, удосконалюють уміння та навички роботи з книжкою, журналом; учаться узагальнювати і робити висновки, виділяти головне, вести щоденник прочитаного. Складають план оповідання за матеріалами підручника, вчаться обґрунтовувати висновки і виписувати цитати, які підтверджують основні думки; рецензують відповіді товаришів, учаться виділяти ознаки предметів у певній послідовності, відрізняти істотне від неістотного, читати схеми, таблиці; учаться узагальнювати і систематизувати результати спостережень. Знайомляться з призначенням записної книжки, учаться нею користуватися; учаться оформляти ділові папери; тренуються у виступах з короткими повідомленнями, доповідями. Знайомляться з різними типами словників, з енциклопедіями та іншими довідковими виданнями. Ведуть словнички важких слів та слів, які рідко вживаються. Виконують установлений режим занять, праці й відпочинку. Стежать за порядком у своєму робочому куточку /куточку школяра/. Зберігають у чистоті свої підручники та навчальне приладдя, своєчасно їх ремонтують. Активно борються з порушеннями навчальної дисципліни, створюють громадську думку, спрямовану на засудження недбайливого ставлення до навчання, випадків підказувань, списування, невиконання домашніх завдань, недбалого поводження з підручниками та навчальними посібниками.

ІУ. СОЦІАЛЬНА КУЛЬТУРА

9. Держава - нація. Громадянське виховання.

Слухають розповіді та беруть участь у бесідах про плани розвитку народного господарства України, про майбутнє свого села, району, міста. Беруть участь у бесідах на теми "За рядом Конституції", "Про життя цілком хороше", "Що скільки коштує". Відвідують виставки досягнень народного господарства. Беруть участь у підготовці і проведенні свят, знайомляться з їх історією, святкуванням у других країнах. Здійснюють екскурсії та походи по рідному селу, місту, краю, знайомляться з історичними місцями, пам'ятниками, з життям і діяльністю видатних земляків, розвитком господарства і культури рідного краю. Дізнаються про минуле і сучасне мікрорайону школи; свого міста, села, району, своєї області, про передові виробничі колективи, відвідують заводи, фабрики, кооперативи. Зустрічаються з ветеранами війни і праці, з передовиками виробництва. Знайомляться з працею молоді підприємства-шефа школи. На основі зібраних матеріалів оформляють тематичні альбоми "Наш край", "Наше місто", "Наш кооператив", "Один день виробництва", "Вчора і сьогодні мого села". Допомагають шефам у пошуках матеріалів і створенні музеїв бойової та трудової слави, виконують посильні трудові завдання, виступають з концертами. Беруть участь у зустрічах з депутатами місцевих рад. Встановлюють зв'язки із військовими частинами, знайомляться з історією Збройних Сил України, з родами військ. Організують у загонах тематичні інформації, привчаються регулярно читати газети та журнали, слухати радіо й телепередачі на підліткові теми, виступають на тематичних інформаціях з невеликими повідомленнями. Обговорюють матеріали, посилають у редакції колективні відгуки й кореспонденції. Читають рекомендовану класним керівником науково-популярну й політичну літературу.

Беруть участь у суспільній роботі загону, працюють у зоні дії козацького загону, беруть участь у розвідуванні корисних справ, надають росильну допомогу в справах дорослих, виконують завдання. Активно беруть участь у шефській роботі з козачатами, готують козачат до вступу у джури, передають їм свій досвід громадської роботи. Знайомлять козачат з державними символами, Гербом, Прапором, Гімном України. Беруть участь у шкільних виставках "Моя країна бореться за мир", "Краю мій, моя ти Батьківщина", "У нас друзі на всій планеті". Організують збори, присвячені виконанню Законів козачат, добиваються виконання їх кожним джурую. Проводять класні й загонні збори, присвячені обговоренню актуальних питань життя і праці свого колективу. Розповідають удома про своє життя в школі й загоні, про те, що нового дізналися про події громадсько-політичного життя. Узнають про дитинство батьків, про зміни освітнього, професійного і культурного рівня членів сім'ї, про зростання сімейного

добробуту. Беруть участь у роботі загонів слідопитів, збирають документи й факти з життя ветеранів. Вивчають життя та діяльність героя, чиє ім'я носить загін, зав'язують дружбу з колективами навчальних закладів, заводів, фабрик, кооперативів, військових частин, що носять ім'я цього героя.

Обговорюють на зборах факти несумлінного ставлення до виконання доручень, вимог, які ставляться законами козачат.

10. Історія козацтва. Превентивне виховання.

Підтримання громадського порядку. Готують матеріал і беруть участь у бесідах на теми "Конституція України - Основний Закон нашої країни", "Право плюс обов'язок", "Як одна сім'я", читають статті в газетах та журналах про необхідність існування правил поведінки в суспільстві, знайомляться з прикладами добрості і героїства працівників міліції, дивляться і обговорюють фільми на правові теми.

Беруть участь у підготовці правовій рубрики "Азбука права" в стінній газеті, знайомляться з найважливішими правовими документами, бувають присутні на усних журналах "Право в твоєму житті", "Тобі про закон", "Мое і наше".

Оформлюють стенди й куточки на теми "Можна і не можна", "Статут школи - основний закон шкільного життя", "Для чого потрібні правила поведінки учнів". Допомагають учителям роз'яснювати козачатам правила поведінки в школі, вдома, на вулиці та навчати їх користуватися цими правилами.

Організують чергування в шкільному "столі знахідок", беруть участь у діяльності "зелених патрулів", систематично займаються посиленою правоохоронною діяльністю в мікрорайоні школи, беруть участь у зустрічах з інспекторами в справах неповнолітніх. Засуджують вчинки однокласників, допомагають їм зрозуміти небезпечність будь-яких порушень правил поведінки, виробляють звичку засуджувати порушення норм співжиття.

Г. ДЖУРИ ТА ДАНИ ЛУЧНІ 7-8 КЛАСІВ

І. КУЛЬТУРА ТІЛОВИХОВАННЯ

1. Система здоров'я. Здоровий спосіб життя. 2. Козацька військова справа. Військово-патріотичне виховання.

Організують і проводять бесіди, лекції та вечори. Присвячені фізичній культурі, спорту, туризму; зустрічаються з відомими спортсменами, спортивними суддями, тренерами, лікарями. Дізнаються з газет, журналів, радіо й телепередач про змагання, про визначні досягнення українських і зарубіжних спортсменів. Переглядають та обговорюють кінофільми на спортивні теми. Колективно відвідують спортивні змагання. Читають популярну літературу про спорт, туризм, про загартування організму, про відомих спортсменів.

Учаться складати правильний режим занять фізичною культурою, спортом, туризмом. Добирають вправи для спеціалізованої зарядки відповідно до вибраних видів спорту.

Виробляють правильну поставу та координацію. Займаються гімнастикою, легкою атлетикою, лижною підготовкою, спортивними іграми; регулярно займаються вибраними видами спорту й туризму в секціях та гуртках школи, Будинків творчості, дитячо-юнацьких спортивних шкіл та станцій юних туристів. Беруть участь у проведенні шкільних спартакіад та естафет, виступають за честь школи в районних, міських та обласних змаганнях. Готуються та складають норми атестації, прагнуть одержати юнацькі спортивні розряди, активно беруть участь у заняттях дворових команд та секцій, у змаганнях "Золота шайба", "Шкіряний м'яч", „Білий човен", "Сніжинка", в змаганнях "Старти надій". Ведуть краєзнавчу, пшукову роботу в місцевих і далеких туристських походах та екскурсіях, подорожах і експедиціях. Удосконалюють туристську техніку. Беруть участь у шкільних, районних, міських та обласних зльотах і змаганнях юних туристів. Активно зберігають рідну природу. Ведуть роботу за завданням шкільного музею. Учаться основних правил цивільної оборони. Беруть участь у конкурсах та змаганнях гри "Сокіл".

Виконують вимоги особистої та громадської гігієни, підтримують чистоту й порядок на своєму робочому місці в класі. Учаться надавати першу медичну допомогу потерпілим. Оволодівають навичками самоконтролю в ході спортивних занять.

Проводять зарядку та фізкультхвилинки з молодшими школярами. Здійснюють спортивне суддівство змагань у класі й школі. Ведуть роботу старост спортивних секцій, громадських інструкторів по спорту, фізоргів класів, капітанів команд, спортивних організаторів

робити з козацатами. Організують і проводять шкільні спартакіади; походи по рідному краю, туристські зльоти та змагання. Як інструктори допомагають учителеві фізвиховання, класним керівникам, учителям, туристському організаторові школи проводити заняття в туристські-краєзнавчих гуртках школи. Обладнують спортивні майданчики та стежать за утриманням інвентаря, за чистотою майданчиків. Беруть участь в організації роботи спортивно-трудового й туристсько-трудового табору школи; проводять збори, бесіди, показові спортивні виступи молодших школярів. Створюють громадську думку, спрямовану проти порушень занять фізичною культурою, спортом і туризмом, проти порушень спортивної етики, випадків невиконання правил гігієни та санітарії, не допускають неохайного ставлення до спортивного інвентаря.

II. ДУХОВНА КУЛЬТУРА

3. Родовід. Родинно-сімейне виховання. 4. Традиції. Моральне виховання.

Вивчають зміст і усвідомлюють значення моралі. Знайомляться з єдністю прав, свобод і обов'язків громадян. Словом і ділом, своїм особистим прикладом утверджують норми моралі. Визначають конкретні шляхи втілення моральних знань у дії та вчинки. З'ясовують на уроках, бесідах і диспутах такі поняття, як громадянський обов'язок перед Батьківщиною, активна життєва позиція, моральний ідеал. Проводять класні години, збори на теми "Тобі до всього справа", "Слово кріпи справами своїми". Беруть участь у бесідах і диспутах "Наступає твоя громадянська зрілість", "Правда від усього дерожча". Слухають лекції на теми "Мораль і право", "Закон і совість". Читають і обговорюють статті в журналах та газетах на морально-етичні теми. Учаться аналізувати конкретні факти і явища повсякденного життя, робити моральний вибір у різних життєвих ситуаціях. Беруть активну участь у громадському і трудовому житті класу, школи, міста /села/, виконують доручення, завдання органів учнівського самоврядування.

Працюють у туристсько-краєзнавчих гуртках, ходять у походи, виконують слідопитську роботу, вивчають минуле, сучасне і майбутнє свого міста /села, району, області/, дізнаються про життя і діяльність видатних земляків. Беруть участь в охороні природи рідного краю та його культурно-історичних пам'яток. Створюють шкільні краєзнавчі музеї, виставки, кутки; складають альбоми та фотомонтажі на теми "Моя Батьківщина", "Наш край", "Наше село", беруть участь у грі "Сокіл". Виступають з концертами художньої самодіяльності, беруть участь у початковій військовій підготовці допризовної молоді, беруть участь в урочистих проходах юнаків у Армію України, у шануванні ветеранів; проводять зустрічі з колишніми випускниками школи, нині солдатами Армії України, під девізом "Спасибі тобі, солдат!"; проводять у школі свята, присвячені Армії України. Вивчають особливості життя і побуту різних народів, переписуються з учнями других країн, проводять заочні змагання з ними, збори, обмін делегаціями; організують заочні мандрівки по Україні. Підтримують зв'язок з зарубіжними друзями. Проводять збори "Бійці згадують минулі дні", "Іхній подвиг живий", "Бійці невидимого фронту", беруть участь у вечорах "Ми славимо подвиг ваш", "Дочки України", "Країна моя, доля моя". Випускають усні журнали "Ради життя на землі", "Візьми собі за приклад героя", "Чи знаєш ти героїв свого краю?".

Нагромаджують досвід колективних відносин. Беруть участь у різних формах урочної та позаурочної роботи, сприяють утвердженню в класному колективі відносин ділової залежності й відповідальності. Беруть активну участь в усіх колективних справах класу, школи. Керують козацькою громадою, працюють вожатими в загонах козачат, беруть активну участь в учнівському самоврядуванні, організують колективне самообслуговування. Учаться співробітничати, виконувати та організовувати колективні справи і керувати ними. Готують та проводять збори, колективно обговорюють свою роботу, намічають плани, розподіляють доручення, критично оцінюють зроблене, приймають рішення, контролюють їх виконання. Беруть активну участь у бесідах і диспутах на теми "Відвага, щирість, спайка, завзяття, у кожного іскорка, разом багаття!", "Яким я хотів би бачити свого товариша?", "Щоб мати друга, треба бути ним", "У дружбі - сила".

Засвоюють основні принципи гуманізму, учаться додержувати їх у відносинах з дітьми. Удосконалюють своє уявлення про добро і зло, мужність і благородство, формують моральний ідеал. Спостерігають за поведінкою людей у різних життєвих ситуаціях, пізнають їх почуття і переживання, порівнюють їх зі своїми, розвивають у собі здатність уходити в становище іншої людини, співпереживати, співчувати, поділяти чужі радості і горе. Беруть участь у волонтерській та шефській роботі; закріплюють благородні звички поведінки щодо людей, нагромаджують

досвід чуйності й душевної чутливості. Піклуються про батьків, членів сім'ї, учителів і знайомих; турбуються про хворих друзів, відвідують їх, подають їм необхідну допомогу; оточують увагою людей похилого віку, малюків та інвалідів, уміло подають посильну допомогу навколишнім. Вчаться бути добрими і великодушними в спілкуванні з учителями школи.

Проводять збори на теми "Найкраща посада бути на землі людиною", "Людей нецікавих на світі немає", "Умій відчувати поряд із собою людину", "Школяр - друг природи, друг звірів і птахів", беруть участь у бесідах і диспутах на теми "Що залишає людям кожний твій прожитий день?", "Що означає жити по совісті?", "Честь і людська гідність. Чим вони відрізняються від самолюбства?", "Добра справа дорожча від багатства". Беруть участь в операціях "Подаруй людині радість", "Добрі справи людям". Беруть участь у десантах "Зелена аптека", "Озеленимо наше місто". Виробляють навички й звички правильної поведінки в школі, громадських місцях та вдома. Допомагають учительському колективу та органам учнівського самоврядування запроваджувати в життя єдині вимоги до учнів. Беруть участь у бесідах про Правила для учнів, аналізують факти з життя класу, школи. Конкретизують вимоги до поведінки на основі типових Правил для учнів. Пропагують Правила для учнів, роз'яснюють своїм товаришам доцільність їх суворого виконання. Готують тематичні класні збори "Правила для учнів - закон шкільного життя", беруть участь у бесідах і диспутах "Для чого потрібна людині дисциплінованість?", "Організуй себе!", "Мистецтво керувати собою", "Поведінка наодинці із самим собою", "Красота починається з порядку". Активно беруть участь у шкільному й класному чергуванні, в рейдах "З фотоапаратом по школі", у патрулях щодо охорони громадського порядку в школі й за її межами; організовують допомогу козакам. Оформляють тематичні стенди, газети, кутки, готують радіопередачі на теми "Можна і не можна", "Що ми побачили в нашій школі".

Усвідомлюють визначальну роль внутрішньої краси людини і її культури. Учаться відрізняти моральну красу людини від зовнішньої красивості, внутрішнє благородство - від вишуканих манер, розширюють свої знання про правила етикету, застосовують їх у повсякденному житті. Привчають себе бути втриманим у стосунках з людьми, виробляють вміння бути уважними слухачами та цікавими співрозмовниками. Розвивають у собі почуття міри, уміння знаходити межу розумного в поведінці, побуті, одязі. Удосконалюють свій смак, з належною повагою ставляться до смаків, звичок інших людей. Слухають лекції про культуру поведінки, про виховання смаку. Учаться культури танцю. Збагачують свій словниковий запас, звільняються від слів-паразитів. Стежать за змістом і чистотою своєї мови. Беруть участь у бесідах, диспутах і вечерах на теми "Про культуру справжню й удавану", "В чому краса людини?", "В людини має бути все прекрасне: і обличчя, і одяг, і душа, і думки", "Що означає бути сучасним?", "Бути, а не здаватися", "Про скромність і про гордовитість", "Почуття і речі", "Немає більшої розкоші, як розкіш людського спілкування", "Ніщо не коштує нам так дешево і не ціниться так дорого, як ввічливість", "Час, смак, стиль, мода".

Організують книжкові виставки з доббором відповідної літератури, оформляють стенди, кутки, газети на теми "Наші смаки", "Етика поведінки", "Ставлення до природи - показник твоєї культури".

Організують вечори відпочинку, бали, карнавали, учаться додержувати звичаїв гостинності.

Морально вдосконалюють свою особистість, намічають конкретну програму самовиховання, гартують волю, учаться керувати собою. Вчаться бачити за конкретними вчинками вияви певних якостей особистості. Вивчають біографії великих людей, героїв війни та праці, на їх прикладі вчаться виховувати в собі кращі риси людини. Розвивають свої здібності, навчаються в гуртках, секціях, клубах. Працюють у підшефному загоні: керують гуртками, виступають з доповідями, проводять бесіди й збори, передають свої трудові вміння та навички молодшим; виховуючи їх, виховуються самі. Учаться відстоювати свою точку зору, терпеливо переконувати товаришів, відверто зізнаватися в своїх помилках. Проводять збори на теми "Про шляхи, що ведуть до мужності", "Твоя програма самовиховання", "Мужність виховується з дня в день у наполегливому подоланні труднощів". Беруть участь у бесідах "Воля та праця людини дивнії дива творять", "Хочу, треба - ось де виявляється твій характер", "Що означає знайти себе?", "Чому говорять: неробство та лінь псують людину", "Як перемогти слабості та недоліки свого характеру", оформляють стенди, кутки, газети, готують радіопередачі "Для тих, хто працює над собою", "Великі люди про самовиховання", "Словник моралі".

На основі спільної діяльності розширюють позитивний досвід моральних відносин між юнаками й дівчатами; дістають виразні уявлення про фізичні й психолічні особливості підлітків, а також про особливості їхньої поведінки; виробляють нетерпимість до легковажних поглядів на любов та дружбу, грубість та цинізм у стосунках між статями, юнаки ввічливо та дбайливо

ставляться до дівчат і жінок; готують бесіди, диспути, обговорюють статті, книжки, кінофільми й вистави, в яких порушуються питання взаємовідносин юнаків і дівчат; розширюють та поглиблюють уявлення та знання про сім'ю і її функції, про роль та значення сім'ї для особи й суспільства, про демографічну політику держави, про моральну красу й моральне обличчя сім'ї; знайомляться з основними положеннями законодавства про шлюб і сім'ю.

Засуджують аморальні вчинки людей, борються з негативними явищами в житті. Виражають непримиренне ставлення до зла й жорстокості, ненависть до всякого виду приниження людей. Виступають проти виявів егоїзму й утриманства, байдужості й пристосовництва. Виявляють високу вимогливість до себе, до своїх друзів і товаришів, до всіх членів колективу, непримиренність до будь-яких порушень норм співжиття; виступають з критикою і самокритикою. Ведуть непримиренну боротьбу з грубістю, лихослів'ям, курінням. Активно вступають у боротьбу із споживацьким ставленням до життя, рослинного та тваринного світу. Беруть участь у рейдах щодо перевірки порядку в класах, у школі, у дворах жилих будинків, у підліткових клубах. Не дозволяють ровесникам зневажливо ставитися до старших, ображати молодших, робити аморальні вчинки в школі, вдома, в громадських місцях.

Беруть участь у класних зборах: „Бій байдужості”, „Обережно! Міщанство і вульгарність”, у бесідах і диспутах : „Щастя в боротьбі: з ким і за що?”, „Як протистояти міщанству?”, „Чим відрізняється справжня дружба від кругової поруки?” та ін.

Оформляють стенди, вітрини, бюлетні й стінгазети: „Вікна сатири”, „Не проходите мимо”, „Крокодил”.

Активно беруть участь в русі школярів за охорону тваринного й рослинного світу, створюють бригади охорони природних багатств.

5. Козацька культура. Художньо-естетичне виховання.

Пізнають прекрасне в навколишній дійсності: в природі й місті, в сучасних технічних спорудах, у найновіших машинах. На екскурсіях спостерігають за працею майстрів. Свої враження про прекрасне в житті й праці передають у малюнках, фотографіях, аматорських фільмах, у творах. Читають і обговорюють твори літератури й мистецтва, учаться оцінювати їх, відстоювати свою думку, переконливо обґрунтовувати її. Беруть участь в експедиціях школярів, виконують завдання музеїв з вивчення творів народної творчості, пам'яток історії та культури рідного краю, монументального сучасного мистецтва.

Знайомляться з Основами законодавства про охорону історичних пам'яток; відвідують музеї, виставки, картинні галереї; знайомляться з архітектурою, з прикладним мистецтвом та народною творчістю; збирають літературно-краєзнавчий матеріал; випускають бюлетні, альбоми, присвячені майстрам мистецтв. Знайомляться з життям і творчістю видатних художників, композиторів та письменників; читають книжки про мистецтво; беруть участь у створенні малих картинних галерей, у роботі клубів за художніми інтересами. Переглядають та обговорюють фільми, присвячені проблемам мистецтва й етики. Слухають музичні твори в записах, по радіо й телебаченню, роблять до них ілюстрації. Зустрічаються з майстрами мистецтв. Допомагають молодшим школярам розвивати почуття й розуміння прекрасного в природі, навколишній дійсності, у стосунках між людьми, бачити зв'язок літератури, музики й живопису.

Працюють у факультативах художнього циклу, гуртках з різних видів мистецтв та художнього конструювання. Поглиблено займаються одним з видів мистецтва, беруть участь у художній самодіяльності. Малюють на основі спостереження, з пам'яті і з натури; беруть участь у конкурсах. Оволодівають умінням говорити точно й виразно. Беруть участь у дитячих художніх виставках, влаштовують їх обговорення; керують у школі художніми гуртками. Проводять конкурси, фестивалі, обговорення, конференції, присвячені культурі й мистецтву; є членами журі різних конкурсів художньої самодіяльності; беруть участь у заняттях клубів за художніми інтересами.

Беруть участь у художньому оформленні школи та шкільної ділянки. Намагаються скромно й зі смаком одягатися. Знайомляться із зразками сучасного одягу на виставках, у будинках моделей, організовують зустрічі з модельєрами. Беруть участь у козацьких зборах. Диспутах, присвячених проблемам естетики („Що означає бути красивим?”; показують молодшим, як можна із смаком одягатися.

Випускають стінні газети, що критикують вияви міщанства, грубості, неохайності та негарної поведінки. Проводять диспути, збори: „Міщанин сьогодні, який він?”, „Про смаки сперечаються”, „Про вульгарність і несмак”.

III. КУЛЬТУРА ПРЕДМЕТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

6. Природа. Екологічне виховання. 7. Праця-навчання. Трудове виховання.

Знайомляться з працею на підприємствах. Організують і проводять за допомогою вчителів та інших дорослих екскурсії на передові підприємства, виставки. Знайомляться на місцях з прикладами високопродуктивної праці, зустрічаються з ветеранами праці, з молодими трудівниками міста й села, в тому числі з випускниками своєї школи. Знайомляться із стилем роботи, способом життя й системою стосунків у трудовому колективі. Засвоюють кодекс честі робочої людини. Беруть участь у бесідах і диспутах, пов'язаних з питаннями свідомого ставлення до праці: «Праця — основа життя», «Трудовий героїзм», «Людське щастя в праці», «Праця і науково-технічний прогрес » тощо.

Працюють у гуртку «Умілі руки», гуртках юних натуралістів, юних техніків. Знайомляться з конструкцією сільськогосподарських машин, працюють на них під керівництвом та наглядом спеціалістів, привчаються до праці механізаторів, оволодівають автосправою. Виконують виробничі замовлення школи і підприємств, виконують обов'язки обліковців та контролерів ВТК, комірників, відповідальних за обладнання та матеріали, ланкових і бригадирів. Проводять дослідницьку роботу на шкільній ділянці, беруть участь у насаджуванні лісу, захисних лісосмуг, закладанні парків та алей, розсадників плодоягідних культур, оранжерей. Шефтують над молодняком робочої та продуктивної худоби, заготовляють корм для нього, допомагають розводити рибу в місцевих водоймах, свійську птицю; доглядають за бджолами на колективних пасіках. Беруть участь у заготівлі лікарських трав, грибів, ягід. Проводять масові свята праці, свято першої борозни, День урожаю, свято «За честь школи», «Тиждень саду» та ін.

У трудовій діяльності завжди додержують Правил для учнів. Виконуючи трудові завдання і практичні суспільно корисні справи, додержують правил техніки безпеки і гігієни праці, виконують технічні умови, передбачені змістом і характером роботи. Активно беруть участь у роботі органів учнівського колективу: організують чергування по класу і школі, беруть безпосередню участь у ньому. Організують у класі й у школі змагання із суспільно корисної праці, очолюють бригади молодших школярів, зведені трудові загони, беруть участь у керівництві трудовими колективами учнів. Проводять розвідування корисних справ, працюють у зоні дії козацького загону, допомагають у бібліотеках, кімнатах-музеях, клубах, поштових відділеннях зв'язку. Організують і проводять волонтерську роботу. Беруть участь у суботниках на виробництві, на будівництвах, у сільськогосподарських підприємствах, у мікрорайоні школи. Організують збирання вторинної сировини, самі беруть у ньому активну участь. Здійснюють самообслуговування в школі й удома: самостійно прибирають класні кімнати, квартиру, шкільну ділянку, двір, чистять одяг, взуття, перуть і прасують білизну, учаться готувати, купувати продукти, накривати стіл; ремонтують речі домашнього вжитку, побутову техніку.

Під керівництвом учителів, спеціалістів підприємства-шефа, батьків і громадськості беруть участь у створенні груп, які цікавляться певною професією, вибирають факультативи відповідно до своїх нахилів та інтересів. У навчальних кабінетах, кутках профорієнтації оформляють стенди: «Працівників яких професій потребує ваш район?», «Як продовжити освіту і здобути професію?», «Кого готують ПТУ нашого міста?», «Професія будівельника», «Професії сфери побутового обслуговування», «Робоча професія» та ін. Обладнують пересувні виставки літератури, що розповідають про професійно-технічні училища, про спеціальності та спеціалістів, яких вони готують. Беруть участь у бесідах і обговореннях за темами: «Що значить правильно вибрати професію?», «Обов'язок та інтерес при виборі професії», «Шляхи, які ми вибираємо» та ін. Організують збирання матеріалів, що висвітлюють основні вимоги до людини, які ставляться різними професіями. Беруть участь у зустрічах з людьми робочих професій.

Знайомляться з Основами законодавства про охорону природи.

Бережуть народне добро, акуратно поведуться з шкільним майном, речами, підручниками; охороняють природу, додержують чистоти. Беруть участь у боротьбі за економію матеріалів та електроенергії, за краще утримання і збереження шкільного обладнання, машин, верстатів, інструменту. Організують охорону зелених насаджень та водойм, беруть участь у роботі «зеленого» і «голубого» патрулів. Допомагають знищувати бур'яни, шкідників полів, садів та городів. Виявляють потреби школи, знайомляться з перспективним планом її благоустрою, беруть участь у будівництві фізкультурних майданчиків, гео- і метеомайданчиків, теплиць та оранжерей, у будівельних та ремонтних роботах у школі; виготовляють нескладні інструменти, сільськогосподарський і спортивний інвентар.

Допомагають місцевим органам влади, дружинникам підтримувати громадський порядок, охороняти зелені насадження, тварин, виявляти браконьєрів, порушників громадського порядку, розкрадачів власності та природних багатств; беруть участь у роботі загонів юних друзів природи, юних друзів прикордонників, юних друзів міліції. Беруть участь у бесідах і диспутах про непримиренність до дармоїдства й утриманства, організовують громадську думку колективу проти недбалості та безвідповідальності; вживають заходів громадського впливу на учнів, які несумлінно виконують свої трудові обов'язки.

8. Наука-техніка. Сприяння творчому розвитку особистості.

Вивчають державні документи про оволодіння знаннями та всім багатством світової культури, положення Конституції України про необхідність оволодіння глибокими і міцними знаннями. Проводять козацькі збори: «Право на освіту в Україні гарантується Конституцією», «Знання потрібні, як гвинтівка в бою», «НТР та наша навчальна праця». Слухають лекції, переглядають та обговорюють кінофільми про найважливіші досягнення нашої науки («Космічна епопея», «Вітчизняна наука і космос», «Наука на службі миру», «Наука і мужність»). Проводять зустрічі з передовиками виробництва, науки, культури; беруть посильну участь у пошуково-дослідній та раціоналізаторській діяльності з підприємствами — шефами, радгоспами, колгоспами, навчальними закладами; навчаються в гуртках «Юний винахідник», «Математика і виробництво», «В світі техніки». Беруть участь у роботі шкільних лекторіїв, розповідають ровесникам і молодшим товаришам про вимоги до освітнього рівня молоді, про роль науки в сучасному суспільстві. Визначають свої нахили, здібності, вибирають один з можливих шляхів здобуття середньої освіти (загальноосвітня школа, середній спеціальний навчальний заклад, професійно-технічне училище), знайомляться з потребами свого району в різних професіях; вивчають ту галузь виробництва, в якій збираються працювати. Беруть участь у зустрічах із спеціалістами промислового та сільськогосподарського виробництва, транспорту, сфери обслуговування, з учнями та викладачами технікумів і професійно-технічних училищ.

Створюють інформаційні центри «В світі цікавих фактів», «Це цікаво»; оформляють стенди, випускають усні журнали; проводять вечори наукової фантастики, конкурси захисту фантастичних проєктів, предметних газет та бюлетенів, вечори розгаданих і нерозгаданих таємниць, запитань і відповідей; навчаються в предметних гуртках, клубах за інтересами; беруть участь у роботі дитячих технічних станцій, лабораторій. Удосконалюють навички роботи з топографічною картою, користуються різними видами карт, складають економіко-географічні характеристики галузей народного господарства України, районів, міст. Використовують місцевий географічний матеріал, аналізують та обробляють дані, пов'язані з його економікою, місцевими географічними природними умовами. Креслять діаграми, графіки та схеми виробничих зв'язків, картосхеми промислових і транспортних вузлів з позначенням вантажо-потоків. Ведуть щоденники екскурсій, походів, беруть участь у козацьких зборах («Як ти організовуєш свою навчальну працю вдома», «Світ твоїх інтересів»); беруть участь у гуртках і семінарах з наукової організації праці «Учись учитися»; знайомляться з літературою народів України; вивчають та аналізують її найбагатші національні традиції; дивляться телепередачі «Винахідник», «Українська мова», «Книга в твоєму житті» та ін. Проводять олімпіади з навчальних предметів, виготовляють навчальні посібники для шкільних кабінетів, вивчають фотоапарат, проєкційний ліхтар, епідіаскоп, кіноапарат, кінокамеру, магнітофон, комп'ютер; керують технічними та предметними гуртками, пізнавальними іграми учнів молодших класів. Проводять у загонах олімпіади, конкурси юних знавців фізики, історії, географії, любителів природи тощо, організовують вечори цікавої науки; знайомляться з життям та діяльністю вчених України, інших країн, з їхніми видатними науковими відкриттями; готують огляди робіт юних натуралістів. Оформляють стенди «Хочу все знати», «Новини науки і техніки»; набувають навичок групової роботи при розв'язуванні завдань підвищеної складності; беруть участь в охороні природи, рослин і тварин.

Беруть участь у підготовці та проведенні громадських оглядів знань, у змаганні між класами за право рапортувати трудовим колективам про успіхи в навчанні; використовують раніше набуті вміння та навички у процесі розв'язання колективних пізнавальних завдань; беруть активну участь у роботі органів учнівського самоврядування, спрямованій на організацію пізнавальної діяльності в позаурочний час; наслідують девіз козацької організації «Жодного відстаючого поряд»; зустрічаються з ученими, представниками підприємств промисловості, сільського господарства, сфери обслуговування; звітують перед трудовими колективами про взяті зобов'язання. Ведуть у колективі активну боротьбу за знання, допомагають відстаючим.

Учаться раціонально організовувати навчальну працю; удосконалюють навички

складання математичних розрахунків, різних вимірів та геометричних побудов; оволодівають технікою проведення фізичного, хімічного, біологічного експерименту. Учаться застосовувати здобуті знання під час розв'язання завдань, виконання найпростіших розрахунків практичного характеру. Готують повідомлення за джерелами, письмово та усно рецензують роботи товаришів; самостійно записують основні положення розповідей та лекцій учителя, вчаться виділяти і запам'ятовувати головне з прочитаного; розв'язують пізнавальні завдання; учаться встановлювати причинно-наслідкові залежності, аналізувати факти, знаходити закономірності, вникати у предмети або явища, що вивчаються, виявляти їх особливості, йти від фактів до висновків. Пишуть твори на матеріалі прочитаного та на власному життєвому досвіді, удосконалюють культуру усної та писемної мови; виступають з доповідями й повідомленнями, знаходять необхідну літературу в каталогах, складають бібліографічні довідки. Роблять виписки, складають відгуки про прочитане, обговорюють рекомендовані для позакласного читання книжки, складають бібліографію книжок і статей, учаться конспектувати статті, беруть участь у роботі клубів любителів книжки, обговорюють рекомендовані питання «Як правильно читати книжки», «Як навчитися правильно знаходити потрібну літературу». Учаться самостійно здобувати знання, користуючись книжками, довідниками, графіками, таблицями та іншими джерелами; учаться складати усні й письмові звіти про виконання навчальних та позанавчальних завдань; самостійно складають і виконують план домашнього читання, читають спеціальні журнали.

Формують громадську думку колективу класу, козацької групи, класної козацької організації, спрямовану на запобігання недисциплінованості й засудження її, виховують нетерпиме ставлення до пропускання уроків та факультативних занять, порушень режиму дня, невиконання домашніх завдань, недбалого поведіння з підручниками, навчальними посібниками.

IV. СОЦІАЛЬНА КУЛЬТУРА

9. Держава-нація. Громадянське виховання.

В процесі уроків, позакласних заходів, роботи козацького загону та джурової організації учні знайомляться з подіями громадсько-політичного життя в Україні та за рубежом. Знайомляться із суспільним та державним устроєм України. Проводять свята, бесіди, екскурсії та зустрічі, присвячені єдності трьох поколінь козацького руху.

На уроках, тематичних інформаціях, бесідах знайомляться з постановами держави й уряду, підсумками виконання народногосподарських планів, із завданнями річних планів розвитку народного господарства, з перспективами розвитку свого міста, села, району, підприємства-шефа. Продовжують вивчати історію свого краю, збирати історичні документи; записують спогади старожилів, зустрічаються з ветеранами боротьби і праці, з керівниками трудових колективів, передовиками виробництва. Збирають факти про втілення в життя планів розвитку нашої країни.

Беруть участь у створенні шкільних краєзнавчих, історичних музеїв та експозицій, проводять екскурсії, виступають з повідомленнями в молодших джурових загонах і групах. Вивчають діяльність Рад місцевих депутатів, виконують їх завдання. Знайомляться з практикою роботи рай(міськ) суду, виборчої дільниці. В період виборчої кампанії до Рад місцевих депутатів, до судових органів чергують на виборчих дільницях, допомагають випусками стінної газети, бюлетенів, поздоровляють молодих виборців, беруть участь в організації святкових концертів. Слухають розповіді та беруть участь у бесідах на теми «Майбутнє, яке починається сьогодні»; дивляться фільми, спектаклі й телепередачі, слухають радіопередачі про бойові подвиги і славні трудові справи людей України, про козацькі організації. Продовжують вивчати історію Гімну, Прапора, Герба України і знайомлять з нею джур, суворо виконують зв'язані з ними ритуали. Знайомляться з творами літератури, музики, живопису, скульптури про українську дійсність і про героїчне минуле нашого народу. Активно допомагають трудящим рідного краю в їхніх справах на благо Батьківщини.

Знайомляться з внутрішньою та зовнішньою політикою України, з видатними особами, лауреатами Державних премій, з досягненнями промисловості й сільського господарства, науки і культури; поглиблюють свої уявлення про ідейність літератури і мистецтва; читають книжки й журнали, дивляться кінофільми і спектаклі про українську молодь. Обговорюють порушені в них питання громадсько-політичного життя, оцінюють події. Організують наочну агітацію в коші: випускають інформаційні бюлетені, «блискавки», агітплакати. Беруть участь у діяльності джурового лекторію; виступають з тематичними інформаціями перед ровесниками і молодшими

джурами та козачатами; допомагають поширювати серед населення суспільно-політичну літературу. Допомагають вихователям проводити інформації, бесіди, обговорення матеріалів газет «Річ про Адамівську Січ», «Річ про Буджацьку Січ», складають пам'ятки для юних читачів газет. Оволодівають уміннями та навичками, необхідними для екскурсиводів шкільного музею. Проводять доступну віковій агітаційно-масову роботу серед населення: поздоровляють кращих працівників підприємств, які шефствують над школою, з одержанням нагород, з перемогою в трудовому змаганні. В дні знаменних дат поздоровляють ветеранів війни і праці, жителів мікрорайону, розповідають їм про свою участь у громадсько-політичному житті школи, села, міста, області, краю, країни. Вдома в сім'ї знайомлять молодших з різними подіями громадсько-політичного життя в країні й за рубежом, привчають їх регулярно знайомитися з матеріалами дитячих журналів та газет. Разом з дорослими дивляться, слухають, обговорюють радіо- й телепередачі на суспільно-політичні теми. Знайомляться з трудовою та бойовою біографією батьків, родичів, сусідів, їхньою громадсько-політичною діяльністю.

Активно виконують заклики Українського козацтва, беруть участь у Всеукраїнських джурових акціях. Готуються до вступу в козацтво: вивчають Статут Українського козацтва, його історію, документи й матеріали Великих та крайових Рад. Знайомляться з традиціями і справами козацької організації своєї школи, підприємства-шефа, із сьогоденними справами козацтва. Зустрічаються з ветеранами козацтва. Виконують доручення шкільної джурової організації. Беруть участь у відкритих козацьких зборах, диспутах. Здобуті знання використовують для бесід з молодшими товаришами. Активно працюють в органах самоврядування школи і Ради Джур та Дан. Організують роботу школи козацького активу. Виступають організаторами й активними учасниками роботи музеїв, політичних клубів. Проводять у коші конкурси політичного малюнка й плаката, організують підготовку та проведення політичних акцій і кампаній. Допомагають вести ідейно-виховну роботу в козацьких загонах. Беруть участь у навчанні та вихованні джурових загонів. Знайомлять молодших козачат з традиціями коша, навчають їх планувати роботу, проводити збори, лінійки, свята, колективні трудові операції, суспільно-політичні секції. Дбають про залучення всіх ровесників та молодших до участі в громадсько-політичному житті свого колективу, рідного села, міста, країни. Допомагають товаришам оволодівати вміннями та навичками, необхідними для успішної громадсько-політичної діяльності. Принципово оцінюють вклад кожного в громадсько-політичну роботу. Збирають матеріали, випускають «блискавки» та бюлетені, беруть участь у мітингах протесту, мітингах солідарності, в збиранні коштів для подання допомоги народам, які борються із гнобленням, в зустрічах з їх представниками.

На тематичних інформаціях, козацьких та джурових зборах, мітингах засуджують політику расизму, неофашизму. Обговорюють та принципово оцінюють факти ідейної незрілості, громадської пасивності, що трапляються в навколишньому житті, відображаються на сторінках періодичної преси.

10. Історія козацтва. Превентивне виховання.

Підтримання громадського порядку. Проводять джурові й козацькі збори на теми: «Конституцію треба знати, її треба додержувати», «Наступає твоя громадянська зрілість». Беруть посильну участь у конференції, яку організують старшокласники: «Закон на варті інтересів Батьківщини», готують окремі повідомлення про гуманну спрямованість українських законів. Переглядають та обговорюють кінофільми й вистави, присвячені роботі працівників міліції. Беруть участь у читацькій конференції на тему «Працівники міліції в творах українських письменників». Збирають матеріал про відважних міліціонерів району, міста.

Знайомляться з постановами державних органів та громадських організацій про поведінку неповнолітніх. Готують питання на правові теми, збирають та аналізують висловлювання великих людей про закони суспільства, їх важливість і необхідність. Знайомляться з Основами законодавства про охорону здоров'я, охорону природи, про охорону історичних пам'яток. Читають та обговорюють твори на ці теми.

Проводять тематичні вечори: «Ти і закон», «Закон і совість», вечори запитань і відповідей на правові теми з участю народних дружинників, депутатів місцевих Рад, працівників суду, прокуратури, міліції. Випускають газету, усний журнал «Людина і закон»; готують виставку книжок на правові теми. Беруть участь у конкурсі на кращий альбом—збірник прислів'їв і приказок про ставлення до закону. Дивляться телепередачі щодо курсу «Основи правознавства».

Вчать самостійно оцінювати вчинки людей і свою поведінку з погляду вимог українського законодавства. Беруть участь у діяльності загонів (клубів) юних друзів міліції,

«голубих патрулів». Допомагають козацатам III— IV класів вивчати правила поведінки й додержувати їх, виховувати в собі відповідальне ставлення до громадських доручень, почуття колективної та особистої відповідальності (за свою поведінку й поведінку інших), звичку дбайливо ставитися до громадської власності. Допомагають дружинникам і місцевим органам влади підтримувати порядок, охороняти природу; беруть участь у чергуваннях та патрулях охорони громадського порядку в школі й за її межами, організовують допомогу джур «Козацькому прожекторіві».

З'ясовують випадки порушення дисципліни в школі, громадського порядку на вулиці; виступають на джурових, козацьких і класних зборах, перед товаришами з критикою власних вчинків, намічають конкретні шляхи їх усунення. Оцінюють дисципліну в класі, школі, засуджують випадки порушення дисципліни, правил поведінки, несумлінного ставлення до навчальних і громадських обов'язків, псування майна. Не дозволяють ровесникам робити погані вчинки, порушувати правила громадського співжиття; не проходять повз антигромадські дії навколишніх.

Д. МОЛОДІ КОЗАКИ ТА БЕРЕГІНИ (УЧНІ 9 – 11 КЛАСІВ)

І. КУЛЬТУРА ТІЛОВИХОВАННЯ

1. Система здоров'я. Здоровий спосіб життя. 2. Козацька військова справа. Військово-патріотичне виховання.

Організують і проводять вечори, бесіди, лекції та конференції про спорт і туризм, зміцнення здоров'я, загартовування, про важливість фізичного виховання для формування гармонійно розвиненої особи; зустрічаються з відомими спортсменами, тренерами, спортивними суддями, спортсменами, медичними працівниками та працівниками фізичної культури й спорту.

Постійно стежать за розвитком фізичної культури, спорту й туризму в нашій країні та за рубежем по газетах і журналах, радію й телебаченню. Переглядають та обговорюють кінофільми на спортивну тематику, відвідують спортивні змагання; читають спеціальну й художню літературу про спорт, туризм, фізичний розвиток людини, про видатних спортсменів, тренерів і спортивних суддів, про те, яке місце займають фізична культура, спорт і туризм у житті багатьох видатних людей.

Складають самі правильний режим дня, план занять фізичною культурою, спортом і туризмом, та додержують їх. Суворо додержують правил особистої та громадської гігієни і санітарії. Удосконалюються у вибраному виді спорту, прагнуть до досягнення високих результатів, відстоюють спортивну честь колективу на загальношкільних змаганнях. Беруть участь у спортивних змаганнях, спартакіадах школи, захищають честь колективу школи на районних, міських, обласних змаганнях; складають норми комплексу «Козацьке здоров'я», виконують нормативи спортивних розрядів у вибраних видах спорту. В школі й у позаурочний час удосконалюють техніку виконання вправ у спортивній гімнастиці, легкій атлетиці, лижній підготовці, удосконалюють техніку й тактику в спортивних іграх. Беруть участь у Всеукраїнських експедиціях по місцях революційної слави Козацтва; виконують нормативи на значок «Юний турист» і на спортивні розряди по туризму. Ведуть краєзнавчу і пошукову роботу згідно із завданнями туристських гуртків та шкільних музеїв. Оволодівають початковою військовою підготовкою. Беруть участь у роботі гуртків та секцій військової справи, у змаганнях та конкурсах, які входять до гри «Джура». Беруть участь у роботі оборонно-масових гуртків та секцій ДТСААФ, в олімпіаді ПВП, табірних зборах. Подають першу медичну допомогу, запобігають спортивному травматизму, удосконалюють навички самоконтролю в процесі занять спортом.

Проводять роботу інструкторів на громадських засадах за вибраними видами спорту з молодшими школярами та підлітками, організовують і проводять з ними зарядку, фізкультхвилинки. Допомагають готувати молодших школярів і підлітків до складання норм комплексу «Козацьке здоров'я».

Організують будівництво спортивних споруджень на шкільній території та в дворах, стежать за дисципліною, порядком і чистотою на спортивних майданчиках. Проводять заняття в туристських гуртках; організовують походи, екскурсії з молодшими школярами та підлітками по місцях слави Козацтва; працюють помічниками керівників походів — молодшими інструкторами по туризму. Організують і проводять туристські зльоти та змагання. Проводять роботу гуртків і секцій військової справи.

Організують і проводять змагання та конкурси, що входять в ігри «Джура» та «Сокіл», олімпіаду ПВП. Особистим прикладом показують молодшим школярам та підліткам правильне ставлення до фізичної культури, спорту й туризму, до громадської санітарії та гігієни.

II. ДУХОВНА КУЛЬТУРА

3. Родовід. Родинно-сімейне виховання. 4. Традиції. Моральне виховання.

Вивчають питання Програми та Статуту Українського козацтва, рішень Рад Українського козацтва та Молодої Січі про виховання молоді; поглиблюють уявлення про принципи й норми загальнолюдської моралі; засвоюють суть основних етичних категорій. Готують і проводять конференції на теми: «Норми загальнолюдської моралі» та ін. Пишуть реферати, твори, роблять огляди матеріалів преси з питань моралі: «Сенс життя—в чому ти його бачиш?», «Про почуття громадського обов'язку», «Образ молодого робітника в художній літературі», «Твоя перепустка в завтра—твої сьогоднішні справи», «Що означає будувати життя і влаштовуватися в ньому?». Засвоюють вимоги загальнолюдської моралі про необхідність особистого практичного внеску кожної людини в розбудову держави та громади. Аналізують конкретні факти і явища повсякденного життя; виявляють принципи та норми загальнолюдської моралі в передових колективах фабрик, заводів, установ, знайомляться з моральною атмосферою цих колективів, їх прогресивними рухами та починаннями, пізнають суть ставлення до суспільства, колективу, праці; вчаться у трудових колективів створювати високomorальні стосунки в шкільному колективі. Керуються принципами морального кодексу в навчанні, праці, у взаємовідносинах з людьми.

Беруть участь у Всеукраїнському поході по місцях слави козацтва, здійснюють експедиції по рідному краю і країні, разом з козацькою організацією шефського підприємства вивчають минуле, сучасне і майбутнє свого краю (міста, села, району, області), зустрічаються з ветеранами воєн і праці. Беруть участь в охороні природи рідного краю та примножують її багатства, створюють шкільні краєзнавчі музеї, виставки, кімнати бойової слави, беруть участь у воєнно-спортивній грі «Джура». Беруть активну участь у воєнній початковій підготовці допризовної молоді. Організують урочисті проводи випускників школи у Армію України, шанування ветеранів; проводять зустрічі з колишніми випускниками школи, нині солдатами, під девізом «Спасибі собі, солдат!». Проводять у школі дні й фестивалі дружби, присвячені школярам зарубіжжя. Продовжують вивчати бойові подвиги учасників руху Опору. Вивчають особливості життя та побуту різних народів, переписуються із зарубіжними учнями, проводять заочні змагання, обмінюються делегаціями.

Проводять козацькі збори, організовують лекції, диспути, виставки на героїко-патріотичні теми. Організують шкільні вечори: «Моя Вітчизна—Україна», «Це потрібно живим», «Чи готовий ти до захисту Батьківщини?», «Герої не вмирають», «Про тих, хто вистояв і переміг», «Ніхто не забутий, ніщо не забуто», «Бути солдатом, офіцером Збройних Сил України—висока честь» і т. п. Організують читальні конференції за книгами про військовослужбовців. Створюють кіноклуби старшокласників «Служу Україні». Беруть участь у збиранні коштів на спорудження пам'ятників воїнам-героям, допомагають споруджувати ці пам'ятники. Несуть почесну варту біля Вічного вогню.

Знайомляться із змістом моральних норм, у яких виражений принцип колективізму; підготовляють та проводять бесіди: «Яким я хочу бачити свій колектив?», «Що дає колектив мені—що йому?», «Принцип колективізму—могутня зброя і сила трудящих людей!» Проводять козацькі збори: «Якими нормами живе наш колектив?», «Чому важливо берегти честь колективу та виховувати в собі риси колективіста?» Аналізують життя в колективі, складають портрети свого класного та шкільного колективів (дружба й товариство в колективі, взаємна вимогливість і допомога, традиції колективу). Переглядають та обговорюють кінофільми, спектаклі, книжки, статті про товариську і дружбу; роблять висновки про те, кого можна вважати справжнім товаришем; в чому суть приятельських, товариських і дружніх стосунків; що зміцнює та що послаблює дружбу; чи може егоїст бути товаришем, другом; чим дружба відрізняється від кругової поруки; від чого залежить тривалість дружби; чи можуть дружити люди, різні за характером, різні за переконаннями. Проводять збори: «Чого ми навчаємо молодших товаришів та який досвід передаємо їм?», «Про шефську роботу нашого класу». Проводять для молодших школярів та підлітків бесіди про колективізм, дружбу і товаришування; допомагають їм установлювати товариські стосунки, організовувати діяльність, згуртовувати колектив. Виявляють ініціативу та відповідальність у колективних справах класу, школи.

Пізнають суть гуманізму як норму способу життя, активно утверджують його своїми діями та вчинками. Виявляють, у чому полягає гуманістична суть Конституції України. Проводять бесіди, організовують лекції на теми: «Гуманізм—принцип моральний і політичний», «Людина — вінець усього живого», «Людина — це звучить гордо». У доповідях, бесідах і повідомленнях використовують матеріал про гуманістичну суть сучасного українського суспільства. Добирають з художньої літератури, періодичної преси конкретні факти й приклади ставлення до людини в суспільстві розвинутого гуманізму. Аналізують і виявляють гуманістичний смисл своїх прав та обов'язків (право на середню освіту та ін.). Переглядають та обговорюють кінофільми й спектаклі, радіо- й телепередачі, присвячені проблемі гуманізм — антигуманізм. Навчаються гуманістично розв'язувати конфліктні ситуації. Добирають літературу, вирізки з газет та журналів з проблеми любити людство й любити людину, використовують їх у диспуті «Любити людство—легко, любити людину—важко». Обговорюють і розв'язують питання; чи вміємо ми берегти гідність людини, свою особисту гідність; критикуємо людину чи її ставлення до навчання, праці, людей; оцінюємо людину чи її справи; боремося з людиною чи за людину та інші. Проводять козацькі збори: «Критика — допомога. Критика — зброя», «Вимогливість до людини — повага до неї». Керуючись принципом «людина людині — друг, товариш і брат», прагнуть бути скромними, уважними, ввічливими із старшими, ровесниками, молодшими. Проводять для молодших товаришів бесіди про гуманізм, самі показують приклад гуманних стосунків. Запозичують досвід у трудових колективах.

Свідомо виконують правила поведінки. Проводять лекції, бесіди на теми: «Дисципліна в нашому суспільстві—це явище моральне і політичне» (А. С. Макаренко), «Дисципліна колективу та дисципліна в колективі»; диспути: «Дисципліна» — свобода чи необхідність?», «Дисципліна та самодисципліна». Пропагують Правила для учнів, зразки дисциплінованості; утверджують у школі традиції дисциплінованої поведінки; добиваються підвищення дисципліни серед ровесників, молодших школярів та підлітків.

Засвоюють суть єдності внутрішньої та зовнішньої культури. Вивчають норми та правила культури спілкування з людьми; з художньої літератури, газет та журналів добирають матеріали і проводять заняття на теми: «Історія розвитку етикету», «Гуманізм—принцип загальнолюдської культури поведінки», «Про єдність внутрішньої та зовнішньої культури», «Учіться володіти собою». «Будьте великодушні», «Про ввічливість, скромність та послужливість», «Такт і делікатність», «Точність і пунктуальність», «Міміка, жест, тон, мова — основа естетичного стилю». Вчать слухати, розмовляти, заперечувати, переконувати та сперечатися. Стежать за своїм зовнішнім виглядом, вчать бути елегантними. Проводять бесіди, лекції, диспути: «В людині все повинно бути прекрасним», «Чого ніхто не повинен бачити», «Час, смак, стиль», «Про смаки сперечаються». Вносять культуру та естетику в повсякденне життя; розширюють свої уявлення про естетику побуту, культуру поведінки в сім'ї, в місцях розваг, праці й відпочинку; пізнають та застосовують правила гостинності, поздоровлення, листування; правила бути глядачем і слухачем; навчаються культурі танцю; беруть участь в організації та проведенні вечорів відпочинку, розумного й цікавого дозвілля в школі та її мікрорайоні. Додержують культури поведінки в школі, у виробничому та громадському житті. Пропагують норми культури поведінки серед молодших школярів та підлітків, навчають їх організовано, відповідно до правил громадського співжиття, проводити своє дозвілля, у всіх сферах життя додержувати засвоєних правил культури поведінки.

Розширюють свої уявлення про способи самовиховання моральних якостей. Приймають особисті плани самовдосконалення та виконують їх. Дискутують на теми: «Ким бути та яким бути?», «Робити життя—з кого?», «Чи можна змінити свій характер?», «Як виховувати в собі риси справжньої людини?», «Як стати врівні з віком?», «Твій ідеал — який він?», «Подвиг— це надзвичайність чи будні?», «В житті завжди є місце подвигам». Систематично обговорюють характеристики на кожного члена колективу (що нового з'явилося у поведінці, як ставиться до навчання, праці, громадського життя, до колективу, до себе і людей, які якості в собі виробляє); дають принципову оцінку своєї поведінки та поведінки товаришів. Добирають приклади складних моральних ситуацій, обговорюють шляхи їх розв'язання, обмінюються, з товаришами досвідом, як керувати своїми бажаннями, вчинками, створюють громадську думку навколо позитивних вчинків та дій.

Розвивають і поглиблюють дружні й товариські стосунки, прагнуть уносити в них душевну чутливість і благородство, моральну красоту й естетику, будують їх, виходячи з правильних уявлень про мужність та жіночність; поважають людську гідність і честь кожного, діють відповідно до цих етичних принципів; тонко розуміють особливості почуттів і переживань юнаків та дівчат; виявляють чутливість та делікатність до почуттів товаришів і подруг; пізнають

взаємозв'язок любові й духовної культури людини; вчаться цінувати дружбу й любов, керувати своїми почуттями, виявляти непримиренність до хамства, непристойності, вульгарності або легковажності у взаєминах, активно беруть участь у підготовці та проведенні диспутів і бесід з питань взаємин статей, підготовки молоді до сімейного життя. Обговорюють статті, книжки, кінофільми, спектаклі з даної проблематики, наслідують у житті моральний ідеал сім'ї, внутрішньосімейних стосунків.

Борються з фактами порушень правил громадського співжиття, з виявами бездуховності, цинізму, з пияцтвом та хуліганством, нетовариським ставленням до дівчини, жінки, з виявами несправедливості й черствості, кар'єризму, нечесності, дармоїдства. Створюють «Козацький прожектор», оформляють «Вікна сатири» та вітрини «Не проходите мимо». Допмагають постам і групам сприяння громадського контролю; запобігають аморальним вчинкам навколишніх, допомагають виправитися тим, хто їх допускає. З принципових позицій оцінюють негідні загальнолюдського способу життя дії та вчинки, виявляють причини та добиваються їх усунення як у шкільному й класному колективах, так і в навколишній дійсності. Проводять диспути, бесіди: «З якими труднощами зустрічаємося в житті? Як з ними боремося?», «Що допомагає та що заважає мені й моїм товаришам наслідувати принципи морального кодексу?», «Вчинки, які завдають шкоди колективу, особистості», «Чого я не хочу брати на майбутнє?», «Куріння та пияцтво—чи тільки особиста справа?» та інше. Створюють негативну громадську думку навколо випадків аморальності.

5. Козацька культура. Художньо-естетичне виховання.

Вивчають основи естетики та мистецтвознавства, переконуються в тому, що в основі мистецтва лежить наполеглива творча праця. Розширюють знання про мистецтво, його суть і роль у формуванні світогляду, про естетичні ідеали та художній смак; спостерігають за красою трудової діяльності кращих виробничників, пізнають естетику праці, вчаться красиво, натхненно працювати. Сприймаючи красу природи, праці людини, сучасної міської культури, передають свої враження в різних видах творчих робіт—малюнках, фотографіях, віршах і т. п.

Знайомляться з багатонаціональною естетичною культурою українського народу на лекціях, концертах, зустрічах з майстрами мистецтв. Слухають лекції та читають літературу про сучасне українське і зарубіжне мистецтво. Відвідують театри, музеї, картинні галереї, виставки, знайомляться з пам'ятками мистецтва. Слухають та аналізують музичні твори композиторів, виконання сучасних українських та зарубіжних музикантів, вчаться правильно оцінювати сучасну естраду й джазову музику. Вивчають класичну й сучасну хореографію. Дивляться та обговорюють телепередачі, присвячені питанням естетики; роблять огляди книжок з мистецтвознавства, читають і обговорюють кращі твори сучасної вітчизняної та зарубіжної літератури різних жанрів; беруть участь у конкурсах пісні, музики, танцю та інших видів художньої самодіяльності. Стежать за обговоренням новинок художньої літератури на сторінках газет, журналів.

Обговорюють нові спектаклі, кінофільми, радіо й телепередачі. Вчаться самостійно аналізувати художні твори, розбиратися в творчих методах і стилях; беруть участь в охороні та впорядкуванні парків, музейних заповідників, пам'яток культури, народної творчості. Беруть участь у фольклорних експедиціях, у пошуковій роботі, знайомляться з фондами краєзнавчих музеїв, місцевих бібліотек, архівів, приватних зібрань та колекцій.

Удосконалюють свої знання, уміння та навички в улюбленому виді художньої творчості, навчаються в мистецтвознавчих гуртках, на факультативах художнього циклу, у клубах любителів мистецтв. Пишуть твори, пов'язані з історією театру, кіно, живопису, музики, архітектури; розкривають різноманітні зв'язки різних видів мистецтв; самостійно проводять мистецтвознавчі та літературознавчі дослідження, вивчають критичну літературу.

Організують виставки репродукцій та фотографій видатних творів мистецтв, випускають класні літературні журнали, плакати, альбоми, стінні газети, присвячені окремим майстрам та художнім колективам. Проводять агітпоходи, концерти художньої самодіяльності в сільських школах.

Керують у школі художніми гуртками, організовують шкільні університети культури, концерти, фестивалі та дні мистецтв, вечори дружби народів, конкурси; беруть участь у лекціях-концертах, музичних вікторинах, фестивалях. У своєму та підшефному класах, у бібліотеках організовують і проводять літературно-музичні вечори, пов'язані з пам'ятними датами життя різних діячів мистецтв. Працюють екскурсводами в місцевих та шкільних музеях, пропагують естетичні й мистецтвознавчі знання, а також художні твори у своєму та підшефному класах, у бібліотеках, ЖЕКах, на виробничих підприємствах; оволодівають мистецтвом розповіді, умінням

добирати факти, працювати самостійно. Організують виставки дитячої творчості в школі й на шефському підприємстві, в ЖЕКах.

Пояснюють молодшим школярам, що красиве в людини, в її праці, побуті; допомагають художньо оформити інтер'єри, створювати альбоми, монтажні, картинні галереї. Розбивають квітники і клумби на шкільній ділянці, в мікрорайоні школи, за місцем проживання. Утверджують норми загальнолюдського етикету, проводять заняття з молодшими школярами з культури поведінки, проводять бесіди про красу праці.

Слухають лекції, доповіді про сучасне мистецтво. Самостійно аналізують ідейно-художній зміст творів. Роблять огляди книжок в галузі естетики; переглядають і обговорюють діафільми, альбоми та інші матеріали, присвячені естетиці.

Виступають на диспутах, обговореннях спектаклів, кіно- й телепередач. Беруть участь у боротьбі з міщанством та вульгарністю в побуті, у взаєминах між юнаками та дівчатами, у спілкуванні. Випускають бюлетені, газети, плакати, що висміюють вульгарні смаки та моди.

III. КУЛЬТУРА ПРЕДМЕТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

6. Природа. Екологічне виховання. 7. Праця-навчання. Трудове виховання. 8. Наука-техніка. Сприяння творчому розвитку особистості.

Вивчають державні документи, статті Конституції України про освіту і науку, про перспективи та завдання удосконалення освітнього рівня школярів, беруть участь у пропаганді основних положень цих документів серед ровесників та молодших товаришів; виступають з доповідями, лекціями, повідомленнями на тему «Розвиток творчих сил, здібностей і обдарувань людини — закон життя, гарантований Конституцією України». Проводять козацькі збори, вечори, конференції про роль наукових знань: «Наука на службі промисловості й сільського господарства», «Наука в дальшому вдосконаленні сучасного виробництва», «Шляхи, які ти вибираєш»; проводять бесіди з людьми різних професій, з викладачами вузів і технікумів, знайомляться з вимогами до рівня освітньої підготовки сучасного робітника, трудівника сільськогосподарського виробництва, абітурієнта вищих та середніх спеціальних навчальних закладів.

Обговорюють питання про значення самоосвіти, аналізують читацькі інтереси ровесників, свою працю і працю товаришів у предметних гуртках, шкільних наукових товариствах; знайомляться з науковими відкриттями видатних учених, лауреатів Державної премії України, Нобелівської премії. Слухають лекції з різних галузей науки й культури, здійснюють екскурсії в музеї, на виставки, на великі промислові та сільськогосподарські підприємства, у наукові центри, у вищі, середні спеціальні навчальні заклади, лабораторії; беруть участь у всесоюзних тижнях науки, техніки й виробництва для дітей та юнацтва, у профільних школах юних при вузах; організують конкурси робіт за предметами різних циклів. Розвивають свої здібності в різних видах творчості; беруть участь у роботі шкільних гуртків, в очно-заочних школах, наукових товариствах юних, що діють на базі наукових центрів, підприємств, дослідних станцій, вузів, позашкільних установ; організують конференції, вечори, диспути («Людина в світі знань», «Світ знань та знання про світ», «Роль знань в умовах науково-технічної, революції» і т. п.). Дивляться та обговорюють телепередачі: «Життя науки», «Книга у твоєму житті», «Очевидне — неймовірне», «Клуб кіноподорожей». Беруть участь в очних та заочних предметних олімпіадах, у вечорах запитань і відповідей, у теоретичних конференціях, різних читаннях, присвячених датам червоного календаря, видатним науковим відкриттям вітчизняних та зарубіжних учених, у творчих конкурсах на кращий реферат, доповідь, повідомлення. Організують у школі дні науки, техніки, виробництва з включенням до них лекцій, бесід, зустрічей, виставок, науково-популярних фільмів; навчаються на факультативах з різних предметів. Вивчають та пропагують досягнення української науки і техніки, літератури народів України; готують спеціальні огляди в стінній пресі та випусках радіопередач, усні журнали, організують тижні й декади науки та літератури в школі.

Організують читацькі конференції для молодших школярів, беруть участь у проведенні Тижня дитячої книжки, організують огляди робіт з книжкою. Виконують обов'язки лаборантів, асистентів, бібліотекарів; створюють козацькі лекторії, готують лекції з різних проблем науки і техніки, виступають з ними перед своїми ровесниками, молодшими товаришами, шефами. Допомагають школярам підшефного класу в навчанні, організації консультацій, діляться досвідом організації самостійної роботи; проводять олімпіади для середніх та молодших класів, ведуть різні предметні й творчі гуртки; керують гуртками з виготовлення навчально-наочних посібників, організують вікторини з різних галузей знань,

конкурси, олімпіади, випускають шкільні та класні рукописні журнали. Проводять диспути на теми, пов'язані з обов'язком українського школяра в навчанні: «Навчання—чи це тільки твоя особиста справа?», «Добре навчатися — це обов'язок і радість». Організують консультації для молодих робітників і колгоспників, які здобувають середню освіту без відриву від виробництва. Виконують складні групові завдання пізнавального характеру, беруть участь у підготовці та проведенні навчальних зустрічей з предмета, організують підготовку і проведення конференції, консультантів, навчального активу, звітують про виконання комсомольських доручень, пов'язаних з організацією допомоги, в навчанні.

Вивчають основи НОП та вимоги до культури розумової праці; знайомляться з тим, як працювали видатні вчені, письменники, діячі мистецтв; організують пропаганду знань про елементи наукової організації праці, проводять бесіди «Про наукову організацію розумової праці», «Про режим дня та контроль за його виконанням»; беруть участь у циклах лекцій про культуру та гігієну розумової праці. Створюють семінари «Учись учитися»; використовують стінну пресу та шкільне радіо, виставки книжок, посібників, фотомонтажів, плакатів для пропаганди способів раціональної організації робочого часу; організують та проводять заняття з молодшими школярами в гуртках «НОП учня»; готують та проводять козацькі збори з обговоренням питань наукової організації праці старшокласника; організують лекторій «Самоосвіта школяра»; проводять обмін досвідом раціональної організації пізнавальної діяльності; удосконалюють навички самостійної організації: конспектують першоджерела, складають тези доповідей, рефератів, продумують плани й послідовність етапів викладу, засоби, методи і прийоми виконання роботи, розраховують час, організовано виконують намічений план, критично аналізують та оцінюють якість виконаної роботи, порівнюють цілі й результати, застосовують логічні операції: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування, конкретизацію, індуктивний та дедуктивний способи побудови міркувань, доказів та спростувань, установлюють різні види зв'язку й залежності явищ. Оволодівають основами бібліотечно-бібліографічних знань; знайомляться з публічними та науково-технічними бібліотеками; вивчають історію виникнення книжки, роль книжки в нас, за рубежом; уважно стежать за міжнародними виставками книжок, знайомляться з їх тематикою, мистецтвом і технікою оформлення, висновками журі за оцінками книжки, із зберіганням книжок, їх видачею читачам, з роботою бібліографічного відділу, читального залу, міжбібліотечного абонементу. Навчаються користуватися каталогами, бібліографічними довідниками й покажчиками, допомагають бібліотекам організовувати інформацію про літературу, яка виходить; готують анотації на новини художньої, науково-популярної літератури. Знайомляться з методами й способами найпростіших наукових досліджень, аналізують ситуації, вичленюють пізнавальні завдання, мобілізують свої знання і життєвий досвід, прагнуть самостійно знайти новий метод розв'язання, роблять висновки відповідно до нового випадку, використовують ці висновки на практиці, набувають умінь працювати з приладами, науковою літературою; виконують практичну роботу в лабораторіях згідно із завданнями вчених, виробничників; ведуть пошукову роботу в геологорозвідувальних партіях, археологічних, етнографічних, фольклорних експедиціях, а також організують діяльність кабінетів технічної творчості.

Формують громадську думку козацького й класного колективів, спрямовану на рішуче засудження безвідповідального ставлення до окремих шкільних предметів, нерегулярності й штурмівщини в навчанні, недооцінки НОП, байдужості, безвідповідальності до навчання своїх товаришів, недооцінки самостійної роботи із самоосвіти.

Вивчають Конституцію України та знайомляться з основами трудового законодавства. Вивчають основи сучасного промислового й сільськогосподарського виробництва, принципи планування господарства. В процесі вивчення основ наук і трудового навчання набувають необхідних для праці політехнічних знань, умінь та навичок. Беруть участь у систематичній продуктивній праці на промислових та сільгосппідприємствах, навчально-дослідних господарствах, учнівських виробничих бригадах, лісництвах, у таборах праці й відпочинку, на міжшкільних та навчально-продуктивних комбінатах, у шкільних майстернях. У спільній продуктивній праці з колективами підприємств сприймають передові трудові традиції, наслідують їх у житті, показують приклад молодшим товаришам.

Знайомляться з досягненнями новітньої техніки, способами підвищення продуктивності праці, оволодівають основами НОП та загальною культурою виробництва. В навчальному процесі, в екскурсіях на промислові підприємства, в безпосередній продуктивній праці дістають уявлення про енергетичні й технічні основи сучасного виробництва, вчать технічно мислити, читати креслення та схеми. Оволодівають умінням та навичками технічного моделювання й конструювання в гуртках і секціях радіоелектроніки, автоматики й технічної кібернетики,

малогабаритної техніки, картингу, авіа-, судно- й автомоделювання тощо. Читають журнали: «Юний техник», «Техніка молоді», «Моделіст-конструктор», науково-популярну й технічну літературу; беруть участь у конкурсах та оглядах технічної творчості, виставках моделей. Проводять обговорення на теми: «Технічний прогрес», «Техніка майбутнього», «Три покоління ЕОМ», «Космічна техніка» та інші. Випускають шкільну стінгазету «Юний техник», проводять технічні вікторини, зустрічі й вечори.

В суспільне корисній продуктивній праці виконують Правила для учнів, додержують норм трудового законодавства для неповнолітніх, правил техніки безпеки. Керують усією суспільне корисною діяльністю учнівського колективу в школі та поза школою. Навчають молодших товаришів відповідально виконувати обов'язки в органах учнівського самоврядування, правильно ставитися до критики, підкорятися прийнятим рішенням; удосконалюють методи козацького керівництва джурами в суспільно корисній діяльності, показують особистий приклад ретельності, відповідальності й ініціативи в праці. Активно беруть участь у складанні планів діяльності органів самоврядування, в організації перевірки їх виконання та безпосереднього втілення в життя школи. Планують та здійснюють систему чергувань по школі, розподіляють пости чергових, складають графіки чергувань та стежать за їх виконанням. Беруть участь у складанні планів суспільне корисної та продуктивної праці, в розподілі завдань по класах, в оформленні необхідної документації, організації виставок, складанні звітів, підведенні підсумків праці. Організують громадське змагання в праці, активно беруть участь у розробці умов та системи обліку показників. Допомагають учням VII-VIII класів організовувати трудові справи, ведуть технічні гуртки в школі, очолюють роботу шкільного бюро винахідників і раціоналізаторів, беруть участь у роботі заводських клубів юних техніків, у юнацьких організаціях Всеукраїнського товариства винахідників і раціоналізаторів. Активно допомагають батькам у домашніх справах, у догляді за молодшими та в їх вихованні.

Організують у школі й на виробництві зустрічі з передовиками та новаторами, представниками масових робітничих професій. Організують збирання інформації про перспективи розвитку та потреби в кадрах різних галузей народного господарства в місті, районі. Оформляють кутки профорієнтації та виставки «Все про професії», обладнують стенди з інформацією про середні спеціальні та вищі навчальні заклади. Беруть участь у бесідах з представниками навчальних закладів різного профілю, відвідують ці заклади в «день відкритих дверей». Зміцнюють зв'язки з профтехучилищами, з козаками шефських підприємств. Разом з батьками й учителями обговорюють перспективи праці за професією, яка цікавить, навчаються тверезо оцінювати свої потреби та приводити їх у відповідність з особистими даними та об'єктивними потребами міста, району. Поглиблюють спеціальні знання, необхідні для професії, що вибирається, на факультативних заняттях відповідного профілю, перевіряють свою придатність до праці за вибраною професією, переконуються в тісному зв'язку загальноосвітніх і професійних знань. Вивчають професійні права та обов'язки у професії, що вибирається, співвідношення із загальними правами та обов'язками українських громадян.

Дбають про збереження та примноження народного добра, багатств рідної природи. Очолюють діяльність учнівських організацій у боротьбі за збереження шкільного майна, обладнання кабінетів, підручників, за краще збереження верстатів та машин, інструменту в шкільних майстернях, у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах, а також робочих місць на підприємствах. Керують роботою «зеленого» та «голубого» патрулів в охороні лісу, парків, скверів, водойм. Беруть участь у козацьких рейдах боротьби за економію матеріалів, сировини, електроенергії; складають перспективний, план упорядкування ніколи, шкільної ділянки, мікрорайону та беруть участь у його виконанні. Виявляють ініціативу в організації недільників по обладнанню дитячих та спортивних майданчиків, створенню необхідних умов для ігор, відпочинку і занять дітей. Разом з молоддю підприємств беруть участь у рейдах «Козацького прожектора». Організують зимові і літні табори праці й відпочинку, беруть участь у літній трудовій чверті, в будівництві, ремонті, оснащенні й оформленні шкільних будинків та в оформленні шкільних кабінетів, бібліотек, ремонті меблів тощо.

Активно борються з безгосподарністю, марнотратністю, з проявами безвідповідального ставлення до трудових обов'язків у школі та поза її межами. Створюють у колективі атмосферу нетерпимого ставлення до недбалості, виявів корисливих настроїв, обивательської моралі, відкрито обговорюють подібні факти в колективі. Організують загони джур для охорони громадського порядку за місцем проживання, допомагають дружинникам у роботі на пунктах охорони порядку. Активно беруть участь у діяльності загонів юних друзів міліції. Разом з козацькою організацією підприємства виявляють факти крадіжок, дописок, допомагають органам державного контролю боротися з цими негативними явищами.

9. Держава-нація. Громадянське виховання.

Учні IX—XI класів оволодівають основами філософської теорії, приводять у систему політичні погляди, закріплюють здобуті знання, уміння та навички в процесі різноманітної громадської роботи в козацькій організації та загально-шкільному колективі, беруть участь у розв'язанні загальнонародних завдань. Молоді козаки всіляко допомагають козацькій організації школи, педагогічному колективові розвивати в учнів глибокий інтерес до суспільно-політичних знань, підвищувати відповідальність за оволодіння суспільними дисциплінами. Старшокласники вивчають історію козацтва, традиції Українського козацтва, його історичну роль. Працюють з першоджерелами: Конституцією України, Програмою розвитку Українського козацтва, документами Генеральної канцелярії, уряду, Молодої Січі, окремими творами теоретиків козацтва, учаться їх конспектувати. Слухають лекції, проводять бесіди «Про зростання ролі козацтва в розбудові незалежної України», «Про сучасні завдання джур та молодих козаків»; організовують вечори запитань та відповідей про найважливіші політичні події. Вчать застосовувати вивчені теоретичні положення для аналізу, оцінок не тільки історичних фактів, а й сучасного суспільного розвитку.

Добиваються підвищення політичної, трудової та громадської активності кожного старшокласника, глибокого засвоєння козацької теорії та практичної участі в розбудові державності, у виконанні рішень козацьких рад, створюють у колективі атмосферу принципової вимогливості до кожного козака. Вивчаючи козацьку спадщину, організовують козацькі уроки, конференції за працями теоретиків козацтва, конкурси рефератів. Знайомляться з діяльністю місцевих Рад народних депутатів, профспілкових та інших громадських організацій. У період підготовки до виборів допомагають виборчим комісіям та агітаторам. Створюють козацькі лекторії та агітбригади, виступають з лекціями і концертами в школі, мікрорайоні, на підшефному підприємстві, перед батьками. Беруть участь у Всеукраїнській туристсько-краєзнавчій експедиції, у поході козаків і молоді по місцях слави козацтва. Здійснюють походи та поїздки по козацьких місцях, містах-героях, рідному краю, збагачують експозиції шкільних історичних, краєзнавчих музеїв, удосконалюють їх роботу. Організують виставки, присвячені героїчному минулому та сучасному свого краю, історії виробничих колективів, героїчному шляху козацтва. Регулярно поповнюють знання про діяльність підприємства-шефа. Беруть участь у громадсько-політичній та культурно-масовій діяльності трудового колективу. Спільно з козаками-шефами проводять уроки мужності. Козацькі читання, козацькі збори, тематичні вечори, суботники; беруть участь в урочистих засіданнях колективів-шефів, у церемоніях посвячення в робітничий клас, у мітингах та демонстраціях. Козаки-старшокласники виконують найважливіше доручення Українського козацтва — керівництво джуровою організацією. Працюють загоновими козацькими вожатими, керівниками гуртків та секцій, клубів за місцем проживання, передають козацатам свій досвід громадсько-політичної діяльності; керують діяльністю політінформаторів, редколегій стінних газет і радіогазет, запрошують козачат на усні журнали, вечори запитань і відповідей, навчають їх організовувати роботу козацьких лекторіїв, агітбригад. Готують джур до прийому в козаки: проводять заняття в гуртках «Закон козацького життя», «Наше Українське козацтво». Роз'яснюють козацатам роль Українського козацтва у житті українського суспільства, розповідають про героїчний шлях козацтва та Молодої Січі, про історичні перемоги, здобуті Українським козацтвом.

Систематично знайомляться з періодичною пресою, радіо - й телепередачами, що відображають найважливіші проблеми громадсько-політичного життя в країні та за кордоном. Своєчасно відгукуються на події, які відбуваються в світі. Оперативно організовують наочну інформацію в школі; випускають інформаційні бюлетені, «блискавки», агітплакати, присвячені громадсько-політичному життю, ювілейним датам. Беруть участь у підготовці передач шкільного радіо «Світ за тиждень». Організують екстрені повідомлення про найважливіші події громадського життя, досягнення шефського підприємства, про його кращих людей. На оглядових і тематичних інформаціях обговорюють проблеми громадсько-політичного життя, оцінюють. Беруть участь у диспутах на теми: «Хто ми? Тільки майбутні будівельники чи сьогоднішні учасники?» та ін. Регулярно організовують огляди журналів, щотижневиків, займаються самоосвітою, освоюють методи самостійного навчання. Проводять теоретичні конференції на козацькі теми. Виступають з повідомленнями на суспільно-політичні теми. Навчаються на факультативах із суспільних наук та в політичних гуртках. Беруть участь у оглядах творів учнів на суспільно-політичні теми. Вивчають життя й громадсько-політичну діяльність найвидатніших представників світового козацького руху. Знайомляться з рухом прихильників козацької

ідеології, діяльністю організацій, які поділяють її; беруть участь у мітингах, фестивалях, акціях солідарності з козацтвом зарубіжжя. Систематично інформують товаришів та молодших школярів про роботу козацтва по розбудові державності. Проводять вечори, присвячені життю й діяльності видатних козаків, лауреатам козацьких премій. Організують роботу клубу козацької дружби, встановлюють і підтримують зв'язки з козацтвом інших країн.

Не допускають формалізму в громадській діяльності, вчать критично оцінювати її результати, регулярно контролювати виконання рішень зборів, подають конкретну допомогу товаришам у виконанні громадських доручень, запобігають помилкам та недолікам у роботі. На тематичних інформаціях, диспутах, зборах, у повсякденному спілкуванні з людьми активно використовують засвоєні громадсько-політичні знання, оцінюють факти і явища громадського життя з позицій національного козацтва, вчать розпізнавати будь-які форми, способи й методи антикозацької пропаганди, спрямованої на молодь, давати їм аргументовану відсіч.

10. Історія козацтва. Превентивне виховання.

Підтримання громадського порядку. Беруть участь у семінарських заняттях: «Конституція України про законність та охорону правопорядку», «Походження держави та права»; проводять бесіди на теми: «Держава та особа», «Громадянином бути зобов'язаний», «Про шкідливість куріння та алкоголю» і т. п. Організують бесіди на теми: «Чи все в житті стосується тебе?», «З чого починається ледар, дармоїд?» тощо. Вивчають Конституцію України, найважливіші нормативні постанови державних органів; обговорюють книжки. Проводять у школі вечори: «Право та мораль», «Наш закон», «Українська міліція», «Героїзм працівників міліції».

Стежать за публікацією найважливіших нормативних актів. Роблять огляди журналу «Людина і закон», випускають бюлетень «Ти і закон», проводять тижні, декади, місячники пропаганди основ юридичних знань, обладнують вітрини, стенди з питань права.

Беруть участь у підготовці до урочистого акту вручення паспорта учням школи. Проводять конкурси на краще знання висловів, афоризмів великих людей про честь, правдивість, повагу й додержання законів, читацькі конференції та бібліографічні огляди літератури, добирають матеріал для книжкових виставок на правові теми. Колективно переглядають та обговорюють фільми, спектаклі, телепередачі, присвячені працівникам міліції, суду, прокуратури. Знайомляться з діяльністю суду, прокуратури, міліції, відвідують окремі показові судові процеси. Беруть на громадське збереження шкільне обладнання, навчальну літературу тощо.

Організують штаби порядку, загони (клуби) юних друзів міліції, козацькі оперативні загони, групи, проводять навчання членів загонів та груп, установлюють контакти, зв'язки з державними органами.

Допомагають добровільним народним дружинам, постам і групам сприяння громадського контролю, громадським радам та інспекціям у боротьбі з аморальними виявами, безгосподарністю, правопорушеннями. Беруть шефство над молодшими школярами, допомагають їм в охороні природи. Ведуть шефську роботу з педагогічно запущеними учнями.

На щастя у нас не було загострення протистояння новаторів і консерваторів, яке могло призвести до поляризації цих груп, їх взаємоізоляції, припинення нормального інформаційного обміну тощо.

На жаль, моя роль як носія представницької функції не завжди зустрічала адекватну реакцію з боку окремих учителів чи представників батьківської громади.

У деяких найменш просунутих членів педагогічного колективу склалося враження, що «директор тепер зовсім не займається школою», «усе віддано на відкуп завучу та організатору». Це враження перейшло у доноси «кому слідують», відверту чи приховану заздрість з приводу успіхів керівника поза школою («Він тепер роз'їжджає по закордонах»).

Я вчасно зрозумів, що окрім створеної школи козацько-лицарського виховання, в житті є багато цікавого і, щоб гармонізувати власну життєдіяльність, здійснив передачу частини повноважень своїм заступникам та громадським органам управління школою. Шкільна організація виросла і їй вже не потрібна дріб'язкова опіка «батька-засновника».

Перехід до позиції керівника-менеджера, який діє за принципом «Ніколи не роби того, що можуть зробити твої підлеглі», йде на користь як директору школи, так і педагогічному колективу.

Ролі менеджерів успішно виконують заступники, директор залишає собі в основному представницькі функції. Тепер нарешті з'являється час написати дисертацію, взяти участь у міжнародних освітніх програмах та проектах чи попрацювати в якості депутата місцевої ради.

6 етап. Результативно-узагальнюючий.

КРИТЕРІЇ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ

1. Духовна особистість козачати як універсум, суб'єкт та індивідуальність з чітко сформованими гуманістичними орієнтаціями, національною самосвідомістю, культурою мислення і ментальною мудрістю.

2. Духовне єднання учасників освітнього процесу в ході неперервної розвивальної взаємодії, яка організується за принципом наступності під час проходження учнями навчальних курсів.

3. Соціальна ефективність і духовна ємність психолого-мистецьких технологій і методик, які організуються за психомистецькими технологіями цілісного козацько-лицарського виховного процесу.

4. Самореалізація особистістю фізичного, розумового, емоційного, морального і духовного потенціалу в ході неперервної розвивальної взаємодії із соціально-культурним довкіллям школи.

5. Ідеї, принципи та умови ефективного впровадження козацько-лицарської виховної системи.

6. Зміст, структури і характеристика духовно зорієнтованого, високорозвивального соціально-культурного простору школи козацько-лицарського виховання.

7. Рівні і психологічні засоби духовного розвитку особистості, перспективи її духовного самовдосконалення і самоактуалізації.

ПОЗИТИВНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

1. Висока національна свідомість і самосвідомість, патріотизм і відданість ідеалам українського державотворення, демократичного суспільства, етнонаціональна злагода.

2. Ефективність моделі школи козацько-лицарського виховання щодо розумового, соціального і духовного зростання учнів та реалізація їхнього емоційного, нормотворчого і ціннісно-естетичного потенціалу.

3. Висока результативність науково спроектованого соціально-культурного простору школи щодо духовного розвитку і етнонаціонального збагачення ментального досвіду вчителів та учнів.

4. Очевидний конструктивний вплив системи козацько-лицарського виховання на психосоціальний і духовний розвиток особистості, її національну самосвідомість, культурне зростання та навчальну успішність.

5. Ефективна реалізація духовно-ментального потенціалу експериментального освітнього процесу в благодатному емоційно-психологічному полі їхнього культурного життя.

6. Позитивне сприйняття соціально-культурним оточенням інноваційних, психолого-дидактичних та організаційних змін у школі козацько-лицарського виховання.

7. Неперехідне значення у духовному розвитку школярів системи творчих студій шкільного національно-культурного центру „Оберіг”.

8. Інтенсифікація процесів духовного єднання учасників освітнього процесу, що виявляється у повазі, довірі, взаємодопомозі, щирих взаєминах між педагогами і школярами.

9. Віра, національна самосвідомість, благодатна любов, соціальна творчість і ментальна мудрість – основні риси духовно розвиненої особистості – випускника Адамівської школи козацько-лицарського виховання.

МОЖЛИВИЙ НЕГАТИВНИЙ ПРОГНОЗ

1. Незначний загальнокультурний і духовний розвиток учителів і учнів школи козацько-лицарського виховання наприкінці трансформації порівнянно з вихідними даними її констатуючої частини або з результатами діяльності масових загальноосвітніх шкіл.

2. Істотне розходження між теоретико-прикладними здобутками фундаментальної соціально-психологічної практики і соціально-культурним та професійно-пошуковим досвідом роботи педагогічного колективу школи козацько-лицарського виховання.

3. Не відстежені важливі експериментальні умови (щонайперше соціально-психологічні та організаційно-технологічні), що робить неможливим досягнення високих результатів експериментальної роботи.

4. Не створені об'єктивні (валідні, надійні тощо) методи соціальної і психологічної діагностики змін у духовній сфері особистості, не відстежена динамічна картина психосоціального і духовного зростання особистості вчителів і учнів школи.

5. Пересічний рівень методологічної або психологічної культури основних виконавців Програми трансформації.

6. Нестача сприятливих управлінських, фінансових, психологічних умов для виконання Програми трансформації у повному обсязі.

На етапі старіння відбувається втрата динаміки розвитку, знижується до критичної позначки чутливість до нових ідей...

У керівників школи на цьому етапі може з'явитися враження, що рух уперед вже закінчився, можна «почити на лаврах».

Знижується до критичної відмітки рівень мотивації персоналу, тому знову доводиться в кризових ситуаціях переходити на «ручне управління».

В етапі застою (стагнації) школа може перебувати не тільки допустимий період (1-2 роки), а й як завгодно довго. Причому, як правило, якщо процес затягується, з'являються риси старечого маразму.

У такому випадку з огляду на те, що внутрішні ресурси оновлення безнадійно втрачаються, стає неможливим радикально змінити ситуацію без зовнішнього втручання.

Зовнішній імпульс може мати найрізноманітніші форми – від зміни директора до радикальної реорганізації навчального закладу.

Звичайно, може бути і варіант, коли керівник старіючої школи самостійно скористається правом на соціальний суїцид педагогічної системи, що віджила свій вік. Найкращий спосіб здійснення цього: передати «бразди правління» новій команді, в якій є чітке бачення перспективи нового народження школи.

Головним ризиком цього етапу стає небажання йти на будь-який ризик. «Колія» є настільки наїждженою, що не лишається місця для хоч якого маневру. Рух школи стає аналогом руху поїзда: будь-яке відхилення прирівнюється до «сходження з рейок», яке призводить до катастрофи. Проблема лише в тому, що немає кому прокладати рейки до нових зникаючих горизонтів освіти.

Я вчасно зрозумів, що настав час, коли слід самостійно прийняти рішення красиво і головне вчасно піти зі своєї посади, зростивши чи підтримавши такого наступника, який дасть школі нове життя. “Я все зробив, що міг. Хто може, хай тепер зробить більше”, - ці слова античного класика найбільше підходять для характеристики соціально відповідальної позиції керівника «старіючої» школи.

7 етап. Відродження.

На етапі відродження до школи має прийти нова команда керівників, які здатні здійснити “прорив у майбутнє”, провести внутрішню перебудову, впровадити інновації.

Це не означає, що їм доведеться все починати з “чистого аркуша”: готовність до змін (інноваційний потенціал) визначається набутим організаційним досвідом, попередніми уроками перемог і невдач.

Може бути, що замість “передачі перспективи” новому керівникові може відбутися передача директорського крісла випадковій людині, яка хоче тішитись у променях минулої і до того ж чужої слави.

Слухняний виконавець директив швидко перетворить школу у “сплячу красуню”, яка довго і терпляче чекатиме на свого принца, спроможного розбудити шкільну організацію від летаргічного сну, повернути її до нормального життя.

Звичайно, йдеться про нормальний розвиток шкільної організації природним життєвим шляхом. Це відбувається лише тоді, коли кожна педагогічна система є самостійною і самодостатньою, функціонує на основі самоменеджменту, а зовнішнє управління враховує природну логіку розвитку школи та закономірності побудови кар'єри керівника.

Щоб враховувались інтереси керівника школи, потрібно створити систему як вертикальної, так і горизонтальної мобільності, тобто дати йому шанс не тільки продовжити кар'єрний злет вже як менеджера освіти вищого рівня, а й можливість переміщуватися зі школи в школу. Це стане можливим, якщо буде відповідна конкурсна система відбору керівників шкіл та контрактна форма оформлення стосунків між управлінням освіти та керівниками шкіл...

... Саме школа стоїть у витоків духовності її випускників, а директор, заступник директора, організатор позакласної роботи покликані бути посередниками між педагогічною наукою та практикою - від них залежить не тільки пропаганда, впровадження наукових знань в практичну роботу, але й така організація педагогічного колективу, при якій об'єднуючим началом є творчий задум, ідея – і в кінцевому результаті – духовна особистість випускника...

Сільська малокомплектна школа посідає особливе місце серед навчальних закладів нашої країни. Це – 70% шкіл, тут навчається кожен третій школяр; це – більшість шкіл нашого району, які працюють в напрямку козацько-лицарського виховання.

Підірвана матеріальна база малокомплектної, міграція сільчан до міста, зниження народжуваності, виснаження і старіння педагогів не сприяють якісному поліпшенню навчальної роботи. Але від таких шкіл Україна не зможе відмовитись ще й у цьому столітті. Бо обов'язок держави – надати освітні послуги *ВСІМ* дітям.

Тепер вважається, що функціонування сільської мало комплектної економічно недоцільно. Та не треба забувати про її соціальний статус: осередок культурного життя, уособлення зв'язку поколінь, носій духовності, традицій тощо.

Думку вчителя поважають на селі. На його позицію зважають при визначенні долі дитини. Село і школа пов'язані нерозривно, як тіло й дух, хліб і сіль, сонце й вода.

Штатний розклад не передбачає повну ставку заступника з виховної роботи (у більшості мало комплектних його зовсім немає). Є неповна ставка заступника директора з навчально-виховної роботи, помічника з господарської справи, педагога-організатора, бібліотекаря. Школа має незадовільні санітарно-побутові умови (потребує капітального ремонту або перебуває у аварійному стані; не має водопроводу й каналізації; відсутні спортивний та актовий зали, не вистачає типових приміщень).

Учителів професійно дезорієнтовано, бо він викладає від двох до п'яти навчальних предметів, що знижує якість знань учнів. В цих умовах проблемною є організація факультативів, практично неможлива профільно-рівнева диференціація.

Система стосунків керівник-учитель-учень має тенденцію до посилення особистих, а не ділових якостей. Педагоги перебувають в методичній ізоляції (та ще й соціально-побутові умови їх життя!), що поступово призводить до їх деградації. Але *ЯКІСТЬ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ БІЛЬШОЮ МІРОЮ ЗАЛЕЖИТЬ ВІД ЯКОСТІ КЕРІВНИЦТВА ШКОЛОЮ, НІЖ ВІД РІВНЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛІВ.*

Наш досвід свідчить, що тісний зв'язок школи з родиною й сільською громадою дозволяє застосувати концепцію школи-родини (у формі козацько-лицарського виховання, що відтворює родинний мікроклімат: атмосферу доброти, тепла, чуйності, взаємтурботи, взаємоповаги). Все це ґрунтується на особливостях сільської спільноти, у якій практично всі родини пов'язані кровними зв'язками.

Ми вважаємо, що одним із основних завдань школи є реалізація *ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ*, яка має благодатне підґрунтя в діяльності малокомплектної: це – сім'я, церква, соціальне середовище, громадське життя, праця, заходи духовного характеру, мистецтво, спілкування з природою.

Систему взаємин ми будуємо таким чином, щоб абсолютні й вічні цінності українського виховання (віра, надія, любов, сумління, правда, доброта, чесність, справедливість, щирість, гідність, милосердя, прощення, досконалість, нетерпимість до зла) формувалися не як теоретичні моральні категорії, а як конкретні стосунки реальних людей...

Аналізуючи процес розвитку мало комплектної за останні 30 років (я працюю учителем з 1969 року, а керівником – з 1984), плануємо в царині *ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ*:

В розкладі занять максимально враховувати передусім особливості навчальних предметів, а не особливості педколективу, розподілу навантаження вчителів. В проведенні уроків будемо орієнтуватись на форми групової роботи, за яких різко зростає інтенсивність активного спілкування вчителя з учнями. Будемо вчити учителів саме такій роботі.

Намагатимемось знижувати психологічне та емоційне навантаження на учнів у класах з малою наповненістю. Більше уваги приділемо методам самоконтролю, вибіркового диференційованому та тематичному контролю. Почнемо застосовувати рейтинг.

Основним в організації уроків стане принцип індивідуального підходу до учнів (особистісно-орієнтовне навчання та виховання). Створимо „короткі” факультативи, які охоплять семестр, що допоможе учням реалізувати пізнавальні інтереси до різних предметів.

Особливу увагу приділимо роботі клубів, гуртків, товариств, проведенню інтелектуальних змагань, конкурсів.

В царині **ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОЇ ТА ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ:**

Виховний процес тісно пов'язуємо із життям сільської громади, його стрижнем стане краєзнавча діяльність.

Систему виховної роботи будуємо за моделлю „людина-рід-громада-країна-держава”. Це дає змогу широко використовувати потенційні можливості етнопедагогіки, історичного краєзнавства, сприяє соціалізації особистості.

Виховний захід школи плануємо і проводимо так, щоб він був подією села.

Є проблема у вихованні сільської дитини: в умовах замкненого сільського осередку зворотний зв'язок між вихованцями і вчителями надзвичайно сильний, але це веде до того, що дитина звикає до постійного опікування й потребує його. Перехід до іншого типу соціального середовища (міста), де соціальний контроль послаблено, часто руйнує звичний стиль поведінки.

В царині **УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИМ ПРОЦЕСОМ:**

Я вважаю, що перевантажування керівника, рівень його культури та тип спілкування визначають соціально-психологічний клімат як у педагогічному, так і учнівському колективах.

Неможливо педагогічним працівникам компенсувати негативний вплив перших осіб. Тому ефективне управління можливо лише за умови, що керівник розуміє завдання закладу і його специфічні особливості.

На якість контролю не повинні мати вплив тісні соціальні й родинні взаємини, що пов'язують учителів і учнів у сільській громаді. Ділові стосунки (обов'язок, відповідальність) не повинні витіснятися особистими (симпатії, родинність, неприязнь). Це суттєво знижує об'єктивність контролю, його систематичність, глибину і підсилює тенденцію до формалізму та лібералізму.

Але основна причина, що гальмує ефективну роботу школи, - **НЕКОМПЕТЕНТНІСТЬ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ОСВІТИ – ЯК ЗОВНІШНІХ, ТАК І ВНУТРІШНІХ.**

ШКОЛО, ШУКАЙ КЕРІВНИКА!

КОЗАЦЬКІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ЗАДНІСТРОВ'Я

Білгород-Дністровське педагогічне училище.

Із 1994 року (після появи в педагогічній пресі концепції козацького виховання) і по теперішній час ентузіасти-викладачі – Юрченко В.І., Віштак О.М., Головань І.М., Лобанова В.С. опрацьовують із студентами старших курсів шляхи впровадження в практику освіти козацьку педагогіку. Робота ведеться з метою теоретично-практичного вивчення методики козацько-лицарського виховання в школі. Студенти читали літературу, писали курсові роботи, зустрічалися з козаками. В своїх творах визначали студенти:

Виходцев Р.Г. (1995): «Можна зробити висновок, що відродження культурно-освітніх козацьких традицій одна з необхідніших і найважливіших граней зміцнення незалежності України. Все це досягається за допомогою козацької педагогіки, яку використовували наші предки».

Чудак О.В. (1995): «Взявшись до написання курсової роботи на тему козацької педагогіки, я хотів насамперед розкрити і донести до студентів міцний зв'язок системи виховання сучасного і минулого. Ці всі питання дуже складні і водночас дуже цікаві зараз, тим паче майбутньому педагогу. І якщо я більше буду знати про методи, форми виховання на Україні в часи козаччини, гетьманщини, то це піде тільки на користь мені і всім тим, з ким я буду про це спілкуватись».

Місержі М.В. (1999): «Пізнання ідейно-морального, виховного потенціалу козацької духовності, розкриття своєрідних форм її існування, самобутніх шляхів розвитку має багато в чому вирішальне значення у відродженні та становленні української національної системи виховання, школи і педагогіки, у формуванні в наш час вільної, з стійкими морально-вольовими якостями, силою духу особистості».

Ткаченко І.В. (2002): «Як сказав Тимофєєв В.Я. - директор школи козацько-лицарського виховання – українця можна виховати тільки виховуючи українця, бо людина може стати людиною тільки через виховання – і, спостерігаючи розвиток сучасного українського суспільства, ми приходимо до висновку, що відбуваються значні зміни у вихованні підростаючого покоління, зокрема національного виховання. Це відбувається завдяки тому, що

все частіше в системі виховання керівники шкіл звертають увагу на те, щоб дітей, юних українців, виховували саме по-українськи, тобто використовували козацьке виховання, козацьку педагогіку».

Миколаївсько-Новоросійська школа Саратського району.

Ентузіасти – завуч з виховної роботи Фоменчук В.А. та педагог-організатор Настаченко Г.М. Почали в 1996 р. фундаментом слугувала історія села. На місці невеличкого поселення козаки миколаївські з Новоросії заснували містечко. Тут був розташований штаб. В 1856 р. козаками була збудована церква святого Миколая. Старожили згадували, що її з моря, яке знаходиться за 40 км., було видно. І служила вона морякам в морі за маяк. Багато залишилось доказів, документів про перебування в селі козаків. Ось так і зародилося бажання відродити славу минувшину.

В 1996 р. ввели народознавство в школі. Почали знайомство з народними традиціями, промислами, історією рідного краю і села зокрема. Навіть за дозволом РОНО була складена індивідуальна програма вивчення народознавства в школі.

Познайомившись з історією козацтва глибше, вивчивши історичне минуле села, вирішили в школі організувати козацьку республіку. Спочатку йшов конкурс на найкращу назву, потім девіз підбирали, боролися за право бути обраним отаманом і т.д. Кожний клас став куренем. Поступово, набираючись досвіду, йшли до того, щоб в школі була створена козацька республіка.

Велику допомогу надавали козаки Білгорода-Дністровського козачого полку Українського Чорноморського козацтва ім. П.Орлика не тільки порадою, а й шефською допомогою. Зокрема, почесним гостем у школі були Городецький Л.Г., Скляренко М.П., Черв'як О.О., Оленів І.П., Горлачов В.П. та інші. Підтримував і допомагав отаман Саратського району – Іванов С.І. Активно підтримували роботу директор школи Безотосна М.Г. і зав РОНО Олійниченко О.С. В обласній пресі про цікавий досвід роботи школи з'явилися статті Б.І.Устименка.

Шлях школи до козацтва не був легким і швидким. Спочатку в школі хотіли відродити піонерію, але незабаром зрозуміли, що новий час вимагає нових форм виховання. Хтось запропонував скаутів, але це було категорично відметено. Скаути – чужерідний рух. У нас було славне лицарство – козацтво. Ось його й потрібно відроджувати.

Ось так з'явилася козацька республіка „Мрія”. Було розроблено статут, систему підготовки майбутніх козаків у республіці „Мрія”. Вся виховна робота в ній спрямована на створення козацької молоді в Україні. До 12-річного віку діти числяться в козачатах, до 14-річного – в пластунах, до 15-річного – в соколах, до 17-річного – в джурах і тільки потім юнаки стають кандидатами в козаки. Усі ці роки вони займаються патріотичним самовихованням, розвивають моральні, духовні і фізичні якості, вивчають традиції і звичаї своїх предків, історію козацтва на Україні.

І робиться це все заради того, щоб у дітей формувалося почуття відповідальності за себе і за інших, набувалися знання, впевненість у собі, вміння співпрацювати і керувати. Підлітку прищеплюється почуття змагань, розвиваються спостережливість, відповідальність, повага, вміння підкорятися наказу і жертвувати особистим заради спільного.

Внаслідок цього джура стає людиною слова, відповідальною, обов'язковою і точною, бережливою, але не скупю, справедливою, але не жорсткою, ввічливою, але не байдужою, яка піклується про своє здоров'я, самовдосконалення, сповнений братніми почуттями до друзів, любов'ю до людей, своєї землі і Батьківщини.

Не все виходить у козацькій республіці, як планувалося й хотілося, однак головного добитися вдалося. Підтягнулась успішність, менше стало порушень, підлітки стали стриманішими і ввічливішими у поведінці. На рахунок у козачат і джур чимало добрих справ: очищене забуте джерело, з якого в минулому столітті козаки пили воду, привели в порядок на кладовищі забуті могили предків, взято шефство над учасниками війни і людьми похилого віку, надано чималу допомогу господарству, посаджено дерева, кущі, розбито квітники. Діти прикрашають рідну землю і полегшують життя людей. Вони здружились, стали відкритими і доброзичливими.

Козацтво залучає дітей до джерел нашої духовності, історії, культури, традицій, рідної мови. Молодь набуває чітких орієнтирів у житті і бачить конкретну мету перед собою. Юнаки і дівчата стають здоровими і міцними фізично, чистими морально, здобувають надійний імунітет від шкідливих звичок і пороків, які сьогодні посилено пропагують і втілюються у свідомість

людей зі сторінок книг і екранів телевізорів. В підсумку Україна одержить вірних і гідних синів та дочок.

Старокозацька та Молозька школи Білгород-Дністровського району.

Ентузіаст – відставний майор, курінний Старокозацького куріню Українського козацтва – Лісіцин І.М. (тоді працював директором Старокозацького ринку). Роботу почав в 1996 р. Було створено організацію «Молода Січ», яку було зареєстровано в Старокозацькій сільській раді та школу джур. Розроблено статут організації, згідно якого метою діяльності Січі було сприяння виховання національно свідомих, духовно та фізично розвинутих громадян України на традиціях українського козацтва та принципах християнської моралі.

Завданнями Січі були:

- виховання у дітей національної історичної свідомості, громадянської позиції, патріотизму, готовності захищати Батьківщину, любові до рідного краю шляхом опанування козацької духовної та культурної спадщини;
- виховання у дітей християнської моралі;
- залучення дітей до краєзнавчої діяльності, поширення та пропаганда козацьких звичаїв та традицій;
- вивчення, охорона та відновлення пам'яток української історії і культури;
- залучення дітей до самовдосконалення, занять прикладним туризмом, фізкультурою;
- організація спілкування дітей різних країн.

Козачата «Молодої Січі» мали однострої захисного кольору. У 1997 р. старокозацька делегація джур та дан була на Великій Раді Українського козацтва в Києві; старший джура на цій раді виступав: «Сьогодні у нас, джур дитячої та молодіжної організації Українського козацтва «Молода Січ», створеної в нашому селі Старокозаче Одеської області, дебют на всеукраїнському рівні. На сьогодні в нашій організації налічується 108 осіб. Чим ми займаємось? Влітку, окрім занять з орієнтування на місцевості, правилам розташування наметового табору, вміння розвести багаття, надання першої медичної допомоги, ми ознайомилися з засобами зв'язку, трохи працювали в цій сфері і навіть мали свій рекорд по проведенню польового телефонного зв'язку на відстані 100 метрів – 43 секунди.»

Було розроблено план проведення занять з джурами Старокозацького куреня по орієнтуванню на місцевості, по наданню першої медичної допомоги, а також план заходів на літній період.

Кажуть, що понеділок – день тяжкий, але своє перше заняття джури провели саме в понеділок 25 червня 1997 р. Планували, що на перше заняття, окрім трьох джур (Вови Антошела, Лісіциних Денис та Ігора), прийдуть ще семеро. Але в своїх прогнозах помилилися. На перше заняття прийшло 30 чоловік. Потім все більше і більше. Вже на жовтень 1997 р. в організації «Молода Січ» налічувалося 108 осіб.

В період шкільних занять джури Старокозацького куріню займалися художньою самодіяльністю, спортивною гімнастикою і що саме головне – вивчали історію козацтва, традиції і звичаї наших предків, відомих на весь світ козаків. Була домовленість з начальником митної застави, розташованої в Старокозачому, про допомогу їм в несенні митної служби на дільниці державної межі. Разом з митним нарядом джури несли патрульну службу, самостійно сиділи в засадах по виявленню контрабандних вантажів.

Блакитною метою хлопців було несення кінної патрульної служби, але для цього не було коней. Хлопці обладнали шкільний клас для занять по вивченню азбуки Морзе, морського семафору, роботи на комп'ютері, занять у Малій Академії Наук. Окрім цього, з ними двічі на тиждень проводив уроки богослів'я священник Покровської церкви отець Антоній. Готувалися вони також вивчати англійську розмовну мову.

Лісіцин І.М. розробив чітку програму для своїх джур: вивчити історію козацтва; навчитися працювати з комп'ютером; оволодіти початковими знаннями з економіки; вивчати англійську мову (в Старокозацькій школі на той час вивчали як іноземну мову - французьку); стати народними артистами художньої самодіяльності та ін.

Ось що писав Б.І.Устименко в «Одеських вістях» тоді: «Багатолюдно було під час недільної служби у Грецької церкви Білгорода-Дністровського. 39 старокозацьких школярів – козацьких джур та дан приїхали у місто, щоб, отримавши благословення отця Владислава, прийняти посвячення у козаки. Хлопчаки читають текст присяги: «Присягаю бути вірним Богові та Україні. Присягаюся товариству бути допомогою товаришам у козацьких справах. На славу перед Господом та Україною» Це не вистава, не театральне дійство, а повернення до

безсмертних народних витоків, до віри батьків, до справи служіння своїй землі, Вітчизні, народу. А чому дівчат називають данами? Даною називалася богиня води в староукраїнській міфології. А вода – символ життя».

Були плани облаштувати школу джур з проживанням там викладачів на місці військового містечка, яке покинули війська 12 військового пункту зв'язку в/ч А 2171, розташованого на території Білгород-Дністровської КЕЧ. Але цим задумам не судилося бути здійсненими. Лісіцин І.М. у 2000 р. виїхав до с. Мологи. Працював деякий час військовим керівником в Молозькій школі – намагався продовжувати козацьку справу (молозькі школярі-джури займалися тіловихованням, їздили на екскурсії по козацьким місцям), але обставини змусили його виїхати на роботу до Сибіру – налагоджував в Новосибірському козацькому окрузі сердюцьку службу, працював із молодими козаками...

Випаснянська №1 школа Білгород-Дністровського району.

Ентузіаст – майор Збройних Сил України, козак Гавриленко В.О. В 1997 р. ним було організовано при школі осередок Молодої Січі (Валерій Олексійович тоді служив в Збройних Силах й працював учителем допризовної підготовки юнаків), який прийняв всім своїм складом посвяту в джури. У довідці перевірки Випаснянської №1 школи, яка відбулася в грудні 1999 р. про цю роботу було написано: «... Система виховної роботи школи не залишила осторонь питання козацької педагогіки; впровадження козацьких звичаїв і традицій. В школі створено дитячу організацію «Молода Січ».

«Молода Січ» - самодіяльна дитяча організація, що будує свою роботу на принципах добровільності, демократії та самоврядування. Проводяться конкурси, змагання, козацький КВК, гра-конкурс «Твоєї слави козацької повік не забудем», бесіди «Жіночі імена в часи козацтва».

Педагогічний колектив не лишився в стороні від козацької педагогіки: впроваджувалися козацькі традиції, проводилися педагогічні ради «Формування національної свідомості в процесі навчання і виховання», «Вплив дитячої організації «Молода Січ» на формування патріотизму школярів».

«Десь влітку 1977-го я побачив фотографії та самвидав «Молодої Січі» з Старокозачого, якою керував В.Лісіцин. З ним познайомився, послухав про його плани і досягнення і це наштовхнуло на думку про створення аналогічного клубу. В своїй рідній школі дізнався, що керівник ДПЮ звільняється і мені запропонували працювати вчителем. До годин ДПЮ я мав взяти на себе військово-патріотичну роботу. Вона і вилилась у створення «Молодої Січі».

Відповідно до законів, я створив і зареєстрував при сільраді молодіжну громадську організацію (зі статутом та програмою заходів). Як завжди початок був хаотичним: по суботам хлопці 5-7 класів приходили на годину в спортзал, де я їх вчив елементарним гімнастичним вправам та загально фізичному розвитку, а потім обладнуючи кімнату, виділену для молодих січовиків, ловив їх по всій школі, щоб направити на ремонт приміщення. Так-сяк, за місяць-два, ми створили деякі клейноди – хоругву, шеврон-емблему, барабан, і половина хлопців вже виготовила форму. До восени я вже навчив січовиків марширувати з піснею, та перейшов до виготовлення і стрільби з козацьких луків. Потім в травні почались заняття із самостраховки при падіннях та найпростіші прийоми самозахисту, стрільби з пневмогвинтівки. Паралельно видава для вивчення літературу про козаків Б.Лепкого, В.Будзиновського, О.Пахучого; читав всій групі по 20-30 хвилин В.Яворницького та інших.

В травні «Молода Січ» почала готуватись до районного фестивалю дитячої творчості: з допомогою вчителів музики і математики, які і мене ще вчили, ми репетирували козацькі пісні та шили форму на свято. Гарні вийшли шапки – наші козачата виглядали на параді і на посвяті в джури ефектно і по-українськи!

Я взагалі намагався завжди, в житті, на службі, в «Молодої Січі» творити з максимальним відчуттям реальності і мінімумом формалізму. І вірив, що життя може стати схожим на ту фантазію, яку ми собі уявимо, проте більшість людей, наших людей, надто заклопотані, щоб змінювати і змінюватись. Такі люди завжди були, і в козацькі часи і зараз – просто «наші люди», але потрібні і козаки. І вони є, - просто деякі з них ще цього не знають...»

Вигінська школа Білгород-Дністровського району.

Ентузіасти – директор школи курінний Українського козацтва Біленко В.Ю. та учитель фізичної культури осавул Українського козацтва Берлізов А.М. в 1998 р. організували дитячу

джурову та данову організацію «Молода Січ», яка працювала на засадах Українського козацтва. Колектив збирав кошти на придбання однострою; почалася діяльність: учні вивчали історію козацтва, основи військового мистецтва та тілодуховання козаків, пройшли посвяту в джури та дани. В лавах «Молодої Січі» налічувалося 65 членів, практично всі учні 5-9 класів. На теперішній час школа продовжує працювати в напрямку козацько-лицарського виховання під проводом директора Вдовиченко О.М.

Долинівська школа Білгород-Дністровського району.

Ентузіасти – директор школи Тома Т.І., завуч – Долгошеєнко М.І., педагог-організатор Молчанова Т.І. Роботу почали у 1996 р., але елементи цієї роботи були ще в 1992 р. На теперішній час в школі працює дитяча козацька організація «Козацький Кіш», яка працює на засадах Українського козацтва. В школі склалася своєрідна система виховної роботи, що ґрунтується на історичних і національних традиціях українського народу. Ведеться гарно оформлений та талановито написаний літопис шкільних справ. Дуже цікаве дозвілля школярів: вечори, свята, КВК, спортивні змагання, Козацькі забави «Суперкозак» - традиційне травневе спортивно-мистецьке свято козачат. Працює шкільний музей села – один з кращих в районі. Спільними зусиллями сім'ї та школи виховується у дітей бажання зберегти родинні традиції, сімейні реліквії, вивчати родовід, прилучати їх до народних традицій, звичаїв, обрядів, етичні норми взаємин між близькими людьми і в суспільному оточенні, здатність піклуватися про молодших і немічних.

«Козацький Кіш» пройшов посвяту у козачата. Діти всією душею приймають кодекс козацької честі, зростають в атмосфері взаємоповаги і взаємовиручки, добре поведуть себе у побуті, добре вчаться.

Про роботу школи писали районна та обласна преса. Школа продовжує діяльність в напрямку козацько-лицарського виховання, можливо, на теперішній час (2005 р.), найбільш систематично у Задністров'ї.

Турлацька школа Білгород-Дністровського району.

Ентузіасти – директор школи – Тодорова Тетяна Петрівна та учитель молодших класів – Чумаченко Валентина Миколаївна – приділяють належну увагу козацькому вихованню.

Тодорова Т.П.: «...Я вирішила для своїх другокласників влаштувати свято «Козацькі забави». До святково оформленої класної кімнати завітали батьки, старші та молодші братики і сестрички, друзі. Спочатку другокласники розказували про історію Запорозької Січі, про славних козаків. Потім хлопчики змагались у швидкості чищення картоплі, перетягування канату, віджимання від підлоги; стрибали у мішках, намагались якнайбільше назвати українських міст, виявляли свої мовленнєві здібності, складали вітальні листівки, які вручали дівчаткам разом з квітами. Всі хлопчики пройшли випробування і були прийняті до козацького загону».

Чумаченко В.М.: «Я весь час намагаюся на уроках читання і рідної мови дати більше знань дітям про минуле наших предків. Я поставила перед собою мету: розширити знання учнів з життя запорозького козацтва, розкрити феномен козацтва, показати його роль в історії українського народу, виховувати в учнів любов до рідного краю, бажання бути гідними синами України, прагнути стати сильними, здоровими, розумними і цим створювати дружний колектив».

Мабуть є в тому, що Тодорова Т.П. та Чумаченко В.М. звернули увагу на патріотичне виховання дітей (у формі козацького), закономірність – козацтво, як якість менталітету українця, притягує до себе юні, незіпсовані душі – романтикою звияги, побратимства, всім тим, що ми називаємо польотом душі.

Татарбунарський район. Тузлівський навчально-виховний комплекс.

Тузлівський навчально-виховний комплекс створений з метою навчання обдарованих соціально-незахищених дітей. Комплекс об'єднує загальноосвітню школу (завідуюча школи – Удовиченко О.Ф.), інтернат для соціально-незахищених дітей (завідуюча інтернатом – Одинець Є.Т.) та ліцей військово-спортивного напрямку для вихованців шкіл-інтернатів Одеської області (комендант ліцею – Катарков В.П.). Керує закладом директор – Покровщук М.Д.

В Тузлівському НВК завершено перший етап трансформації його у козацький навчальний заклад: пройшовши курс „молодого козака” більше 30 ліцеїстів прийняли посвяту, яку проводили козаки Буджацької Січі.

Адамівська школа Білгород-Дністровського району.

Ентузіасти – директор школи Тимофєєв В.Я., завуч – Лавриненко П.М., педагог-організатор Гриценко В.Н. Почали козацьку справу в 1998 р., хоча елементи козацької педагогіки вводили в виховний процес школи ще в 1992 р.

Вже у 1992 р. на теренах незалежної України поширювалось національне відродження: функціонували національно налаштовані громадські організації – РУХ, Вільне козацтво України; створювалися товариства, які пропагували відродження національних традицій, зокрема товариства, які об'єднували дітей та молодь.

У 1992 р. було започатковано Адамівський осередок всеукраїнської дитячої незалежної організації «Джура» у складі учнів 7,8 класів, вважаючи, що українська Адамівська неповна середня школа не повинна стояти осторонь від національного відродження і має прийняти активну участь у цьому процесі.

Мета діяльності організації – виховання національно-налаштованих українців, громадян незалежної України.

Було вирішено зареєструвати Адамівський осередок організації «Джура» згідно із Статутом цієї Всеукраїнської дитячої незалежної організації. У зв'язку з цим було подано заяву голові Адамівської сільської ради Сердюк Т.В. з проханням реєстрації організації 11 травня 1992 року.

До заяви додавався статут організації, який складався з чотирьох розділів: загальні положення, мета, основні завдання, членство в організації, права і обов'язки членів організації. Була складена програма діяльності дитячої організації національно-духовного відродження «Джура» Адамівського осередку.

В реєстрації директору школи було відмовлено з причини того, що дитяча незалежна організація «Джура» в Міністерстві юстиції України на той час не була зареєстрована.

Вже в серпні 1992 року на 17-й сесії Адамівської сільської ради XXI скликання розглядалося питання “Про організацію роботи з національного виховання у Адамівській неповній середній школі”.

Була заслухана доповідь директора Адамівської неповної середньої школи Тимофєєва В.Я. про роботу з виховання національно-свідомих громадян незалежної України, яка проявлялась в створенні дитячої громадської організації «Джура», що працювала на засадах виховання громадянина України, патріота, захисника Вітчизни.

Проводилась велика військово-патріотична, спортивно-туристська робота, у якій було задіяно більшість школярів середнього та старшого віку. Роботу цю проводили вчителі Галицький С.П., Галицька Н.П., Буравицька Р.М., Катющев Є.М., Потужна В.О. та директор школи офіцер запасу Тимофєєв В.Я.

Був налагоджений зв'язок із штабом дивізії та частинами, які дислоковані на Софіївському танкодромі. Проведено зустрічі з воїнами, які були шефами школи і проводили з школярами на полігоні збори, проводилась «Зарниця». Шкільна збірна із спортивного туризму вже кілька років займала призові місця на районних змаганнях, належним чином велась спортивна робота.

Але були й недоліки: план роботи дитячої організації «Джура» був поверховий, мав здебільшого декларативний характер, не відповідав у повній мірі завданням її роботи. У виховній системі школи національне виховання існувало само по собі, воно не було органічною складовою шкільної системи виховання.

На 24-й сесії Адамівської сільської Ради XXI скликання (14 листопада 1993 року) зазначено було про покращення виховання національно свідомого громадянина України – є Положення про національне виховання, змістовний план роботи школи та класних керівників, але було зазначено, що виховання школярів велось із деяким націоналістичним відхиленням, що фіксувалося батьками та зустрічало супротив деяких школярів (про це свідчило вивішування школярами 9 класу червоних прапорів на димарі кочегарці та у лісосмузі на початку села). Після цього випадку директору школи було дано завдання провести широку роз'яснювальну роботу серед батьків, школярів про необхідність дотримуватися державної символіки у громадянському житті громади, а також звернути увагу на виховування громадянина України, але зазначалося при цьому, що не треба виховувати націоналіста у

поганому розумінні цього слова, особливо враховуючи, що громадська думка засуджує РУХ – «Спасибі РУХу за розруху».

23 березня 1995 р. згідно з Указом Президента України №1 від 4 січня 1995 р. та матеріалами Інформаційного збірника Міністерства освіти України №12 (червень 1991 р.) Адамівська сільська рада зареєструвала під №2 у Книзі реєстрації громадських організацій дитячу громадську організацію «Січ», мета діяльності якої – виховання патріота, національно налаштованого громадянина України, морально та фізично здорового.

У 1994 р. директором Адамівської школи стала Тимофєєва С.С. (Валерія Яковича обрали головою Адамівської сільської ради і на новій посаді він продовжував активну роботу в Адамівському курені Українського козацтва, залучаючи до козацької роботи батьків своїх учнів); роботу організації «Джура» було тимчасово припинено. В школі педагог-організатор Гриценко В.Н. організувала дитячу організацію СПОУ.

Повернувшись директором в школу в 1998 р., Тимофєєв В.Я., взявши за основу козацьку педагогіку, створив систему козацько-лицарського виховання козака та берегині. В 2000 р. свою концепцію сучасної школи козацько-лицарського виховання Валерій Якович представив на міжнародній науково-практичній конференції «Дитина в сучасному суспільстві», яка проходила в Одесі.

Після ряду публікацій про свою роботу в районних, обласних, всеукраїнських газетах, науково-методичних журналах, Тимофєєв В.Я. було визнано кращим освітянином України 2002 року за результатами опитування читачів Всеукраїнського громадсько-політичного щотижневика «Освіта». У 2003 р. систему козацько-лицарського виховання, створену Валерієм Яковичем, було визнано авторською. У 2004 р. Тимофєєв В.Я. надрукував книгу «Адамівська Січ – школа козацько-лицарського виховання», у 2005 р. – «Козацька педагогіка – сучасна освіта».

Процес становлення та розвитку Адамівської школи козацько-лицарського виховання (з квітня 1998 року) зафіксовано у шкільній газеті. У 1998-2001 роках газета випускалася у вигляді бліц-інформації: «Леля», «Козачата», «Джура», «Дана», «Джура та Дана», «Берегиня», «Козак». Всього вийшло 45 номерів. Газету випускав Валерій Якович. На сторінках газети друкувався теоретичний матеріал – зокрема спроба концепції школи такого типу, положення про школу цього типу, статут школи козацько-лицарського виховання. Велася хроніка школи та Адамівського куреня Українського козацтва - описувалися події шкільного життя, Адамівської «Молодої Січі», Адамівського куреня Українського козацтва, Білгород-Дністровської паланки Українського козацтва (міжрайонового товариства козаків Буджаку).

З квітня 2001 року почала виходити газета «Річ про Адамівську Січ» (випуском якої знову ж таки займався Валерій Якович), яка поступово стала друкованим органом всієї Адамівської громади: тут друкувалися матеріали з життя громади, з життя людей, які тут мешкали.

Адамівська школа козацько-лицарського виховання – громадський (на базі загальноосвітньої школи) навчально-виховний заклад нового типу, покликаний дати учням додаткову козацько-лицарську освіту, забезпечити їх надійний духовний зв'язок з предками, розвинути стосунки з сучасниками і зорієнтувати козачат на інтереси нащадків, бо творче відродження в житті ідей і засобів козацької педагогіки має забезпечити виховання фізично здорових, морально чистих і по-лицарськи мужніх та сильних духом громадян незалежної України.

У практичній роботі Адамівська школа дотримується основних змістовних компонентів сучасного козацько-лицарського виховання молоді, які полягають у наступних фундаментальних положеннях:

1. Школа козацько-лицарського виховання – осередок лицарської духовності з державно-громадським управлінням.
2. Козача (учень) – центр навчально-виховного процесу, суб'єкт навчання і виховання (творець, діяч).
3. Навчання і виховання козачати – це за своєю суттю є самонавчання, самоосвіта, самовиховання, самоорганізація і самореалізація особистості.
4. Родинне національне козацьке виховання – природне, провідне виховання, і батьки – головні вихователі протягом усього життя козачати.
5. Українознавство – наукова основа, духовна серцевина козацького навчально-виховного впливу в родині, школі, суспільному житті, філософія і політика державотворення.
6. Національне козацьке виховання – всеохоплююча і багатогранна система впливів, ідей, підходів, яка покликана пробуджувати і стимулювати розвиток закладених природою

здатків, можливостей козачати, набуття ним етносоціального досвіду реалізації завдань гуманізації і гуманітаризації системи освіти.

7. Українська козацька педагогіка – вітчизняна наука про виховання підростаючих поколінь українців (представників національних меншин) нашої Батьківщини, якій здавна притаманні глибокі гуманістичні традиції, яка постійно збагачується народною виховною мудрістю, вищими здобутками світової науки, культури.

Згідно із Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», Положеннями «Про загальноосвітній навчальний заклад», «Про педагогічну раду середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу», «Про раду школи», «Про піклувальну раду школи», Статуту Адамівської школи козацько-лицарського виховання, - в Адамівській школі функціонувала модель державно-громадського управління, яка базувалася на традиціях лицарської верстви українського народу (козацтва) та дотриманні прав та обов'язків усіх суб'єктів навчально-виховного процесу: учнів, учителів, батьків, громадськості. Однією із складових частин його було учнівське самоврядування у формі козацько-отаманської республіки.

Вищим органом учнівського самоврядування Адамівської школи козацько-лицарського виховання було коло джур і дан (загальні збори учнів 5-9 класів де отаман – лише перший серед рівних!), яке збиралося не рідше 2-х разів на навчальний рік: у травні та вересні.

На колі джур і дан заслуховувався звіт про роботу ради джур і дан, обирався новий склад ради джур і дан (травень) та затверджувався план роботи ради джур і дан (вересень). Новий склад ради джур і дан оновлювався не менш як на третину її членів і обирався терміном на один навчальний рік.

Рада джур і дан обиралася у кількості 15 осіб (головного отамана ради джур і дан, головної берегині ради джур і дан, писаря ради джур і дан та 12 отаманів (берегинь) паланок (секторів роботи). Рада джур і дан працювали за 4 циклами напрямків роботи (всього напрямків роботи -10).

У школі була узгоджувальна рада джур і дан (у випадку розбіжностей в поглядах на якусь проблему між джурами та данами). Яка складається з ради отаманів загонів і ради дан (берегинь) загонів. Отаманів та берегинь обирали на класних зборах джур і дан терміном на один навчальний рік.

До узгоджувальної ради джур і дан на правах співголів ради входили: головний отаман ради джур і дан та головна берегиня ради джур і дан.

Узгоджувальна рада джур і дан разом із писарем ради джур і дан складала координаційну раду цікавих справ.

З числа молодих козаків 9 класу обирався суд козацької честі терміном на один навчальний рік у такому складі: суддя, радник, писар, лелі, дани, берегині, які не підсудні суду козацької честі.

Крім отаманів та берегинь, класні збори джур і дан обирали термінами на один рік (із обов'язковим піврічним звітом про роботу і можливістю переобрання) писаря, хорунжого, бунчужного, товмача, скарбничого та інших посадових осіб керівного складу класного козацького загону.

Ця модель учнівського самоврядування працювала у школі козацько-лицарського виховання з 1998 року і на практиці довела доцільність виховання національної самосвідомості, громадської активності, формування творчої особистості козачат, зміцнення фізичного і морального здоров'я.

Школа мала свій однострій, прапор, марширування, салютування, загони, командири-отамани, хоча все це мало форму гри. Це форма організації, яка ґрунтується на історичному досвіді українського народу, метою якого є виховання свідомих громадян, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації.

Провідна ідея цієї виховної системи полягає в створенні умов для цілеспрямованого розвитку дитини як особистості. Ядро виховного процесу становлять взаємодопомога, співпереживання, підкорення спільно обраним законам – все це зумовлювало позитивний вплив на особистість в процесі формування Адамівської Січі – братства козачат.

Велика увага приділялася в школі формуванню таких понять, як учнівська честь, гідність, совість. Засобами козацької педагогіки формується у козачат «командний дух»: наша команда – це, відповідно, наша Січ, наша школа, наше село, наша Україна; виховування козака – для якого найдорожче – воля і честь!

Не зайве буде додати що Адамівська школа користувалася цілковитою підтримкою Адамівської громади, де мешкає більше 80-ти козаків Українського козацтва.

Наведу ряд позитивних наслідків козацько-лицарського виховання:

- зростання національної свідомості, патріотизму, відданості ідеалам українського державотворення, демократичного суспільства, етнонаціональної злагоди всіх учасників виховного процесу (а це – учні, вчителі, батьки, громадськість; в селі мешкають представники 9 національностей – українці, росіяни, болгари, молдовани, румуни, гагаузи, калмики, черкесяни, кеябейці);

- інтенсифікація процесів духовного єднання учасників виховного процесу, що виявляється у повазі, довірі, взаємодопомозі, щирих взаєминах між педагогами і школярами, педагогами і батьками, мешканцями громади (у школі і на території громади вже декілька років не було правопорушень – а це духовний вплив школи на село; у школі покращилась успішність – її якісний показник складав у 1998 році – 55%, у 1999 році – 53%, у 2000 році – 56%, у 2001 році – 55% - найвищий у районі серед загальноосвітніх закладів I-II ступенів);

- зростання ролі колективу учасників навчально-виховного процесу як саморегулюючої системи.

Валерієм Яковичем Тимофєєвим вперше на Україні фундаментально розроблені основні документи про школу такого типу (концепція, Положення, Статут). Розроблені навчальний план і програми (курси «Козацьке тіловиховання», «Психологія духовного розвитку», «Козацьке військове мистецтво» і т.д.), посібники з основних предметів школи цього типу.

Система виховання Адамівської школи козака та берегині:

1. Родинно-дошкільне виховання козачати та лелі (вік – до 10 років) – проводиться через роботу з батьками дошкільнят та введенням спеціальних курсів до програми дитячого садочка;

2. Родинно-шкільне – проводиться у формі роботи школи козацько-лицарського виховання;

3. Громадсько-родинне – проводиться у формі діяльності дитячо-юнацької організації «Молода Січ», та Адамівського курія Українського козацтва місцевого осередка жіночої громади Українського козацтва.

Розроблена програма трансформації Адамівської загальноосвітньої школи у школу козацько-лицарського виховання.

Функціонували паланки (сектори) ради джур і дан: здоров'я та спорту; героїко-патріотичного виховання; національного відродження; організації дозвілля; зарубіжних зв'язків; роботи з молодшими школярами; трудової діяльності та охорони середовища; навчально-пізнавальної діяльності; інформації; дисципліни та порядку; соціального захисту; історико-краєзнавча; суд козацької честі; координаційна рада цікавих справ.

Дитячий садок «Галинка» с. Адамівка Білгород-Дністровського району.

З 2005 року в напрямку козацько-лицарського виховання почав працювати колектив дитячого навчального закладу «Галинка» с. Адамівка - як базовий з цієї педагогічної проблеми в районі. Ентузіасти: завідувача - Івасенко А.І., вихователі - Макаренко Н.П., Березнюк Н.І., Даниленко С.С. На базі садочка проводяться методичні об'єднання, презентації та ін.

Духовне виховання.

Практично всі педагоги, які впроваджували в практику роботи своєї школи козацьку педагогіку, вважають, що в систему виховної роботи з козачатами, крім тіла виховання, треба вводити й духовиховання і тоді буде козацьке тілодуховиховання, що на практиці означає й введення християнської моралі.

Генеральний суддя Буджацької Січі Б.І.Устименко: «У нас церква відокремлена від держави, але в одеських єврейських школах учнів ознайомлюють із змістом священних книг. В польських школах вивчають Біблію. Особисто я вважаю, що в наш час бездуховності, яка росте, корисно було б знайомити нашу молодь з дитинства хоча б із канонічними заповідями, щоб дитина змогла відрізнити добро від зла».

В останнє десятиліття дедалі більше політичних і культурних діячів, учителів, батьків звертаються до християнських моральних цінностей як найбільш стійких, універсальних, не підвладних політичній та ідеологічній кон'юктурі. Це означає, що сучасне українське суспільство поступово підходить до визнання й опанування етичних основ християнства, від яких воно було

штучно відлучене протягом багатьох десятиліть і до яких у більшості людей навіть було сформовано різко негативне ставлення.

Ніхто не буде сперечатися, що Церква є носієм духовності. Так воно і є, адже те, чого навчають тут, спрямоване на забезпечення нашого духовного добробуту, і найперше гармонії нашого внутрішнього світу. Багато людей відвідують храми, вважають себе віруючими і повага до традицій та релігії свого народу стримує багатьох з них від хибних кроків. Свою роль тут відіграє і громадська думка, а тому людина буде намагатися жити і діяти так, щоб не було соромно перед людьми.

Лише розвинута моральність, лише прийняття абсолютно вічних норм співжиття допоможе у потрібну хвилину підлітку (юнаку, юнці) – вони не будуть вагатися, втримаються, не підуть на умовляння товаришів, адже матимуть приписи на всі випадки життя. А нагородою буде чисте сумління та гармонія внутрішнього світу...

Формування духовності як основної якості людини, визначення її духовних пріоритетів, обґрунтування системи цінностей, на яких має базуватися життя дитини – основні напрями роботи духовного виховання.

Отже, тривале функціонування і понад ситуаційний, інтегративний характер цінностей, що увійшли до людської культури як християнські моральні настанови, зумовлюють їх особливу роль у процесі виховання дітей та молоді й спонукають нас – педагогів – до вироблення засобів і методів їх засвоєння учнями...

***

Офіційна українська педагогіка не заперечує того, що козацтво стало найдосконалішою формою вияву генетично закодovаних здібностей і можливостей нашого народу. І тому в концепції національного виховання реалізація науково обґрунтованих і випробуваних історією козацько-лицарських виховних традицій – вважається одним із найефективніших українознавчих підходів у навчально-виховній роботі.

Турбує сумна історія нашої української педагогіки: з уходом ентузіаста тихо конає й його ідея; добре якщо ентузіаст зможе описати свій досвід, залишивши його на шпальтах історії педагогіки; а якщо ні? Тоді досвід зовсім зникає ...

Адамівській школі пощастило: її директор описав досвід роботи педагогічного колективу школи козацько-лицарського виховання; іншим школам Задністров'я поталанило не так ... Багато матеріалів їхньої роботи вже зникли, багато чого не запам'яталось ... Тому досвід цих шкіл не подано в цій роботі належним чином, фрагментарно; та ще й самі педагоги не розуміють важливості своєї роботи ...

Але, як би не було, загальновизнано, що у період моральної кризи, дегероїзації і деморалізації значної частини нашого суспільства творче відродження культурно-освітніх і виховних козацьких традицій – одна з необхідних і найважливіших граней зміцнення могутності України.

ВІД АВТОРА. ЗАМІСТЬ ЗАКІНЧЕННЯ.

Практично в усіх країнах були різні воєнізовані групи населення, які виконували специфічні функції, пов'язані з військовою службою (Іспанія – реконкистадори, Швейцарія – кнехти, Балкани – гайдуки, клефти, граничари, Україна – козаки, гайдамаки, Індія – гуркхи, Японія – самураї). Виникало військове громадянство в період смут, в умовах прикордонних конфліктів, релігійних війн і війн за національну незалежність, здійснення колонізацій. На початкових етапах існування основним заняттям таких громадств була війна напіврозбійницького характеру. Однак пізніше вони або переходили на службу до держави на договірних началах, або зникали...

Логіка історичного процесу невблаганна – при закритті “прикордонних” зон потреба в відважних й умілих вояках-колонізаторах минає.

Але козацтво (зокрема, на Буджаку) проіснувало до початку ХХ століття. Цьому сприяли такі причини:

- існування територій, що потребували колонізації (до речі, наш Буджак); це виступало своєрідним “гарантом” існування козацтва, найбільш пристосованого для рішення колонізаційних завдань;

- в державі, в якій є феодальні пережитки, із режимом, що спирався на досить вузьку соціальну базу, козацтво як опора самодержав'я було “приречено” на “підтримку” із боку уряду й “захист” від розмиву як військового стану.

По мірі укріплення державності й експансії держави на прикордонні території у козацтва не було іншого шляху, як увійти до державного організму на умовах відбуття служби, збереження, з поступовим відмиранням декількох вольностей або зникнення козацтва загалом. Що й відбувалося в пореформений період, а завершилися ці процеси в роки громадянської війни й сталінської модернізації...

Вже до початку Першої світової війни козаки були лише військовою силою з неефективною економікою й були анахронізмом, який пережив свою доцільність для держави. Процес індустріалізації, модернізації, репресивні міри знищили ідентичність козаків, від них залишились лише легенди...

Відбулася втрата традицій через фізичне винищення значної частини козаків і членів їхніх сімей (1919-1920 роки – “розкозачування”), депортації козацького населення в інші місця (20-30-ті роки ХХ століття), а в місцях традиційного проживання – розбавлення чужинцями-некозаками (20-40-ві роки ХХ століття). В Буджаку – теж саме, тільки ворогом місцевого козацтва виступала боярська Румунія. Такий стан був на початок 90-х років ХХ століття, коли в Радянському Союзі почався бурхливий рух визволення від гніту тоталітарного комуністичного режиму, відомий під назвою “перебудова”.

Модернізація держави порубіжжя ХХ-ХХІ століття в якості свого природнього сліdstва припускала певне пожвавлення зацікавленості до політичної архаїки та традиціоналізму. Концепт “світлого майбутнього” який характерний для радянської епохи, було змінено на “світле минуле”. Практичною проявою цього “кидка назад” стало виникнення багатьох організацій, які будувалися на основі середньовічних, за своєю суттю, політико-правових, соціальних понять: стану, корпоративізму, жорсткої ієрархічності. Як гриби після дощу, виникали численні дворянські зібрання, купецькі гільдії та ін. Одним з яскравих проявів подібного роду став рух за “відродження козацтва”.

Ще до розпаду СРСР лідери й активісти нового руху оголосили головною своєю метою “відродження” козацтва. Це поняття до теперішнього часу залишається ключовим для всіх програмових документів українських неокозаків. Із самого початку їх ідеологи сприймали історичне минуле як норму, яку необхідно відновити. Це виразилося в різних формах: від атрибутики (відродження козацьких прапорів – Задністрове земляцтво) до висування територіальних претензій до сусідів, які займають “козацькі землі” (Буджацька Січ). Стихійний рух відродження козацько-лицарських традицій в Україні започаткував

І етап загальноукраїнського козацького відродження. Хронологічно цей етап охоплює події 1984 – 1991 рр. і характеризується відновленням зацікавленості історією українського козацтва та власною родовою спадщиною. Саме тому виник дещо романтичний потяг до славного козацького минулого. Ще одним доказом активізації козацького відродження в Україні (зокрема на Буджаку) стала активізація політичного життя під гаслом визволення України.

У 1989-1999 роках козаків “опікувало” керівництво КПРС та КПУ. “Перебудову” політичної лінії КПРС-КПУ по відношенню до козацтва, яка намітилася в кінці 1980-х років, можливо пояснити декількома причинами.

По-перше, партійному керівництву необхідно було тримати під контролем процес формування багатопартійності, а відтак, й громадські течії, які виникали в результаті цього руху.

По-друге, в умовах кризису офіційного світогляду, КПРС потрібні були нові ідеологи.

По-третє, якийсь новий рух повинен був стати одним з важелів протидії українському РУХу Чорновола, інструментом його стримування. Тоді ж й пройшов перший розкол (козацтво РУХу й “реєстровці”). Подальші політичні події (серпневий путч 1991 року, президентські, парламентські, місцеві вибори та ін.) показали, що ідея “загальнокозацької єдності” (як і в 1917-1922 роках) приносилась в жертву політичним пристрастям (на Буджаку – розгром Задністрового земляцтва, Буджацької Січі).

Гасло визволення України стало у 1990 році прапором єднання всіх тих, хто сприймав козацтво як споконвічну силу, що виборювала волю України. Наслідком цього стало об’єднання козацьких осередків в єдине Українське козацтво. В цей час перебування у лавах Українського козацтва було певним випробуванням на мужність (на Буджаку – перебування в лавах Білгород-Дністровській паланці), бо офіційна влада почала ставитись до цієї структури відверто вороже. Поряд із цим невизначеність пріоритетів, брак досвіду і авторитетних провідників суттєво ускладнювали розбудову козацьких структур. Саме тому піднесення 1990-1991 рр. не було належним чином використано у справі становлення підвалин Українського козацтва. Після здобуття Україною незалежності те, що об’єднувало і вело вперед козацькі структури, зникло.

В нових умовах 1992 р. розпочався II етап відродження козацької спадщини на Україні. Він, насамперед, характеризувався пошуком пріоритетів у розбудові Українського козацтва. На жаль, впливи родових козаків і тих, хто розумів необхідність орієнтації на спадкові цінності козацького лицарства, були слабкими. За таких умов виявилась відсутність єдності і намагання підмінити традиційний козацько-лицарський істотний критерій чим завгодно:

- абстрактним патріотизмом;
- козацькими демократичними традиціями;
- бізнесово-господарчою та фермерською діяльністю;
- охоронною діяльністю;
- клубами “козацького відпочинку”;
- іншим.

Наслідком цього стала розмитість та відсутність єдиного підходу до визначення критерію приналежності до козацького товариства (відповідно до сутності історичної козацької спадщини). Результатом цього стала криза і дезорієнтація Українського козацтва у середині 90-х рр. XX ст. Найяскравішим виявом цього стало утворення паралельних місцевих та загальноукраїнських козацьких організацій (утворення на Буджаку багатьох радонових та обласних структур). Так розпочався III етап козацького відродження в Україні, коли штучність та формалізація цього процесу набули загрозливих розмірів.

Починаючи з кінця 2001 року можна виділити IV етап козацького відродження. Він характеризується посиленням уваги держави до розвитку козацьких структур і зустрічним прагненням отримати державну підтримку зі сторони більшості новітніх козацьких об’єднань. Ця тенденція нагадує ситуацію кількарічної давнини в Росії, коли козацький рух було поділено на реєстровий і на нереєстровий, хоча цілий ряд проблем так і не було вирішено. Для ситуації з відродженням козацького руху в Україні ця перспектива є неоднозначною, бо цей рух є занадто кволим, розрізненим і слабо пов’язаним з традиційним родовим устроєм. Такий стан речей загрожує повною формалізацією українського козацького відродження.

Козацькі організації стоять відокремлено у загальній масі об’єднань громадян за інтересами, соціальним статусом чи грішми. Нечасті публікації в пресі, присвячені козакам, в основному стосуються або парадної сторони їхньої діяльності (усі про перебіг Великих Рад і масових нагороджень самодіяльними орденами), або фінансових сторін особистісних конфліктів усередині козацького руху. Насправді за парадним антуражем – усілякими шароварами, вольтижуванням і клонуванням гетьманів – від очей широкої громадськості ховаються цікаві процеси.

У запеклій боротьбі між комуністами, націонал-демократами козацтво займало скоріш вичікувальну, ніж активну позицію (хоча спочатку козацтво утворювалося як активні охоронно-штурмові загони РУХу – брало участь у хресних ходах, церемоніях покладання трав’янистої рослинності до підніжжя бронзових борців і антуражна охорона неформальних заходів РУХу).

Оскільки здобуття незалежності України відбулося мирним шляхом, призначення козацтва і його подальша доля змусила губитися в здогадах не тільки нове керівництво України, але і самих лідерів козацтва. Сотні молодих і фізично міцних чоловіків в козацькій формі

опинилися на узбіччі політичних процесів (особливо це стосується Білгорода-Дністровського, де відбулася ліквідація гарнізону; сотні молодих офіцерів залишилися без роботи).

І війни ніякої ні з ким не було. Куди бідним січовикам податися? Поки козаки думали, закрилася остання ніша – рекет. Організована злочинність вже набрала бойовиків і козакам не знайшлося місця навіть серед “биків”. Можливо, це був як раз той випадок, коли інертність керівництва, його небажання що-небудь робити, зробила козацькому руху добру послугу. Практично ніхто з козаків – за одиничними випадками – не заплямував себе зв'язками з вітчизняними і закордонними мафіозі.

Таким чином, до середини 90-х років козацькі організації в Україні (і на Буджаку) виявилися в стані недофінансованості і недозатребуваності. Коли немає якоїсь об'єднуючої сили, цілком природно, в середині будь-якої організації починається пошук і “призначення” винних. Українське козацтво стрясає цілий ряд скандалів, розколів і виключень з рядів.

Головна проблема козацтва – визначити свою роль у соціально-політичному житті суспільства. Козацтво – соціально-політичний моноліт чи плід тимчасового компромісу між владою та частиною суспільства?

Спроба сучасних реформаторів збудувати нове суспільство з орієнтацією лише на економічні, ринкові розрахунки, неминуче провалиться. Суспільство засновується лише на ідеї моральності й цементується духовними прагненнями народу. Ідеологія козацтва ґрунтується на таких засадах: Християнство (Православ'я), прагнення до “Народовладдя” та самоврядування в організації свого життя й на усвідомленні святого свого обов'язку – захищати рідну українську землю й українську державність (“Душу – Богу! Серце – Людям! Життя – Батьківщині! Честь – нікому!”). Це стало в перебігу віків свого роду генетичною особливістю козацького характеру. Й в сучасному суспільстві, коли значний відсоток населення України розгубив, не мав або розміняв свої ідеали на “речовизм” та долари, козацтво за рядом обставин стало найбільш стійким носієм національно-історичних традицій українського народу, здатне зіграти роль свого роду каталізатора громадської самосвідомості, очолити всенародний рух за відродження України-Батьківщини.

Сучасні зміни геополітичної ситуації (тероризм, територіальні претензії Румунії до України – Буджак) висунули на порядок денний питання про додаткові гарантії захищеності та безпеки, територіальної, державної цілісності, забезпечення мирного проживання населення, підтримка на достатньому рівні мобілізаційних ресурсів. Цими обставинами в теперішній час продиктована увага державних структур до українського козацтва.

На сучасному етапі в Україні, Російській Федерації та Білорусії козацтва відроджуються головним чином як громадські організації з культурологічними, господарськими, виховними, охоронними та іншими функціями. Трансформація цих організацій у військові не передбачається. В Придністров'ї на рівні Закону визначено, що козацтво виступає як громадський рух з воєнізованим характером діяльності, а головним його завданням є захист Вітчизни, сприяння зміцненню та розвитку державності і державної влади.

Нерозвиненість законодавчої бази відродження та розвитку Українського козацтва може бути пояснена тим, що процес розбудови козацьких організацій в Україні іде мляво. Істотною перешкодою розвитку козацтва є концептуальна невизначеність цього процесу.

Початок здійснення державної політики України щодо козацтва, як правило, пов'язують із прийняттям Указу Президента України (Л.Кравчук) за №141995 від 04.01.1995 року “Про відродження історико-культурних та господарчих традицій Українського козацтва”.

Тоді ж почався процес з очищення лав козацтва від політичних екстремістів, із залучення до “відродження” менш ангажованих, але більш кваліфікованих лідерів (на Буджаку приход до керівництва Скляренка М.П., Царенкова О.П., Врублевського М.В., Тимофєєва В.Я., Маринеску М.К.). В цьому сенс “одержавлення” уособлює для козацтва в цілому позитивну тенденцію, бо дає йому шанс на приведення себе у відповідність з реаліями сучасного громадянського суспільства. Але рішення питань, пов'язаних із визначенням основ козацької служби, в майбутньому.

Можливо, включення козацтва в систему “держава” призведе до виникнення статусу військових козачих спільнот, які будуть поєднувати в собі риси й держави й громадської організації.

Що є українське козацтво у минулому й сучасному часі? Що ми активно “відроджуємо” й намагаємось “використати”? Чи зможе козацтво зайняти свою нішу в XXI столітті? Як в сучасних умовах силами громадської організації відродити тип козака-лицаря? Як згуртувати таких людей? На якій основі відроджувати козацтво?

Історія українського державотворення переконливо свідчить про те, що в цьому історичному процесі, порівняно з іншими суспільно-політичними силами, козацтво відігравало вирішальну, провідну роль. Тому національні інтереси України вимагають створення державних документів, зокрема законів, постанов, які б сприяли дальшому розвитку українського козацтва як могутньої націотворчої і державотворчої потуги, залучення до його лав найширших верств співгромадян з метою пробудження і спрямування їхньої енергії на розв'язання історичних завдань, що стоять перед нашим суспільством і державою.

Факти неспростовно свідчать, що високі духовні набути українського козацтва, його видатних представників – державних і політичних керівників, діячів науки і культури на сьогодні залишаються невідомими широким верствам нашого суспільства. Не пробуджена і незадіяна до конкретних державотворчих справ і не організована в козацькі форми інтелектуальна, духовна і практично-дійова енергія сотень тисяч наших співвітчизників; вона ще «дрімає», «спить» і не набуває продуктивних і ефективних, суспільно корисних форм, справ і чину державотворчого характеру.

Оформлення й згуртування козаччини швидше відбувається в тих регіонах, де загострюються військові міжетнічні, міжнаціональні, міждержавні конфлікти (Кубань, Прикавказ'я, Придністров'я). Відсутність можливостей виконання військових функцій призводить (як показує досвід) до розброду і хитань у козацькому середовищі, яке в свою чергу веде до невизначеності подальшої долі і самого козацького з'єднання. Ситуація може змінитися лише за умови зміни пріоритетів козаччини із військових на господарські й культурні. Це не означає, що козакам на державному рівні не може бути довірено охороняти кордони країни чи наглядати за правопорядком усередині держави (приклад – чергування козаків на ділянці Старокозацької прикордонної застави). Сучасні козацькі формування можуть стати повноцінною національною гвардією, яка буде поставлена на службу народу. У цьому випадку необхідна допомога держави. І не стільки матеріальна, скільки юридична. Саме на державному рівні мають бути вирішені питання щодо юридичного статусу козацьких військ.

Справжнє відродження козацтва на Україні почнеться тоді, коли до його лав увіллється молодь, що вболіває за народні справи, прагне кращого сьогодення та працює на духовне і матеріально багате майбутнє (молоді козаки, які пройшли школу козацько-лицарського виховання - Адамівську, Долинівську, Турлацьку, Вигінську, Старокозацьку, Молозьку, Випаснянську №1, Миколаївсько-Новоросійську); коли теперішні козаченьки чітко усвідомлять, що по них судять про все козацтво і народ у цілому, відмовляться від своїх користюлюбних цілей і на перше місце поставлять служіння народу; коли між козаками і науковцями-просвітянами встановляться тісні зв'язки та налагодиться співпраця на ниві дослідження історико-культурної спадщини козаччини. І тоді відроджене козацтво стане тією широкою суспільно-політичною і культурницькою течією, яка згуртує всі верстви українського народу і зможе цивілізованими методами вирішувати нагальні питання сьогодення в ім'я народу і для народу.

Для історичних козацьких структур основним змістом і суттю їхнього існування була специфічна військова справа у відповідних суспільно-політичних та природно-географічних умовах. Завдяки цьому на засадах архаїчних військово-лицарських традицій сформувалась комплексна система козацького військового буття – козацько-лицарське мистецтво. Це мистецтво (специфічне бойове мистецтво зі зброєю та на його основі – рукопаш; козацьке звичаєве право; елементи архаїчної військової магії; пісенно-енергетична практика; особливе світосприйняття) і є сутністю української козацької спадщини.

Тільки через відродження і поширення основ військово-лицарської спадщини ми можемо вести мову про реальне наслідування, а отже і відповідність сучасного козацтва історичним аналогам. Але до сьогодні розуміння пріоритетності дійсного відродження українських козацьких традицій у цьому контексті не досягнуто. Причинами цього є:

- переважно хибні уявлення про сутність козацької спадщини, що сформувалися під впливом романтично-історичної художньої літератури та певних стереотипів вітчизняної і зарубіжної історіографії, розроблених відносно тих чи інших історіософських концепцій;
- відсутність сприятливих умов для повноцінного відродження козаччини;
- розмитість або повна відсутність дійсних пріоритетів козацького відродження;
- руйнація родових козацьких зв'язків та втрата традиційного козацького середовища (родовий козак – представник спадкового козацького роду, життєві принципи якого сформувалися на засадах цінностей, притаманних специфічному середовищу козаків-воїнів: пріоритетність чоловічого начала у всіх царинах буття; шанобливе ставлення до родових та загальнокозацьких звичаїв; повага до військової справи взагалі і особливо до специфічної

козацької військової спадщини; ознайомлення з основами козацького бойового мистецтва; сприйняття особливих стереотипів поведінки та відносин, заснованих на засадах козацького звичаю; можливе ознайомлення з елементами військової магії; здоровий спосіб життя).

Основні причини гальмування козацького відродження такі:

- вплив різноманітних політичних сил;
- протилежна конфесійна орієнтація;
- залежність від окремих гілок влади та економічних еліт;
- особисте ворогування новітніх козацьких керівників;
- брак конкретної діяльності.

Але якщо об'єктивно та тверезо проаналізувати процеси, які в теперішній час йдуть в українському козацтві, то ми побачимо, що саме козацтво поки ще розпорошено й неорганізоване. І причин для цього більш ніж достатньо.

По-перше, козаків розпорошують ті, хто не бажає появи на політичній арені України нової грізної громадської сили. Для цього козаків утягують до різних апаратних та партійних ігор. Сучасний козацький рух лише встиг набрати силу, а в його середовищі через 75 років після революції з'явилися "білі" й "червоні", "самостійники" й "державники", "наші" й "не наші", які готові знову схрестити шаблі.

По-друге, розпорошеності цієї підсобляють самі козаки, піддавшись розгулу марнослів'я та егоїзму, пробуджених сучасною революційною хвилею, яка зберегла на своїх прапорах характерний для всіх революцій гасло: "Хто був ніким, той стане всім!" В результаті цього козацтво й не помітило, як опинилося в тенетах численних паралельних організаційних структур, які між собою ворогують.

По-третє, відсутність наукового узагальнення багатовікового служіння козацтва Неньці-Україні виявилось при перших кроках його державного становлення. Щоб вирішувати проблеми, які виникають, необхідно вивчити механізм функціонування традиційних козацьких військ, проаналізувати діяльність козацтва в період демократичних перебудов й громадянської війни 1917-1922 років. На базі цих досліджень визначити, що можливо використати задля вироблення сучасної єдиної державної політики становлення козацтва й правильно виявити сутність козацького загалу, козацької громади, козацького війська.

По-четверте, козацтву необхідно формувати наскрізну систему підготовки й виховання козака як державної людини через сім'ю – середню школу – вищий навчальний заклад (готувати кадри).

Й тому на сучасному етапі розвитку неокозацтва головне п'яте – увага до сучасної школи – **найімовірнішому осередку формування сучасного козака-лицаря**. А в школі:

- труднощі та проблеми впливають із сучасних труднощів громади: економічних, демографічних, соціальних;

- термінове розв'язання всіх проблем школи неможливо (особливо соціально-економічних, фінансових, частково методичних), але проблеми виховного характеру ми повинні вирішувати негайно; **основне завдання школи на сучасному етапі – протистояння бездуховності, руйнації національної моралі;**

- громада живе й розвивається доти, доки в ній живе багатим духовним життям школа, тому школа повинна і може стати осередком духовності, берегинею духу громади; для цього **вона має бути відкритим навчально-виховним закладом з громадсько-державним управлінням;**

- один з шляхів вирішення проблем сучасного виховання учнів – **національне виховання у формі козацько-лицарського («лише виховуючи українця, можна виховати українця»)** та розумні ідеологізація і політизація виховного процесу (формування патріота, громадського діяча починається з його участі в діяльності дитячих і юнацьких громадських організацій;

- неможливо виховати особистість тільки в школі; **школа виховує разом із сім'єю, виробничим колективом, громадою;**

- у вихованні національно свідомих козака та берегині є три ступеня (етапи): **родинно-дошкільне виховання козачати та лелі, родинно-шкільне виховання джури та дани, громадсько-родинне виховання козака та берегині;**

- кожен з етапів козацько-лицарського виховання має свої особливості і проводиться:

1. Родинно-дошкільне – через роботу з батьками дошкільнят та введенням спеціальних курсів до програми дитячого садочка.

2. Родинно-шкільне – у формі роботи школи козацько-лицарського виховання:

А. Класна робота за рахунок шкільного компоненту (варіативної складової навчального плану) з основних дисциплін козацько-лицарського виховання.

Б. Позакласна робота за рахунок годин гуртків, у формі Козацької республіки (одна з форм самоврядування учнівського колективу) та класних козацьких загонів.

В. Позашкільна робота у формі діяльності дитячо-юнацької організації «Молода Січ» Українського козацтва.

3. Громадсько-родинне – у формі діяльності учнівського куреня Українського козацтва та місцевого осередку жіночої громади Українського козацтва;

- основна мета сучасної школи козацько-лицарського виховання – **формування в родині, школі і громадському житті творчу особистість козака-лицаря, захисника рідної землі з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю, світоглядом і характером, високою мораллю і духовністю;**

- у період розбудови незалежної України у громадському, шкільному і родинному житті нам потрібен насамперед **культ лицарства**: лицарський дух не дасть нудити у духовній нищості, історичному безпам'ятстві; тому включення потенціалу козацько-лицарської духовності у виховний процес значно активізує формування вільної, з стійкими морально-вольовими якостями, силою духу особистості;

- українська козацька духовність – це **історично сформована система духовних багатств лицарської верстви рідного народу**, яка виробила і в своєму бутті, способу життя відобразила найвищі цінності його національної душі, філософії, характеру, світогляду, моралі, правосвідомості, естетики; це лицарська духовність, компоненти якої розвиваються у напрямі довершеності, найглибшого відображення потреб, інтересів української нації, держави;

- практичний досвід стверджує, що школа козацько-лицарського виховання може (й повинна!) бути центром духовного життя, берегинею духу громади, але для цього їй потрібно бути **національній, мати національно налаштовані кадри, лицарів духовності у самій школі**, а в підґрунті – сформовану громадську думку та козацькі звичаї і традиції громади.

Отож, бажаючи всім плідної педагогічної праці, хочеться одного: щоб люди пишалися сучасними козаками так, як Наливайком, Трясилом, Сірком чи Палієм... **А для цього хочуть вони бачити не погони, лампаси й незаслужені нагороди, а реальні справи!**

**Душу – Богу!
Життя – Батьківщині!
Серце – людям!
Честь – нікому!**

**Слава козакам!
Слава Україні!**

Нехай ці слова служать дороговказом для нас.

ДЖЕРЕЛА ШКОЛИ КОЗАЦЬКО-ЛИЦАРСЬКОГО ВИХОВАННЯ. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.

I. Офіційні документи:

1. Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва. Указ Президента України від 4 січня 1995 року № 14/1995.
2. Про день Українського козацтва. Указ Президента України від 7 серпня 1999 року № 966/1999.
3. Про державну підтримку козацтва. Закон України. Проект. Освіта, № 40, 18-25 серпня 1999.
4. Про Координаційну раду з питань розвитку Українського козацтва. Указ Президента України від 6 жовтня 1999 року № 1283/1999.
5. Про Положення про Координаційну раду з питань розвитку Українського козацтва. Указ Президента України від 22 грудня 1999 року № 1610/1999.
6. Про Національну програму відродження та розвитку Українського козацтва на 2002-2005 роки. Указ Президента України від 15 листопада 2001 року № 1092/2001.
7. Про Раду Українського козацтва. Указ Президента України від 4 червня 2005 року № 916/2005.
8. Статут Українського козацтва. Зареєстровано Міністерством юстиції України 17.03.1993 № 223. Затверджено Великою Радою Українського козацтва 10.06.1995. Доповнення, зміни та поправки, прийняті XIV Великою радою Українського козацтва 25-26.12.1999.
9. Методичні рекомендації педагогічним колективам закладів освіти України по відродженню історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва. Інформаційний збірник Міністерства освіти України. № 11, червень, 1995.
10. Українська козацька педагогіка. Концепція. 1992.
11. Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гри «Сокіл» («Джура») Українського козацтва. Затверджено наказом Міністра освіти і науки України від 25.12.2003 року № 855.

II. З історії козацької педагогіки:

12. Кононенко П. Українське козацтво: шляхи розвитку, традиції виховання молоді. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2003.
13. Олійників О. Козацька читанка. Радянська школа. № 4, 1989.
14. Охрімович А. Січковий рух в Галичині. Відродження козацько-лицарських традицій виховання молоді. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.
15. Орієнтовний зміст виховання школярів. Рекомендації щодо організації системи виховної роботи загальноосвітньої школи. За ред. І.С.Мар'єнко. Київ. Радянська школа. 1982.
16. Руденко Ю. Історія козацької педагогіки. Програма для педагогічних вузів, факультетів. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.
17. Сушинський Б. Лицарі Приморського степу. Одеса. 2000.
18. Ткачук В. Феномен козацької республіки. Рідна школа, № 6, 1995.
19. Цюс А. Бойовитість духу, порив до життя. Система фізичного і психофізичного виховання запорізьких козаків. Рідна школа, № 1, 1995.

III. Козацька педагогіка в системі сучасної освіти:

20. Александрова В. Наша цілісна система виховання. Досвід виховання учнів на ідеях козацької педагогіки СШ № 93 м. Києва. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.
21. Алексюк А. Реабілітоване слово „лицар”. Освіта, № 34, 30 серпня 1995.
22. Біленька Г. Методичні матеріали до програми „Сучасне козацько-лицарське виховання дітей і юнацтва України”. Освіта, № 40, 18-25 серпня 1999.
23. Бурлака Я. Лицарська духовність. Освіта, № 50/51, 6 грудня 1995.
24. Галактіонова О. З Україною – в серці. Досвід виховання на козацько-лицарських традиціях у СШ № 21 м.Кіровограда. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.
25. Губко О. Осередок одностудії. Козацькі клуби м.Києва. Освіта, № 21, 21-28.08.2002.
26. Губко О. Пропагувати козацькі ідеали. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.
27. Денисенко О. І б'ють джерела у козацькій державі. Дитячо-юнацька асоціація в м.Ізмаїлі, Одеської області. Освіта, № 16, 2-9 квітня 2003.
28. Залізко В. Молоді – лицарську духовність. Виховання молоді на традиціях Українського козацтва. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.

29. Каюков В. Животворящий дух козацького виховання. Освіта, № 23/24, 18-25.04.2001.
30. Кононенко П. Звернення до державних політичних діячів, працівників науки, культури, освіти, всієї громадськості України. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.
31. Кононенко П. Козацька педагогіка в системі сучасної освіти. Директор школи, № 34, вересень, 2000.
32. Марченко Р. Дітям – історичну пам'ять, лицарську духовність. Козацько-лицарські традиції виховання у СТТТ № 9 м.Києва. Освіта, № 40, 18-25 серпня 1999.
33. Невгодовський А. Сучасна українська козацька педагогіка та українознавство. Директор школи, № 35, вересень, 2000.
34. Основи національного виховання. Концептуальні положення. Інститут системних досліджень освіти. За заг. ред. В.Г.Кузя, Ю.Д.Руденка, З.О.Сергійчук. К., Ін форм. – видав. Центр „Київ”, 1993.
35. Підлубний П. Від „козацької родини” – до козацької України. Козацькі організації. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.
36. Подбerezький М. Утвердження козацьких ідей на Слобожанщині. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.
37. Попович А. Національні види бойових мистецтв. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.
38. Потапов С. Наукові основи лицарського гарту. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2001.
39. Руденко Ю. Програма Всеукраїнської дитячо-юнацької і молодіжної організації „Молода Січ”. Освіта, № 7/8, 3-10 лютого 1999.
40. Руденко Ю. Програма Всеукраїнської дитячо-юнацької і молодіжної організації „Молода Січ”. Освіта, № 19/20, 31 березня – 7 квітня 1999.
41. Руденко Ю. Виховання в учнів лицарської духовності. Рідна школа, № 7, 1996.
42. Руденко Ю. Прагнуть навчатися в козацьких колегіумах. Заклик до створення козацького колегіуму. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.
43. Руденко Ю. Сучасне козацько-лицарське виховання дітей і юнацтва України. Програми для педагогічних вузів, факультетів. Освіта, № 65/66, 24 вересня – 1 жовтня 1997.
44. Руденко Ю. Українська козацька педагогіка. Відродження, пошуки, перспективи. Рідна школа, №4, 1994.
45. Скрипиць М. Ростимо патріотів України. Козацька Республіка СШ № 235 м.Києва. Освіта, № 40, 18-25 серпня 1999.
46. Статут дитячої, юнацької і молодіжної організації „Молода Січ”. Освіта, № 41/42, 25 серпня – 1 вересня 1999.
47. Тимофєєв В. Школа козацько-лицарського виховання – берегиня духу села. Наша школа, № 5-6, 2000.
48. Тимофєєв В. Річ про Адамівську Січ. Білгород-Дністровський. Т.1. 2001, т.2. 2002, т.3. 2003.
49. Тимофєєв В. Організація учнівського самоврядування в школі козацько-лицарського виховання. Наша школа, № 2, 2002.
50. Тимофєєв В. Адамівський курінь „Молодої Січі”. Школа козацько-лицарського виховання. Освіта, № 52, 6-13 листопада 2002.
51. Тимофєєв В. Адамівська громада. Білгород-Дністровський. У 2-х тт. 2003.
52. Тимофєєв В. Адамівська Січ – школа козацько-лицарського виховання. Білгород-Дністровський. 2004.
53. Тимофєєв В. Козацька педагогіка – сучасна освіта. Білгород-Дністровський. 2005.
54. Тимофєєв В. Річ про Буджацьку Січ. Білгород-Дністровський. 2006.
55. Тимофєєв В. Козацьке тілодуховиховання. Білгород-Дністровський. 2006.
56. Тимофєєв В. Сучасне козацтво Південноукраїнського Задністров'я. Білгород-Дністровський. Т.1. 2006, т.2. 2006, т.3. 2007.
57. Тимофєєв В. Козацько-лицарське виховання. Білгород-Дністровський. 2007.
58. Тимофєєв В. Школа козацько-лицарського виховання. Білгород-Дністровський. 2007.
59. Тимофєєва С. Сучасне українське козацтво на півдні України. Білгород-Дністровський. 2005.
60. Тимофєєва С. Сучасне козацтво Білгород-Дністровщини. Білгород-Дністровський. 2006.
61. Усатенко Т. Лицар – козак – монах – джентльмен. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.

ДОДАТКИ

І. ДЕРЖАВНІ ДОКУМЕНТИ ПРО КОЗАЦТВО

Оволодіваючи козацькою духовністю і вступаючи до лав козацтва, українці ставали славним і звитяжним братством лицарів волі, чесних власників, палких патріотів і повноправних господарів рідної землі. Це був не лише волелюбний військовий орден, що постійно стояв на чатах своєї материзни і дідизни, охороняв рідну мову, культуру, духовність, етнічну територію від ворожих навал. Козаки були землеробами і хліборобами, митцями і вченими, культурними і державними діячами, тим соціальним станом, який на свої могутніх раменах зберігав і плекав українську націю, державу. Козацтво було невичерпним джерелом української еліти, яка виконувала історичну націотворчу і державотворчу місію.

Видатні козацькі державотворчі, гетьмани, полковники, кошові отамани С.Наливайко, П.Сагайдачний, І.Сірко, І.Богун, Б.Хмельницький, І.Вигovsky, М.Кривоніс, І.Мазепа, П.Калнишевський завжди залишалися в національній свідомості як високі взірці відваги і звитяги, синівської любові, вірного служіння інтересам Матері-України. **Доки Україна мала козацтво, доти вона була або незалежна, або автономна.**

Історична доля вибрала для українства найбільш адекватну для його природи козацьку форму і результати, рятівні для нації, не забарилися. Високого рівня розвою набули козацька філософія, ідеологія, мораль, характер, світогляд, національна свідомість і самосвідомість. Видатні вчені, державні діячі багатьох країн світу Г.Боплан, Й.Гердер, Вольтер, Кромвель, П.Халебський, Ж.Шерер та ін. захоплювалися героїзмом і звитягою, кмітливістю і винахідливістю, підприємливістю і витривалістю, військовою доблестю і демократичними засадами життя козаків. Іноземці часто називали Україну «Козацькою республікою», «Країною козаків», «Козацькою землею», а українців – «козацькою нацією».

Для всіх народів світу козацтво стало найбільшим символом волелюбства, незламності національного духу українців. Козацько-лицарські традиції завжди були і будуть могутньою силою, яка з'єднує весь український народ. Ідеї, цінності козацтва становлять серцевину історичної естафети наступності і спадкоємності поколінь нашого народу, є золотим фондом сучасної національної ідеології державотворення...

За «Малим енциклопедичним словником Блокгауза і Ефрона» на 01.01.1904 р. в Російській імперії в козацьких областях було 7 млн. 267 тис. 709 мешканців, в числі яких 3 млн. 349 тис. 976 чол. військового стану.

Напередодні жовтня 1917 року в межах імперії існувало 11 козацьких військ: Амурське, Астраханське, Донське, Забайкальське, Кубанське, Оренбурзьке, Всебілоруське, Сибірське, Терське, Уральське, Уссурійське. Статут і права наближені до рангу війська мали Іркутський та Енісейський полки. На Україні в ті часи козацьких військ вже не існувало, хоча саме на її теренах започатковане козацтво.

Після революційних подій в Петрограді і падіння монархії було створено Вільне козацтво України та інші козацькі формування, які були складовою частиною збройних сил Української Народної Республіки.

Громадянська війна на теренах колишньої Російської імперії не обминула і козацькі землі. Козаки, розмежовані на білих і червоних, були втягнуті у братовбивчу війну.

Для того, щоб затвердитись при владі, РКП(б) поступово знищувала елітну частину суспільства. Досить легко було ліквідовано аристократію, поміщиків, чиновників, підприємців, духовенство; надійшла черга козацтва – в 1919 році почалося «розкозачування». Тільки в Донській області було знищено понад 2 млн. козаків та членів їхніх сімей. Так само лютували карателі і на Кубані, Терекі та інших козацьких землях. На початок 1920 року розгром козацтва практично завершився, але репресії продовжувалися і в 30-ті роки (знищення тих, хто чинив спротив колективізації, депортація до Сибіру). Лише в 1936 році почали створювати військові частини, які називалися козацькими. Під час Другої світової війни багато українців воювало в складі козацьких частин, але пропагандистська кампанія ненависті до козацтва ще проводилась до середини 50-х років.

...На теренах, де козацтво існувало споконвічно – в Україні (зокрема на ☐се біло-Задністров'ї – з ХУІІ століття), на Дону, Кубані, Терекі, а також у місцях, де козацтво було створено Російською імперією для виконання призначених йому специфічних функцій, в ХХ столітті відбулась втрата традицій через фізичне винищення значної частини козаків і членів їх сімей, депортації козацького населення в інші місця, а в місцях традиційного проживання – розбавлення чужинцями-некозаками.

Такий стан був на початок 90-х років минулого століття, коли в Радянському Союзі почався бурхливий рух визволення від гніту тоталітарного комуністичного режиму, відомий під назвою «перебудова». Оскільки козаки є суспільною категорією, здатною до самовідродження, то природно, що почався рух за відродження козацтва, який охопив Україну, Російську Федерацію, Придністров'я, а згодом і Білорусь.

Процес відродження козацтва на пострадянському просторі проходив так:

- в Російській Федерації Великий Круг (з'їзд) представників козацьких країв, областей і відділів 30.06.1990 року створив Союз козаків;

- в Україні 15.09.1990 року відбулась Установча козацька Рада, на якій представники регіональних козацьких організацій об'єдналися в єдину організацію – Українське козацтво. Статут його був зареєстрований Міністром України 17.03.1992 р. Слід відзначити, що в Україні зараз крім Українського козацтва зареєстровано ще низку козацьких організацій. Нині всі козацькі організації України можливо

умовно розділити на чотири групи, абсолютно тотожні своїм попередникам декілька століть тому. А саме – на реєстровиків, запорожців, вільних козаків і т. зв. «звичаєвих». До реєстровиків належать Міжнародна оборонно-спортивна національно-патріотична громадська організація «Українське козацтво» (Варданець І.І., Пантелюк М.М., Білас І.Г.), Всеукраїнська громадська організація «Українське реєстрове козацтво» (Шевченко А.І.), Громадська організація «Міжнародна Спілка Козацьких Військ України та Зарубіжжя» (Баранчиков В.В.), Всеукраїнська громадська організація «Козацькі війська України» (Груба Є.Г., Осипенко В.А.), Міжнародна громадська організація «Міжнародна Асоціація «Козацтво» (Конечний О.М.), Міжнародна громадська організація «Спілка козацьких організацій України» (Лазаренко С.Ж.), Всеукраїнська громадська організація «Козацька територіальна оборона» (Сєдих В.Ф.), Міжнародна громадська організація «Міжнародний Союз козацтва» (Хорофейко О.В.), Міжнародна громадська організація «Міжнародна Академія Козацтва» (Козаченко М.І.). Запорізький напрямок представлений Міжнародною громадською організацією «Козацтво Запорозьке» (Сагайдак Д.І.), Всеукраїнською громадською організацією «Військо Запорозьке Низове», Всеукраїнською спілкою громадських організацій «Спілка козаків України» - «Військо Запорозьке» (Попов В.Б., Заболотний П.І.), Всеукраїнською громадською організацією «Відродження Запорозького козацтва» (Солодовник О.Я., Скворцов О.М.). До вільних козаків можна віднести Міжнародну оборонно-патріотичну громадську організацію «Козацтво України» та Всеукраїнську громадську організацію «Всеукраїнська федерація козацького двобою» (Попович А.В.), Об'єднане козацтво України, Всеукраїнську громадську організацію «Соборне Козацтво України «Січ» (Гуменюк В.О.), Всеукраїнську громадську організацію «Товариство Нестора Махна «Гуляй-Поле» (Притула О.Л.), Всеукраїнську громадську організацію «Козацтво Нової України» (Ситнюк М.А.), Міжнародну громадську спілку «Військо Донське» (Постолак О.В.). Звичаєве козацтво – Міжнародна громадська організація «Міжнародна федерація Бойового гопака» (Пилат В.С.). До звичаєвиків також належать характерники і прихильники язичтва (Петренко Є.Д.);

- у Придністров'ї в зв'язку з військовим конфліктом між Молдовою і Придністровською Молдавською Республікою, яка оголосила свою незалежність від Молдови, було створено Чорноморське Козацьке Військо (червень 1992 року), яке фактично стало збройними силами Придністров'я. 21 грудня 2000 року було прийнято Закон Придністровської Молдавської республіки «Про козацтво в Придністровській Молдавській республіці»;

- у Білорусі Установчий з'їзд (Великий Круг) громадського об'єднання «Всебілоруське об'єднане козацтво» відбувся 30.06.1998 р. Великий Круг прийняв рішення про створення цього козацького об'єднання і затвердив його Статут, який був зареєстрований Міністром Білорусі 04.08.1998 р.

Законодавча база для відродження українського козацтва розвинута дуже слабо і складається лише з кількох Указів Президента України: «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва» (№14/95 від 04.01.1995 р.), «Про день Українського козацтва» (№966/99 від 07.08.1999 р.); «Про Координаційну раду з питань розвитку Українського козацтва» (№1283/99 від 06.10.1999 р.), «Про Положення про Координаційну Раду з питань розвитку Українського козацтва» з доданням до Указу Положенням (№1610/99 від 22.12.1999 р.), «Про Національну програму відродження та розвитку Українського козацтва на 2002-2005 рр. з доданням до Указу Національною програмою (№1092/2001 від 15.11.2001 р.).

Нерозвиненість законодавчої бази відродження та розвитку Українського козацтва може бути пояснена тим, що процес розбудови козацьких організацій в Україні іде мляво. Це визначається, в першу чергу, відсутністю концептуальної визначеності існування козацтва в Україні, його місця в системі оборони сучасної держави Україна. Але очевидно, що роль козацтва в майбутньому має посилитись, особливо в зв'язку зі скороченням збройних сил і переходу до професійної армії. Велика кількість офіцерів, звільнених в запас, може поповнити ряди козацтва. А це вимагатиме також і належної нормативно-правової бази.

Із сказаного можна зробити такі висновки:

1. Рівень нормативно-правового забезпечення відродження та розвитку козацтва в Україні здебільшого відповідає розвитку сучасного козацтва, а також рівню зацікавленості владних структур в існуванні такої інституції, як козацтво, та у запровадженні в збройні сили, як і в суспільстві взагалі, традицій, набутих козацтвом впродовж усієї історії його існування.

2. Істотною перешкодою розвитку козацтва є концептуальна невизначеність цього процесу.

3. На сучасному етапі козацтва відроджуються головним чином як громадські організації з культурологічними, господарськими, виховними, охоронними та іншими функціями. Трансформація цих організацій у військові не передбачається.

Найтривожніше – це незатребуваність козацтва, нереалізованість його морального і патріотичного потенціалу, відсутність закону про козацтво та фінансової підтримки козацьких організацій.

.....
1. Указ Президента України «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва»

Враховуючи історичну роль козацтва у становленні української державності, а також з метою відродження традицій та звичаїв Українського козацтва постановляю:

1. Схвалити громадські ініціативи щодо державної підтримки дальшого розвитку і діяльності організацій Українського козацтва, які об'єднують громадян України, що відносять себе до козаків, спрямовані на:

- відродження історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва;
- відновлення в установленому порядку історичних назв населених пунктів, місцевостей, об'єктів соціально-культурного та іншого призначення, пов'язаних з історією Українського козацтва;
- використання в установленому порядку атрибутики та символіки Українського козацтва;
- створення відповідно до законодавства України козацьких селянських (фермерських) господарств і колективних сільськогосподарських кооперативів, садівницьких товариств, промислів тощо;
- піклування про пам'ятки історії та культури Українського козацтва, здійснення у відповідних пам'ятних місцях природоохоронних заходів та сприяння науковій роботі.

2. Міністерствам та іншим центральним органам державної влади України, Уряду Автономної Республіки Крим, головам обласних, Київської та Севастопольської міських Рад сприяти розвитку Українського козацтва, в тому числі здійсненню його статутної діяльності.

3. Рекомендувати органам, уповноваженим управляти майном, що перебуває у державній власності, вирішувати питання щодо виділення приміщень організаціям Українського козацтва.

4. Міністерству культури України, Міністерству України у справах молоді і спорту здійснювати заходи щодо проведення фестивалів козацької творчості, спортивних змагань, створення козацьких художніх самодіяльних колективів та фізкультурно-спортивних секцій.

5. Міністерству оборони України, Штабу Цивільної оборони України, Національній гвардії України та Державному комітету у справах охорони державного кордону України розглянути у тримісячний строк питання щодо укомплектування окремих військових формувань призовниками з організацій Українського козацтва.

6. Кабінету Міністрів України розробити у місячний строк заходи щодо наукового опрацювання матеріалів з історії Українського козацтва, поетапного відродження його історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій.

7. Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

М. Київ, 4 січня 1995 року №14/95.

Президент України Л.Кучма.

11. Указ Президента України «Про День Українського козацтва»

Враховуючи історичне значення і заслуги Українського козацтва у ствердженні української державності та суттєвий внесок у сучасний процес державотворення, постановляю:

Установити День Українського козацтва, який відзначати щорічно 14 жовтня – в день свята Покрови Пресвятої Богородиці.

М. Київ, 7 серпня 1999 року №966/99.

Президент України Л.Кучма.

3. Указ Президента України «Про Раду Українського козацтва»

З метою створення ефективного механізму взаємодії органів державної влади та козацьких громадських організацій щодо розвитку історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва та відповідно до пункту 28 частини першої статті 106 Конституції України **ПОСТАНОВЛЯЮ:**

1. Утворити Раду Українського козацтва (далі – Рада) як консультативно-дорадчий орган при Президентові України.

2. Визначити головною метою діяльності Ради забезпечення реалізації потенціалу козацької ідеї для консолідації українського суспільства, залучення козацьких громадських організацій до охорони культурної спадщини, фізкультурно-спортивної роботи, військово-патріотичного виховання молоді.

3. Затвердити Положення про Раду Українського козацтва (додається).

4. Установити, що Рада утворюється у складі Голови, секретаря та інших членів Ради.

Раду очолює Президент України.

Членами Ради є керівники Всеукраїнських козацьких громадських організацій, зареєстрованих відповідно до Закону України «Про об'єднання громадян». До складу Ради можуть входити також інші особи, які зробили значний внесок у відродження та розвиток Українського козацтва.

5. Призначити Аржевітіна Станіслава Михайловича – Радника Президента України – секретарем Ради Українського козацтва.

6. Ліквідувати Координаційну раду з питань розвитку Українського козацтва.

7. Визнати такими, що втратили чинність:

Указ Президента України від 6 жовтня 1999 року №1283 «Про Координаційну раду з питань розвитку Українського козацтва»;

Указ Президента України від 22 грудня 1999 року №1610 «Про Положення про Координаційну раду з питань розвитку Українського козацтва»;

Указ Президента України від 23 січня 2001 року №37 «Про склад Координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва».

М. Київ, 4 червня 2005 року, №916/2005.

Президент України В.Ющенко.

4. Положення про Раду Українського козацтва (Затверджено Указом Президента України від 4 червня 2005 року №916/2005)

1. Рада Українського козацтва (далі – Рада) є консультативно-дорадчим органом при Президентові України.

2. У своїй діяльності Рада керується Конституцією та законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, іншими нормативно-правовими актами, а також цим Положенням.

3. Основними завданнями Ради є:

- здійснення аналізу стану розвитку Українського козацтва, а також заходів із забезпечення взаємодії органів виконавчої влади і козацьких громадських організацій у сфері відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва;

- участь у розробці та реалізації державних програм розвитку Українського козацтва;

- внесення в установленому порядку пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у цій сфері.

4. Рада відповідно до покладених на неї завдань:

- вивчає та аналізує стан розвитку козацького руху в Україні;

- здійснює підготовку у межах своїх повноважень рекомендацій щодо відродження та розвитку традицій Українського козацтва;

- вносить у встановленому порядку пропозиції щодо формування державної політики у сфері відродження та розвитку історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва, а також щодо сприяння роботі громадських, релігійних організацій, благодійних фондів, окремих громадян щодо відродження Українського козацтва;

- розробляє та бере участь у виконанні проектів та програм розвитку Українського козацтва;

- бере участь у розробленні проектів нормативно-правових актів з питань, що належать до її компетенції;

- сприяє укомплектуванню окремих підрозділів Збройних Сил України та інших військових формувань призовниками, які є членами козацьких організацій;

- сприяє охороні пам'яток історії та культури, природоохоронній та науково-пошуковій роботі, організації та проведенню фестивалів козацької творчості, спортивних змагань, вносить в установленому порядку пропозиції щодо встановлення історичних назв, пов'язаних з історією Українського козацтва;

- проводить через засоби масової інформації інформаційну та роз'яснювальну роботу з проблем Українського козацтва, відродження та розвитку його історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій.

5. Рада під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування у питаннях відродження та розвитку історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва, а також з навчальними закладами, науковими установами щодо патріотичного виховання, організації фізкультурно-спортивної та культурно-просвітницької роботи серед молоді.

6. Рада має право:

- одержувати в установленому порядку від міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади інформацію, документи і матеріали з питань, що належать до її компетенції;

- утворювати в разі потреби тимчасові робочі групи.

7. Рада здійснює свою діяльність на громадських засадах.

8. Рада утворюється у складі Голови, секретаря та інших членів Ради.

Раду очолює Президент України.

Членами Ради є керівники Всеукраїнських козацьких громадських організацій, зареєстрованих відповідно до Закону України «Про об'єднання громадян».

Для набуття членства в Раді керівник Всеукраїнської козацької громадської організації подає на ☐оз'я Голови Ради заяву, до якої додаються копія рішення вищого статутного органу Всеукраїнської козацької громадської організації про підтвердження повноважень відповідного керівника, копії свідоцтва про реєстрацію Всеукраїнської козацької громадської організації та статуту (положення).

До складу Ради можуть входити також інші особи, які зробили значний внесок у відродження та розвиток Українського козацтва. Рішення про введення до складу Ради таких осіб приймається Радою.

Секретаря Ради призначає Президент України.

Секретар Ради забезпечує діяльність Ради у період між її засіданнями, а також:

- організовує діяльність Ради;

- формує порядок денний засідань Ради та скликає її засідання;

- за дорученням Голови Ради представляє Раду у відносинах з центральними та місцевими органами виконавчої влади, підприємствами, установами, організаціями.

9. Організаційною формою роботи Ради є засідання, які проводяться в міру потреби, але не рідше одного разу на три місяця.

Головуючим на засіданнях є Голова Ради. За відсутності Голови Ради її засідання відкриває секретар Ради і Рада зі свого складу обирає головуєчого.

Рада правомочна вирішувати питання, якщо на її засіданні присутні більше половини її членів.

Рішення Ради приймаються більшістю голосів членів Ради і оформляються протоколом.

Члени Ради мають рівні права. Кожний член Ради має один голос.

У разі якщо член Ради не згоден з її рішенням або не може бути присутнім на засіданні, він може висловити свою думку з питань, що розглядаються, письмово.

10. Рада використовує в роботі бланки зі своїм найменуванням.

Державний секретар України О.Зінченко.

***

Сучасне Українське козацтво, спираючись на історичний досвід українського народу, враховуючи надбання людства, пропонує цілісну програму побудови нового українського суспільства, яке б ґрунтувалося на першочерговості національних інтересів України, на її рівноправному входженні до сім'ї цивілізованих народів, на створенні для кожної людини можливості забезпечити власною чесною працею гідний рівень життя собі та своїй родині. Козацтво пропонує реальний шлях до добробуту і благополуччя, стабільності, реального зміцнення державності, встановлення політичного та економічного суверенітету України, зміцнення її міжнародного авторитету.

Мета козацтва – відродження народних традицій державотворення та побудови єдиного національно орієнтованого, економічно і соціально ефективного й екологічно безпечного суспільства на принципах національної ідеї, свободи, соборності, демократії, правової захищеності та соціальної справедливості. Воно прагне сформувати нове покоління, виховане на національно-патріотичних традиціях козацької держави. Розраховує на силу і дух козацького народу, козацької нації.

.....

II. ДОКУМЕНТИ КОЗАЦТВА

«Український козак – це лицар України, морально чиста, високодуховна і матеріально незалежна людина, яка вміє панувати над собою, володіє своїми емоціями, розумом і волею, патріот України, який постійно морально, психологічно, духовно і фізично готує себе до оборони Батьківщини, захисту родини, свого роду та українського народу, своєї честі та гідності, дбає про єдність Українського козацтва і українства всього світу».

Статут Українського козацтва.

В історичній свідомості народу найвищий статус належить тим людям-ідеалам, які відстоювали свободу як найдорожчу цінність попередніх поколінь, невтомно боролися з чужоземними загарбниками, захищали свою національну гідність і честь, по-лицарськи служили рідній Батьківщині, будували власну національну державу. Для української молоді такими ідеалами стали І.Гонта, М.Залізняк, С.Наливайко, І.Трясило, П.Сагайдачний, І.Сірко, І.Богун, І.Виговський, Б.Хмельницький, І.Мазепа.

Наш народ споконвіку плекав лицарські традиції виховання. Із століття в століття на лицарських традиціях формувалася еліта нації, яка завжди боролася за свободу і незалежність України. Коли в значній частині наших співвітчизників занепадав дух, не вистачало сили волі, бракувало віри в свої сили і можливості перемоги над ворогом, тоді історична необхідність породжувала українське козацтво. Історія вчить, що ефективно те, що утверджує своє. А своє у нас – козацтво – спосіб життя вільної людини, яка із зброєю в руках захищала своє право на свободу.

Французький історик Шерер писав про українців так: «Ми бачимо батьків, що передали своїм синам почуття гордості бути незалежними й залишали їм у спадок саму тільки шаблю з девізом: «Перемогти або загинути!» Так, шаблями наші предки володіли краще, ніж пером, тому в історії згадки про героїчні діяння українців залишили іноземці, але хай краще пишуть вони про наші звияги, аніж ми про їхні!»

В сучасних умовах багато підлітків, юнаків і дівчат вибирають ідеал лицаря – високошляхетної, духовно багатой, морально чистої, мужньої людини. Такими лицарями української культури, науки і духовності були Я.Мудрий, В.Мономах, Т.Шевченко, М.Драгоманов, Б.Грінченко, С.Русова, В.Вернадський, М.Грушевський. «Український лицар живе для Батьківщини, він завжди був готовий віддати за неї своє життя. Найдорожче для нього – лицарська честь і слава... Про славу лицарську українець мріє ще з дитинства» (Г.Вашенко).

Немає ідеальних людей і не можна з будь-кого робити ідеал для молоді, але можна говорити про орієнтацію на моральні принципи, які сповідають козаки Задністров'я: відданість ідеї Леоніда

Городецького, Михайла Скляренка, Бориса Устименка, любов до Батьківщини Валерія Тимофєєва, Миколи Скиби, Василя Бойчева, Олександра Царенкова, В'ячеслава Воробйова, відвага і честь Анатолія Майстра, Василя Якименка, Ігоря Лелеченка, Анатолія Редька, В'ячеслава □озубенька...

Вихована на лицарських традиціях, молодь заперечує рабську і напіврабську психологію, засуджує забуття людиною національної приналежності, зневагу до волелюбних заповідей дідів і прадідів, пасивність, слабодухість, невіру у власні сили, політичне прислужництво чужинцям.

У період розбудови й утвердження незалежної України у громадському, шкільному і родинному житті нам потрібен насамперед культ лицарства. Наше завдання – відновити історичну пам'ять, виховати людину, яка здатна побудувати і саму себе, і своє гідне життя, і державу й тому ми за основу виховання вибрали ідеал лицаря – високошляхетної, духовно багатой, морально чистої й мужньої людини. Такими лицарями є наші перші сучасні козаки...

.....

1. Статут Українського козацтва.

1. Загальні положення, ідейні засади, мета і завдання.

1.1. Українське козацтво – міжнародна національно-патріотична і оборонно-спортивна Всеукраїнська громадська організація козацтва України і української діаспори, спадкоємець і продовжувач ідейних, духовних і моральних засад українських козаків, їх духовних, культурних, організаційних, військово-патріотичних і господарських традицій.

Українське козацтво - правонаступник без винятку всіх історичних гілок українського козацтва, які стояли на державницьких, самостійницьких засадах відновлення незалежності та розбудови України, в т. ч. і Війська Запорозького: як Низового, так і Гетьманського, Вільного козацтва України (Статут від 13.11.1917 р.) та Українського Вільного Козацтва (Статут 1974 р.).

1.2. Українське козацтво об'єднує козаків, нащадків усіх гілок, напрямків і течій українського козацтва незалежно від місця їхнього проживання, громадян України та українців - громадян інших країн, які сповідують національну ідею та ідеологію Українського козацтва, практично працюючи на її реалізацію, відновлення і розвиток Українського козацтва. Українське козацтво твориться із своїх членів - українських козаків. Українським козаком може бути лише той, хто готовий стати оборонцем, захисником і рятівником Українського народу, української мови, розвивати українську культуру й відповідати вимогам - український козак - душа правдива, справедлива і незрадлива. Український козак - це лицар України, морально чиста, високодуховна і матеріально незалежна людина, яка вміє панувати над собою, володіє своїми емоціями, розумом і волею, патріот України, який постійно духовно і фізично готує себе до оборони Батьківщини, свого роду та українського народу, його честі та гідності, дбає про єдність Українського козацтва і українства всього світу.

1.3. Українське козацтво у своїй діяльності керується Конституцією України, чинним законодавством України, цим Статутом, указами Президента України, визнаними Україною нормами міжнародного права, прогресивними українськими козацькими звичаями і традиціями, які не суперечать законам України. Поза Україною Українське козацтво діє згідно чинного законодавства країни, на теренах якої провадиться його діяльність.

1.4. Українське козацтво - унітарна, єдина у своїй діяльності громадська організація, об'єднання (спілка) українських козаків, на структурні організації якого поширюється дія Указів Президента України з питань розвитку Українського козацтва.

1.5. Статут Українського козацтва є єдиним та загальнообов'язковим для всіх козацьких товариств, організацій і громад, які входять до складу Українського козацтва і є його структурними підрозділами.

1.6. Українське козацтво має свою атрибутику і символіку: прапори, бунчук, клейноди (гетьманська булава, перначі крайових отаманів, тростина Генерального судді, перо і каламар Генерального писаря, литаври), емблеми, а також членський квиток єдиного зразка, однострої єдиного зразка, єдині козацькі військові звання, козацькі відзнаки та нагороди, марш.

1.7. Мовою спілкування та діловодства в Українському козацтві є українська мова.

1.8. На території України Українське козацтво функціонує згідно адміністративно-територіального поділу України. Члени Українського козацтва утворюють за місцем проживання козацькі громади (об'єднання). Козаки, які висловили добровільне бажання виконувати обов'язки по здійсненню окремих суспільно-державних функцій, за своїм фахом спроможні їх виконувати та взяли на себе відповідні зобов'язання, підлягають Єдиному реєстру у Генеральній канцелярії Українського козацтва. Їхня діяльність регулюється Статутом Українського козацтва, положеннями та нормативно-правовими актами.

1.9. Українське козацтво взаємодіє з державними установами, політичними партіями, та громадськими організаціями України, що стоять на засадах національного державотворення, сприяють відродженню та розвитку Українського козацтва; розвиває співробітництво з козацькими організаціями всього світу.

1.10. Українське козацтво не служить жодній політичній партії, а працює на благо і добро українського народу й Української Самостійної Держави задля миру, громадянської злагоди на території

України, єдності українського суспільства з метою розвитку і зміцнення демократичної і правової Української держави. Українське козацтво вважає можливим індивідуальне членство козаків, що є громадянами України, в політичних партіях тільки національно-державницького спрямування, програмова та статутна діяльність яких спрямована на утвердження та зміцнення Української державності, захист суверенітету і територіальної цілісності України, послідовне відстоювання національних інтересів українського народу.

1.11. Українське козацтво - громадська організація, що, діючи в інтересах українського народу, через співпрацю з національно-патріотичними і демократичними партіями державницького спрямування, висуває своїх членів на вибори до представницьких органів влади та управління державою у відповідності до загального виборчого права та чинного законодавства України.

1.12. Українське козацтво історично належить до українського православ'я, виступає за співробітництво традиційних українських християнських церков, які щиро стоять на засадах відродження, розбудови та розвитку національної державності України, її самостійності та незалежності і члени яких готові стати на захист територіальної цілісності України. Українське козацтво прагне створення єдиної Української Апостольської Християнської Церкви із центром у м. Києві.

Мета діяльності Українського козацтва.

1.13. Метою діяльності Українського козацтва є сприяння розбудові України як суверенної, самостійної та незалежної, демократичної і правової держави, відродження української, за своєю суттю - козацької нації, прогресивних українських козацьких звичаїв і традицій, української національної ідеї в її козацькому варіанті, захист політичних, економічних, культурних та історичних здобутків українського народу, забезпечення його духовного і матеріального добробуту, морального і фізичного здоров'я, відродження, утвердження і розвиток української мови і культури.

Основні завдання Українського козацтва.

1.14. Основними завданнями Українського козацтва є: взаємодія з органами влади по формуванню державної політики у сфері відродження та розвитку історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва; відновлення та розвиток на звичаєвих засадах українського козацтва як виразу способу життя, діяльності та поведінки українського народу, відродження та розвиток козацької господарської діяльності, створення козацьких січей, паланок і поселень, як осередків відродження і розвитку традиційних козацьких форм самоврядування; сприяння підготовці молоді до військової служби, військовому вишколу українських козаків, сприяння розбудові Збройних Сил України, Прикордонних військ, Митної служби та підрозділів Цивільної оборони, сприяння комплектуванню окремих військових формувань призовниками з Українського козацтва; забезпечення культурного обміну, тісного співробітництва з козацькими громадами в діаспорі; підготовка та патріотичне виховання нового покоління в дусі українського козацького лицарства, української національної ідеї, відданості рідному, українському народові та українській Землі-Матері; відбудова українських козацьких церков та монастирів, козацьких могил; активне сприяння органам правопорядку в охороні громадського порядку, профілактиці правопорушень, правовій пропаганді, боротьбі зі злочинністю, захисті конституційних прав та законних інтересів Українського народу; участь у проведенні заходів щодо охорони і захисту довкілля, становленні ефективних енергоресурсозберігаючих та екологічно чистих форм землекористування і промислового виробництва; розробка, фінансування, реалізація та координація з органами влади, управління і державних установ проектів і програм, які відповідають інтересам Українського козацтва, його членів і засновників господарств, товариств, підприємств тощо; розвиток військово-прикладних і технічних видів спорту та туризму, захист законних інтересів Українського козацтва та його членів у державних органах і громадських організаціях; піклування про безпеку Українського козацтва та його членів.

2. Напрямки та форми діяльності Українського козацтва.

Українське козацтво здійснює таку діяльність:

2.1. Організація, координація та підтримка діяльності українських козацьких громад в Україні та діаспорі, участь загальнодержавних і громадських заходах, що сприяють реалізації української національної ідеї, утвердженню української національної державності, зростанню могутності та міжнародного авторитету України як передумов забезпечення духовного і матеріального добробуту, морального і фізичного здоров'я українського народу.

2.2. Сприяння всім державним органам у забезпеченні національної безпеки України та її державних інтересів, підтримці громадського порядку, боротьбі зі злочинністю та правопорушеннями, здійсненні охоронної діяльності.

2.3. Допомога урядовим органам щодо охорони державного кордону України і несенні митної служби, у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Пункти 2.2, 2.3 здійснюються шляхом створення таких підрозділів Українського козацтва, як Добровільні народні дружини Українського козацтва, Варти Українського козацтва тощо, що проходять в державних органах відповідний правовий і фаховий вишкіл, інструктаж і діють в погодженні з ними.

2.4. Співпраця із Збройними Силами України, Комітетом з питань охорони державного кордону України, Міністерством з надзвичайних ситуацій України, іншими державними, правоохоронними

органами, навчальними закладами, установами та організаціями щодо військово-патріотичного виховання, в підготовці юнаків до військової служби та роботи у правоохоронних органах.

2.5. Співпраця з Товариством сприяння обороні України, створення козацьких формувань Цивільної оборони України.

2.6. Сприяння військовим формуванням України щодо укомплектування окремих підрозділів підготовленими призовниками з організацій Українського козацтва, перепідготовці українських козаків - військовозобов'язаних запасу.

2.7. Проведення за погодженням з командуванням у військових формуваннях і правоохоронних органах заходів культурно-просвітницького характеру, вивчення історії українського війська, утвердження українських військових традицій.

2.8. Побудова за погодженням з державними органами постійно діючих Січей Українського козацтва, організація традиційних козацьких таборових зборів, змагань, фестивалів тощо.

2.9. Відродження традиційних козацьких ремесел і бойових умінь (козацької боротьби, українських бойових мистецтв, походів на конях, човнах тощо), проведення спортивних змагань з козацьких вправ у володінні історичною зброєю, освоєння сучасної техніки та транспортних засобів, адаптація міжнародного досвіду боротьби і бойових мистецтв.

2.10. Проведення виховної роботи серед юнацтва і молоді, створення та організація дитячих, юнацьких і молодіжних підрозділів Українського козацтва: товариств, шкіл, інших навчальних закладів, таборів, підтримка їхньої діяльності.

2.11. Дослідження історії України, відновлення історичної правди, популяризація героїчного минулого Українського козацтва. Пропаганда культурних здобутків і досягнень української нації та українського козацтва зокрема, проведення культурно-просвітницьких заходів, виставок майстрів Українського козацтва, концертів.

2.12. Проведення науково-дослідних робіт власними силами із залученням сторонніх фахівців.

2.13. Організація і проведення наукових фольклорно-етнографічних, археологічних експедицій, конференцій, семінарів, присвячених вивченню і розвитку духовних традицій Українського козацтва.

2.14. Активне сприяння збереженню пам'яток історії та культури, увічненню козацької слави.

2.15. створення козацьких селянських (фермерських) господарств і колективних сільськогосподарських підприємств, кооперативів, садівницьких і городницьких товариств, промислів тощо.

2.16. Здійснення господарської та іншої комерційної діяльності шляхом створення госпрозрахункових установ та організацій, заснування козацьких підприємств із статусом юридичної особи.

2.17. Здійснення зовнішньоекономічної діяльності, створення із закордонними партнерами спільних підприємств, фондів тощо, реалізація спільних із закордонними партнерами програм, спрямованих на виконання статутних завдань Українського козацтва.

2.18. Підтримка прямих міжнародних зв'язків, здійснення інших заходів, що не суперечать міжнародним договорам України, міжнародному праву та законодавству України.

2.19. Здійснення видавничої діяльності, виробництво кіно, телефільмів, радіопрограм тощо.

2.20. Збір (в тому числі і від органів державної влади та управління) і обробка економічної, наукової, екологічної інформації, її використання з метою здійснення статутної діяльності Українського козацтва та забезпечення здорового способу життя українського народу.

2.21. Проведення разом з державними установами заходів природоохоронного характеру та ефективних форм захисту довкілля.

2.22. Відновлення в установленому порядку функціонування об'єктів соціально-культурного та іншого призначення, пов'язаних з історією Українського козацтва, історичних назв місць, інших населених пунктів, вулиць тощо.

2.23. Відродження та впровадження у побут прогресивних українських козацьких традицій, обрядів і звичаїв, що не суперечать чинному законодавству, а також козацької атрибутики та символіки, народної, в т. ч. і козацької медицини й характерництва.

2.24. Сприяння законодавчому забезпеченню визнання та підняття авторитету і престижу Українського козацтва, розробці й розвитку його правової, економічної, організаційно-управлінської бази та інфраструктури.

3. Членство в Українському козацтві. Обов'язки та права членів Українського козацтва.

3.1. Членство в Українському козацтві може бути індивідуальним, колективним і асоційованим.

3.2. Дійсним козаком (членом) Українського козацтва має право бути: нащадок українського козацького роду, а також громадяни України або українці української діаспори з 18-річного віку, які стоять на засадах розбудови та захисту державності України, пройшли випробувальний термін один рік і виявили себе як такі, що мають глибокі українські патріотичні переконання, стоять на засадах розбудови і захисту самостійної, незалежної, соборної, демократичної держави Україна, посвячені та прийняли присягу українського козака і здійснюють суспільно-корисну для України діяльність. Після проходження випробувального терміну дійсному козакові видається Реєстрова грамота та посвідчення.

3.3. За вагомий внесок у розвиток Українського козацтва, рішенням Гетьмана або Ради поважних козаків Українського козацтва відомі громадські політичні та військові діячі, діячі культури і науки,

державні керівники, видатні спортсмени, які виявили себе активними провідниками української державності та української козацької ідеї, можуть прийматися до Українського козацтва без випробувального терміну і зараховуватись до складу Гетьманського полку Українського козацтва, що функціонує як первинне товариство у Генеральній канцелярії Українського козацтва.

3.4. До лав Українського козацтва приймають згідно письмової заяви за козацьким звичаєм на Раді первинного козацького товариства. Ті, хто не був членами дитячих, юнацьких і молодіжних організацій Українського козацтва, приймаються за рекомендацією двох дійсних членів Українського козацтва. Кожен козак повинен стояти на обліку в первинному козацькому товаристві.

3.5. В Українському козацтві створюються й діють дитячі, юнацькі та молодіжні козацькі організації відповідно до статутів та положень про ці організації, які затверджуються Гетьманом Українського козацтва. Члени цих організацій за віком поділяються: козачата - до 10 років, джури - 10-14 років, молоді козаки (молодики) - 14-18 років.

3.6. Особи, які притягалися до кримінальної відповідальності, можуть стати козаками тільки після відповідного рішення Суду козацької честі крайового козацького товариства, після зняття судимості в установленому законодавством порядку і лише після затвердження такого членства Гетьманом Українського козацтва.

3.7. Колективними (асоційованими) членами Українського козацтва можуть бути громадські об'єднання, колективи підприємств, навчальних, наукових і культурних закладів, установ і організацій, які фізично та матеріально сприяють виконанню Статутних завдань Українського козацтва. Взаємовідносини Українського козацтва з його колективними членами здійснюється на підставі відповідних угод. Колективні (асоційовані) члени приймаються в Українське козацтво згідно письмової заяви їхніх керівників на підставі рішення зборів трудового колективу Радою Генеральної Старшини Українського козацтва. Членами громад при Українському козацтві можуть ставати дівчата, жінки, які створюють жіночі організації при Українському козацтві та його структурних підрозділах. Їх діяльність регламентується окремими положеннями, що затверджуються Гетьманом Українського козацтва.

3.8. Члени Українського козацтва зобов'язані:

Бути активними провідниками української національної ідеї, виконувати всі вимоги цього Статуту та українських козацьких Звичаїв, якщо останні не суперечать Статуту Українського козацтва і чинному законодавству України; виконувати Універсали, Постанови та рішення Гетьмана, керівних органів Українського козацтва, накази своїх отаманів і старшин; сплачувати вступний та щомісячні членські внески, розмір яких встановлюється окремим Положенням, дотримуватись здорового способу життя, піклуватись про Українську державу, родину, сім'ю і дітей, плекати молоде покоління духовно здоровим, морально та фізично загартованим, відданим Україні та українському народові; молоді козаки допризовного віку зобов'язані виявляти ініціативу щодо вчасної постановки на облік у військовому комісаріаті та прагнути призову на військову службу, на військовій службі - постійно працювати над професійним, морально-психологічним та фізичним самовдосконаленням, бути взірцем дисциплінованості, відданості українському народові, Україні; зберігати і розвивати прогресивні українські козацькі звичаї та традиції, оберігати честь і гідність козацького імені, зміцнювати єдність Українського козацтва, займатися суспільно корисною для України та українського народу діяльністю, продукувати матеріальні та духовні цінності, дотримуватись принципів і норм християнської моралі, козацької етики та етикету.

3.9. Дійсні члени Українського козацтва мають право:

Вирішального голосу на козацьких Радах; обирати і бути обраними до керівних органів Українського козацтва всіх рівнів; виносити на розгляд козацьких Рад питання про діяльність Українського козацтва; отримувати козацькі військові звання згідно Положення про проходження козацької служби та займаних в Українському козацтві посад; згідно чинного законодавства користуватися майном Українського козацтва та земельними наділами; отримувати інформацію про діяльність Українського козацтва; отримувати відповідь на свої пропозиції та заяви до товариств Українського козацтва всіх рівнів; працювати у всіх структурах Українського козацтва; одержувати духовно-моральну та (в разі потреби) матеріальну підтримку; навчатися в козацьких навчальних і фізкультурно-спортивних закладах; за рекомендацією керівних органів Українського козацтва - в інших учбових закладах; носити однострої Українського козацтва з обладунком і шаблею та іншою зброєю згідно чинного законодавства, правил дозвільної системи України і відповідних положень.

3.10. Козаки, які проходять випробувальний термін, мають право:

Вносити питання на розгляд козацьких Рад та приймати участь в обговоренні питань з правом дорадчого голосу; отримувати відповідь на свої пропозиції та заяви; отримувати духовно-моральну (та в разі потреби) матеріальну підтримку; навчатися в козацьких учбових та фізкультурно-спортивних закладах; носити традиційний козацький стрій та однострій Українського козацтва без обладунку.

3.11. Членство в Українському козацтві припиняється:

За власним бажанням; у випадку порушення Статуту Українського козацтва, а також за цілеспрямовану діяльність, направлену на розпалювання ворожнечі та розколу єдності Українського козацтва; за несумісну із званням Українського козака діяльність, що завдала шкоди Українській державі, Українському народові або Українському козацтві; у разі несплати членських внесків протягом трьох місяців.

3.12. Рішення про виключення приймається Гетьманом Українського козацтва на підставі рішення Ради первинного козацького товариства (Суду козацької честі, Генеральної контрольно-ревізійної комісії). Рішення Ради первинного козацького товариства (Суду козацької честі, контрольно-ревізійної комісії) може бути оскаржено до суду козацької честі вищої інстанції протягом місяця з дня його прийняття та, у випадку обґрунтованих вимог скаржника - до Великої Ради Українського козацтва, але не пізніше, ніж за два місяця до Ради. Для розгляду справи Великої Рада створює спеціальну комісію, яка проводить розслідування і приймає остаточне рішення, що оскарженню не підлягає.

3.13. Підставою для негайного виключення козака з Українського козацтва є справедливе притягнення його до кримінальної відповідальності або приховування ним цього факту.

4. Структура та органи управління Українського козацтва.

4.1. Українське козацтво, як громадська організація, створюється з урахуванням сучасного адміністративно-територіального поділу України за територіальним, виробничо-територіальним принципом, за інтересами тощо і складається з: первинних козацьких товариств; ☐ін культ козацьких товариств, що складаються з первинних козацьких товариств; крайових (обласних) козацьких товариств, що складаються з ☐ін культ козацьких товариств; крайові (обласні) козацькі товариства об'єднуються в межах України та української козацької діаспори, в єдине і цілісне Українське козацтво.

4.2. Всі первинні козацькі товариства беруться на облік і підзвітні радоновим козацьким товариствам, що в свою чергу беруться на облік і підзвітні крайовим (обласним) козацьким товариствам. Крайові (обласні) козацькі товариства беруться на облік і підзвітні Генеральній Канцелярії Українського козацтва. Крайове (обласне) козацьке товариство, як суб'єкт військово-патріотичного вишколу і господарській діяльності, що діє на підставі чинного законодавства України і Статуту Українського козацтва, несе безпосередню відповідальність перед Генеральною Канцелярією Українського козацтва.

4.3. Відповідно до історичних реалій відновлюється традиційний для Українського козацтва полково-сотенний устрій, як військово-патріотична і господарська структура Українського козацтва. Козацькі товариства всіх рівнів мають право збереження історичних козацьких назв. Не допускається перетворення їх у незаконні воєнізовані формування.

4.4. Первинним підрозділом військово-патріотичного вишколу та господарської структури і діяльності Українського козацтва є застава, що налічує не менше 3-х козаків, інші структурні підрозділи Українського козацтва мають назви: рій (складається із застав і налічує близько 10 козаків); загін (складається із роїв і налічує близько 30 козаків); сотня (складається із загонів і налічує близько 100 козаків); курінь (складається із трьох сотень і налічує близько 300 козаків); полк (складається із трьох куренів і налічує близько 1000 козаків); кіш Українського козацтва (складається з полків).

4.5. Для оперативного виконання Статутних завдань Українського козацтва козацькі товариства всіх рівнів можуть бути юридичними особами, мати власні Положення, печатку і символіку, що затверджується в Генеральній Канцелярії Українського козацтва та місцевих органах влади, рахунок у банку, вирішувати внутрішні справи самостійно в межах, що не протирічать Статуту Українського козацтва, Положенням, Статутам та іншим нормативним документам і рішенням керівних органів Українського козацтва.

4.6. Керівні органи Українського козацтва складаються з Великої Ради Українського козацтва та Ради Генеральної старшини Українського козацтва.

4.6.1. Велика Рада Українського козацтва є вищим керівним органом Українського козацтва. Велика Рада Українського козацтва складається з делегатів, обраних Радами крайових козацьких товариств у кількості, затвердженій на Раді Генеральної старшини і скликається один раз на рік. Час, місце проведення та порядок денний Великої Ради визначає Рада Генеральної старшини Українського козацтва. Велика Рада може бути скликана позачергово на вимогу не менше половини крайових товариств або рішенням Ради Генеральної старшини Українського козацтва. Рішення Великої Ради Українського козацтва приймається більшістю голосів і є чинними при наявності не менш, як 2/3 обраних делегатів.

4.6.2. Велика Рада українського козацтва: визначає і затверджує принципи, стратегію, завдання і напрямки діяльності Українського козацтва; затверджує Статут Українського козацтва, вносить до нього зміни і доповнення, або доручає їх зробити Раді Генеральної старшини; затверджує зразки печаток, емблем, символіки Українського козацтва; обирає Гетьмана Українського козацтва (Голову Ради Генеральної старшини), Генерального суддю (Голову Суду козацької честі), Генерального скарбника та Генерального інспектора. Обрані присягають Великій Раді про сумлінне виконання своїх обов'язків; затверджує склад Ради Поважних козаків Українського козацтва; заслуховує річні звіти Українського козацтва; дає наказ Гетьману і Генеральній старшині на рік; розпоряджається майном та коштами Українського козацтва; приймає рішення про реорганізацію або ліквідацію Українського козацтва.

4.6.3. Рада Генеральної старшини: є керівним органом Українського козацтва між Великими Радами; готує питання для керівних рішень Українського козацтва; вирішує поточні питання управління Українським козацтвом; збирається не рідше, ніж один раз на чотири місяці.

4.6.4. Рада Генеральної старшини Українського козацтва складається з Гетьмана Українського козацтва (Голови Ради), Головного отамана та генеральної старшини, куди входять Крайові отамани і

Старшини Генеральної Канцелярії. Бунчукові товариши мають право дорадчого голосу. Рішення Ради приймаються простою більшістю голосів при наявності не менше половини Крайових отаманів.

4.6.5. Члени Генеральної старшини не мають права бути в складі Контрольно-ревізійної інспекції Українського козацтва.

4.6.6. Члени Генеральної старшини можуть мати і використовувати при виконанні посадових обов'язків особисті клейноди, штампи, зареєстровані Генеральною Канцелярією.

4.6.7. Бунчукові товариші - козаки, що обіймали Генеральні посади, і являються резервом Гетьмана для виконання окремих (спеціальних) завдань Гетьмана. Виконують доручення Гетьмана та Ради генеральної старшини.

4.6.8. Організаторами виконання рішень і наказів Великої Ради та Ради Генеральної старшини є Гетьман Українського козацтва, призначений ним Головний отаман разом з усім складом Генеральної Канцелярії Українського козацтва.

4.6.9. Гетьман українського козацтва є вищою посадовою особою Українського козацтва і наділений вищою козацькою військовою, адміністративною, судовою і духовною владою. Обирається лише Великою радою Українського козацтва з дійсних козаків не молодше 35 років, українців, що проживають на території України не менше 10 років терміном на п'ять років. Обраному гетьману на Великій Раді вручається булава як символ верховної влади в Українському козацтві. Гетьману Українського козацтва підпорядковується увесь особовий склад Українського козацтва. Гетьман Українського козацтва входить до складу Координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва при Президентові України.

4.6.10. Гетьман Українського козацтва: представляє без довіреності інтереси Українського козацтва на всіх рівнях владних структур України, в громадських і міжнародних організаціях, партіях та рухах; призначає Головного отамана, Генеральних: писаря, обозного, осавула, хорунжого, бунчужного, іншу наказну старшину, усуває їх від виконання службових обов'язків, контролює роботу старшини Генеральної Канцелярії Українського козацтва; вносить на розгляд Великої Ради Українського козацтва кандидатури на посаду Генерального судді, Генерального інспектора та Генерального скарбника Українського козацтва з дійсних козаків; визнає повноваження обраних Крайових отаманів і засвідчує ці Універсалом, у разі крайньої необхідності призупиняє його повноваження та призначає Наказного Крайового отамана до рішення наступної Крайової Ради; підписує разом з генеральним писарем рішення Великої Ради і Ради генеральної старшини українського козацтва; підписує фінансові документи, ділові листи, визначає своїм наказом коло осіб, що мають право підпису банківських, фінансових чи інших документів; на виконання статутних завдань і рішень Великої Ради видає універсали, накази та розпорядження, обов'язкові для виконання всіма членами Українського козацтва; затверджує Положення про Генеральну старшину, Суд козацької Честі, Раду Поважних козаків Українського козацтва, бунчукове, військове та значкове товариство, контрольно-ревізійну інспекцію, інші Положення та нормативні документи, що регламентують внутрішнє життя Українського козацтва; за поданням крайових товариств присвоює старші козацькі військові звання особовому складу Українського козацтва, за поданням крайових товариств нагороджує орденами та відзнаками Українського козацтва, порушує клопотання перед Президентом України про нагородження козаків державними відзнаками.

4.6.11. Гетьман зобов'язаний: звітувати на Великій Раді про діяльність Українського козацтва, надавати інформацію Раді генеральної старшини про роботу Генеральної Канцелярії та інших безпосередньо підпорядкованих йому структур; організовувати та проводити засідання Ради Генеральної старшини; організовувати діяльність Українського козацтва згідно чинного законодавства України, Статуту Українського козацтва, козацьких Звичаїв та нести відповідальність за його діяльність.

4.6.12. Головний отаман Українського козацтва призначається Гетьманом з дійсних козаків, виконує обов'язки Гетьмана у разі його відсутності. Коло обов'язків Головного отамана визначається Положенням про Генеральну Канцелярію. Призначеному Головному отаману Гетьман Українського козацтва вручає пернач, як символ влади. Головний отаман про свою роботу звітує перед Гетьманом, за дорученням Гетьмана - перед Великою Радою, відповідає за фінансово-господарську діяльність Генеральної Канцелярії та всіх її служб.

4.6.13. На час виконання певної роботи, за поданням Головного Отамана, Гетьман тимчасово призначає Наказних отаманів Українського козацтва з певних питань з врученням їм відповідних владних повноважень і відзнак.

4.6.14. Генеральна Канцелярія Українського козацтва є вищим організаційно-координаційним та методичним центром (штабом) Українського козацтва з розташуванням в м. Києві. Посадові особи канцелярії, що складаються з Генеральної старшини, здійснюють організаційно-виконавчі функції згідно Положення про Генеральну Канцелярію, що затверджується Гетьманом Українського козацтва. Діяльність Генеральної Канцелярії, склад і обов'язки Генеральної старшини Українського козацтва на посадах та діяльність і завдання очолюваних ними служб регламентуються окремими Положеннями.

4.6.15. Суд Козацької честі Українського козацтва є товаришким судовим органом Українського козацтва, повноваження, склад і обов'язки якого визначаються Положенням, що затверджується Гетьманом Українського козацтва. Генеральний суддя Українського козацтва обирається Великою Радою Українського козацтва за пропозицією Гетьмана Українського козацтва його кандидатури з дійсних козаків терміном на один рік і є радником Гетьмана з правових питань. Діє на підставі окремого Положення, затвердженого Гетьманом Українського козацтва.

4.6.16. Генеральна контрольно-ревізійна інспекція Українського козацтва є контрольним органом Українського козацтва. Генеральний інспектор обирається Великою Радою Українського козацтва за пропозицією Гетьмана Українського козацтва його кандидатури з дійсних козаків терміном на один рік і є радником Гетьмана. Діє на підставі окремого Положення, затвердженого Гетьманом Українського козацтва. Генеральний інспектор пропонує на затвердження Великій Раді кандидатури інспекторів у кількості п'яти чоловік. Генерально-ревізійна інспекція: здійснює контроль за надходженням і витратою коштів, матеріалів, веденням документації Генеральної Канцелярії Українського козацтва; звітує Великій Раді Українського козацтва.

4.6.17. Поважні козаки є вищим моральним авторитетом в Українському козацтві.

4.6.18. Служба скарбу Українського козацтва є фінансово-економічним органом Українського козацтва, що діє на підставі окремого Положення, затвердженого Гетьманом Українського козацтва. Генеральний скарбник Українського козацтва обирається Великою Радою Українського козацтва за пропозицією Гетьмана Українського козацтва його кандидатури з дійсних козаків терміном на один рік. Генеральний скарбник разом з Головним отаманом Українського козацтва та Генеральним обозним Українського козацтва організовує та координує фінансово-господарську діяльність Українського козацтва, звітує Гетьману Українського козацтва та Великій Раді Українського козацтва про роботу.

4.7. Крайове (обласне) Козацьке Товариство.

Керівні органи крайового товариства складаються з ради крайового товариства, Ради крайової старшини та крайової канцелярії.

4.7.1. Вищим органом самоврядування крайового товариства є Крайова рада, до якої входять делегати від усіх козацьких товариств області і скликається не рідше одного разу на рік. Представництво від козацьких громад, час і місце проведення Ради визначає Рада крайової старшини.

4.7.2. Крайова рада є повноважною, якщо на ній присутні не менше 2/3 обраних делегатів. Рішення приймаються простою більшістю голосів.

4.7.3. Крайова рада може скликатися позачергово за вимогою не менше половини $\square$ ін культ товариств, що входять до складу крайового товариства, одним з керівних органів Крайового товариства, а також згідно рішення вищого керівного органу Українського козацтва.

4.7.4. Крайова рада: заслуховує звіт Крайового отамана, старшини Товариства, контрольно-ревізійної інспекції про роботу Крайового (обласного) козацького товариства, Крайової канцелярії; обирає Крайового отамана (голову Ради крайової старшини, члена Генеральної старшини), Крайового суддю (голову суду честі крайового товариства), скарбника, контрольно-ревізійного інспектора крайового товариства; затверджує склад Ради Поважних козаків; затверджує річний бюджет крайового товариства, зразки печаток, символіку після погодження їх з Крайовою Канцелярією Українського козацтва; дає отаману і старшині наказ на рік.

4.7.5. В період між крайовими Радами керівництво діяльністю крайового товариства здійснює Рада крайової старшини, яка збирається один раз на два місяці.

Рада крайової старшини:

Складається з Крайового отамана (голови Ради отаманів), отаманів радонових козацьких товариств та військових товаришів - членів крайової старшини без посади з правом дорадчого голосу; скликається за рішенням Крайового отамана та крайової старшини, за вимогою одного з радонових осередків чи Гетьмана Українського козацтва; приймає рішення про скликання позачергової Крайової ради; має право накладати «вето» на накази Крайового отамана, якщо вони суперечать Статуту Українського козацтва, рішенням Великої Ради Українського козацтва та Крайової ради; може висловити недовіру крайовій старшині, призначеній Крайовим отаманом.

4.7.6. Організатором виконання рішень Крайової ради, Ради отаманів ОКТ Крайовий отаман разом з крайовою старшиною в складі Крайової канцелярії.

4.7.7. Крайовий отаман є вищою посадовою особою в крайовому козацькому товаристві. Обирається Крайовою радою терміном на один рік з щорічним переобранням і підтвердженням повноважень Гетьманом Українського козацтва. Як символ влади, йому вручається пернач.

Крайовий отаман: керує діяльністю Крайового козацького товариства і Крайовою канцелярією, призначає та усуває від виконання обов'язків наказу крайову старшину; входить до складу Координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва при Голові обласної державної адміністрації України; звітує на Крайовій раді, дає інформацію про роботу Крайової канцелярії на Раді крайової старшини; звітує перед Генеральною Канцелярією Українського козацтва; підписує фінансові документи, контролює роботу крайової старшини; при перетинанні інтересів обов'язково узгоджує свої дії з крайовими отаманами відповідних областей і Генеральною Канцелярією Українського козацтва.

4.7.8. Крайова канцелярія: є виконавчим органом Крайового козацького товариства; керує крайовим козацьким товариством і виступає представником його законних інтересів; координує роботу районних козацьких товариств, що входять до складу крайового товариства; приймає рішення з поточних питань; співпрацює з Генеральною Канцелярією Українського козацтва; виносить на розгляд Крайової ради і ради крайової старшини проект річного бюджету та програму заходів діяльності крайового товариства; веде реєстр крайового козацького товариства, облік козацьких громад і організацій крайового товариства; формує в межах виділених коштів штат працівників крайового товариства; розподіляє страховий фонд і фонд заробітної платні. Крайова канцелярія підзвітна Крайовій раді, Раді крайового товариства, підпорядкована Крайовому отаману та Генеральній Канцелярії Українського козацтва.

4.7.9. Рада поважних козаків крайового товариства є вищим моральним авторитетом в крайовому товаристві. Склад, обов'язки її регламентуються Положенням, що затверджується Крайовим отаманом.

4.7.10. Суд козацької честі крайового товариства складається з обраного крайового судді та його помічників і здійснює свою діяльність згідно з Положенням про Суд козацької честі Українського козацтва.

4.7.11. Контрольно-ревізійна інспекція крайового товариства обирається в кількості 3-5 осіб терміном на один рік. Райнова старшина не може входити до складу контрольно-ревізійної інспекції.

Контрольно-ревізійна інспекція: перевіряє роботу Крайової канцелярії та у разі потреби роботу радонових козацьких товариств; звітує перед Крайовою радою.

4.7.12. В окремих випадках, за рішенням Генеральної Канцелярії Українського козацтва, враховуючи історичні реалії, дозволяється створення міжрайонових об'єднань (Малих Січей), які підпорядковуються Крайовому отаману та мають свою старшину. Січовий отаман є заступником Крайового отамана.

4.8. Районове козацьке товариство складається з первинних козацьких товариств.

4.8.1. Керівні органи районного товариства складаються з районної Ради, Ради районної старшини та районної канцелярії.

4.8.2. Вищим органом самоврядування районного товариства є районна Рада, до якої входять делегати від усіх первинних козацьких товариств і скликається двічі-тричі на рік. Представництво від первинних козацьких товариств, час і місце проведення Ради, порядок денний визначає Рада районної старшини або Крайовий отаман. Райнова рада є повноважною, якщо на ній присутні 2/3 обраних делегатів, рішення приймаються простою більшістю голосів.

4.8.3. Райнова Рада може скликатися позачергово на вимогу 1/3 осередків первинних козацьких товариств, Гетьмана Українського козацтва, Крайового отамана, Райнового отамана та Ради районної старшини.

4.8.4. Райнова рада: обирає районну старшину - отамана, суддю, писаря, осавула, хорунжого, бунчужного та іншу старшину, контрольно-ревізійну інспекцію терміном на один рік; обирає Раду Поважних козаків, яка складається з най досвідчених козаків з незаперечним авторитетом серед товариства; затверджує повноваження отаманів первинних козацьких товариств, які щойно започаткувалися; дає отаману і районній старшині наказ на рік; визначає і затверджує завдання і напрямки діяльності районного козацького товариства.

4.8.5. Райновим отаманом може бути дійсний козак, який показав себе мудрим організатором чи добре працюючим на посаді районного старшини і вище, керує районним козацьким товариством та канцелярією РКТ. Звітує перед Крайовим отаманом. Обраному отаману, як символ влади, вручається тростина.

4.8.6. Райнова старшина обирається з дійсних козаків, районна старшина без посади - Значковий товариш.

4.8.7. Райнова канцелярія - виконавчий орган районного козацького товариства: керує всією діяльністю районного товариства; координує роботу первинних товариств; співпрацює з Крайовою канцелярією; виносить на розгляд районної Ради і Ради районної старшини проект річного бюджету і програму заходів діяльності районного товариства; веде реєстр районного товариства та облік первинних товариств; звітує Районній Раді і районній старшині.

4.9. Первинні козацькі товариства: створюються за місцем роботи, навчання, проживання козаків; для керівництва товариством обирають на своїх Радах отамана та писаря (його заступника) терміном на один рік; ведуть персональний облік членів, приймають членські внески; ведуть облік матеріальних засобів і коштів; звітують перед місцевими фінансовими органами і Райновою канцелярією; отаман, який керує первинним товариством, входить до районної старшини; співпрацюють з районною канцелярією; підзвітні керівним органам районного товариства; визначають завдання і напрямки своєї діяльності; розглядають на Радах рішення отамана з найважливіших справ господарського, фінансового і спірного характеру; затверджують кошторис.

5. Кошти і майно Українського козацтва.

5.1. Українське козацтво здійснює фінансову діяльність у порядку, визначеному законодавством України.

5.2. Кошти Українського козацтва складаються з: вступних та членських внесків; відрахувань від прибутків заснованих Українським козацтвом госпрозрахункових підприємств і організацій та створених при Українському козацтві кредитових спілок; надходжень від проведення культурно-масових, спортивних та інших заходів, лекцій, виставок, видавничої діяльності; пожертвувань членів Українського козацтва, інших добровільних пожертвувань, заповітів та внесків приватних осіб, установ, підприємств, організацій України та із-за кордону, інших надходжень, які не суперечать чинному законодавству України, з відрахувань підприємств, установ, організацій та окремих приватних підприємств, які створювалися та отримують різні послуги з допомогою структурних підрозділів Українського козацтва.

5.3. Кошти Українського козацтва використовуються для здійснення статутної діяльності Українського козацтва, на проведення заходів, передбачених Статутом, забезпечення організаційно-господарських потреб та утримання штатного персоналу.

5.4. Майно Українського козацтва складається з будівель, споруд, основних засобів виробництва, підприємств, засобів транспорту і зв'язку, житлового фонду, культурних, історичних цінностей тощо.

5.5. Право оперативного управління коштами та майном Українського козацтва на виконання статутних завдань Українського козацтва та рішень Великої Ради Українського козацтва належить Гетьману Українського козацтва. Крайові (районові, первинні) отамани оперативно розпоряджаються коштами своїх товариств згідно з рішенням рад своїх товариств.

5.6. Відповідальність у обліку коштів та майна несуть: за облік, зберігання, своєчасне оформлення фінансових документів і фінансовий контроль за витратою коштів в громадах (товариствах) Українського козацтва - скарбник, в Генеральній Канцелярії - головний бухгалтер; за облік, технічний стан, умови і якість зберігання, організацію експлуатації і ремонту технічних засобів, будівель та майна в громадах (товариствах) і Генеральній Канцелярії Українського козацтва - обозні всіх рівнів. Безпосереднє керівництво та загальний контроль здійснюють і несуть загальну відповідальність - отамани; в Генеральній Канцелярії - Головний Отаман. Головний Отаман Українського козацтва, Генеральний обозний, Генеральний скарбник, Генеральні: писар, хорунжий, бунчужний та інші, Наказні отамани, які отримали для виконання завдань своїх служб в розпорядження кошти Українського козацтва, разом з Головним бухгалтером несуть відповідальність за їхнє використання згідно з вимогам чинного законодавства України.

5.7. Українське козацтво, створені ним установи та організації зобов'язані вести оперативний та бухгалтерський облік: статистичну звітність, реєструватися в органах державної податкової адміністрації та вносити до бюджету обов'язкові платежі у порядку і розмірах, передбачених чинним законодавством України.

6. Правовий статус Українського козацтва.

6.1. Українське козацтво є юридичною особою, має поточні та валютні рахунки в банках, печатку та штампи із своїм найменуванням, відповідну звичаям і традиціям атрибутику, символіку, зразки яких затверджуються Великою Радою та реєструються у порядку, передбаченому чинним законодавством України.

6.2. Українське козацтво може виступати позивачем і відповідачем в органах суду та арбітражного суду.

6.3. Українське козацтво не несе відповідальності за кошти і майно крайових, ☐ін культ і первинних козацьких товариств, як і останні не несуть відповідальності за кошти та майно Генеральної Канцелярії Українського козацтва.

6.4. Доповнення та зміни до статуту Українського козацтва має право вносити Велика Рада Українського козацтва, Рада Генеральної старшини з подальшим затвердженням їх Великою Радою Українського козацтва чи без нього, але за окремим спеціальним дорученням Великої Ради українського козацтва.

6.5. Про зміни, що сталися в статутних документах, Українське козацтво повідомляє Міністерство юстиції України.

6.6. Українське козацтво, крайові (обласні), районів, первинні козацькі товариства керуються у своїй діяльності цим Статутом.

7. Припинення діяльності Українського козацтва.

7.1. Припинення діяльності Українського козацтва відбувається шляхом його реорганізації або ліквідації.

7.2. Реорганізація Українського козацтва відбувається за рішенням Великої Ради Українського козацтва, якщо за це проголосувало не менш як 2/3 делегатів.

7.3. Ліквідація Українського козацтва відбувається за рішенням Великої Ради Українського козацтва, якщо за це проголосувало не менш як 2/3 делегатів або за рішенням суду.

7.4. Ліквідація Українського козацтва проводиться у встановленому порядку ліквідаційною комісією, призначеною Великою Радою Українського козацтва.

7.5. В разі припинення діяльності Українського козацтва, його майно та кошти не можуть перерозподілятися між його членами і направляються на виконання статутних завдань або на благодійні цілі, а у випадках, передбачених законодавчими актами, за рішенням суду спрямовуються в доход держави.

2. Концепція Державної програми розвитку Українського козацтва на 2006-2010 роки.

*Розроблено Науково-дослідним інститутом Козацтва Інституту історії України НАН України
за участю громадських організацій Українського козацтва
на замовлення Ради Українського козацтва при Президентів України 5 серпня 2005 року.*

1. Загальні положення.

Ця Концепція спрямована на розробку та впровадження окремої Державної програми для здійснення перетворень у взаємовідносинах між Українським козацтвом та державою. Програма повинна створити умови для забезпечення Збройних Сил України та інших військових формувань підтримкою у разі виникнення такої потреби, а також для відродження та розвитку історичних, військово-патріотичних, оборонно-спортивних, господарських і національно-культурних традицій Українського козацтва.

Українське козацтво як історична й етнокультурна спільнота українського народу є уособленням національного характеру, сили і мужності, традиційного виразу способу життя, діяльності та поведінки українського народу, символом невмирущості нашої нації, її демократичного та вільного існування у колі європейських держав. Українське козацтво стало фундатором Першого (1648-1764 рр.) і Другого (1918 р.) Українських Гетьманатів та з прийняттям Президентом України у 2005 році Гетьманської Булави започаткувало правовий процес відновлення Третього Українського Гетьманату – традиційно відповідної національному духові історичної форми життєдіяльності української нації для забезпечення об'єднання вільних та рівних між собою громадян.

Дуже важливим, з огляду на складні трансформаційні проблеми державотворення, залишаються роль і місце козацтва у сучасному українському суспільстві. Громадський рух за відновлення козацтва розпочався наприкінці 80-х – початку 90-х років XX ст. Зацікавлення своїм минулим та генетична пам'ять поряд з активізацією політичного життя покликали до виникнення протягом 1989-1990 рр. багатьох регіональних (сільських, міських, районних, обласних) громадських організацій козацького спрямування. 14 жовтня 1991 р. на Всеукраїнській установчій раді було проголошено про утворення єдиної загальноукраїнської громадської організації «Українське козацтво», яка об'єднала усі козацькі структури, що діяли тоді в Україні.

Проблеми становлення Українського козацтва були пов'язані з розмитістю дійсних пріоритетів козацького відродження, руйнацією родових козацьких зв'язків та втратою традиційного середовища. Незважаючи на це, протягом 1990-2004 рр. українські козаки зробили великий вклад у справу реального втілення національної ідеї в українському суспільстві та його консолідації. Враховуючи історичне значення і заслуги Українського козацтва у створенні української державності та суттєвий внесок у сучасний процес державотворення Президентом України було видано ряд указів, що безпосередньо стосуються козацького руху, схвалена Національна програма відродження та розвитку Українського козацтва на 2002-2005 рр.

На сьогодні зареєстровано 18 Міжнародних і Всеукраїнських громадських організацій Українського козацтва та близько 300 обласних (міжобласних), районних (міжрайонних), міських і сільських козацьких організацій. Зважаючи на оборонно-спортивний характер діяльності цих козацьких організацій така велика їхня кількість викликає певне занепокоєння, адже у разі виникнення військової загрози чи інших надзвичайних ситуацій неможливо передбачити як буде себе поводити особовий склад тієї чи іншої громадської організації козацького спрямування.

Особливістю розвитку Українського козацтва до цього часу була фрагментарність його відносин з державними інституціями центрального та місцевого рівнів. З іншого боку, заходи, що вживалися органами виконавчої влади для виконання указів і доручень Президента України щодо козацтва та відповідної Національної програми, головним чином стосувалися відзначення ювілейних дат в історії України та не торкалися глибинних процесів формування Українського козацтва як оборонно-спортивної та військово-патріотичної організації. Протягом останніх десяти років практично було відсутнє і державне фінансування заходів Українського козацтва.

Втрата єдності Українського козацтва призвела до зниження закладеного у ньому державотворчого потенціалу. Це також призвело до невизначеності та нерозуміння у взаємовідносинах між державними органами влади та козацькими організаціями України. Для запобігання цьому слід визначити чіткий механізм стосунків між Українським козацтвом та державою.

Зважаючи на реформування та скорочення Збройних Сил України та інших військових формувань великої ваги набуває місце та роль структур Українського козацтва в системі оборони України. Масове поповнення лав Українського козацтва скороченими та звільненими в запас військовослужбовцями вимагає значного доповнення нормативно-правової бази існування козацтва в сучасній Україні. До цього часу не вдалося збалансувати структуру Українського козацтва з можливостями держави у задоволенні потреб Збройних Сил України та інших військових формувань у допомозі під час можливих військових конфліктів та надзвичайних ситуацій. Нині необхідно створити такі умови, щоб козаки сприяли несенню військової, прикордонної, внутрішньої, митної чи іншої корисної для держави служби та постійно готувалися до неї через систему козацької підготовки.

Інформаційно-психологічним війнам нового покоління можна протиставити лише ефективну протидію через організацію системи необхідних захисних заходів, до яких має належати й дуже важливе питання щодо оборони за допомогою культивування власної міцної національно-патріотичної ідеї, основу якої складають славні традиції українського козацтва.

Структури Українського козацтва частково підготовлені до надання допомоги державі у розробці та впровадженні системи демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України, правоохоронними органами та іншими військовими формуваннями.

До причин гальмування новітнього козацького відродження треба зарахувати: відсутність Закону України «Про Українське козацтво». Найважливішими проблемами Українського козацтва, що потребують невідкладного розв'язання є штучне розростання козацьких структур; вплив на Українське козацтво різноманітних політичних сил та ідеологій; певна залежність від окремих гілок влади та економічних еліт; різна конфесійна орієнтація членів козацьких організацій; особисті амбіції та протистояння окремих козацьких керівників; відсутність конкретної діяльності тощо.

Схвалення Концепції та Державної програми надасть державного статусу Українському козацтву та припинить стихійний козацький рух і множення організацій оборонно-спортивного спрямування. Таким чином, будуть створені умови для утворення національного резерву та участі Українського козацтва в оборонно-мобілізаційній, оборонно-спортивній, військово-територіальній, правоохоронній, національно-культурній, господарській та інших функціях держави.

2. Мета та основні завдання.

Мета Програми є - сприяння Українського козацтва органам державної влади та місцевого самоврядування у розбудові України як суверенної та незалежної, демократичної, правової держави; відродження українських козацьких звичаїв і традицій, національної ідеї; захист політичних, економічних, культурних та історичних здобутків українського народу, участь у забезпеченні його духовного і матеріального добробуту, морального і фізичного здоров'я, відродженні, утвердженні і розвитку української мови і культури; дальший розвиток і утвердження Українського козацтва як історичної спільноти українського народу та громадської сили, здатної зробити певний внесок у консолідацію суспільства; утворення дієвого і добровільного національного резерву для Збройних Сил України.

Для досягнення мети передбачається виконати такі основні завдання:

- допомога органам державної влади та місцевого самоврядування у ствердженні державності України; захист її суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки;
- удосконалення нормативно-правової бази з питань Українського козацтва відповідно до завдань забезпечення обороноздатності і національної безпеки держави, національно-культурного розвитку, а також для створення умов ефективної господарської діяльності;
- розроблення механізму ефективного використання та розвитку потенціалу Українського козацтва в системі державної політики України;
- піклування Українського козацтва про національне-патріотичне виховання молоді та її підготовку до військової служби і готовності до захисту України, відродження традиційних козацьких видів фізичної культури, спорту та українських бойових мистецтв;
- формування в українському суспільстві особливого духовного, психологічного, фізичного й інтелектуального типу козака, який поєднував би у собі високі морально-етичні якості, почуття патріотизму, з фізичною міццю, витривалістю та вишколом;
- використання народних традицій в усіх сферах суспільного життя;
- залучення Українського козацтва до участі в оборонній системі України, охороні громадського порядку і державного кордону;
- сприяння розбудові Збройних Сил України, Прикордонних військ України, інших військових формувань та силових структур, а також системи цивільної та територіальної оборони;
- збереження і пропаганда історичної й культурної спадщини української нації; забезпечення повноцінного функціонування української мови;
- об'єднання зусиль органів виконавчої влади і громадськості у використанні виховних і культурних традицій Українського козацтва;
- сприяння підвищенню духовності суспільства;
- вивчення, популяризація історії та розвитку Українського козацтва;
- створення додаткових робочих місць за рахунок розширення мережі козацьких селянських (фермерських) господарств, промислів, туристичної діяльності;
- відродження та розвиток козацької господарської діяльності, створення козацьких січей, паланок і поселень, як осередків відродження і розвитку традиційних козацьких форм самоврядування;
- розширення міжнародного співробітництва Українського козацтва з аналогічними громадськими об'єднаннями іноземних держав.

3. Особливості державного регулювання діяльності Українського козацтва.

Основними принципами взаємовідносин держави в особі її органів законодавчої, виконавчої та судової влади і Українського козацтва є співробітництво у сфері розвитку суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, поєднання громадських і державних інтересів у справі служіння українському народові.

Взаємовідносини між державними органами влади та Українським козацтвом регулюють Конституція України, інші закони, укази, доручення та розпорядження Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, інші законодавчі акти. Протягом 2006-2010 років Президент України ініціює прийняття Закону України «Про Українське козацтво» та іншу законодавчу і нормативно-правову підтримку Українського козацтва.

Українське козацтво вносить пропозиції до центральних та місцевих державних інститутів щодо вдосконалення фінансових і господарських механізмів, їхньої законодавчої та нормативної бази з метою надання можливості для найширшого сприяння розвитку Українського козацтва, його матеріально-технічної бази, зміцнення моральних і правових засад.

При розробці оборонних, культурологічних та науково-технічних Державних програм розвитку на період до 2010 року забезпечити участь у них Українського козацтва.

4. Напрями, форми та шляхи трансформації взаємовідносин держави та Українського козацтва.

Для розв'язання існуючих у взаємовідносинах між державою та Українським козацтвом проблем передбачається такі головні напрями громадської допомоги Українським козацтвом державним органам влади України:

- охорона та збереження історико-культурних пам'яток України;
- проведення військово-патріотичного виховання молоді України;
- впровадження серед українського суспільства оборонно-спортивної роботи;
- добровільна служба щодо допомоги в охороні державних кордонів України;
- добровільна служба щодо допомоги формування системи військово-територіальної оборони

України;

- добровільна служба щодо допомоги в охороні громадського правопорядку;
- добровільна служба щодо охорони об'єктів сільськогосподарського та виробничого призначення з різними формами власності, державно-адміністративні, учбові, культурно-освітні та інші заклади, установи та підприємства;

- добровільне посилення державних митниць;
- добровільна участь у ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій та інших надзвичайних ситуацій;
- добровільна участь у наданні медичної та реабілітаційної допомоги населенню;
- надання допомоги органам місцевого самоврядування під час надзвичайних ситуацій;
- захист навколишнього природного середовища та природних скарбів України.

Передбачається, що окремі структури Українського козацтва трансформуються у Національний резерв територіальної оборони, який буде дієво допомагати Збройним Силам України та іншим військовим формуванням захищати державний суверенітет і територіальну цілісність. Сучасні українські козаки на контрактній основі добровільно служитимуть у спеціальних військових частинах національного резерву, які діятимуть за територіальним принципом. Після служби вони повертаються до свого козацького товариства, а в територіальній військовій частині за ними закріплюється та залишається спорядження і зброя. Тут вони періодично проводитимуть вишколи з перепідготовки й таборування.

Добровільна державна служба Українського козацтва відбувається на принципах добровільної згоди козаків та самофінансування за рахунок відповідних структур Українського козацтва. Основними правовими критеріями з організації форм добровільної державної служби Українського козацтва є:

- проходження військової служби в військових частинах Збройних Сил України та інших військових формуваннях України;

- відбування військової служби в запасі у професійному резерві;

- відбування добровільної служби у складі козацьких формувань Українського козацтва – мобілізаційних частин національного резерву територіальної оборони;

- створення в установленому порядку громадських формувань Українського козацтва для сприяння в охороні державного кордону, наданні допомоги в ліквідації наслідків стихійного лиха та інших надзвичайних ситуацій, в охороні громадського порядку та профілактиці правопорушень, державній лісовій охороні, рибінспекції, медичному обслуговуванні та реабілітації громадян України.

Відбування добровільної державної служби Українським козацтвом щодо надання допомоги державним органам влади України здійснюється на підставі окремого Положення про Державну службу Українського козацтва, яке затверджується Гетьманом України.

Добровільна державна служба Українського козацтва щодо військово-патріотичного виховання молоді та участі у здійсненні державної молодіжної політики України передбачає:

- активну участь у державних заходах і програмах формування національної свідомості молоді, вивчення історії, традицій, звичаїв та особливостей козацтва як духовної основи українства;

- утворення спільно з відповідними державними органами козацько-військових ліцеїв, на який покладається навчання та підготовка підлітків віком від 7 до 14 років до вступу у вищі учбові військові заклади ЗСУ та надання вихованцям козацько-військових ліцеїв спеціально-середньої військової освіти;

- безпосередню участь у вихованні молоді на ідеях і традиціях козацької педагогіки і духовності, військово-патріотичному вихованні молоді та підготовці її до військової служби;

- організацію та проведення позашкільного навчально-виховного процесу для придбання допризовною молоддю спеціальностей, необхідних у ЗСУ та інших військових формуваннях;

- розроблення методичних матеріалів для проведення національно-патріотичного виховання в дошкільних та шкільних навчально-виховних закладах;

- організацію та надання методичної та іншої допомоги в роботі козацьких молодіжних клубів та військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»), спрямованих на проведення оборонно-спортивної та виховної роботи серед юнацтва та молоді.

Українське козацтво сприяє утворенню та діяльності музейних закладів, духовно-культурних, науково-дослідних, освітніх, патріотичних центрів, колективів мистецтв з відродження історичної спадщини української нації та українського козацтва. На такі заклади покладаються наступні завдання та обов'язки:

- допомога в утворенні та розвитку мистецьких самодіяльних колективів Українського козацтва та в проведенні фестивалів козацької творчості;

- надання науково-методичної допомоги музеям і заповідникам у вдосконаленні пропаганди історії, культури і традицій українського козацтва;

- організація і проведення наукових, фольклорно-етнографічних конференцій, семінарів, виставок, присвячених вивченню та розвитку духовних традицій українського козацтва;

- здійснення науково-пошукової та громадсько-краєзнавчої роботи для виявлення нових об'єктів історії Українського козацтва;

- дослідження та публікація писемних і матеріальних пам'яток історії та культури Українського козацтва; розроблення пропозицій щодо їх охорони і збереження в музеях та архівосховищах;

- підтримка видань всеукраїнських та регіональних друкованих засобів масової інформації Українського козацтва; висвітлення надбання історії, культури, традицій українського козацтва у центральних та місцевих засобах масової інформації;

- облаштування книжкових та документальних виставок з історії та культури Українського козацтва;

- розроблення методичних матеріалів для проведення національно-патріотичного виховання в дошкільних та шкільних учбових закладах;

- організація та надання методичної та практичної допомоги у проведенні військово-патріотичної гри «Джура»;

- впровадження заходів щодо відродження українських традиційних народних ремесел.

Добровільна державна служба Українського козацтва щодо охорони правопорядку передбачає:

- створення в установленому порядку формувань Українського козацтва для сприяння в охороні громадського порядку та профілактиці правопорушень;

- впровадження програми співпраці між Українським козацтвом та силовими міністерствами і відомствами України у напрямку протидії корупції та забезпеченні чинного законодавства;

- надання допомоги місцевим державним митним органам з проведення планових рейдових перевірок суб'єктів підприємницько-комерційної діяльності;

- надання допомоги місцевим державним органам захисту прав споживача з проведення перевірок торгівельно-комерційних підприємств, закладів громадського харчування;

- надання допомоги органам місцевого самоврядування в проведенні державних заходів особливого періоду.

Добровільна державна служба Українського козацтва щодо охорони державного кордону передбачає:

- надання допомоги відповідним прикордонним заставам;

- посилення прикордонних застав у разі проведення особливих заходів місцевим національним резервом Українського козацтва, включаючи технічні та матеріальні ресурси;

- надання прикордонним заставам господарської допомоги.

Українське козацтво утворює козацькі охоронні підприємства на основі самофінансування, на які покладаються наступні завдання та обов'язки:

- несення служби з охорони вантажів;

- охорона сільськогосподарської продукції та майна;

- охорона об'єктів виробничого призначення з різними формами власності;

- охорона установ, закладів, підприємств культурно-освітнього спрямування;

- охорона окремих державних, державно-адміністративних установ та закладів;

- проведення робіт з розмінування, знешкодження вибухових речовин та предметів;

- добровільна участь у ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій та інших надзвичайних ситуацій;

- захист та оборона природних скарбів України.

Українське козацтво утворює добровільні козацькі невоєнізовані формування сприяння цивільній і територіальній обороні, на які покладатимуться:

- безпосередня участь у цивільній і територіальній обороні України;

- організація життєзабезпечення населення під час надзвичайних ситуацій в мирний та у воєнний час;

- допомога в організації та проведенні рятувальних та інших невідкладних робіт у районах лиха і осередках ураження;

- участь у рятуванні людей, майна та підтриманні громадського порядку під час надзвичайних ситуацій та у воєнний час.

Українське козацтво утворює добровільні козацькі частини національного резерву під час мобілізаційних заходів ЗСУ, на які покладаються:

- участь у мобілізаційних заходах у воєнний час;
- участь в оборонних діях, згідно з планами ЗСУ;
- прикритті мобілізаційного й оперативного розгортання військ, захист визначених районів оборони;
- боротьбі з диверсійно-розвідувальними групами противника; охорона комунікацій, важливих промислових і військових об'єктів, охоронній діяльності;
- розгортання інформаційно-пропагандистської роботи серед населення.

Утворення Українським козацтвом добровільних козацьких частин для допомоги відповідним державним структурам у сфері природоохоронної діяльності, яка передбачає:

- участь у заходах, направлених на захист навколишнього природного середовища та природних скарбів України;
- участь в охороні місць та об'єктів, пов'язаних з історією Українського козацтва;
- сприяння утворення регіональних ландшафтних парків, пов'язаних з історією Українського козацтва;
- створення та підтримка діяльності молодіжних історико-культурних природоохоронних центрів Українського козацтва.

Для самозабезпечення і самофінансування добровільної державної служби Українського козацтва держава надає певні привілеї його господарським структурам. Їм надається державний пріоритет в питаннях надання кредитів та інноваційних вкладень. Плани економічно-фінансового розвитку Українського козацтва підлягають розгляду та надання допомоги у їхній реалізації відповідними центральними та місцевими органами державної влади. Основним завданням господарських структур Українського козацтва є організація та впровадження планів його економічного розвитку, реалізація яких дозволяє здійснювати фінансове забезпечення з підвищення готовності національного резерву Української держави.

Господарські структури Українського козацтва створюють на підставі затверджених планів економічного розвитку згідно чинного законодавства України сільськогосподарські підприємства, козацькі фермерські господарства та товариства, промислово-торгівельні підприємства, будівельні підприємства, комерційно-торгівельні підприємства, охоронні підприємства та детективні агентства, культурно-відпочинкові, культурно-просвітні, історично-музейні та навчальні заклади, спортивно-оздоровчі та медично-реабілітаційні заклади, туристичні організації, єдину Українську козацьку торговельно-обмінну біржу з мережею постійно діючих козацьких ринків-ярмарків, фінансово-кредитну систему, благодійні та інші фонди Українського козацтва.

Козаки та структури Українського козацтва мають право на земельні ділянки у постійному землеволодінні, а також орендувати їх на пільгових умовах згідно чинного законодавства України. Українське козацтво, отримавши земельні наділи для козацьких об'єднань, користується правом на їх колективне користування, в тому числі для забудови житла членам Українського козацтва, передбачене діючим законодавством України для юридичних осіб. Земельні ділянки надаються Українському козацтву із земельного резерву, який формується в місцях проживання членів козацьких об'єднань Українського козацтва, або в місцях, які плануються під окремі заселення козацьких громад і в сукупності являють собою земельний фонд Українського козацтва. Земельний фонд козацьких об'єднань Українського козацтва формується з урахуванням пропозицій земельної комісії, яка діє на підставі затвердженого Великою Радою Українського козацтва Положення про діяльність земельної козацької комісії. Контроль за дотриманням порядку землеволодіння козацькими об'єднаннями Українського козацтва здійснює земельна комісія при Раді Українського козацтва разом з відповідними державними установами.

Земельні відносини щодо користування земельними ділянками, які знаходяться у розпорядженні Українського козацтва, регулюються Конституцією України, Земельним Кодексом та іншими законодавчими та нормативними актами України. Об'єктом землекористування виступають земельні ділянки, які надані державою в користування Українському козацтву та обумовлені чинним законодавством. Ці земельні ділянки мають фіксовані кордони, площі, розташування, правовий статус та інші дані, зареєстровані згідно чинного законодавства України.

Козацьке землекористування може зумовлювати і передачу під охорону та екологічний контроль землі, лісні масиви, водойми, басейни рік Українського козацтва на підставі договорів з органами державної влади в плані виконання обов'язків по несенню охорони та екологічного захисту цих земельних ділянок. Земельні ділянки для розташування козацьких об'єднань, учбових центрів та інших загальновійськових козацьких потреб можуть передаватися Українському козацтву із земельного фонду Міністерства Оборони України в постійне (безстрокове) користування з урахуванням розташування структур Українського козацтва та режиму їх використання.

5. Оцінка фінансових ресурсів.

Обсяги державного фінансування Програми передбачаються центральними органами виконавчої влади, відповідальними за її виконання, у межах видатків, що визначаються їм щороку під час складання проекту державного бюджету на відповідний рік.

6. Очікувані результати.

Виконання Програми дасть змогу забезпечити:

- утвердження України як сильної, правової, демократичної держави, в якій створюються якнайкращі умови для матеріального й культурного добробуту кожного громадянина, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства;
- підтримку проведення на державному та регіональному рівні розвитку Українського козацтва;
- збереження та нарощування оборонного потенціалу України;
- утворення господарських об'єднань та інших суб'єктів господарювання Українського козацтва, спроможних ефективно господарювати в умовах ринкової економіки з мінімальним використанням фінансових ресурсів державного бюджету;
- приведення структур Українського козацтва у відповідність із сучасними принципами забезпечення обороноздатності та національної безпеки;
- забезпечення духовного, національного й культурного відродження українського народу;
- створення умов для патріотичного виховання народу, особливо – молоді, спрямування його на духовне, моральне, фізичне становлення та самовдосконалення; патріотичну самовідданість людей у повсякденній праці та готовність до самопожертви у критичні для України моменти;
- припинення ☐ін культуризму☐ процесів, виховання духу лицарства, особистої та національної гідності;
- відродження в Україні народних традицій влади, які, увібравши в себе найкращі традиції національного державотворення, сприяли б формуванню громадянського суспільства і об'єднували його на основі національної ідеї;
- подолання національного нігілізму та девальвації загальнолюдських цінностей;
- переорієнтація освітньо-виховних закладів на запити, потреби та інтереси всіх вікових і соціальних груп населення;
- збільшення кількості громадян, які займатимуться різними видами творчої, культурно-освітньої, військово-патріотичної та фізкультурно-масової роботи;
- зниження рівня злочинності й корупції.

За результатами виконання Програми передбачається досягти більшого розвитку Українського козацтва, порівняно з показниками Національної програми відродження та розвитку Українського козацтва на 2002-2005 роки.

7. Контроль за виконанням Програми.

Контроль за виконанням Програми здійснюється Кабінетом Міністрів України.

Координація роботи з виконання Програми покладається на ☐ін культуризму (Міноборони). Зміст роботи з розвитку Українського козацтва на 2006-2010 роки повинен конкретизуватися у щорічних планах заходів з виконання Програми, які складаються Мінкультуризму (Міноборони), іншими центральними та місцевими органами влади. Це дасть можливість поетапно врахувати всі законодавчі та нормативно-правові акти, які будуть прийняті у період виконання Програми.

Мінкультуризму (Міноборони) здійснює контроль за виконанням Програми та у межах своїх повноважень координує дії міністерств, інших органів виконавчої влади – відповідальних за виконання Програми, які забезпечують подання Мінкультуризму (Міноборони) пропозицій до кожного плану заходів, його погоджений план на розгляд Кабінету Міністрів України, узагальнює інформацію про стан виконання Програми, яку надсилають відповідальні органи виконавчої влади.

Мінкультуризм (Міноборони) та інші органи виконавчої влади – відповідальні за виконання Програми мають право залучати в установленому порядку підприємства, установи та організації незалежно від форм власності до здійснення визначених Програмою заходів.

Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації щороку до 14 вересня подають Мінкультуризму (Міноборони) матеріали для узагальнення та подання Кабінетові Міністрів України до 14 жовтня звіту про хід виконання Програми та до 1 липня 2010 року звіту про результати її виконання.

Додаток: 100 пунктів, які передбачають практичні заходи щодо виконання Державної програми розвитку Українського козацтва на 2006-2010 роки.

Завдання отаманської верхівки козацтва – не втягувати козаків в згубну конфронтацію та релігійні, мовно-національні, політико-економічні інтриги (бо на сучасному етапі козацтво як єдина політична сила не сформувалась!) і щоб утримувати козацтво від цих інтриг – більше займатися вихованням та просвітницькою діяльністю, розвивати культурні осередки – козацькі хори, ансамблі, театри; піклуватись про козацькі ліцеї і табори відпочинку та спортивного загартування.

Ми не повинні насаджувати зневіру. Не можна в такій ситуації будувати цивілізовану державу, формувати повноцінну, самодостатню націю; козаки повинні не дозволяти морально і духовно перетворювати українську націю на націю, в якій панують і буття якої визначають панікери, провокатори і духовні дезертири.

Як сказав Б.Сушинський: „Ми живемо в мирній європейській державі. Найбільша мужність полягає в тому, щоб кожен з нас, українців, на своєму робочому і життєвому місці, щоденно – борозна до борозни, цеглина до цеглини, слово до слова – підтверджував козацьку вірність в □ а 'я України, козацьку мужність задля захисту України, козацьку працьовитість і порядність задля процвітання України.

Оце вона і є – життєвська, біблійна, а отже й козацька мудрість нашої Національної ідеї. Бо: велич козацької Української Національної ідеї – у величчї козацького духу!”

.....

III. ДОКУМЕНТИ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЩОДО КОЗАЦТВА

„Козацтво стало найдосконалішою формою вияву генетично закодovаних здібностей і можливостей нашого народу. Реалізація ж науково □ а дністрових і випробуваних історією козацько-лицарських виховних традицій – один із найефективніших українознавчих підходів у навчально-виховній роботі.”

Б.Сушинський.

В жодній країні світу немає виховання „взагалі”. Воно завжди має конкретно-історичну національно-державну форму вираження і спрямоване на формування громадянина конкретної держави, яка не може бути безнаціональною.

В Україні, як і в інших країнах світу, історично склалася своя система виховання, яка максимально враховує національні риси і самобутність українського народу. Це – українська козацька педагогіка. Відомо, що український козацький визвольний рух – одна з найяскравіших сторінок боротьби нашого народу за політичну і державну незалежність. Багатогранною була діяльність козаків – як звияжних воїнів, вільнолюбивих громадян, політичних і державних діячів, умілих господарів землі, досвідчених хліборобів, творців мистецтва, мудрих вихователів дітей. Козацтво у більшості своїй було аристократією національного духу, високоідейною і високоморальною елітою своєї нації.

Народ – нація – це самовідновлювана система. Вона може втратити певні функції (державницькі), але допоки жива – спроможна сягати ще вищих рівнів свого розвитку. Потрібні лише внутрішня воля і сила.

Втіленням волі і сили, феноменом відродження свідомо і послідовно стало козацтво. Славетний Байда Вишневецький не тільки поборює військову потугу татар і турків, а й гордо відкидає компроміс (навіть в ім'я життя) з поневолювачами народу (віра твоя, кидає він у вічі султанові, погана, – тож волю умерти, але не бути в спілці з тобою). В ім'я розквіту народу П. Конашевич-Сагайдачний з усім своїм кошем вступає до Київського освітнього братства. Б. Хмельницький сприяє розвитку Києво-Могилянської академії, багато полковників здобуває освіту в зарубіжних університетах. Гетьман І. Мазепа будує освітні заклади та храми, П. Орлик творить найдемократичнішу та найгуманістичнішу в Європі Конституцію, а Кирило Розумовський докладає максимальних зусиль для створення в Батурині університету й 52 роки очолює російську академію наук і здобуває все європейське визнання...

Уся козацька Україна була поділена на „полки”, і в усіх полках та у володіннях Січі функціонували різного роду школи. Ті школи давали світську, релігійну і військову освіту, а головне – готували до життя: як приватного, так і державного. Україна вся була всіяна навчально-виховними закладами і закономірно була визнана Європою як найосвіченіша країна-нація...

Історія вчить: поки козацтво було могутньою суспільною культуротворчою, морально-духовною, національно-патріотичною потугою, доти Україна зберігала свою незалежність чи автономність.

Загальновідомо: козацтво – надзвичайно високого, елітного рівня військова організація, але самою історією їй судилося відіграти роль вирішальної сили у відродженні нації-держави, захисті демократії і свободи, гуманізму, найвищого рівня – конституційної, правової культури.

Дика і темна, свавільна, гультяйська сила, як атестували козацтво недруги України, цієї місії виконати не могла.

Нагадаймо свідчення Д. Яворницького: на Січ приймали лише тих, хто визнав православну віру, спілкувався українською мовою, брав присягу захищати до останнього подиху людину, родину, військове товариство й Україну та за них бути готовим віддати й життя. Іноземці відзначали: козацтво породило найвидатніший феномен лицарства, патріотизму, честі – духовне побратимство, їм не вдалося зафіксувати жодного випадку зради цього типу єдності!

І цілком зрозуміло, що такий тип людей не міг з'явитися сам собою, з нічого.

Вирішальну роль у кристалізації українського характеру відіграла козацька освіта – педагогіка самопізнання та самореалізації, особової й національно-релігійної самосвідомості, філософії жити по-людськи: чесно і совісно, патріотично й професійно, на засадах демократії і свободи, красиво і просто.

Козацька педагогіка – це частина української народної педагогіки, яка формувала у підростаючих поколіннях синівську любов до рідної землі, готовність її захищати від чужоземних загарбників, високу національну свідомість і самосвідомість, глибоку духовність.

Головна мета козацької педагогіки – виховати вільнолюбиву і незалежну особистість, козака-лицаря, мужнього громадянина. Провідні завдання – виховувати в підростаючих поколіннях національну свідомість і самосвідомість, український характер і світогляд, формувати національну і загальнолюдську духовність, готувати фізично загартованих і мужніх воїнів-захисників рідного народу, виховувати громадян, які розвивали б культуру, економіку та інші сфери життєдіяльності народу.

Закономірно, що народ в історичних піснях і думах підніс козацтво на висоту ідеалу. Г. Сковорода не тільки розвинув філософсько-етичний принцип самопізнання, само творення, самореалізації, а й уславив як образ-взірець „отця вольності Богдана”.

І. Котляревський як найвищий ідеал підніс не лише Низа та Евріала (захисників Вітчизни), а й Наталку та її матір, побратимство Миколи та Петра.

Т.Шевченко, написавши не тільки „Кобзаря”, а й „Букваря”, еталонами людини оспівав носіїв козацької філософії, етики і моралі, гідності й честі, політичної активності та державницької мудрості. До речі, Великий Кобзар був курінним отаманом Петербургського козацького Кошу.

Тож природно, що форми козацької етнопедагогіки жили в творах П.Куліша і М.Костомарова, П.Мирного, І.Франка і Л.Українки, Карпенка-Карого, у працях видатних педагогів Г.Ващенка і Яніва, Шлемкевича, Сухомлинського і Стельмаховича, а нині повертається до системи сучасної освіти як незнищений Дух нації.

Система виховання у козаків мала різнобічний характер. Козаки надавали важливого значення як психофізичному вихованню, так і моральному, релігійному, естетичному, що сприяло гармонійному розвитку кожної особистості. Висококультурна еліта нації, враховуючи здобутки народної педагогіки, по філософськи підходила до їх застосування, створювала власні звичаєві правила, яких дотримувалися усі козаки.

Народна педагогіка високо підносить гідність дитини. Повага до дитини ставала основною передумовою у спілкуванні дорослих із вихованцями, що, безперечно, позначалось не лише на стосунках, а й способі життя, моральному становленню молоді.

За народними переконаннями, почуття власної гідності людина має пронести до останніх днів свого життя, це своєрідний показник моральності та чесності з оточуючими та з самим собою.

Одним із найперших чинників впливу на особистість українська етнопедагогіка називає середовище – стосунки в сім’ї, режим дня, побут, звичаї, традиції, житлові умови тощо. Про позитивну роль родини можна говорити тоді, коли в ній панує здоровий дух єдності між усіма її членами, незалежно від їхнього віку, життєвого досвіду. Відчуваючи підтримку і турботу дорослих, діти підсвідомо скеровують свої дії та вчинки на те, щоб виправдати довір’я та сподівання батьків, дорослих. Почуття обов’язку перед старшими організовує дітей, і повага – обопільна.

Ідея домінуючої ролі родини у формуванні особистості знайшла своє вираження та підтримку і на інших рівнях виховання (братські, релігійні школи тощо), у тому числі й на Запорозькій Січі, де за основу виховання взяли народні принципи родинного впливу. Думка про залежність вдачі людини від оточення, стосунків, умов, способу життя трансформувалася у козаків в конкретну вимогу – підготувати міцного й витривалого воїна, захисника рідної землі. Виховання такої особистості становило суспільно-політичну необхідність, викликану обставинами життя і спрямовану в майбутнє. Це одна з передумов суверенності країни, та врешті-решт, такий зміст навчання цілком відповідав вільнолюбивій вдачі козака.

Джурам у свої юнацькі роки доводилося зазнавати багато пригод та небезпек. Але все це було їм на користь, бо, подорослішав, вони ставали найзавзятішими козаками.

На Січ приходили всі, хто прагнув оберігати Україну від ворога, здобути волю, стати сильним і мужнім. Козацьке середовище було для джур школою життя, відважності та гарту. Послідовність та системність виховного процесу досягалися завдяки батьківському піклуванню досвідчених козаків, товариській підтримки молодих лицарів, постійному контролю і нагляду. Будучи для юнаків родиною (певне коло осіб було постійно біля них), Січ водночас виконувала функції і громадськості.

Народна мудрість влучно зауважує: „З ким поведешся, від того й наберешся”. Йдучи за народними вимогами та правилами, наставником джури обирали мудрого козака, який би став зразком і порадиником для хлопця. Маючи життєвий та військовий досвід, статечний козак ставав авторитетом, прикладом, зразком для хлопця, як у родині батько, навчав хоробрості, чесності, дотримуючись пропагованого народом принципу рівноправності у стосунках.

Інститут батьківства (наставництва) в Запорозькій Січі, ґрунтуючись на народно-християнських принципах любові, взаємоповаги, демократизму, дружби, намагався виховувати молодь гідною традицій минулого, маючи для цього всі підстави.

Морально-етичні чесноти подібного змісту для підростаючого покоління складались у закони життя. Джури цінували батьківську турботу, що виявлялась у толерантному, поважливому ставленні до названих батьків. Дружні стосунки батьків та дітей, щира бесіда, заспокоїлива пора створювали особливий духовний світ. Мудра народна педагогіка знала чимало секретів впливу на особистість, уникаючи обмеження її свободи, часто діючи так, що дитина навіть не підозрювала, що її виховують.

Скажімо, невелика бувальщина з уст батьків про ледачого сина застерігала дитину бути такою, казка про мудру дівчину скеровувала діяльність вихованців у відповідне русло, а розповідь про відважних

воїнів-козаків заохочувала юнаків до гартування тіла. Такі методи виховання впливали з природних потреб хлопчиків та дівчаток. Юна душа не чинила опору такому вихованню, оскільки все діялось із урахуванням бажань, інтересів, прагнень, сподівань, мрій дітей.

Навчання у школі джур мало свої стани. Ця особливість козацького виховання своєю основою базується на народно-педагогічній віковій періодизації виховання і навчання, складеній з урахуванням споконвічних емпіричних знань. За народними традиціями зміст виховання кожної вікової групи мав певну відмінність, котра акумулювалася у системі вимог. Подібне спостерігається і на Січі. Перехід від одних обов'язків до інших має відбуватися не лише за досягненням певного віку, а й за умови вивчення основ козацького військового мистецтва, узгоджуючи свої дії з морально-етичним кодексом лицарської честі.

Серед різноманітних народно-педагогічних методів виховання велике значення мають профілактичні та практично-дійові. Режим праці та відпочинку, гра у родині забезпечували організованість дітей, сприяли всебічному розвитку фізичних та духовних потреб. Відпочинок спрямовував дітей на поповнення їх життєвого досвіду, стимулював позитивні і корисні звички і водночас служив „розрядкою” для фізичного та емоційного стану. Але й в таких випадках контроль над дітьми не виключався. Названа група узвичаєних народно-педагогічних методів виховання широко застосовувалась і у козаків.

Навчання у школі джур мало розгалужений характер. Як зазначав С.Сірополко, „молодиків у школі й поза школою вчили: Богу добре молитись, на коні ріп'яхом сидіти, шаблею рубати й відбиватись, з рушниць гострозоро стріляти й списом гостро колоти”.

В цілому навчання тут здійснювалося у релігійному напрямку, адже християнські засади народних виховних традицій – домінуюча ланка у козацькому житті.

Релігійне життя козаків позитивно впливало на світорозуміння молоді. Глибоко духовні звичаї запорожців мають релігійне підґрунтя, і це природно, оскільки козацька духовність, воля, майбутнє були невіддільні від ідеї Бога. Вирушаючи в похід, за звичаєм, треба було поклонитись січовій Покрові і св. Миколі. Та й у будні воїни віддавали шану своїй заступниці: перед обідом читали Святе писмо і молились св. Покрові.

Культ землі був головним у традиційно-звичаєвій системі та навчально-виховному процесі українців, у тому числі й козаків. У запорожців існувала клятва святою землею. Вірячи, що земля чує прохання і бачить людські гріхи, козаки знаходили можливість поговорити з нею, щиро висповідуючись, опустившись на коліна. Тому видається закономірним, що культ землі зайняв почесне місце у виховній ланці запорожців, який би характер вона не мала – релігійний, патріотичний, естетичний, морально-трудоий, розумовий тощо і був консолідуючою силою. За народними переказами, земля мала і магічну силу, у скрутну й вирішальну хвилину відводить очі неприятеля.

Гармонійні відносини природи і людини становили основу буття українців, що позначалось і на виховному процесі. Спосіб життя українців був складений так, що дитина перебувала у центрі природи; трудові навички, естетичні смаки, моральні чесноти формувалися на лоні природи і з допомогою природи.

Простота, добродушність, безпосередність юнаків імпонувала гармонійному багатому світу природи, який сам підказував, як жити, що чинити у тій чи іншій ситуації.

Наколишнє середовище, умови життя вимагали від козаків різного віку витривалості, адже тільки мужні і фізично загартовані воїни могли захистити свої права і країну.

Використовуючи народно-педагогічні традиції, козаки надавали виховному процесові конкретної спрямованості: виховати перш за все воїна-захисника. Це стосується і джур. При цьому ідея суверенної особистості була домінуючою у їхній системі навчання та виховання, що сприяло підвищенню національної свідомості мас.

Загальновідомо, що національні, зокрема, козацькі виховні традиції і звичаї є нині порятунком для „зголоднілої” на душевність і духовність сучасної молоді людини.

Ніщо не повертається в традиційних формах, час диктує свої. Не всі форми відповідають сучасності і в козацькій педагогіці: нині інший тип виробничих відносин, побуту, потреб та свідомості. Але дух не втрачає сили, енергії, цілеспрямованості до мети. Тому не можуть не використовуватися такі принципи козацької педагогіки, як любов до сім'ї, роду і нації; до рідної природи, оселі, землі; дух лицарства (побутового, військового і державницького) і волелюбності, життєносний дух побратимства; дух особової, соціальної і національної самосвідомості, гідності та честі...

Історія козацтва Задністров'я останнього десятиліття ХХ століття – першого десятиліття ХХІ століття дають нам великий історичний урок громадянського почину. Він полягає в тому, що козацько-лицарські традиції, цінності, їхній могутній духовний потенціал цілеспрямовано, творчо відроджують козацькі організації і навчальні заклади на громадському і державному рівнях.

Це перший досвід у роботі з дорослими і молоддю педагогів Саратського району - Миколаївсько-Новоросійської ЗОШ І-ІІІ ст. (Фоменчук В.А., Настаченко Г.М.), Білгород-Дністровського району - Старокозацької ЗОШ І-ІІІ ст. (Лісіцин І.М.), Випаснянської ЗОШ І-ІІІ ст. №1 (Гавриленко В.О.), Вігінської ЗОШ І-ІІ ст. (Біленко В.Ю., Берлізов А.М.), Долинівської ЗОШ І-ІІ ст. (Тома Т.І., Долгошеєнко М.І., Молчанова Т.І.), Випаснянської ЗОШ І-ІІ ст. (Тодорова Т.П., Чумаченко В.М.), Адамівської ЗОШ І-ІІ ст. (Тимофєєв В.Я., Лавриненко П.М., Гриценко В.Н.).

Завдання, які ставлять перед собою керівники наших □а дністрових Січей, куренів, кошів, інших козацьких осередків – нести в маси наукову українознавчу інформацію, підвищувати рівень політичної

освіти, утверджувати демократичні засади життя, дисципліну і порядок, правові і моральні норми, культуру поведінки, боротися з алкоголізмом, наркоманією, злочинністю, іншими суспільними хворобами; ці керівники вважають, що сучасні козацькі, січові осередки покликані пробуджувати енергію, ініціативу народу, залучати його найширші кола до активного громадського життя, культурно-мистецької, політичної, економічної діяльності в інтересах усього народу; глибоко розвивати моральний, ідейний, естетичний, духовний потенціал ідеалів людини-козака, лицаря. Такі ідеали в наші часи мають наснажуватися якостями державного, політичного і громадського діяча, відданого інтересам народу, України-Батьківщини і загалом, виховання на засадах козацької педагогіки має три аспекти, що передбачають формування високих моральних якостей, фізичний розвиток та культурологічне виховання дітей і молоді.

У період моральної кризи, дегероїзації і деморалізації значної частини нашого суспільства козацько-лицарські традиції, козацька сімейна, шкільна і соціальна педагогіка (як невід'ємна складова української педагогіки), високо тримають стяг вершинних національних і загальнолюдських цінностей, здобутків елітних прошарків рідного народу, лицарської духовності.

***

1. Методичні рекомендації педагогічним колективам закладів освіти України по відродженню історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва (Інформаційний збірник Міністерства освіти України, 1995, №11, червень)

Початок національного виховання в суверенній Україні активізував процес цілеспрямованого і систематичного виховання підростаючого покоління на історико-культурних та господарських традиціях рідного народу. Надаючи великого значення цьому питанню, Президент України Л.Кучма 4 січня 1995 року видав Указ «Про відродження історико-культурних та господарських традицій українського козацтва», де передбачається цілий комплекс заходів, в яких задіяні міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади України, Уряд Автономної Республіки Крим, виконкоми обласних, міських та районних Рад народних депутатів.

Для педагогічних колективів закладів освіти України цей Указ Президента України є настановою і програмою оновлення змісту виховної роботи з учнівською та студентською молоддю в процесі викладання основ наук та в позакласній виховній роботі. Кожен викладач, учитель, класний керівник, вихователь, керівник гуртка, клубу чи секції, тренер має внести до своїх планів навчальної та виховної роботи відповідні зміни та доповнення. Перш за все, це стосується викладачів, вчителів історії України, географії України, етнографії і фольклору, української літератури, музики, образотворчого мистецтва, фізичного виховання, допризовної підготовки, а також класних керівників, керівників гуртків і клубів історико-краєзнавчого спрямування.

Первинність історико-культурних та господарських традицій народу, а водночас і українського козацтва, їх діалектична єдність із загальнолюдською культурою є вихідним принципом при визначенні змісту освіти і виховної діяльності навчально-виховного закладу. Заклади освіти України є провідним фактором прилучення молоді до національної культури і традицій.

Запорозьке козацтво - гордість української нації. Його ідейно-моральний потенціал - це ядро козацької духовності, яке є невичерпною скарбницею громадянського загартування підростаючих поколінь. Значна частина сучасної молоді має про нього поверхове і спрощене уявлення. Насправді воно є не тільки військовим, а й соціальним, політичним, педагогічним, культурно-історичним, державним явищем. У своїй діяльності молодіжні козацькі осередки керуються національною ідеологією, філософією, світоглядом та іншими складовими духовності. У цій справі допоможуть фольклорні джерела, історичні документи, зокрема, козацькі літописи, наукові праці про героїку козащини М.Костомарова, В.Антоновича, М.Грушевського, М.Аркаса, Д.Яворницького, Д.Дорошенка, І.Огієнка, І.Крип'якевича, О.Апанович, художні твори Т.Шевченка, П.Куліша, Б.Грінченка, А.Чайковського, О.Олеса, Б.Лепкого, поетів В.Симоненка, Л.Костенко, І.Драча, Д.Павличка та ін.

Фундаментальний напрямок роботи - дослідження кожним юним козаком, гуртами, загонами славної історії українського козацтва, від його зародження до зміцнення в епоху П.Сагайдачного, Б.Хмельницького, І.Мазепи. Величезний виховний потенціал має вивчення героїчного життя, подвижницької діяльності, високого військового мистецтва гетьманів, кошових отаманів, керівників повстань - С.Наливайка, І.Сірка, Т.Федоровича, І.Богуна, М.Кривоноса, І.Мазепи, П.Орлика, П.Полуботка, П.Калнишевського, І.Гонти, М.Залізняка та ін. У кожному регіоні України, в кожному освітньому закладі доцільно скласти конкретні програми вивчення козацького визвольного руху, козацького краєзнавства. Викладачам, вчителям історії України слід пам'ятати, що відроджуючи козацькі традиції та звичаї важливо, щоб учні, студенти передусім успішно оволодівали історією народовладдя, становлення і розвитку республіканських структур влади, адміністративно-військового ладу, демократичного і гуманістичного управління, законодавства, тобто української козацької державності.

Викладачам та вчителям допризовної військової підготовки, фізичної культури, тренерам, керівникам туристсько-спортивних гуртків і секцій необхідно врахувати, що одним із основних напрямів втілення в життя козацької педагогіки є дослідження і практичне відродження військово-спортивного мистецтва наших предків. Сучасну молодь захоплює військова стратегія і тактика козаків, їхнє озброєння,

майстерність у будівництві фортець, стаціонарних і рухомих (пересувних) військових таборів тощо. Доцільно, щоб вони практично вивчали й опановували козацькі військово-прикладні види спорту: стрільбу з лука, володіння списом, шаблею, іншими видами козацької зброї, верхову їзду, різні види боротьби, плавання, подолання природних перешкод, кермування човном. При цьому, необхідно максимально дотримуватись вимог і правил техніки безпеки. Відродження традицій фізичного загартування козаків забезпечить зміцнення здоров'я молоді, значною мірою підірване наслідками Чорнобильської аварії на ЧАЕС, екологічною кризою.

Викладачам, вчителям біології і праці, керівникам гуртків і клубів натуралістичного спрямування, класним керівникам і батьківській громадськості на високий теоретичний і практичний рівень слід поставити пізнання і відродження традицій козаків як мудрих хліборобів, умілих орачів, господарів землі, обере гачів і примножувачів рукотворних скарбів рідного краю, його природних багатств. Учні сільських профтехучилищ, середніх і старших класів шкіл, випускники разом із батьками, родичами, односельчанами, краєзнавцями можуть прилучатися до організації ведення фермерських господарств, оволодіння господарською винахідливістю, кмітливістю, творчою ініціативою, підприємливістю, діловитістю козаків. Необхідно всіляко стимулювати самостійну, чесну трудову діяльність учнів та студентів у таких господарствах, створення ними госпрозрахункових трудових об'єднань, майстерень, асоціацій, організацію молодіжно-козацьких господарств різного профілю. Не варто забувати, що козаки були чудовими городниками і садівниками, скотарями і пасічниками, займалися рибальством і мисливством, розводили свійських тварин.

Викладачі і вчителі української мови та літератури, музики, образотворчого мистецтва, художньої праці, хореографії, керівники гуртків та клубів естетичного спрямування мають направляти свою діяльність на відродження козацьких мистецьких традицій, зокрема, потребують практичного відродження козацькі мистецькі традиції кобзарства, лірництва, гуртового співу, танцю, дотепного влучного слова, а також ремесел і промислів – бондарства, гончарства, ковальства, лимарства, чинбарства, різб'ярства тощо. З цією метою доцільно організувати різноманітні мистецько-трудова об'єднання, майстерні, залучати до цієї роботи народних майстрів, спеціалістів.

Особливої уваги заслуговує вивчення і застосування на практиці козацьких знань народної медицини, астрономії, агрономії, метеорології, кулінарії, а також пізнання козацької ідеології, філософії, світогляду, моралі, етики, характеру, правосвідомості як вищих проявів українського національного духу. Міністерство освіти України рекомендує всім педагогічним колективам закладів освіти України спланувати з урахуванням регіональних особливостей, традицій освітніх закладів, роботу на виконання Указу Президента України від 4.01.1995 року «Про відродження історико-культурних та господарських традицій українського козацтва» та обговорити це питання на науково-методичних радах, комісіях, засіданнях методичних об'єднань вчителів, учнівських та батьківських зборах.

У процесі роботи по відродженню історико-культурних та господарських традицій українського козацтва науково-педагогічним колективам навчальних закладів, педколективам необхідно поєднати досягнення сучасної педагогічної науки та традицій українського козацтва.

Заступник міністра В.П.Андрущенко.

2. Українська козацька педагогіка. Концепція.

(Концепцію розробила творча група при Міністерстві освіти України у складі: науковців Ю.Д.Руденка, М.Г.Стельмаховича, Г.В.Біленької, О.Т.Губка, П.Р.Ігнатенка, В.Г.Кузя, М.І.Кравчука, Є.І.Свявко, Д.Т.Федоренка, педагогів-практиків, методистів Л.К.Білецької, О.В.Вронської, В.М.Гамажана, В.І.Каюкова, О.В.Ковальчука, Д.М.Погребенник).

Козацтво як культурно-історичний феномен.

Національна ідея є провідною, об'єднуючою в історичному бутті кожного народу, нації (етносу). Українська національна ідея проходить через всю педагогічну спадщину минулих епох. Вона надихала цілі покоління освітніх діячів, педагогів на вірне служіння рідному народу. Дослідження витоків, становлення і розвитку національної системи виховання, вітчизняної педагогіки є першорядною проблемою, від розв'язання якої залежить вихід незалежної Української держави на сучасний рівень світових стандартів у галузі освіти і виховання.

Творчий підхід до історико-педагогічної спадщини нашого народу дозволяє стверджувати, що чільне місце в ній належить могутньому освітньо-виховному потенціалу, який найдоцільніше назвати українською козацькою педагогікою. Щоб розкрити її основні ознаки, необхідно насамперед з'ясувати, що таке українське козацтво як культурно-історичний феномен.

Козацький рух України був однією з найяскравіших сторінок літопису боротьби народу за політичну і державну незалежність. У тому, що ми, українці, сьогодні є народом, нацією, провідна роль належала козацтву, яке із століття в століття було єдиним і могутнім форпостом, що пильно стояв на сторожі свободи, гідності і честі України як незалежної держави. Недарма іноземці часто називали Україну «Козацькою республікою», «країною козаків», а українців – «козацькою нацією».

Вільнолюбне українське козацтво виникло на славній Запорозькій Січі, на легендарному острові Хортиця, за порогами Дніпра – Славути. У національній свідомості українців поняття Запорозької Січі

зливається в єдиний духовний комплекс, подвижництво минулих поколінь. Запорозьке козацтво – гордість української нації, найвищий її зліт у своєму віковичному розвитку. Його ідейно-моральний потенціал – це ядро козацької духовності, яка є невичерпною скарбницею громадянського загартування підростаючих поколінь.

Про українське козацтво значна частина сучасної молоді має поверхове і спрощене уявлення. Насправді воно було не тільки військовим, а й соціальним, політичним, державним, педагогічним, культурно-історичним явищем. Багатогранною була діяльність козаків як звичайних воїнів, захисників сплюндрованих прав народу, вільнолюбивих громадян, політичних і державних діячів, як дбайливих господарів землі, досвідчених хліборобів, творців високого мистецтва, турботливих членів сім'ї, мудрих вихователів дітей. Багато козацьких діячів стали провідними політичними і державними постатями в історії рідного народу.

Сила, велич і могутність козацтва були настільки впливовими, що борючись у ті часи проти феодального закріпачення, гніту особистості, які приносили із собою різні загарбники, кожен українець прагнув стати козаком. Весь народ покочувався, що свідчило про новий, вищий рівень його духовності. І лише агресивні підступи чужоземців час від часу гальмували, переривали, руйнували цей прогресивний історичний процес, який свідчив про соборність українського народу, його згуртованість у боротьбі з ворогами.

Епоха козацтва створила багатогранну, глибоку духовність, що стала гордістю і окрасою, вершиною української національної культури. Її освітньо-виховний, емоційно-естетичний потенціал ліг в основу не лише козацької, а й усієї української національної системи виховання. Козацтво було, в кращому розумінні цих понять, аристократією національного духу, високomorальною елітою своєї нації. Палкий український патріотизм козаків був могутнім стимулом до державотворчого, вільного і незалежного життя.

Творче відродження культурно-освітніх і виховних козацьких традицій – одна з необхідних і найважливіших граней зміцнення незалежності України.

Сутність і особливість козацької педагогіки.

Багатовіковий визвольний козацький рух покликав до життя унікальне явище не лише східнослов'янської, а й світової культури – козацьку педагогіку. Вона найтісніше пов'язана з матеріальною і духовною сферами, творцями яких було українське козацтво.

Козацька педагогіка – це частина народної педагогіки у вершинному її вияві, яка формувала в підростаючих поколіннях українців синівську вірність рідній землі, Батьківщині – незалежній Україні. Це народна виховна мудрість, що своєю головною метою ставила формування в сім'ї, школі і громадському житті козака-лицаря, мужнього громадянина з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю.

Створена козаками педагогіка ввібрала в себе ідейно-моральний, емоційно-естетичний, психолого-педагогічний зміст богатирської епохи в житті наших пращурів, періоду славнозвісної Київської Русі.

Зміст, ідейно-моральний і емоційно-естетичний потенціал козацької виховної мудрості втілюють у собі національну психологію, характер, світогляд, правосвідомість, мораль та інші компоненти національної свідомості, духовності народу.

Провідні ідеї козацького руху (свобода і незалежність України, непорушність прав людини і народу, суверенність особистості, народовладдя та ін.) були найважливішими в національній системі освіти і виховання. Педагогічна мудрість козаків сприяла зміцненню української системи виховання, яка в той час досягла апогею свого розвитку. Виникали перші українські академії (Острозька – в 1576 р., Києво-Могилянська – в 1615 р.), що стали визначними центрами розвитку вищої освіти, науки і культури України, усіх східнослов'янських земель. Чимало козацьких лідерів (гетьманів, полковників, сотників, кошових отаманів та ін.) мали вищу освіту, вивчали українську народну і світову філософію, логіку, психологію, історію, риторіку, поетику, оволодівали латинською, грецькою, старосв'єтською, польською, німецькою та іншими мовами.

Під могутнім захистом козацьких збройних сил в Україні існували різні типи навчальних закладів. Поряд з академіями, братськими, дяківськими, церковними, монастирськими школами, колегіумами, народними професійними школами мистецтв і ремесел (кобзарства, гончарства, бортництва та ін.) працювали й козацькі, січові школи на території Січі, земель Війська Запорозького, на Гетьманщині. Основу вітчизняної системи виховання складали козацькі виховні ідеї, які були відомі далеко за межами України.

У цих навчально-виховних закладах панував волелюбний дух козацтва. Чільне місце відводилося ідеям і засобам народної педагогіки, українознавства. Всі вихованці разом із батьками, педагогами брали активну участь у впровадженні в життя народних традицій, звичаїв і обрядів.

Як окремий напрям розвивалося фольклорне виховання, серцевиною якого були пісні, думи, легенди, перекази, балади, прислів'я, приказки про козаків, їхню героїчну боротьбу проти чужоземних загарбників – татар, турків, польської шляхти і російського самодержавства. Великий виховний вплив на дітей мали різноманітні види народного мистецтва (декоративно-вжиткове, музичне, танцювальне, вишивання тощо), що були проняті вільнолюбним козацьким духом пізнавально-виховним потенціалом

національної символіки. У навчально-виховних закладах України того часу, як і сусідньої Білорусії, зароджувалася і утверджувалася вперше в світі класно-урочна система навчання, яка за своєю якістю випереджала системи навчання багатьох країн.

Українська козацька система виховання – глибоко самобутнє явище, аналогів якій не було в усьому світі. Вона мала кілька ступенів. Передусім – дошкільне родинне виховання, яке утверджувало високий статус батьківської і материнської народної козацької педагогіки. Вже в цей період специфічною була роль батька: він цілеспрямовано займався загартовуванням своїх дітей, формував у них лицарську честь і гідність, готував їх до подолання життєвих труднощів, до захисту рідної землі, вільного життя.

Другий ступінь козацького виховання найдоцільніше назвати родинно-шкільним. У козацьких, братських та інших типах шкіл найвищий статус мали родинні національні духовні і матеріальні цінності, які переростали в загальнонаціональні (заповіді волелюбних батьків і дідів, традиції, звичаї і обряди тощо) і включали в себе релігійно-моральні цінності. Потім молодь, яка прагнула знань, училася у вітчизняних колегіумах і академіях, у відомих університетах Європи, отримувала підвищену і вищу освіту. Такі молоді люди, освічені і виховані на європейському рівні, часто очолювали, як правило, національно-визвольний рух, брали активну участь у розбудові освіти, науки і культури України та інших, зокрема, слов'янських держав. У січових і козацьких школах, школах джур, а також по закінченні вищих навчальних закладів юнацтво одержувало систематичне фізичне, психофізичне, моральне, естетичне і трудове загартовування, національно-патріотичну підготовку, спортивно-військовий вишкіл.

Характерною особливістю козацького родинного виховання був його високий рівень, який забезпечував ідеї та засоби козацької духовності, народної педагогіки, багатющі національні традиції, звичаї та обряди, здобутки християнської моралі. У козацьких сім'ях панував культ Батька і Матері, Бабусі і Дідуся, Роду і Народу.

Козацька педагогіка дає самобутнє трактування статусу і ролі насамперед батька в навчанні і вихованні дітей. Батько – це захисник сім'ї, роду, творець історії, державності. У козацькому фольклорі, педагогіці він символізує для дитини високий і незаперечний взірць стійкості, мужності і відваги, непорушний авторитет у ставленні до родини, громадських справ, потреб народу.

В часи національно-визвольних змагань слово і позиція батька – це поклик століть, голос совісті предків, від яких естафета вільного життя передається його синам і онукам. Козацька сімейна педагогіка так виховує дітей, що вони в словах, справах і вчинках батька відчують і сприймають як святу «золоту нитку історії», переривати яку – найтяжчий злочин, гріх. Численні засоби козацької педагогіки, що відображають історичні факти і згустки духовності народу, настільки розвивають ідеальну сферу особистості (відчуття, сприймання, уяву, інтуїцію, підсвідомість та інші резерви пізнавального апарату людини), що вона завжди відчуває, бачить перед собою образ Батька як символ предків, як символ свого життя і совісті. Така специфічна особливість духовного життя козаків зафіксована в історичних фактах, народній мудрості, художній літературі.

Батько формував у сина твердість, витривалість, уміння долати будь-які життєві труднощі, незламність, цілеспрямовано загартовував його тіло, виховував мужній характер, лицарські якості.

Козацька сім'я відзначалася глибоким демократизмом, рівноправністю чоловіка і жінки, духовними традиціями. Керуючись лицарськими чеснотами, чоловік, як правило, робив поступки дружині в розв'язанні багатьох сімейно-побутових питань, створював їй психологічний комфорт. Це благотворно впливало на виховання дітей, хлопчиків і дівчаток. Усвідомлення матір'ю необхідності захисту України від чужоземних загарбників, виживання в тяжких, нерідко екстремальних умовах (під час визвольної війни, повстання, проживання в прикордонній смузі та ін.) обумовлювало те, що вона виробляла у своїх синів мужність, твердість і рішучість, інші вольові якості характеру. Виховуючи на козацькому фольклорі, вона не лише співала відомі пісні про козаків, їхні бойові походи, а й творила нові, якими переливала в душі дітей глибину своїх почуттів, мук і страждань, віру і надію на щасливе життя.

Січові школи реалізували право особистості на навчання, задовольняли як культурні, духовні, так і військово-оборонні потреби козацтва. Тут вихованці оволодівали читанням, письмом, хоровим співом та музикою. Їх привчали до національного способу життя і поведінки, оборонно-військової справи.

По закінченні січової школи найздібніші хлопці вступали, як правило, до Києво-Могилянської академії. Частина випускників працювала церковнослужителями і вчителями в козацьких школах. Ще інші залишалися у своїх куренях, продовжували вдосконалювати бойове мистецтво. З них виростали загартовані й мужні воїни.

Козацькі школи діяли у полкових ті сотенних містах і містечках України. Вони мали загальноосвітній характер. Юні козачата оволодівали знаннями про отчий край, героїчну минувшину, події політичного і державного життя України. Тут здійснювалися розумове, моральне, естетичне, військово-спортивне та інші види виховання. Учні успішно опановували різними галузями народних знань – медициною, астрономією, метеорологією та ін.

Відомий історик О.М.Апанович твердить, що після козацької Ради 1736 року і до кінця існування Запорозької Січі «в межах Вольностей Війська Запорозького нараховувалося 44 церкви, 13 каплиць, 2 скити... у 53 поселеннях та урочищах». Характерно, що при «кожному з цих поселень існували козацькі школи». Історик І.Ф.Павловський у праці «Походження школи в старій Малоросії і причини їх знищення» зазначав, що в 1740-1746 роках у семи полках Лівобережної України, де було 35 міст і містечок, 998 сіл і слобод, діяло 886 шкіл. Знаменний історичний факт: на землях Вольностей Війська Запорозького церкви,

школи і шпиталі існували майже в кожному населеному пункті і виникали одночасно з їхнім заснуванням. Це свідчить про високий освітній і культурний рівень козацтва.

Факти свідчать про активну підтримку з боку Української держави, її управлінських структур, козацької старшини, діяльності козацьких шкіл, і про їхній високий статус у тогочасному суспільстві. Так. У ХУІІ столітті Лубенський полковник І.Кулябка розробив проект розвитку козацьких шкіл України. Цей проект був схвалений гетьманом і рекомендований іншим полковникам, щоб такому «прикладу слідували і чекали за це підвищення від вищого уряду... похвали і нагород».

Козацькій педагогіці було притаманне родинно-шкільне виховання як вияв глибокої єдності впливу на особистість найважливіших соціально-педагогічних факторів – сім'ї і школи при збереженні пріоритетності у вихованні батьків, родинного оточення. Це, у свою чергу, сприяло зміцненню сім'ї, підвищенню відповідальності батьків перед громадою, державою за виховання своїх дітей і авторитету серед учнів, представників громадськості і державних органів.

Козацькою педагогікою послуговувалися не лише в родинному вихованні і навчально-виховних закладах. Її принципи, ідеї впливали на формування громадської думки, характеру всього народу. В цьому зв'язку можна говорити про соціальну козацьку педагогіку: формування особистості здійснювалося під впливом багатьох соціальних факторів (культурних, економічних, етнографічних, моральних, естетичних тощо). У козацькі часи нашому народові був притаманний високий рівень моральності, духовності, народних знань, національних традицій і звичаїв. Це дає підстави стверджувати, що культурність, вихованість і значною мірою освіченість були невід'ємними складниками національного способу життя. Адже до критеріїв культурності і моральності, вихованості й освіченості належить не лише наявність навчально-виховних закладів, а й високий рівень народних знань (народної астрономії, медицини, агрономії, метеорології, кулінарії тощо), народної естетики, мистецтва, моралі.

Різноманітні знання, в тому числі й педагогічні, поширювали також мандрівні дяки – вчителі, філософи, артисти, кобзарі, лірники, майстри козацьких видів єдиноборств та забав.

Виховні функції козацької педагогіки реалізувалися в процесі формування чисельних козацьких об'єднань – побратимств, братств, товариств, гуртів та інших громад. Такі об'єднання відображали і захищали потреби, інтереси, права як окремої особистості, так і групи людей, усього народу. Багатообіцяючими для сучасної теорії і практики виховання є пізнання «секретів» формування вірності і відданості, аж до самозабуття і самопожертви козаків, що браталися між собою. Ризикуючи власним життям, козаки часто визволяли своїх рідних, побратимів, друзів із турецько-татарської неволі, ішли один за одного на муки, торттури. В іноземців викликали подив незламна дружба козаків, нехтування ними небезпекою, готовність здобути волю іншим людям за рахунок власного життя. Пізнання сучасними педагогами психологічних, моральних, світоглядних механізмів героїчних вчинків козаків допоможе творчо відроджувати лицарську педагогіку.

Козацька педагогіка була найтісніше зв'язана з гуманістичними традиціями, ідеями самоврядування і виборності, будівництва самостійної Української держави. Тільки країна з великим історичним досвідом розвитку освіти і виховання, захисту прав і свобод особистості, всього народу могла породити таке незвичайне явище, як Конституція Пилипа Орлика (1710 рік). Вона – унікальний феномен європейської і світової політичної, державної і правозахисної думки.

У центрі козацької педагогіки – ідеал вільної і незламної в своїх прагненнях до свободи людини, яка на вітчизняних традиціях громадського, політичного життя розвиває рідну культуру й економіку, буде незалежну державу. Козацька виховна мудрість плекає обумовлений конкретно-історичними обставинами тип українця, який свято береже традиційні родинні і загальнонаціональні цінності. У багатогранній народній творчості опоетизовано ідеал козака-хлібороба, власника землі, її дбайливого господаря. У часи чужоземної загрози народ творив ідеал козака-воїна, витязя нескореного духу, честі і звитяги: легендарного козака Мамаю, портрети якого в ті часи були чи не в кожній українській хаті, першого прославленого керівника запорожців Дмитра Вишневецького (Байду), оспіваного в піснях Морозенка та інших. Беручи з них приклад, юнаки виростали стійкими патріотами, подвижниками. Велике виховне значення має матеріал про історичні постаті козаків, їхнє життя і боротьбу за свободу народу, незалежність України, а також про цілі козацькі династії, роди – Дорошенків, Наливайків, Тупталів та ін.

Ідеї і засоби козацької педагогіки найтісніше пов'язані з системами освіти і виховання європейських народів.

Формування в молоді козацької духовності.

Козацтво утверджувало новий, вдосконалений суспільний устрій, який поглиблював ім. збагачував традиційний спосіб життя українського народу. Керуючись віковичною народною мудрістю, козаки розуміли, що чисті і незамулені національні джерела знань – це могутня і непоборна сила в боротьбі за права і вольності. Ідея волі була найулюбленішою і найпоширенішою серед них. Відстоювання своєї волі, свободи народу потребували знань як найважливішого засобу вистояти в нерівній боротьбі. Г.Боплан так характеризував козаків: «Вони кмітливі і проникливі, дотепні й надзвичайно щедрі, не побиваються за великим багатством, зате дуже люблять свободу, без якої не уявляють собі життя».

Під захистом козацьких збройних сил виникали численні національні організації, громади та інші осередки, зокрема братства, які в процесі захисту самобутнього інтелектуального життя України перетворювалися в освітньо-духовні форпости, центри розвитку науки і культури.

Бурхливо розвивалася багатогранна народна творчість. Відкривалися друкарні, які започаткували могутню традицію книгодрукування рідною мовою. Козацька доба в розвитку національної системи виховання дала світові блискучу плеяду вчених, культурних діячів, педагогів, авторів перших вітчизняних підручників: С.Оріховського, І.Гізеля (Кисіль), Герасима і Мелетія Смотрицьких, Ф.Прокоповича, Л.Зизанія, С.Яворського, Г.Сковороду та ін.

Козацька духовність розвивалася на основі багатогранних національних традицій, християнської віри, яку козаки шанували і використовували її об'єднуючі й миротворчі засади в інтересах самостійності, соборності України. Бог у їхній свідомості оберігав незалежну Україну, надавав їм духовних сил у боротьбі з численними ворогами. Як і весь український народ, козацтво збагачувало християнську мораль своїми глибоко гуманними традиціями, звичаями і обрядами, що мали високий статус писаних і неписаних законів. Об'єднані національно-визвольними ідеями, високими народними цілями та ідеалами, вони постійно зміцнювали козацькі ряди. Козацькі об'єднання вражали багатьох іноземців згуртованістю, здруженістю, одностайною волею до перемоги, бойовою звитягою, а в разі необхідності задля свободи України і життя своїх побратимів - жертвністю.

Будучи найтипівішими представниками українського народу, козаки виробили власну духовність, яка стала гордістю національного менталітету, його найвищою вершиною. Такими компонентами духовності є козацька ідеологія, козацька філософія, козацька мораль і етика, козацький світогляд, козацький характер та ін.

Оволодіваючи козацькою духовністю, підрастаючі покоління української молоді заперечували рабську психологію, втрату людиною самостійності й гідності, слабодухість, пасивність, невіру в свої сили, політичне прислужництво. В духовному житті молоді козацька педагогіка відводила особливу роль лицарській честі і лицарській звитязі - своєрідним кодексам якостей високо благородної особистості. Кожен молодий козак прагнув розвивати в собі ці шляхетні якості, які понині не втрачають значного виховного потенціалу.

Неписані закони кодексу лицарської честі передбачали:

- любов до батьків, рідної мови, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, ставленні до Батьківщини - України;
- готовність захищати слабших, турбуватися про молодших, зокрема дітей;
- шляхетне ставлення до дівчини, жінки, бабусі;
- непохитна вірність ідеям, принципам народної моралі, духовності (правдивість і справедливість, працьовитість і скромність тощо);
- відстоювання повної свободи і незалежності особистості, народу, держави;
- турбота про розвиток національних традицій, звичаїв і обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі;
- прагнення робити пожертвування на будівництво храмів, навчально-виховних і культурних закладів;
- цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, можливостей свого організму;
- уміння скрізь і всюди поступати благородно, шляхетно, виявляти інші чесноти.

Крім того, із століття в століття козацька педагогіка формувала в молоді й такі героїчні якості, що склали кодекс лицарської звитязі:

- готовність боротися до загибелі за волю, віру, честь і славу України;
- нехтувати небезпекою, коли справа торкається життя друзів, побратимів, Матері-України;
- ненависть до ворогів, прагнення звільнити рідний край від чужих зайд-завойовників;
- героїзм, подвижництво у праці і в бою тощо.

Водночас козаки були глибоко милосердними. Вони чуйно ставилися до інших людей, ділили з ними радість і горе.

Виховання фізичної і психофізичної культури.

Козацьке загартування тіла і духу своїми коренями сягає часів праукраїнської історії. Цілісна система козацького тіло виховання викристалізувалася і досягла найвищого ступеня розвитку саме в запорозьких козаків.

Свій етногенез козаки вели від предків, яких представники зарубіжної історіографії називали по-різному (анти, скіфи, руси та ін.). Як писав історик Прокопій Кесарійський про антив, «усі ці люди високі на зріст і надзвичайно сильні». Ведучи свій родовід від прашурів-богатирів, козаки прагнули розвинути в собі богатырську силу і дух, у чому домагалися вражаючих успіхів.

Козаки та їх предки проявляли міцний фізичний гарт, високу техніку самооборони в таких ризикованих, сповнених відвагою і мужністю видах діяльності, як лови. Вони сміливо йшли із списом чи рогатиною на ведмедя, ставали на «пру» в лісових пушках з буй-турами, приборкували диких коней тощо.

В умовах незгасаючих воєн, збереження власного етносу, виживання в надзвичайно складних життєвих обставинах, у змаганнях із стихійними силами природи гартувалися дух і тіло козаків. Суворий час вимагав і суворості, нерідко залізної дисципліни в процесі бойової підготовки молоді, формування в неї

готовності захищати рідну землю. Відтак складалася спеціальна система фізичного і психофізичного загартування підлітків та юнаків, що поступово набирали рельєфних і чітких форм.

Ще в епоху Київської Русі дітей з семи років навчали стрільбі з лука, володіння списом і арканом, їзді верхи, а з 12 років – справжнім «військовим хитрощам», тобто мистецтву бою.

Традиції фізичного та психофізичного загартування підростаючих поколінь продовжувалися в козацьку епоху. Загартовуючи себе і готуючи свій організм до складних випробувань долі, козаки влітку спали проти зоряного неба, уявою і думкою ширяли в невідомі світи, прагнули проникнути в таємниці Космосу. Вони ґрунтовно знали народну медицину, її рецепти, які забезпечували міцне здоров'я, повноцінне довголіття. Г.Боплан писав: «маючи міцне здоров'я, козаки майже не знають хвороб».

Відомо, що в січових і козацьких школах перехід з одного класу в інший, від букваря до часослова, потім – до псалтиря і т. д. супроводжувався народними дитячими забавами, іграми, різноманітними фізичними вправами. Дослідник С.Сірополко пише, що в цих школах хлопчиків учили «Богу добре молитися, на коні реп'яхом сидіти, шаблею рубати і відбиватися, з рушниць гострозоро стріляти й списом добре колотися». Важливе місце відводилося також формуванню в учнів умінь плавати, веслувати, керувати човном, переховуватися від ворога під водою (за допомогою очеретини) та ін. Все це підносило дух учнів, насажувало їх оптимізмом, вірою у свої сили, можливості.

Як і бувале козацтво, молодь на свята народного календаря, у процесі народних ігор змагалися на силу, спритність і прудкість, винахідливість, точність попадання в ціль тощо. Традиційними були змагання на конях (скачки, перегони та ін.). Козаки любили своїх витривалих і прудконогих коней, це закріплено у теплих зверненнях до своїх чотириногих друзів («брате мій», «товаришу мій»), у прислів'ях («козак без коня – не козак» тощо).

Козацька молодь систематично розвивала свої природні задатки, вдосконалювала тіло й душу в іграх, танках, хороводах, різних видах змагань і боротьби. Підлітки і юнаки охоче брали приклад з дорослих, які відчували психологічний комфорт завдяки тому, що однаковою мірою турбувалися про свій інтелектуальний, моральний, духовний і фізичний розвиток. Це створювало в них настрій внутрішнього задоволення, хорошого самопочуття, сприяло єдності слова і діла, думки і вчинку, гармонії душі й тіла.

Існувала ціла система відбору і вишколу молодих людей для козацької служби. Досвідчені козаки, козацька старшина уважно і прискіпливо, з відповідальністю перевіряли загартованість і витривалість новобранців на спеку й холод, дощ і сніг, брак одягу, їжі тощо. Для тих, хто хотів бути козаком, ставилися вимоги – бути сильною, вольовою, вільною і мужньою людиною, володіти українською мовою, присягнути на вірність Україні, сповідати християнську віру. Є наукові відомості, що новобранців-козаків піддавали певним випробуванням.

Козаки створили спеціальні фізичні і психофізичні вправи, що становили цілу систему, спрямовану на самопізнання і саморозвиток, своє тілесне, психофізичне і моральне вдосконалення.

Всебічно фізично розвинені, козаки блискуче володіли в бою не лише різними видами зброї (рушницею, мушкетом, шаблею, списом, арканом та ін.), а й своїм тілом. Так, вінницький полковник Іван Богун заслужено вважався кращим фехтувальником Європи: він по-лицарськи бився двома шаблями в руках, перемагаючи в боях одразу кількох нападників.

У багатьох країнах Європи й Азії славилася високе мистецтво козаків вести наступальні й оборонні бої, створювати неприступні для ворога табори, споруди з дерева і землі, каміння, рити шанці та ін. Козаки мистецьки володіли всіма видами зброї, вогнепальної і холодної. Іноземці свідчили, що під час тренувань із стрільби козаки «кулею гасять свічку». На території Хортиці, Запорозьких Січей (їх було 8), у козацьких таборах та інших місцях постійно діяли справжні козацькі школи по навчанню молодих бійців, селян з метою захистити себе, рідну землю від чужоземних загарбників.

Велике пізнавальне й виховне значення, зокрема для сучасної молоді, має опанування нею мистецтвом єдиноборств, яких було кілька систем. Найвідоміша лягла в основу козацького танцю гопак. У запальному і пристрасному, завихреному і відчайдушному із складними фізичними, навіть карколомними прийомами в гопаку і сьогодні помітна першооснова – бойовитість до духу, віра у власні сили, порив до життя, напруження своїх духовних і фізичних сил, наступальність і оборонний характер дій та торжество перемоги. Психофізичний та історико-етнографічний «розріз», аналіз гопака переконує в тому, що всі збережені на сьогодні його елементи – складні акробатичні вправи, багато ударів ногами і руками – були складовими самозахисту наших предків у боротьбі з ворогами.

У сучасному вигляді гопак втілює в собі численні специфічні прийоми, наприклад, «повзунці», «голубці», «тинки», «пістоль», «розніжка», «шулик» тощо, реалізація яких вимагає гнучкості всіх частин тіла, блискавичної реакції.

Цілі покоління нашого народу оволоділи й іншою системою козацької боротьби – гой док. Вона була призначена в основному для розвідників – пластунів. За цією системою боєць «приклеювався» до суперника, повторював всі його рухи, а в разі помилки (через розгубленість, необачність, страх, відчай тощо) нападав на нього, брав у полон чи знешкоджував. Цікаво, що арсенал прийомів цього виду єдиноборств дозволяв козакові битися вночі з кількома своїми противниками.

Ще дуже мало ми знаємо про козацьку систему боротьби «спас». Вона мала не атакуючий, а суто оборонний характер. Для неї характерне філігранне, скрупульозне відпрацювання блокування дій супротивника.

Козаки боролися також навкулачки, «на ремнях», «навхрест», «на палицях» тощо. Оволодіння технікою цих видів боротьби і моральними принципами під час тренувань і змагань було злито в одне ціле, що забезпечувало комплексний вплив на особистість.

Значний виховний, пізнавальний потенціал мав цілий пласт культури наших предків, який дістав назву козацьке характерництво. Боротьба характерників із ворогом вважалася вершиною козацьких бойових мистецтв (вона ще відома під назвою «володар ночі»). У народній пам'яті цей вид боротьби овіяний нев'янучою славом, ореолом легендарності. Деякі козаки настільки розвивали свої внутрішні сили, можливості, досягали незвичайних успіхів у розвитку своїх здібностей, що багато сучасників були переконані в тому, що в них «вселялися» якісь надприродні сили. Таку свою силу й енергію козаки застосовували в разі потреби у боротьбі з ворогами. Вони володіли уміннями, які в наш час демонструють, наприклад, екстрасенси. Були чаклуни, які, знайшовши певні прийоми розвитку своєї ідеальної сфери впливу на психіку ворога, «задаровували», «заворожували» його, вивідували в нього військові таємниці тощо.

Характерники вміли залякати ворога, навіювали йому інформацію про свою силу і непереможність, про те, що їх не бере ні куля, ні шабля, ні вогонь, ні вода. Вороги нерідко вірили, що козаки могли брати голими руками розпечені ядра, обминати кулі тощо. Такі козаки могли проникати непоміченими у ворожій табір, наробити там лиха і живісінькими та неушкодженими повернутися до своїх.

Появилась також інформація про те, що козаки спеціальними вправами досягали неймовірного ефекту, коли «тіло грає» (в такому разі больові удари супротивника не відчувалися). Такі козаки миттєво концентрували внутрішню енергію в ту частину свого тіла, куди спрямовувався удар нападника. Подібні явища притаманні і східним системам боротьби, наприклад, мистецтву тибетських ченців катеда і «школи залізної сорочки» в кунг-фу та карате. Ці дивовижні факти визнає сучасна наука, хоч переконливе їхнє пояснення і обґрунтування належить майбутньому.

Постійно займаючись самовдосконаленням, козаки, зокрема, оволодівали специфічними дихальними вправами, доводячи, подібно до йогів, справді невичерпні можливості людського організму. Академік Д.І.Яворницький писав, що серед козаків були справжні велети тілом і духом і що «серед інших богатирів жив Васюринський козарлюга», який «тільки дихне, як від того подиху людина падала з ніг, а коли руйнували Січ, то там був такий силач, що одним подихом міг убити людину». Таке явище дослідники підтверджують у китайських циган, японських кіко, секрет сили яких у «роботі з внутрішньою енергією через дихальні вправи».

Підкреслимо, що всі види козацької боротьби у процесі тренувань, оволодіння майстерністю єдиноборств ґрунтувалися на правилах і принципах народної моралі, етики. Порушення їх вважалося неприпустимим і мало тяжкі наслідки для тих, хто нехтував козацькими законами життя, їхніми традиціями і звичаями.

Тілесне і психофізичне загартування козаків було складовою частиною комплексної і цілісної системи ідейно-морального, емоційно-естетичного і військово-спортивного виховання. Чимало компонентів цієї системи на сьогодні забуто, невідомо. Вчених народознавчих і людинознавчих наук, практиків-ентузіастів чекає важливе завдання – за кодом, закладеним у відомих нам козацьких комплексах вправ, тренувань, змагань, видах боротьби, відтворити всю козацьку гімнастику, динаміку форм, структуру рухів, а також інші невідомі сьогодні компоненти цілісної системи вдосконалення і самовдосконалення.

Висока ефективність дії козацької педагогіки, втілення нею найвищих досягнень національної педагогічної спадщини забезпечує глибоку і всебічну етнізацію підростаючого покоління. Пізнавально-виховний потенціал козацької педагогіки сприяє створенню таких соціальних ситуацій, умов, які найбільше відповідають сутності генофонду української нації.

Шляхи впровадження козацької педагогіки.

Сьогодні в багатьох регіонах України почалося активне відродження козацьких виховних традицій. Знаменно, що водночас із цим, у 1991 році, з'явилася ідея створення всеукраїнських дитячих і юнацьких організацій, які б розгортали свою діяльність на багатогранних козацьких традиціях. Вони (гурти, загони та інші об'єднання) вже діють у ряді шкіл, і це відрadne явище розгортається вшир і вглиб. У своїй діяльності молодіжні козацькі осередки керуються національною ідеологією, філософією, світоглядом та іншими складовими духовності.

Одним з найперших кроків у справі реалізації ідей і засобів козацької педагогіки має бути поширення знань серед учнів про козацький національно-визвольний рух, про заслуги козаків у боротьбі з чужоземними загарбниками. У цій справі допоможуть фольклорні джерела, історичні документи, зокрема козацькі літописи, наукові праці про героїку козащини М.Костомарова, В.Антоновича, М.Грушевського, М.Аркаса, Д.Яворницького, Д.Дорошенка, І.Огієнка, І.Крип'якевича, О.Апанович, художні твори Т.Шевченка, П.Куліша, Б.Грінченка, А.Чайковського, О.Олеся, Б.Лепкого, поетів В.Симоненка, Л.Костенко, І.Драча, Д.Павличка та ін.

Фундаментальний напрям роботи – дослідження кожним юним козаком, гуртами, загонами славної Історії українського козацтва – від його зародження до зміцнення в епоху П.Сагайдачного, Б.Хмельницького, І.Мазепи. Величезний виховний потенціал має вивчення героїчного життя,

подвижницької діяльності, високого військового мистецтва гетьманів, кошових отаманів, керівників повстань – С.Наливайка, І.Сірка, Т.Федорович, І.Богун, М.Кривоноса, І.Мазепи, П.Калнишевського, І.Гонти, М.Залізняка та ін. У кожному регіоні України, в кожній школі доцільно скласти свої конкретні програми вивчення козацького визвольного руху, козацького краєзнавства.

Як свідчить перший досвід, учні залюбжи вивчають історію Запорозької Січі. Значний інтерес викликають відомості про те, що в межах сучасних запорізької, Дніпропетровської і Херсонської областей було вісім Січей, що відносяться до ХУІ-ХУІІ ст. На сьогодні збереглися місця розташування Запорозької, Кам'янської і Олешківської Січей, а інші п'ять (Базавлуцька, Микитинська, Покровська, Томаківська і Чортотлицька) опинилися в роки тоталітаризму на дні Каховського моря.

Відроджуючи козацькі традиції і звичаї, важливо, щоб учні передусім успішно оволодівали історією народовладдя, становлення і розвитку республіканських структур влади, адміністративно-військового ладу, на диво демократичного і гуманістичного управління, законодавства, тобто української козацької державності.

У процесі такої роботи в підлітків і юнаків формується національна свідомість і самосвідомість, вони оволодівають поняттями українознавства, народознавства, людинознавства, козакознавства, козацькими науками і мистецтвом, характерництвом, козацькою психологією тощо. Зміст цих понять, що відображає забуті материки національної духовності, сприяє тому, що в кожного учня глибшає душа, ширшає виднокіл, відступає далі обрій незвіданого, підвищується морально-етичний рівень, формується палкий патріотизм, світогляд громадянина незалежної України.

Один із головних напрямів втілення в життя козацької педагогіки – дослідження і практичне відродження військово-спортивного мистецтва наших предків. Сучасних учнів захоплює військова стратегія і тактика козаків. Їхнє озброєння, майстерність у будівництві фортець, стаціонарних і рухомих (пересувних) військових таборів тощо. Доцільно, щоб вони практично вивчали й опановували козацькими військово-патріотичними видами спорту: верховою їздою, стрільбою з лука, володінням списом, шаблею та іншими видами козацької зброї, плаванням, подоланням природних перешкод, кермуванням човном, різними видами боротьби. При цьому, звичайно, необхідно максимально дотримуватися вимог і норм безпеки. Відродження традицій фізичного загартування козаків забезпечить зміцнення здоров'я дітей, значною мірою підірване трагічними наслідками чорнобильської катастрофи, екологічною кризою.

На високий теоретичний і практичний рівень треба поставити пізнання і відродження традицій козаків як мудрих хліборобів, умілих орачів, господарів землі, зберігачів і примножувачів рукотворних скарбів рідного краю, його природних багатств. Учні середніх і старших класів, випускники шкіл разом із батьками, родичами, односельцями, краєзнавцями можуть прилучатися до організації і ведення фермерських господарств. Оволодіння господарською винахідливістю, кмітливістю, творчою ініціативою, підприємливістю, діловитістю козаків. Необхідно всіляко стимулювати самостійну, чесну трудову діяльність учнів у таких господарствах, створення ними госпрозрахункових трудових об'єднань, майстерень, кооперативів, асоціацій, організацію взірцевих молодіжно-козацьких господарств різного профілю. Не варто забувати, що козаки були чудовими городниками і садівниками, скотарями і пасічниками, займалися рибальством і мисливством, розводили породистих свійських тварин – овець, коней.

Потребують практичного відродження козацькі мистецькі традиції кобзарства, лірництва, гуртового співу, танцю, дотепного влучного слова, різьбярства, іконопису, а також ремесел і промислів - бондарства, гончарства, ковальства, лимарства, чинбарства, стельмахування тощо. З цією метою доцільно організовувати різноманітні мистецько-трудова об'єднання, майстерні, залучати на допомогу учням народних майстрів, спеціалістів. При цьому важливо, щоб кожен юний козак сам міг виготовити екіпіровку - козацький одяг, прапор, хоругви, іншу символіку та відзнаки (булаву, пернач, сувенірні шаблі).

На особливу увагу заслуговують вивчення і застосування на практиці козацьких знань - народної медицини, астрономії, агрономії, метеорології, кулінарії, а також пізнання ними сутності й особливостей козацької ідеології, філософії, світогляду, моралі, етики, характеру, правосвідомості як вищих виявів українського національного духу.

Козацька педагогіка передбачає проведення індивідуальної, групової і масової культурно-просвітньої роботи, спрямованої на те, щоб кожен учень - член козацького осередку систематично займався самопізнанням і саморегулюванням, розвивав свої здібності й можливості на радість і користь собі, людям, Україні.

Поряд із відродженням таких організацій, як «Пласт», «Сокіл», «Січ» народжуються і міцніють дитячі та юнацькі об'єднання суто козацького характеру, зокрема «Джура». Педагоги-ентузіасти створили як зразки - орієнтири програму і статут цієї організації. В них викладені основні напрями і форми діяльності, організаційні засади, права й обов'язки її членів. Ті, хто прагне відродити дитячий рух на козацьких традиціях, можуть взяти ці матеріали за основу своєї діяльності.

Уже в ряді шкіл (київські №№ 127, 191 імені П.Г.Тичини, 227, Кіровоградська №21 та ін.) набуто першого досвіду роботи в цьому напрямі. Тут проводяться посвята учнів у козачата, фестивалі козацької пісні і танцю, змагання з козацьких видів спорту, ігри і забави, створюються підліткові та юнацькі гурти, загони, товариства.

Так, у згаданій 127-й школі діє ґрунтовна програма «Народознавство», що передбачає також впровадження в навчально-виховний процес школи та родини ідей і засобів козацької педагогіки. У школі оформлений кабінет народної педагогіки, матеріали якого відображають зміст, структуру і спрямованість

козацьких виховних традицій і звичаїв. Із 1990 року в школі викладається інтегрований курс «Запорозьке козацтво», введений за рахунок годин шкільного компоненту.

Улюбленим осередком учнів став шкільний музей Києво-Могилянської академії. На його базі вивчається факультативний курс «Києво-Могилянська академія». Учні дізнаються, що волелюбна козацька духовність визначала ідейно-моральну спрямованість багатогранної діяльності цього першого прославленого вузу на території східних слов'ян. Працюють також «Кобзарська школа» та етнографічно-фольклорний ансамбль «Мальви».

Учні 21-ї школи м. Кіровограда об'єдналися в товариство, яке називається Старобалашівською паланкою. У класах діють гурти, братства юних козаків. Вони систематично вивчають багатогранне життя та діяльність лицарів духу. Тут уперше в Україні народився ритуал посвяти учнів у козачата. Цей ритуал в емоційному ключі проводиться в залі козацької слави. Юні козаки-дев'ятикласники ознайомлюються з курсом української етнопедagogіки, а випускники одинадцятого класу вивчають козацьку педагогіку. Традиційними стали вечори козацьких забав, веселі старти, зустрічі з козаками місцевої Бугогартівської паланки та ін. Школа стала місцем проведення першого на Кіровоградщині зльоту пошукових загонів, які включилися в експедицію «Козацькими шляхами».

Частішають міжнародні зустрічі юних козаків і членів дорослих козацьких організацій. Так, у березні 1992 року в Краснодарі відбувся міжнародний фестиваль козацької думи і пісні на якому були представники київського клубу «Родина» разом із президентом клубу В.Хитруком. Крім господарів і киян, у фестивалі взяли участь творчі колективи з Волгограда, Новосибірська, інших міст, а минулого року туди приїжджав хор хлопчиків із Вологди. Виявилось, що всі вони ведуть свій родовід із Запорозької Січі.

У багатьох країнах світу існують козацькі організації для дорослих і дітей, які прагнуть налагодити тісні творчі контакти з аналогічними об'єднаннями материкової України. Так, на початку 1992 року до Генеральної Канцелярії Українського Козацтва надійшов лист із Канади: «Українське Вільне Козацтво в діаспорі на чолі з кошовим Отаманом Генеральним Значковим Валентином Різником, відчуваючись частиною складу козацтва в Україні. Ми є ці Українські Вільні Козаки, які чесно несли, несуть і будуть нести Прапор Українського Козацтва з 1917 року. Нашим завданням є налагодити контакти з козацтвом в Україні, обмінятися думками, спільно продовжувати працю, почату нашими предками, і донести славний козацький Прапор до Золотоверхого Києва». Дружні зв'язки з козацькими молодіжними організаціями України встановлюють товариство «Козак Байда» (Канада), інші об'єднання з багатьох країн.

Отже, потреба реалізації козацької педагогіки, організація дієздатних молодіжних козацьких об'єднань, виховання стійких і мужніх захисників незалежної України викликана як внутрішніми, так і зовнішніми обставинами. Тому виникає потреба створити науково-методичний центр, який би розробляв навчальні плани, програми, методичні рекомендації з проблем реалізації козацької педагогіки як на уроках, так і в поза навчальний час, координував би зв'язки з козацькими об'єднаннями інших країн. Творчо продовжуючи в сучасних умовах козацькі традиції і звичаї, молодь України виростатиме фізично здоровою, морально чистою і духовно багатою, відданою національним інтересам і загальнолюдським цінностям.

3. Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» («Джура») Українського козацтва.

Розробив полковник УК П.Бровко. Затверджено Наказом Міністра освіти і науки України від 25.12.2003 року №855.

Активно залучати товариства Українського козацтва до військово-патріотичної, пошуково-краєзнавчої, спортивно-масової, оборонно-масової та культурно-просвітницької роботи серед школярів, до питань підготовки молоді як захисників Батьківщини. (п.2.1. Наказу).

Передмова.

Українці – єдина у світі козацька нація. Козацтво є дисциплінованою організацією українського народу, споконвічною формою його самоорганізації і самозахисту в лихоліття на засадах стародавнього Звичаю-Волі як відкрісталізованого етнічного розуму.

Після зруйнування Запорозької Січі в 1775 році, не дивлячись на тривалий процес розкозачення і денаціоналізації українців Московською імперією, живий ланцюг спадковості Українського козацтва ніколи не переривався: 1775-1828 рр. – Задунайська Січ; 1783-1868 рр. Українські козацькі війська і формування у складі імперського війська; 1783-1917 рр. – в Україні зберігався козацький стан; 1904-1914 рр. січовий рух в Галичині. Створення Легіону українських січових стрільців; 1917-1922 рр. – бурхливий підйом відновлення козацтва, його боротьба за відновлення самостійної і соборної України; 1918-1933 рр. – існування в Україні Українського Вільного Козацтва, а до 1990 року – збереження духовності і традицій Українського козацтва у ментальності і моралі національно-патріотичної верстви етнічних українців на Батьківщині і в українській діаспорі.

Сучасне Українське козацтво відновилося в Україні в 1990 році і має своєю метою історичну місію – шляхом боротьби за незалежність і соборність України. Відновленням у етнічній пам'яті українців глибоких національно-патріотичних переконань, традицій і безмежної любові до своєї Батьківщини – втілити в життя українського народу і спонукати на вічність Українську Національну Ідею.

Виховувати в людині патріота своєї Батьківщини, любов до рідного краю, любов до своєї України варто починати з раннього дитинства.

Вільною «Козацькою республікою» називали іноземці нашу Батьківщину – неньку Україну, з глибокою повагою відзивались про її відчайдушних захисників – запорозьких козаків. Хто вони? Якими були, чим захоплювались, звідки черпали сили для своєї нескореної вдачі? На ці й цілий ряд питань має відповісти орієнтовна об'єднана програма для діяльності молодших школярів – козачат (дітей віком 6-10 років), школярів середнього віку – джур козацьких (вік 10-15 років) та старшокласників – молодих козаків (віком 15-18 років).

Запорозьке козацтво – гордість української нації і програма має виховати в дітях саме цю гордість за своїх предків, синівську вірність, навчити їх бути сильними, дужими, готовими віддати своє життя, якщо вирішується доля рідної Вітчизни, як це робили славні козаки – запорожці.

У процесі тривалого історичного розвитку передовою силою і формою духовного об'єднання суспільства в Україні було козацтво. Епоха козацтва створила глибоку багатогранну духовність, що стала вершиною української національної культури.

У козацькі часи нашому народові були притаманні високий рівень шляхетності, моральності, духовності, доблесті і звитяги, знання і бездоганне дотримання національних традицій і звичаїв. У козацькій державі не було такого ганебного явища, як бездомні діти. Дітьми опікувалося все суспільство. Ці якості потрібні українському народові і сьогодні – в період відновлення своєї державності і особливо завтра, в процесі розбудови і зміцнення могутності нашої Батьківщини, в процесі практичних дій щодо відновлення і збагачення Слави України.

Отже, сьогодні в школярів необхідно виховувати глибокі почуття патріотизму та національної гідності, якостей захисника Батьківщини, високий рівень загальної культури та народних знань (народної астрономії, медицини, агрономії, метеорології), народної естетики, моралі, мистецтв.

Виконання цих завдань і повинне сприяти Положення про дитячо-юнацьку, військово-спортивну патріотичну гру «Джура», яка за напрямками, формою і змістом розрахована на шкільну молодь, а також на допризовну і призовну молодь за місцем проживання за умов умілого, грамотного, ініціативного і активного керівництва дорослих козаків – патріотів, старших товаришів, зокрема педагогів – організаторів дитячих колективів, вчителів історії, української мови та літератури, професійних військових, вчителів фізичної культури та тренерів спорту, керівників вокальних та танцювальних колективів, які забезпечать позитивний результат заходів навчально-виховного процесу.

Пропозиції Положення щодо напрямків і змісту виховання молоді реалізуються шляхом організації цілеспрямованого системного напрямку в навчально-виховному процесі в учнівських класах, в загонах, гуртках, секціях та ланках за інтересами, в процесі військово-спортивної патріотичної козацької гри «Джура» в позаурочний час в навчальних та позашкільних закладах освіти, за місцем проживання, під час табірної збори допризовної та призовної молоді.

Відповідна діяльність має охопити майже всі сфери учнівського життя, при цьому треба зважити на ту особливість, що козаками на Січі були лише чоловіки, отже для дівчаток відповідного віку, там де програмні питання за змістом не можуть бути однаковими, варто паралельно створити свій гурт, де було б передбачено підготовку їх до майбутнього подружнього життя. Жінка в минулому – вірна супутниця козака, вона – берегиня свого роду, отчого дому, але при цьому в кожну важку годину й жінка – воїн, яка може відстояти свою землю від ворога, тобто заступити свого чоловіка-козака, якщо це необхідно. Жінкам виховувала у своїх дітей (і в першу чергу у хлопців) мужність, сміливість, твердість і рішучість, інші вольові, необхідні захиснику Батьківщини риси козацького характеру.

Всі ці концептуальні і програмні питання виховання молоді відображені в Положенні, яке має два розділи: перший – напрямки і зміст національно-духовного і військово-патріотичного виховання і другий – організація і зміст військово-спортивної, патріотичної гри «Джура».

За змістом Положення потребує від керівного складу гри певних духовних і фізичних зусиль щодо організації цікавої і ефективної гри, але це не повинно бути стримуючим фактором в навчально-виховному процесі. Сьогодні щось із-за своєї складності не буде повністю виконано, не буде досягнуто... Нічого... Але завтра, з часом поставлена мета буде досягнута.

Дорогу долає той, хто йде. «Щоб дійти до мети, треба перш за все йти».

Наша мета – шляхом свідомого опанування героїським, лицарським, гуманним і демократичним славного минулого наших предків – Українського козацтва, його традицій, культури, науки, військового мистецтва та господарювання – духовно і морально піднятися до рівня української національної ідеї і забезпечити її життєдайність на вічність.

ПЕРШИЙ РОЗДІЛ

*Напрямки та зміст національно-духовного та військово-патріотичного виховання в процесі гри
«Джура» Українського козацтва.
Програма для всіх учасників гри.*

I. «Мій рідний край». Вивчення історії рідного краю.

Знайомство з рідним селом, містом, екскурсії по селу, місту, де мешкаєш, вивчення історії виникнення села, міста, його перших років існування; пошукова робота шляхом зустрічей з людьми похилого віку своєї місцевості, їхні розповіді про минуле місцевості, де ти живеш; по можливості – збирання старовинних речей побуту, вишивок, костюмів різних регіонів України, писанок тощо.

Вивчення історії району, області, знайомство з найяскравішими сторінками їхнього розвитку, звернути особливу увагу на висвітлення так званих "білих плям історії" (доля України в складі Московської імперії, боротьба за національну незалежність українців в XVII ст., колективізація, голодомори, фізичний і духовний терор Московської імперії проти українського народу, участь земляків у Другій світовій війні, національно-визвольні змагання в післявоєнний період).

Видатні земляки рідного краю (політичні та військові діячі, письменники, інженери, педагоги, підприємці та інші), їх місце та роль у розвитку рідного краю, всієї України, внесок у світову науку, культуру, мистецтво, економіку.

Матеріали історії рідного краю. Батьківщини розмішуються в шкільному музеї "Козацької слави".

II. «Гей ви, хлопці, славні запорожці». Вивчення історії Запорозького козацтва.

Вивчення історії, місць розташування запорозьких Січей, побуту козаків. Добре вивчити, зрозуміти і усвідомити саме поняття "козак" та чітко засвоїти його морально-психологічну суть. Зрозуміти роль та значення козацького побратимства. Знайомство і вивчення кодексів лицарської звитяги та лицарської честі. Ознайомлення з першоджерелами і вивчення історичної літератури про запорозьких козаків; про їхні визвольні походи та переможні битви за незалежність України і волю Українського народу, про гетьманів України і їхню роль в обороні незалежності і державотворенні України; збирання прислів'їв та приказок про козаків; зустрічі з старожилами району, що пам'ятають народні думи, звичаї, прикмети, пов'язані з життям козацтва, збирання старовинних легенд своєї місцевості. Вивчення історії місцевих товариств (осередків) Українського козацтва.

III. Духовні цінності запорозьких козаків.

Піднесення на належно високий рівень культу Батька і Матері, Бабусі і Дідуся, Роду і Народу. Слід наголосити, що в Україні діти завжди зверталися до батьків тільки на Ви.

Шляхом бесіди, зустрічей з батьками виховувати у дітей поняття я, що Батько - захисник сім'ї, роду, творець історії, державності. Використовуючи козацький фольклор, де батько для дитини - високий і незаперечний взірць стійкості, мужності і відваги, виховувати в дітей на конкретних прикладах поняття рівноправності в сім'ї чоловіка і жінки, прищеплювати любов і повагу до матері, як берегині роду свого. Обов'язково вивчити свій родовід, чим уславлений рід, його таланти, звичаї. Можливе проведення родинних свят : "З бабусиною скрині", "Роде наш красний" та ін. Значення християнської віри для козаків. Бог оберігає незалежну Україну, надає їй духовних сил у боротьбі з ворогами. Ознайомити дітей з найпоширенішими молитвами козаків. Покрова Пресвятої Богородиці - найвизначніше свято запорозьких козаків. 14 жовтня - День Українського козацтва.

Розвивати духовність на основі національних свят і участі в них дітей - козачат, джур козацьких і молодих козаків.

IV. «Козацькому роду нема переводу». Відродження військово-спортивного мистецтва Українського козацтва.

У процесі бесід, розповідей, екскурсів до музеїв та походів виховувати в дітей кращі риси козаків: вірність і відданість аж до саможертвності Вітчизні, Матері, Народу; незламної дружби, нехтування безпекою; відстоювання своєї волі, свободи народу.

На основі конкретних прикладів з життя козаків спонукати дітей до прагнення розвивати в собі багатирську силу і дух, міцний фізичний гарт. Проводити загартовування організму плаванням (і під водою з очеретиною), обмиванням холодною водою, влітку спання просто неба; вивчення народної медицини та можливість застосування її на практиці (лікування народними методами кашлю, нежиті, кровотеч, неглибоких ран, укусів змій тощо).

Вивчення і практичне відновлення народних ігор, забав та єдиноборств, де мірялися силою, опановувати мистецтвом верхової їзди та єдиноборств. "Гопак", як один із найпоширеніших національних видів єдиноборства, покликаний піднести бойовитість духу, віру в свої сили, порив до життя, зокрема, прийоми "повзунці", "голубці", "тинки", "пістоль", "розніжка", "шулика", і забезпечити фізичний розвиток і загарбування тіла.

Знайомство і вивчення основних форм боротьби козаків "гойдак" (розвідники пластуни), "спас" (оборонний характер), "аркан", навулачки, на ремнях, на палицях. Проведення в ігровій формі ранків "Котилася торба", де знайомити учнів з найкращими народними іграми. Організувати і регулярно проводити

огляди якості військово-спортивного вишколу козаків в осередках, на першість населених пунктів, районів тощо.

V. "Козацькими стежками». Туристична краєзнавча робота.

Вивчення природи рідного краю. Проведення піших, кінних та на технічних засобах походів по навколишній місцевості з метою ознайомлення з цікавими, пов'язаними з історією запорозького (Українського) козацтва, місцями. Готувати себе переборювати труднощі, оволодівати туристичною майстерністю. Проводити походи по місцях, пов'язаних з козацькою славою свого району, області. України. Складати щоденники, вести нотатки, можливо літописи на основі зустрічей з цікавими людьми. Провести походи в природу: "До козацького кулешу", де бажані козацькі забави, змагання з традиційних видів фізичної культури, а також пісні, танці, козацьке вогнище.

Відновлювати традиційно український напрямок господарювання і фізичного самовдосконалення - конярство і кінний спорт, верхова їзда якого у далекому минулому започаткована нашими предками. Відновлювати і розвивати кінні туристичні маршрути в кожному регіоні України.

VI. Від козацьких забав до олімпійських вершин.

Постійно і цілеспрямовано працювати над вдосконаленням свого фізичного розвитку, обов'язково бути членом двох секцій фізичної культури та спорту (одна з них - технічного спрямування), оволодіти всім обсягом програмних вимог з фізичного виховання козачат, джур козацьких і молодих козаків як Захисників Батьківщини.

З легкої атлетики: навчатися метати на відстань і в ціль м'яч, гранату, спис, диск; стріляти з лука, вогнепальної та пневматичної зброї, стрибати в довжину, виконувати нормативи: підтягування на перекладині та віджимання на паралельних брусах; бігу на 100, 1000 м, кросу на 3000 м. маршу-кидку на 5000 м. човникового бігу 10 x 10 м, комплексної силових вправи.

З гімнастики уміти виконувати вправи:

- на турніку (поперечині, окремо і в комбінаціях): підйом перевертанням: підйом силою; підйом зацепом; підйом розгином: оборот назад торкаючись; мах дугою; зіскок дугою; зіскок на масі назад;

- на паралельних брусах (окремо і в комбінаціях): згинання і розгинання рук в упорі статично і в розмахуванні; підйом розгином; стійка на плечах; зіскок з кінців ноги нарізно; зіскок боком та на масі вперед зіскок вправо (вліво) з поворотом наліво (направо)кругом;

- стрибки через гімнастичного козла та коня в ширину і в довжину;

- лазити по вертикальній жердині (голоблі) і вірьовці за допомогою і без допомоги ніг. Уміти їздити ("триматись реп'яхом") верхи на копі, плавати, ходити на лижах, керувати мотоциклом і автомобілем.

А також інші вправи із сучасних олімпійських видів фізичної культури та спорту, що сприяють вихованню у козацької молоді сміливості, спритності, кмітливості, сили, силових та швидкісної витривалості.

Нормативи з легкої атлетики прикладної фізичної підготовки за Програмою допризовної підготовки

№ п.п.	Засоби легкої атлетики (види випробувань)	Нормативи, бали						Примітки
		10 клас			11 клас			
		12балів	9 балів	6 балів	12балів	9 балів	6 балів	
1	Підтягування (разів)	11	9	6	12	10	7	
2	Біг 100 м (секунд)	13.8	14,6	15,5	13.6	14.4	15,2	
3	Біг 1000 м (хв.с)	3,30	3,40	4,0	ЗЛО	3,20	3,35	
4	Крос 3000 м (хв. с)	12.20	13,0	13.45	12,0 1	12.25	13,30	
5	Метання гранати 600 г, м	35	30	20	40	35	30	
6	Марш-кидок 5000 м, хв.	36	38	40	33	35	37	
7	Човникови біг100х100м с.	29	30	32	28	29	31	
8	Комплексна силова вправа, за 1 хв. Разів	42	38	34	44	40	36	

Козацька військово-спортивна патріотична гра "Джура" передбачає щотижневі військово-патріотичні заходи, військово-спортивні тренування, заняття за змістом Програми допризовної підготовки молоді; змагання, естафети, конкурси, вікторини, олімпіади, операції, десанти, походи до місць славного минулого і сьогодення Українського народу.

Допризовна підготовка молоді змістом і обсягом навчання повинна забезпечити достатньо високий рівень військового вишколу Захисників Батьківщини, враховуючи те, що значна їх кількість не зможе пройти курс кадрової служби в Збройних Силах України і в умовах певної ситуації збройного

конфлікту візьме зброю і стане до лав Захисників Батьківщини з тим рівнем військової підготовки, який вона здобуде в навчальному закладі загальної або професійно-технічної освіти.

Метою заходів цього розділу для кожного козака є:

3 розділу Збройні Сили України: Поглиблення знань історії України та її Війська, героїчного минулою Українською народом, його боротьби за свободу і незалежність своєї Батьківщини славних перемог Запорожців над військами Оттоманської імперії, польської шляхти, Московського царства та інших. Продовжний ознайомлення з складом, структурою і призначенням Збройних Сил України на сучасному етапі. Виховувати в собі глибокі національні почуття патріотизму, любові до Батьківщини та до її Збройних Сил, готовності до бездоганного виконання військового обов'язку, дисциплінованості і особистої відповідальності за захист своєї Батьківщини, України.

3 тактичної підготовки: Поглибити знання основ бойових дій стрілецького відділення та обов'язків солдата в бою: закріпити практичні навички щодо виконання дій солдата в наступальному бою, в обороні та в розвідці: продовжити ознайомлення з прийомами боротьби з танками і веденням вогню із стрілецької зброї по літакам і вертольотам противника. Виховувати в собі мужність, відчуття побратимства та колективізму, готовності до взаємодопомоги, виконання поставленого бойового завдання.

3 вогневої підготовки: Поглибити знання бойових властивостей та матеріальної частини стрілецької зброї та ручних гранат; закріпити практичні навички в діях щодо виконання прийомів і правил стрільби зі стрілецької зброї та метання ручних гранат. Виховувати в собі впевненість в бойових якостях вітчизняної зброї і усвідомлення необхідності майстерного володіння нею.

Із статутів Збройних Сил України: Поглибити знання вимог військової дисципліни, правил військової ввічливості. обов'язків солдата, днювального та вартового; закріпити навички при звертанні до старших (начальників), в діях при виконанні розпоряджень та віддаванні військової честі; продовжити ознайомлення з загальними обов'язками військовослужбовців, задачами внутрішньої та вартової служби; виховувати в собі любов до Збройних Сил України, готовність до бездоганного виконання наказів командирів і начальників, високу дисциплінованість і справність.

Із стройової підготовки: Поглибити знання елементів строю, обов'язків та порядку дій солдата перед шиккуванням та в строю; закріпити практичні навички виконання команд в строю і окремих стройових прийомів без зброї; продовжити ознайомлення з порядком виконання стройових прийомів зі зброєю; виховувати в собі організованість, дисциплінованість, підтягнутість, охайність, відчуття колективізму, побратимства і взаємодопомоги.

3 воєнної топографії: Закріпити знання та практичні навички орієнтування та визначення свого місця знаходження в різних умовах пори року. доби, погоди і на незнайомій місцевості; виховувати в собі ініціативність, кмітливість, витриманість і самовладання, готовність до самостійних дій.

3 цивільної оборони : Поглибити знання факторів ураження аварій, катастроф, стихійного лиха, зброї масового знищення людей, способів та засобів захисту від них; закріпити практичні навички щодо використання засобів колективного та індивідуального захисту, приладів радіаційної, хімічної розвідки і дозиметричного контролю, виготовлення простих засобів захисту органів дихання . проведення часткової санітарної обробки людей; виховувати в собі високі морально-психологічні якості, впевненість в ефективності заходів цивільної оборони, надійності засобів захисту від зброї масового ураження , високу організованість, дисциплінованість, готовність виконувати обов'язки і цивільної оборони в складних умовах обстановки.

3 медично-санітарної підготовки: Поглибити знання основ організації медичної служби цивільної оборони і її основних завдань, обов'язків санітарних дружин, змісту першої долікарської допомоги у вогнищах масового ураження і правил виконання процедур по догляду за хворими: закріпити практичні навички щодо надання першої долікарської допомоги при травмах, опіках, нещасних випадках, ураженнях отруйними речовинами і радіаційних опроміненнях, при заходах профілактики інфекційних захворювань і догляду за хворими; виховувати « собі патріотизм, гуманне відношення до хворих, прагнення оволодіти медичними знаннями, свідомо виконувати свій благородний обов'язок по паданню допомоги ураженим і хворим.

3 фізичної підготовки: Домагатися відмінного (12-бального) рівня фізичної підготовки в обсязі вимог програми фізичного виховання в навчально-виховному закладі та розділу VI цієї програми; впевнено виконувати прийоми подолання комбінованих військово-спортивних смут перешкод, туристичних естафет, перешкод під час марш-кидків, тактичних ігор на місцевості і туристичних походів, бути фізично готовим до військової служби, до захисту Батьківщини; обов'язково брати участь у роботі гуртків військово-прикладних видів фізичної культури і спорту; виховувати в собі мужність, силу волі, витривалість, спритність, моторність, морально-психологічну стійкість, здібність і готовність витримувати великі фізичні навантаження.

3 військово-прикладної, технічної підготовки: Оволодіти навичками по одному із технічних і військово-прикладних видів спорту (автомобільний, мотоциклетний, планерний, парашутний, модельний, водомоторний і радіоспорт. воєнно-прикладні багатобор'я та інші;- виховувати в собі любов до знань, техніки і праці, сміливість, відвагу, фізичну витривалість.

Збирати старовинні легенди своєї місцевості, вивчати історію виникнення обрядів і свят кожної пори року: колядки, щедрівки, зажинки, обжинки, свято першої борозни та інші.

Знайомитися з історією і вивчати козацькі та українські народні пісні, збирати пісенні матеріали своєї місцевості.

Брати участь в народних святах: Андрія, Миколи. Різдвяні свята, Великдень. Ой на Івана Купала, Калиновий цвіт та інші.

Організувати дитячі фольклорні вертепи, драматичні гуртки, колективи по вивченню і виконанню юнацької пісні та тип цю. української народної пісні та танцю. Відновити вечорниці та виступи козацьких музичних та хорових колективів в неділю та святкові дні в місцях масового відпочинку жителів населених пунктів.

Програма для дівчаток.

I. «Хата моя, біла хата».

Мати - берегиня роду свого. Зустрічі - бесіди зі своїми бабусями, сусідами, де дізнаватися про роль жінки у сім'ї; збирання фольклорних матеріалів про сімейні свята та відновлення цих старовинних чудових обрядів: сватання, весілля, підготовка, яка передувала цим традиційним українським обрядам; родини, христини тощо. Збирання матеріалів старовини, побутових, (окрема вишивки, гаптування, костюмів та ін., по можливості створити кімнату-музей Матері. Формування у свідомості дівчаток цінності цноти, незайманості і неприпустимості ранніх, дошлюбних сексуальних контактів.

II. « Рідна мати моя, ти ночей не доспала...» Пісні моєї мами.

Знайомство і розучування колискових пісень. Підготувати і провести ранок (вечір) "Пісня моя колискова", "Бабусині казки": зустрічі з місцевими цікавими жінками району, міста, села; збирання з їх розповідей цікавих матеріалів-оповідей. каюк, легенд; "Нічого кращого не має, як тая мати молодая..." - збір матеріалів, вечори, ранки тощо. Вивчення українських народних пісень, що співають у рідному селі, районі, складання невеличких збірок "Пісні мого краю".

III. "Ой у лузі червона калина..."

Знайомство дівчаток з найпоширенішими в Україні з давніх-давен рослинами - символами України: калиною, вербою. тополею, мальвами, соняшниками. Відтворення в природі українського озеленення: вдома, біля школи, в парку, на вулиці, по можливості насадження алеї над водою з оберег нашої духовної спадщини. Підготовка і проведення ранків (вечорів) "Тут земля мила, де мати родила".

IV. "І на тим рушничкові..." Навчання жіночої майстерності.

Моя перша вчителька; перейняти ту майстерність, якою володіють мама, бабуся і навчити подруг вишивати, гаптувати, плести. Шляхом гурткової роботи навчати дівчаток декоративно-ужитковій майстерності, аранжуванню, українській кулінарії, музичному та танцювальному мистецтву. Створити клуби дівчаток "Господарочка", де за спеціальними програмами передбачати можливість навчання дівчаток жіночої майстерності. Залучати до роботи з дівчатками народних умільців, майстрів лозоплетіння, розпису, писанки тощо. Народна кулінарія, збирання традиційних рецептів народної кулінарії та приготування окремих забутих страв, випічки хліба тощо.

V. "До глибин народної медицини".

Знайомити дівчаток з таємницями народної медицини, створити ділянки лікарських рослин в саду, в парку, біля школи, своєї оселі, збирати і здавати лікарські рослини, збирати легенди, качки про лікарські рослини та їх цілющі якості. Навчити за допомогою лікарських трав, що ростуть в місцевості де проживають діти, лікувати захворювання, вміти надавати допомогу, по необхідності за допомогою лікарських трав. Проводити зустрічі з місцевими фітотерапевтами (в народі - знахарками). Збирати рецепти народної медицини, по можливості створити рукописну книгу рецептів: "Бабуся радить".

Д Р У Г И Й   Р О З Д І Л

Організація та зміст військово-спортивної патріотичної гри "Джура" Українського козацтва

I. Загальні положення.

1.1. Дитячо-юнацька військово-спортивна патріотична гра "Джура" Українського козацтва є базовою і основною позакласною формою оборонно-масової спортивно-оздоровчої роботи, початкової військової та фізичної підготовки, ідейно-політичного, морально-психологічного та національно-духовного виховання учнівської молоді в позаурочний час, а також допризовної та призовної молоді за місцем проживання.

1.2. Дитячо-юнацька військово-спортивна патріотична гра "Джура"(далі – гра "Джура") Українського козацтва є добровільним, незалежним, позапартійним угрупованням молоді, яке створюється для об'єднання дітей, підлітків та юнаків з метою їх виховання на традиціях і звичаях Українського козацтва.

1.3. Організаційною основою гри "Джура" є первинні осередки, які створюються в навчально-виховних закладах та за місцем проживання і в своїй діяльності під керівництвом

відповідних штабів гри об'єднуються в місцеві (сільські, селищні, міські), територіальні (районні сільські і районні міст) та крайові (обласні і міські з районним поділом) товариства, а крайові - у Всеукраїнське товариство національно-духовного відродження та військово-спортивної патріотичної гри "Джура" Українського козацтва.

II. Мета та основні завдання гри.

2.1. Метою гри "Джура" є :

- виховання у юнаків та дівчат глибоких і твердих національно-патріотичних переконань, підготовка молоді до творчої праці, до військової служби та захисту своєї Батьківщини України шляхом залучення молоді до оборонно-масової та військово-спортивної патріотичної роботи;
- формування і виховання у молоді високих морально-психологічних та морально-бойових якостей; мужності, сміливості, рішучості, відваги, стійкості, наполегливості, дисциплінованості і ініціативності па теренах відновлених національних козацьких педагогічних традицій;
- виховання духовно та фізично розвиненого юного покоління суверенної України на історично сформованих засадах козацького світогляду та здорового способу життя, у душі відданості Батьківщині та її народу на основі відродження національних і загальнолюдських духовних і моральних цінностей.

2.2. Передумови організації козацької гри "Джура":

- наявність кваліфікованого, ініціативного вихователя, що заявить про своє бажання згуртувати допризовну і призовну молодь та дітей і вести з ними виховну роботу за визначеною метою за місцем проживання;
- ініціативна та цілеспрямована на військово-патріотичне виховання учнівської молоді на традиціях Українського козацтва робота викладацько-вчительського колективу навчально-виховних закладів;
- ініціативна та цілеспрямована на військово-патріотичне виховання козацької молоді і підготовку її до військової служби та захисту Батьківщини діяльність старшини первинних осередків та районних товариств Українського козацтва у співпраці з місцевими структурами державної виконавчої влади.

2.3. Завданнями гри "Джура" є:

- виховання у дітей та юнацтва активної громадянської позиції, національної гідності і самосвідомості, любові до своєї Батьківщини України, готовності захищати свій рідний край;
- опанування козацької культурної спадщини, гри на козацьких музичних інструментах, козацького танцю, козацьких пісень і дум, вивчення козацького живопису, розпису й опорядження козацьких церков і житла, звичаїв і ритуалів, традицій, свят;
- оволодіння художніми промислами, козацькими способами життя і господарювання на землі (в полі, огороді, саду), на пасіці, традиційними видами тваринництва тощо;
- переймання козацьких забав та військових ігор, традиційних козацьких видів фізичної культури, спорту та військових умінь, зокрема різних видів єдиноборства, верхової їзди та кінного спорту, бойового танцю "Гопак" та інших національних військово-спортивних традицій з метою ґартування козацького духу й тіла:
- осягання секретів козацької кухні, здорового способу життя, козацької медицини, знахарства;
- зміцнення та розвиток дружби між дітьми та юнацтвом різних регіонів України.

2.4. Для виконання своїх завдань гра "Джура" створює осередки, де:

- навчає і ґартує своїх членів під час занять у навчально-виховних закладах освіти, за місцем проживання, у літніх козацьких таборах і на зльотах;
- щорічно проводить огляд (шляхом проведення змагань) якості вишколу Захисників Батьківщини, козацького військово-патріотичного виховання, вишколу козачат, джур козацьких і молодих козаків (за окремим положенням);
- проводить козацькі походи, краєзнавчі, фольклорно-етнографічні експедиції тощо;
- організовує і бере участь у екологічних акціях та акціях милосердя, культурно-просвітницьких заходах;
- співпрацює з дитячими й молодіжними організаціями України й закордону, з "Пластом", "Соколом", "Січчю", "СУМом" та ін.

2.5. Огляд якості вишколу Захисників Батьківщини, військово-патріотичного виховання козачат, джур козацьких, молодих і дійсних козаків у навчально-виховних закладах, за місцем проживання, в районах, областях і на державному рівні організується і проводиться відповідно районними, обласними і Всеукраїнським (Головним) штабами Військово-спортивної патріотичної козацької гри "Джура" та змагань "Козацьке завзяття". У змаганнях "Козацьке завзяття" беруть участь дійсні козаки (хлопці старше 18 років і козаки військового запасу) згідно з окремими Програмою і Положенням, що розробляються Генеральною канцелярією Українського козацтва.

III. Участь в дитячо-юнацькій козацькій грі «Джура»

3.1. Учасником військово-спортивної патріотичної гри "Джура" Українського козацтва може стати кожен хлопчик чи дівчинка віком від 6 до 18 років (зваживши на те, що дівчатка і хлопчики будуть виховуватися за окремими програмами), які люблять Україну, хочуть добре знати її історію та культуру, давне минуле, які поділяють ідеали Українського козацтва і вимоги цього Положення.

3.2. Особи старші 18 років можуть зберегти своє право на участь у грі за бажанням. Вони одержують звання "Козака наставника" і беруть участь у виховній роботі з молоддю.

3.3. Прийом до складу учасників гри "Джура" здійснює первинний осередок (клас, загін) на загальному зібранні (Раді) за згодою батьків (для учнів) та після проходження відповідного курсу козацької підготовки: знайомство з заповідями, правами та обов'язками, деякі знання з історії козаків, імена їх героїв тощо.

3.4. Припинення членства в грі "Джура" відбувається добровільно або за ухвалою Ради куреня (класу, загону) як стягнення за несумісності з цим Положенням дії.

3.5. Учасники гри "Джура" поділяються на козачат (молодших школярів) віком 6-10 років, джур козацьких (школярів середніх класів) віком 10-15 років, молодих козаків (школярів старших класів) віком 15-18 років та дійсних козаків – хлопців понад 18 років за місцем проживання.

3.6. За козацькою традицією кожен козак прагне і може мати побратима з однолітків. Посвячення в побратими відбувається за відповідним ритуалом і скріплюється козацькою незламною клятвою.

IV. Права і обов'язки учасників гри «Джура»

4.1. Учасник гри "Джура" має право:

- вирішального голосу при розгляді будь-яких питань гри "Джура"; обирати і бути обраним до козацької старшини всіх рівнів гри;
- брати участь в усіх заходах, що стосується гри;
- виносити на розгляд козацької громади будь-які питання гри "Джура";
- критикувати дії будь-якої особи й органу козацького товариства гри;
- апелювати (звертатися з заявами, оскарженнями) до вищого органу гри;
- одержувати вичерпну інформацію про діяльність свого осередку та його окремих осіб, вимагати звіту і в разі потреби дострокового переобрання старшини;
- бути відзначеним за зріцтво виконання обов'язків, успіхи в навчанні та праці.

4.2. Учасник гри "Джура" зобов'язаний:

- бути патріотом своєї Батьківщини, готувати себе до захисту вільної, соборної і демократичної України;
- вважати військову службу святим обов'язком і справою честі українського козака;
- визнавати це Положення і дотримуватися його вимог;
- брати активну участь у роботі свого козацького осередку;
- зразково навчатися, пройти певний курс підготовки з питань козацької науки;
- невтомно працювати над всебічним вдосконаленням себе як людини і козака;
- постійно бути зібраним і ініціативним, швидко і точно виконувати накази козацької старшини, мати охайний зовнішній вигляд, суворо дотримуватися дисципліни і правопорядку;
- свято дотримуватися кодексу лицарської честі;
- бути принциповим і вимогливим до себе та інших з питань збереження навколишнього природного середовища, брати активну участь в заходах щодо його збереження.

4.3. Молоді козаки допризовного віку згідно з чинним законодавством в установленому порядку стають на військовий облік у військовому комісаріаті, а потім як козаки призиваються або за контрактом ідуть на військову службу до підрозділів Збройних Сил, Прикордонних військ. Цивільної оборони. Внутрішніх військ та Інших силових структур України.

V. Кодекс лицарської честі козака

Люби свою Батьківщину, материнську мову, неньку Україну. Шануй віру і звичаї свого народу.

Май свою національну і людську гідність, будь готовим захищати слабших, турбуватися про молодших, зокрема дітей.

Виховуй шляхетне ставлення до дівчинки, жінки, матері, бабусі; оберігай їх честь і гідність.

Слухай накази отамана, поважай старших та поради наставників.

Будь вірним українській національній ідеї, принципам української національної моралі і духовності.

Відстоюй повну свободу і незалежність особистості, народу, держави.

Кріпи свій характер і волю, будь терплячим і дисциплінованим.

Будь хоробрим і відважним, мужнім і невтомним.

Понад усе цілуй козацьку честь.

Будь лицарем до супротивника, зневажай жорстоких і лихих.

Будь ревним охоронцем рідної природи.

Бережи традиції Українського козацтва, охороняй пам'ятки історії і культури свого народу.

Кодекс лицарської честі для козачат

Шануй і маму і тата, завжди працюй завзято. Люби рідну країну, що зветься Україна. Турбуйся про молодших, жіноцтво поважай. Будь сильним, справедливим, скромним і правдивим і рідну Батьківщину завжди захищай.

Кодекс лицарської звитяги для козачат

За волю, за віру, за честь України я буду невтомно стояти до загибелі. Нехай небезпека чатує навколо, та друзів своїх я не зраджу ніколи. А недруги наші нехай пам'ятають - у чеснім бою козаки не втікають. Чи горе навколо, чи радість буває, козак добрим людям завжди помагає.

VI. Організаційна структура дитячо-юнацької гри "Джура"

6.1. Основною організаційною структурою дитячо-юнацької козацької гри "Джура" є загін (чота, взвод) - первинний козацький осередок за місцем навчання чи за місцем проживання або за інтересами.

6.2. Основною низовою організаційною одиницею козачат, джур козацьких та молодих козаків є рій, що складається з 10-15 учасників гри і ділиться на застави по 3-5 осіб у кожній. Рій об'єднуються в загін (шкільний клас), загони козацької молоді одного віку (школярі-однокласники) входять до складу сотні, а сотні - до куреня козацької організації навчального закладу.

6.3. На чолі кожної структурної козацької одиниці стоїть виборна козацька старшина: у заставі - отаман застави (заставний); у рій - отаман рою (ройовий); у загоні (чоті) чотові: отаман, писар, обозний, осавул, хорунжий, скарбник - шафар; у сотні - сотенні: отаман, писар, осавул, хорунжий; у курені - курінні: отаман, писар, обозний, осавул, хорунжий, бунчужний, скарбник, суддя, довбуш, товмач.

Отаман (чотар, сотенний, курінний) здійснює загальне керівництво товариством дитячо-юнацької козацької гри "Джура".

Писар веде канцелярію і разом з отаманом здійснює заходи статутної діяльності товариства. Це - заступник отамана, розпорядник, адміністратор і координатор діяльності козацького товариства, гри "Джура".

Обозний відає господарством та природоохоронною діяльністю козацького товариства, гри "Джура".

Скарбник відає фінансами козацького товариства, гри "Джура".

Осавул стежить за дотриманням зразкової поведінки джурами козацькими та молодими козаками, організованим виконанням заходів військово-патріотичного виховання та вишколу козачат, джур козацьких і молодих козаків з питань традиційних козацьких умінь та єдиноборств.

Хорунжий - головний прапорноносець, відає козацькими стягами й хоругвами, крім того відповідає за організацію заходів фізичного виховання козачат, джур козацьких і молодих козаків.

Бунчужний завідує козацькими клейнодами - бунчуками, пірначами тощо. Відповідає за організацію заходів культурно-мистецької діяльності та виховної роботи козацького товариства гри "Джура".

Суддя очолює суд козацької честі. Цей суд розбирає суперечливі питання, проступки джур козацьких і молодих козаків, неправильні дії загонів та окремих представників юнацької козацької старшини, включаючи і отаманів. Суд честі незалежний ні від кого і керується лише принципами лицарського кодексу козаків та Положенням.

Довбуш завідує військовими литавами, барабаном, сурмою, якими скликає товариство на Ради, збори. Довбушу підпорядкований Сурмач, який за наказом отамана подає сигнали управління.

Товмач - перекладач, знає іноземні мови.

Шафар для походів заготовляє, провіант, туристичне та інше спорядження і дбає про їх збереження та використання. Він-ключник, економ, домоправитель.

6.4. Козацька старшина обирається терміном на один рік на звітно-виборних (Великих) Радах, в першій половині січня, як це було у запорозьких козаків (14 січня) в період Козацької Республіки, і здійснює керівництво товариством у період між радами. Рада є найвищим органом козацького самоврядування і скликається: курінна - на початку кожної навчальної чверті: сотенні і загонні - не рідше, як один раз на місяць. Курінна старшина розробляє і узгоджує з керівництвом навчально-виховного закладу Регламент і Типовий план-графік діяльності куреня на рік.

6.5. Військово-спортивна патріотична гра "ДЖУРА" Українського козацтва працює під батьківською опікою дорослих козаків. Серед них є особи, які спеціально займаються виховною роботою серед джур козацьких та козачат. Вони називаються козаками - наставниками, їх призначає місцеве або районне товариство Українського козацтва, або їх запрошують до праці самі джури козацькі та молоді козаки.

6.6. Козаки - наставники і почесні козаки входять до складу старшини Куреня як радники, беруть участь у всіх видах його роботи, але мають лише дорадчий голос і не голосують. Вони мають право первинного вето, накладати попередньо заборону на рішення Ради. Але якщо через деякий час Рада повторно ухвалить те ж саме рішення, воно набуває чинності.

6.7. Дитячо-юнацька козацька гра "Джура" має свою традиційну символіку: прапор, хоругву, бунчук, козацькі відзнаки та форму одягу встановленого зразка. Форма одягу членів організації має бути повсякденною і святковою. Повсякденною може бути одяг для занять або похідна форма одягу військово-спортивного крою; святковою, парадною - історично-традиційна: кольорові чоботи, шаровари, пояс, вишита сорочка, жупан (свитка), шапка зі шликом.

6.8. Юні козаки носять такі відзнаки:

- на правому рукаві (10 см від верху) нашивається прапор України розміром 8 x 5 см;
- на лівому рукаві (10 см від верху) нашивається крайова (обласна) емблема молодого

козака (форма і зміст визначаються в області) і нижче від неї на 3 см - відзнака козацької старшини:

- ройової - жовта смужка 8 х 1 см;
- загонової - дві жовті смужки 8 х 1 см;
- сотенної - три жовті смужки 8 х 1 см;
- курінної - одна жовта смужка 8 х 2 см і одна - 8 х 1 см.

На коміріці носять 8-кутні зірочки діаметром 7-10 мм: козачата - одну: джури козацькі - дві, молоді козаки - три.

Форма звертання козаків між собою "Друже" (або "Подруго" у дівчат) і прибавляють ім'я.

VII. Вимоги до козачат, джур козацьких і молодих козаків

7.1. Вимоги до козачат, джур козацьких і молодих козаків - це той обсяг знань, умінь і навичок, яким вони повинні оволодіти протягом часу перебування в даній якості.

7.2. Вимоги до козачат: Козачата - це будь-які хлопчик чи дівчинка, які досягли 6 - річного віку, люблять родину, шанують старших і хочуть багато дізнатися про історію рідного краю, неньки України, бажають рости дужими, сміливими, вправними, мріють про щасливу долю свого народу, прагнуть зробити вільною та квітучою рідну Україну, а для цього :

- повинні добре навчатися;
- знати символіку своєї держави - прапор та герб України, вміти шанувати їх;
- знати гімн України та розуміти, чому називають себе українцями;
- знати, хто такі українські козаки, де жили, чим займалися, що таке дитячо-юнацьке козацьке товариство, членом якого вони є;
- знати, що таке козацький добрий вчинок;
- знати кодекси лицарської честі та лицарської звитяги;
- знати побут козаків, в чому саме можуть і повинні наслідувати козаків діти;
- знати кілька козацьких пісень, елемент гопака;
- знати, які сторінки з життя козаків пов'язані з місцевістю, де проживають діти;
- знати імена найвидатніших козаків і що з ними пов'язано в житті родини, населеного пункту, регіону;
- знати гасло козаків, звичай, обіцянку, пісню, привітання, хоругву, знак;
- старатися бути корисним для козацького товариства, допомагати батькам, старшим, кволим і знедоленим;

- дбати про загартування, чистоту і здоров'я свого тіла, виховувати здоровий дух;
- знати дату свого народження, своїх батьків, близьких родичів, свій родовід;
- вміти розповідати про Україну, про важливі історичні події на Україні та її славні імена;

7.3. Вимоги до джур козацьких:

Джури - друга, наступна лапка дитячої козацької військово-спортивної патріотичної гри "Джура", а тому й вимоги до них більш глибокі, а завдання - серйозніші:

- відмінно й добре навчатися, поглиблювати і розширювати обсяг знань, здобутих на першій віковій ступені учасників козацької гри "Джура";
- знати і вміти детально розповідати про український прапор та герб, знати і вміти виконувати (співати) гімн України, гордитися тим, що ти українець і вміти довести, що козак - це гордість нації, свято берегти звання українського козака;
- якомога більше здобувати знань з історії Запорозьких козаків, вміти зосередитися і розібратися, якими найкращими рисами козаків повинен оволодіти джура козацький, вміти самостійно підготуватися до походу, організувати до нього товаришів;
- оволодіти спортивною майстерністю козаків, виховувати в собі волю, загартувати організм, готувати себе до серйозних випробовувань;
- за рівнем 9 балів оволодіти вимогами умов розділу УІ "Від козацьких забав до олімпійських вершин" Програми.

7.4. Вимоги до молодих козаків:

Молоді козаки - це дорослі хлопці, старшокласники і ті, що вже закінчили навчальний заклад середньої освіти. Це - уже бувалі, вправні люди. Вони багато знають, багато вміють. Для молодих козаків захист своєї рідної України - це найголовніший зміст їхнього життя, для чого:

- вони добре знають історію Запорозької Січі та життя і побут козацтва в ній; знають історію, побут, культуру і традиції Українського козацтва;
- добре не тільки знають, але й виконують вимоги /закони/ лицарської честі та лицарської звитяги:
- вміло орієнтуються в життєвій обстановці, володіють життєвою ситуацією, готові стати вірними захисниками інтересів українського народу;
- вони на 12 балів оволоділи вимогами розділу УІ "Від козацьких забав - до олімпійських вершин" та розділу УІІ "Відмінним навчанням, підготовкою до захисту Батьківщини продовжимо подвиг батьків" і склали Козацьку Присягу на вірність Україні.

VIII. Козацькому роду нема переводу

Марш молодих козаків.

Сл. Л.Завішаної Муз. З.Науменка

Ми всі пам'ятаєм якого ми роду, козацьких далеких часів. За працю, свободу, за щастя народу тобі, Україно, наш спів.

Приспів: Як квіти у гаю барвисті та пишні, ми всі - українська сім'я. Ми будемо творити, учитись, бо світить нам вільна зоря.

Бо прагдні наші свободу любили, вели у майбутнє синів, і нам, їх нащадкам, вони заповіли, Україну любити, як дім.

Приспів.

Хай сонце нам сяє ясне в високості, і землю плекає святу. "Козацькому роду нема переводу", я в серці ту клятву ношу.

Приспів.

Молитви

1. Боже великий

Боже Великий, Творче всесвіту, на нашу рідну землю поглянь, ми були вірні Твому завіту, вислухай нині наших благань: люд у кайданах, край у руїні. Навіть молитися ворог не дасть. Боже Великий, дай Україні силу і славу, волю і владу.

2. Боже, вислухай благання

Боже, вислухай благання, нищить недоля наш край. В єдності сила народу, Боже, нам єдність подай. Боже, здійми з нас кайдани, не дай загинути в ярмі. Волю зішли Україні, щастя і долю їй дай.

IX. Організація гри "Джура"

9.1. Щорічно на початку навчального року на Раді загону /класу/ вирішується питання про перехід школярів до наступного, вищого за віком ступеня дитячо-юнацької козацької гри "Джура": козачат - до джур козацьких; джур козацьких - до молодих козаків, а першокласників в цей період приймають в козачата.

9.2. Старшина загону щотижнево проводить з козачатами, джурами козацькими і молодими козаками заняття і тренування, які сприяють закріпленню знань і навичок з початкової військової підготовки та фізичного вишколу, регулярно видає листівку "Молодий козак".

9.3. У класі ведеться щоденник козацького загону, облік військово-патріотичної та оборонно-масової роботи, що проводиться в загоні, відвідування козаками військово-спортивних занять за розкладом "Дня козака", виконання ними установлених нормативів, участь в операціях тощо. Щоденник веде писар загону.

9.4. Козаки, що обрані на козацькій учнівській Раді або призначені відповідною Радою козаків місцевого осередку Українського козацтва до складу відповідно загонної, сотенної чи курінної старшини, організують роботу кожний по своєму напрямку і за її виконання несуть особисту відповідальність перед радою, що їх обрала /призначила/.

9.5. Старшина куреня організує не рідше одного разу в місяць навчання отаманів десятків, загонів та сотень, осавулів загонів та сотень, редакторів листівки "Молодий козак", розробляє календарний план, надає допомогу і контролює проведення військово-спортивної роботи в загонах, оформляє стенди і екран "Молодий козак".

9.6. У кожному курені визначається єдиний день підготовки козачат, джур козацьких і молодих козаків - "День козака", що є днем оборонно-масової і спортивної роботи в навчальному закладі. У цей день кожного тижня за календарним планом штабу куреня в загонах проводяться заняття по розділах козацького вишколу, конкурси, огляди, естафети, змагання, вікторини, олімпіади, фестивалі, операції за змістом Програми національно-духовного відродження та програми допризовної підготовки молоді. У інші дні тижня в навчально-виховних закладах в позаурочний час і за місцем проживання за окремим розкладом проводяться навчання та тренування в гуртках і секціях традиційних козацьких і сучасних олімпійських видів фізичної культури, спорту, національних військових умінь, а також культури, гуманітарних, математичних та природничих наук.

9.7. "День козака" визначається штабом куреня з урахуванням загального плану навчально-виховної роботи навчального закладу і затверджується наказом директора. "День козака" може проводитися по змінах і курсах в залежності від кількості учнів і можливостей навчального закладу. Всі заходи "Дня козака" проводяться в позаурочний час.

9.8. У вихідні дні і в дні канікул загоони проводять кінні, лижні, велосипедні, шлюпочні і піші походи, марші-кидки, тактичні ігри на місцевості, трудові десанти по обладнанню і ремонту військово-спортивних споруд, по допомозі німічним людям, по виконанню природоохоронних заходів тощо.

9.9. Обов'язкові заходи, що пропонуються для проведення протягом року в козацьких загонах, сотнях і в курені навчально-виховного закладу та за місцем проживання:

Вересень. Ради козацьких загонів з питань щодо переходу школярів до наступного, вищого за віком ступеня дитячо-юнацької козацької гри "Джура": козачат - до джур козацьких; джур козацьких - до молодих козаків. Урочистий прийом першокласників в козачата. Структурно-організаційні заходи за місцем проживання.

Вересень - травень. "День козака". Навчання козацької старшини та щотижнєве навчання членів козацько-молодіжних підрозділів та гуртів і секцій військово-прикладних видів фізичної культури та спорту.

Вересень - серпень. Огляд - конкурс "Навчальній базі початкової військової підготовки та фізичного виховання - козацьку турботу". Операція "Турбота". Постійне проведення заходів всебічної допомоги людям похилого віку та немічним. Турбота про довкілля - відновлення (розчистка) джерел, струмків, маленьких річок, озер тощо.

Жовтень. Змагання "Козацьке завзяття" до дня покровительки Українського козацтва і Збройних Сил України Покрови Пречистої Богородиці та Дня Українського козацтва. Зміст: підтягування, піднімання перевертанням та силою на перекладині; сплигнути боком та сплигнути ноги нарізно з кінців паралельних брусів: стрибки ноги нарізно через козла і через коня в довжину; лазіння на височину по канату або жердині; біг на відстань до 1000 м: метання гранати на відстань; спортивні ігри, показові виступи тощо.

Листопад - грудень. Операція "Дорогою героїв" до Дня Збройних Сил України. Огляди, вікторини, конкурси, походи по місцях бойової слави Українського народу.

Листопад і березень. Операція "Зелена хвиля". Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше.

Січень - лютий. Великі Ради та вибори козацької старшини в загонах, сотнях та курені. Зимове таборування, змагання з зимових видів фізичної культури та спорту.

Березень. Операція "Захист". Проведення вікторин, тренувань та змагань з цивільної оборони. Підготовка до "Дня цивільної оборони" в навчальних закладах. Весняне таборування. Походи, змагання, вікторини, конкурси, операції.

Квітень. Операція "Снайпер". Обладнання стрілецьких тирів, місць для стрільби, змагання в стрільбі. "День цивільної оборони" в навчальних закладах.

Травень /перша половина/. Урок мужності "Відмінним навчанням, підготовкою до захисту Батьківщини продовжимо подвиг батьків".

Участь у вахті пам'яті патріотів України, що полягли в бойових змаганнях за незалежність і волю України.

Травень /середина місяця/. Операція "Дельфін". Обладнання, підготовка місць для плавання, навчання плаванню, змагання.

Травень /друга половина місяця/. Фінал козацької військово-спортивної патріотичної ігри "Джура" в навчальному закладі (загальноосвітній школі, ліцеї, училищі). Фінал може проводитися разом з військово-спортивним святом в кінці навчального року.

Червень - серпень. Літне таборування. Військово-спортивні заняття, конкурси, вікторини, змагання, походи в оборонно-спортивних оздоровчих таборах, таборах "Січі", загонів, сотень та куренів Українського козацтва. Підсумки військово-патріотичної виховної роботи за рік.

9.10. Для методичного і педагогічного керівництва грою "Джура" в навчально-виховному закладі створюється Рада консультантів із числа вчителів, викладачів, ветеранів військової служби, батьків, представників військкоматів, військових частин та військових інститутів - шефів навчальних закладів, медичних працівників, студентів вищих навчальних закладів. Головою ради є заступник директора з питань навчально-виховної роботи, а заступником голови ради і головним консультантом - військовий керівник (викладач початкової військової підготовки). Голова ради консультантів здійснює: методичне і педагогічне керівництво грою "Джура" через отамана козацького куреня.

Директор навчального закладу здійснює організаційно-педагогічне керівництво козацькою військово-спортивною патріотичною грою "Джура", мобілізує класних керівників, весь педагогічний колектив на активну участь в військово-патріотичному вихованні козачат, джур козацьких і молодих козаків, надає конкретну допомогу раді консультантів, керівництву куреня з питань матеріального і організаційного забезпечення гри.

9.11. Отамани первинних, сільських, міських і районних товариств Українського козацтва, за відповідним узгодженням, забезпечують безпосередню участь дійсних козаків в повному обсязі виховного процесу молодого покоління в навчально-виховних закладах на традиційних засадах Українського козацтва.

Х. Прапор куреня, ритуали гри "Джура"

10.1. Козацький дитячо-юнацький курінь навчально-виховного закладу має свій прапор.

10.2. У козацькій військово-спортивній патріотичній грі "Джура" виконуються такі ритуали:

- урочистий прийом в козацата нових учасників гри;
- внесення прапора куреня під час проведення урочистих заходів в навчально-виховному закладі або в курені;
- урочисте шиккування козачат, джур козацьких, молодих козаків з нагоди державних і козацьких свят;
- вшанування пам'ятних дат історії і видатних осіб України з виставленням почесної варті біля пам'ятників, обелісків та меморіальних знаків;

- оголошення перед строем наказів по грі "Джура";

Вітання з козацатами, джурами козацькими і молодими козаками всіх учасників виховного процесу на заняттях, фіналах, військово-спортивних святах, в повсякденних зустрічах та спілкуваннях - **"СЛАВА УКРАЇНІ!"**; відповідь - **"ГЕРОЯМ СЛАВА!"**.

XI. Керівництво грою "Джура"

11.1. Організаторами дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри "Джура" Українського козацтва є Міністерство освіти і науки України разом із зацікавленими у національно-духовному та військово-патріотичному вихованні молоді міністерствами і відомствами України у відповідності до Концепції допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання молоді.

11.2. На коленому адміністративному рівні керівництво процесом національно-духовного відродження і методичне керівництво військово-спортивною патріотичною грою "Джура" Українського козацтва здійснюють відповідні органи управління освітою і наукою з активною і узгодженою участю органів управління фізкультурою, спортом та туризмом, підготовкою військових резервів та їх медичним забезпеченням. Українським козацтвом та інших.

11.3. Для практичного керівництва військово-спортивною патріотичною грою "Джура" та військово-патріотичним вихованням дійсних козаків Міністерством освіти і науки України за погодженням з Генеральною канцелярією Українського козацтва визначає керівника і склад Головного штабу Всеукраїнської козацької військово-спортивної патріотичної гри "Джура" та програми "Козацьке завзяття". До складу штабу залучаються (за згодою) представники міністерств і відомств зацікавлених в організації гри.

11.4. Головний Штаб гри "Джура" і програми "Козацьке завзяття" призначає Генерального секретаря, розробляє пропозиції і положення щодо створення і функцій відповідних штабів регіональною і місцевою рівнів, організації і проведення дитячо-юнацької гри "Джура" та заходів програми "Козацьке завзяття" в районах, містах, областях та Всеукраїнського огляду якості підготовки захисників Батьківщини, військово-патріотичного виховання молоді; контролює повноту і якість проведення пропонувані заходів, аналізує стан військово-патріотичного виховання молоді, розробляє заходи щодо його вдосконалення, пропонує необхідні зміни і доповнення до відповідних положень і програм.

11.5. Для керівництва грою "ДЖУРА" і проведенням заходів "Козацьке завзяття" на місцях утворюються штаби в органах управління освітою і наукою обласних, районних і міських державних адміністрацій за активною участю товариств Українського козацтва. До складу штабів входять представники товариств Українського козацтва, освіти і науки, військових комісаріатів, військових частин, спортивних організацій, органів управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту, громадських організацій, преси, радіо, телебачення, а також генерали і офіцери запасу і у відставні, які беруть участь у військово-патріотичному вихованні молоді.

11.6. Місцеві штаби здійснюють організаційне і методичне керівництво грою "Джура", військово-патріотичним вихованням дійсних козаків, розробляють пропозиції щодо організації гри і вишколу козаків, проводять навчання консультантів, курінних та сотенних отаманів; проводять огляди, операції, змагання, фінали; проводять підсумки, узагальнюють і пропагують кращий досвід роботи через пресу, радіо, телебачення, здійснюють контроль за ходом гри, вишколом дійсних козаків і виконанням наказів Головного штабу, вимог положень і програм.

XII. Фінали гри "Джура"

12.1. Проводяться в кожному навчально-виховному закладі щорічно в кінці навчального року за участю всіх загонів в повному складі; районні, міські, обласні /крайові/ - за рішенням відповідних штабів, але не рідше одного разу в три роки, в строк до 10 липня.

12.2. Для участі в районному, міському, обласному /крайовому/ і Всеукраїнському фіналах допускаються рої в складі одинадцяти учнів одного класу або групи навчального закладу.

12.3. Учасники Всеукраїнського фіналу діляться на дві групи за віком:
- першу, молодшу групу складають джури козацькі віком до 15 років;
- другу, старшу групу складають молоді козаки віком до 18 років.

12.4. Козацькі дитячо-юнацькі рої навчальних закладів, де фінали гри "Джура" не проводились, до участі в районних (міських) фінальних змаганнях не допускаються.

12.5. Всеукраїнські фінали проводяться один раз в три роки. Учасників фіналу визначає Головний штаб гри, враховуючи стан оборонно-масової та спортивної роботи в області (Крайовому отаманстві Українського козацтва), а також обсяг та якість виконання програми гри "ДЖУРА", участь куренів в районних та обласних (крайових) фіналах.

12.6. У програму фіналів включаються: зустрічі з ветеранами визвольних змагань України за свою незалежність, військовослужбовцями Збройних Сил, Прикордонних військ, Цивільної оборони та Внутрішніх військ України; олімпіада ч історії та статутів Збройних Сил України; конкурси на крашу пісню, бойовий листок, кінофільм про гру "Джура"; конкурс технічної творчості; огляд якості (рівня) початкової військової підготовки: з вогневої підготовки - знання матеріальної частини зброї, виконання нормативів та стрільба; стройового вишколу - особиста підготовка та дії в складі рою; тактичної підготовки - гра на місцевості, виконання нормативів щодо дій на "полі бою"; фізичної підготовки -

крос, плавання, метання гранати, лазіння по канату або жердині, згинання і розгинання рук в упорі (дівчата), опорний стрибок через коня в довжину; медичної підготовки - нормативи з питань надання першої медичної допомоги; цивільної оборони - виконання нормативів щодо роботи зі спеціальними приладами та користування індивідуальними засобами захисту; комбіновані військово-спортивні естафети.

12.7. У процесі підготовки і проведення фіналів військово-спортивної патріотичної гри "Джура" отамани організацій /товариств/ Українського козацтва всіх рівнів, діючи разом з органами виконавчої влади на місцях згідно з Дорученням і Указами Президента України з питань відновлення та розвитку Українського козацтва, беруть активну участь і надають необхідну допомогу керівному складу навчально-виховних закладів і штабам військово-спортивної патріотичної гри "Джура" та програми вишколу козаків "Козацьке завзяття".

XIII. Підсумки гри та заохочення

13.1. У кінці кожного навчального року підводиться підсумки якості вишколу Захисників Батьківщини за програмою допризовної підготовки юнаків, військово-спортивної патріотичної гри "ДЖУРА" і виконання програми вишколу козаків "Козацьке завзяття".

13.2. У загонах визначаються кращі за вишколом козаки і рої, в куренях - кращі загони і сотні, враховуючи кількість і якість виконаної протягом навчального року роботи: масовість і регулярність "Дня козака", військово-спортивні змагання, конкурси, операції, якість навчання за програмами початкової військової підготовки та фізичного виховання, участь в походах по місцях бойової слави Українського народу, участь у пошуковій роботі та туристичних походах, а також шефську роботу з козачатами, якість стінних газет, бойових листків, аматорських фільмів та фотогазет.

13.3. Канцелярія куреня узагальнює роботу, що проведена в загонах і до 15 травня надсилає підсумковий звіт в районний (міський) штаб гри.

13.4. Районний (міський) штаб козацької військово-спортивної патріотичної гри "Джура" та програми вишколу козаків "Козацьке завзяття" інформує обласний (крайовий) штаб до 1-го червня. Обласний (крайовий) штаб підсумковий звіт з додатком звітів трьох кращих куренів подає в Головний штаб козацької військово-спортивної гри "Джура" та програми вишколу козаків "Козацьке завзяття" щорічно до 15 червня.

13.5. У донесеннях кращих куренів показувати: кількість молодших загонів (класів) гри джур козацьких віком 11-14 років та старших загонів (класів) гри молодих козаків віком 15-18 років; кількість учасників гри, окремо джур козацьких і молодих козаків, із них приймали участь в районному та обласному фіналах, навчаються в гуртках військово-прикладних та військово-технічних видів спорту (указати які), в спортивних секціях, у військово-патріотичних об'єднаннях, поступили в військові інститути в минулому році, мають рівень підготовки 9-12 балів з фізичного виховання, закінчили навчальний рік за програмою початкової військової підготовки на рівні 9-12 балів, хто працює консультантами та наставниками молоді.

13.6. Звіти підписують отаман куреня, писар куреня, головний консультант, заступник директора з виховної роботи та директор навчально-виховного закладу.

13.7. У рік проведення Всеукраїнського фіналу гри в Головний штаб до 10 липня додатково подається список трьох кращих козацьких відділень з зазначенням вікової групи, які показали кращі результати на обласному фіналі. Крім того, штаби гри протягом року надсилають по інстанції до вищестоящого штабу звіти (інформацію) щодо проведення змагань, операцій, конкурсів тощо.

13.8. Порядок заохочення учасників Фінальних ігор кожний раз визначається і окремим розділом включається в план фіналу відповідним штабом (Головним, обласним, районним), яким організується і проводиться фінальна гра.

***

Народна мудрість говорить: якщо хочеш оставити про себе пам'ять на п'ятьдесят років – сажай сад, на сто – будуй будинок, на тисячу – виховуй сина. Народ, що бажає зберегти себе в історії, повинен піклуватися про виховання своїх синів.

В системі освіти виховання відіграє провідну роль, а навчання являється тільки засобом виховання, і на зміну людині розумній повинна прийти людина вихована і розумна.

Але сучасний стан виховання загрозливий. Цей стан взагалі погіршується, бо практично не зроблено спроби змінити в країні ситуацію з мораллю на кращу і школа залишається єдиним гарантом виховання дитини порядною людиною, патріотом України. Але ж оточення її в буденному житті не завжди співпадає з тим, чому вчать в школі.

Далекоглядні педагоги – керівники розуміють необхідність відновлення чіткої організації (системи) виховної роботи в школі, і, незважаючи на сьогоденні політичні та економічні труднощі, школа переживає процес реформування. Триває інтенсивне переосмислення цінностей. Долаються консерватизм та стереотипи педагогічного мислення і ми бачимо, яке з'являється розмаїття цілей та завдань, елементів змісту та видів форм - неоднозначність прояву закономірностей виховного процесу в залежності від індивідуальних особливостей шкільного колективу.

У розвинених демократичних суспільствах вихованню громадських патріотичних якостей дітей приділяють велику увагу. У кожній державі своя національна система виховання. У нас своє - козацтво. Це спосіб життя вільної людини, яка зі зброєю в руках захищала Богом дані їй вільності і права.

Подивіться, як люблять янки свого ковбоя (пастуха). Він має залізні м'язи, лихо скаче на коні, стріляє з кольта без промаху, захищає слабих білих і бореться з аборигенами, тим самим знищує корінну націю Америки – індіанців.

А ми соромимось свого козака – високошляхетної та освіченої людини – лицаря, бійця, який виходив на бій з наймогутнішою армією Європи – турецькою і перемагав її, захищаючи свій народ, свою землю, не пригноблюючи ніяку іншу націю. До речі, у козацькій державі неписьменних не було!

Виконання заходів, що пропонують накази Міністерства освіти України, покликане дати учням додаткову сучасну козацько-лицарську освіту, забезпечити надійний духовний зв'язок з предками, розвинути стосунки з сучасниками і зорієнтувати їх на інтереси нащадків. Козацька педагогіка має забезпечити виховання мужніх і сильних духом громадян України.

У школі сучасності треба мати, розвивати й зміцнювати дитячу організацію в школі, вона – підмурівок колективної виховної роботи, бо наш педагогічний корабель накренило у бік індивідуалізації навчання та виховання. Цей крен призвів до того, що багато школярів відмовляються від шкільної «індивідуальності» на користь неформальних, а іноді й злочинних угруповань, та об'єднань. У багатьох з них панують міцний груповий тиск, жорстка система підлеглості, свавілля лідерів, але здебільшого підлітки не покидають їх, а, навпаки, цінують досить високо.

Відмовившись від виховання у колективі та через колектив, ми практично відмовилися від виховання взагалі. Відомо: не може бути успішним виховання громадянина-господаря своєї країни, якщо дитина, підліток не набуватиме у ці роки досвіду відповідальності за виконання певних функцій в організації життя класу, школи, громади.

Виховна система (козацька педагогіка) спирається на владу спільності: взаємодопомога, відчуття іншого, підкорення спільно обраним законам. Ніхто не має права образити іншого, бо дістане відсіч від усього дитячого гурту. Ніхто не може порушити закони життя класу, школи, - цього йому не дозволять. Стриманість, ввічливість, повага до старших, міра в одязі, відповідальність за виконання своїх обов'язків упевнено увійшли в життя Молодої Січі – братства козачат.

В сучасному суперечливому світі «виживуть» збережуть себе ті, хто зуміє відстояти у глобальному змаганні свою культуру, мову, фольклор – усе те, з чого складаються сутність та особливості національного характеру.

Саме з цих мотивів для педагогічних колективів національне виховання є обов'язковою складовою системою формування всебічно розвиненої особистості.

Різно відмовившись від комуністичної ідеології і деполітизувавши школи, ми самі собі завдали шкоди: ліквідували систему різноманітних політичних і патріотичних клубів та клубів за інтересами. Це привело до аполітичності, значної частини учнівської молоді, до проявів песимізму, скептицизму, байдужості і втрати патріотизму. Знищили систему політичного інформування учнів. Це сприяло формуванню політичного безкультур'я випускників. Ліквідували піонерські і комсомольські організації, але не створили ніяких інших дитячих і юнацьких громадських організацій для учнів. **А відомо, що формування майбутніх громадських діячів починається з їхньої участі в дитячих і юнацьких громадських організаціях.**

Глибока моральна криза в нашій країні є наслідком, зокрема, прогалин у навчально-виховному процесі - недооцінки ролі української національної школи (одна з форм – школа козацько-лицарського виховання), яка виступає важливим елементом збереження і розвитку етнічної спільності, її духовного ядра і постачає суспільству свідомих громадян, творчих особистостей, носіїв духовності.

ЗМІСТ

Від автора. Вступ.	1
Козацька педагогіка й сучасна освіта.	3
Від автора. Замість закінчення.	148
Джерела школи козацько-лицарського виховання	154
Додатки.	156

**@Тимофєєв В.Я. Виховання козака-лицаря.
СПД СП. Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія В01 № 394516 від 23.02.2006 р.
Замовлення № 11/07-11 від 01.05.2007 р.
м. Білгород-Дністровський.**